

iktisat dergisi

sayı: 546

46. İktisatçılar Haftası Özel Sayısı

**cumhuriyetin
100. yılında
türkiye'nin
seçimi**

Anıl Aba • Pınar Feyzioğlu Akkoyunlu • Aylin Aktükün
Figen Altuğ • Burak Atamtürk • Billur Engin Balın
Murat Birdal • Sevinç Doğan • Övgün Ahmet Ercan
İbrahim Kahveci • Ersin Kalaycıoğlu • Derya Kömürcü
İzzettin Önder • Hakkı Özdal • Özgür Öztürk
Garo Paylan • Müslim Sarı • Mustafa Sönmez
Faruk Sözmezoğlu • M. Gürsan Şenalp • Burhan Taştan
İlter Turan • Sevil Usanmaz • İbrahim Uslu
Levent Ürer • Barçın Yinanç • Binhan Elif Yılmaz

Editörden	2
Türkiye’de Devlet, Rejim ve Siyaset	4
Açılış: Sevil Usanmaz, Burhan Taştan, Figen Altuğ	
Sunuş: Övgün Ahmet Ercan	
Oturum Başkanı: İlder Turan	
Panelistler: Garo Paylan, Müslim Sarı	
Türkiye’de Siyasetin Yeniden İnşası.....	37
Oturum Başkanı: Faruk Sönmezoğlu	
Panelistler: Sevinç Doğan, M. Gürsan Şenalp, Levent Ürer	
Türkiye’de Seçmen Olmak.....	61
Oturum Başkanı: Aylin Aktükün	
Panelistler: Ersin Kalaycıoğlu, Derya Kömürcü, İbrahim Uslu	
Türkiye’de Ekonominin Görünmeyen Yüzü.....	97
Sunuş: Mustafa Sönmez	
Oturum Başkanı: Billur Engin Balın	
Panelistler: Anıl Aba, Murat Birdal, Özgür Öztürk	
Türkiye’de Kamu Maliyesinin Açmazları/Çıkmazları.....	132
Oturum Başkanı: Pınar Feyzioğlu Akkoyunlu	
Panelistler: İbrahim Kahveci, İzzettin Önder, Binhan Elif Yılmaz	
Türkiye’nin Dünya ile İmtihanı.....	156
Oturum Başkanı: Burak Atamtürk	
Panelistler: Barçın Yinanç, Hakkı Özdal	

Merhaba,

Türkiye, her açıdan zorlu bir yılın içinde. Uzun zamandır yaşanan ekonomik krizde savrulan ülke, 6 Şubat tarihli ve Kahramanmaraş merkezli büyük depremlerin de etkisiyle daha da sorunlu bir dönemin içine girdi. Özellikle deprem sonrası kurtarma faaliyetlerinde yaşanan yönetim krizi can kayıplarının artmasına neden olurken 100-150 milyar dolar tahmin edilen hasarların ekonomideki sıkıntıları daha da büyüteceği öngörülüyor. Bunların ilk sonuçları da ortaya çıkmaya başladı. Bu durum ise öncelikle toplumun geniş bir kesimini oluşturan ücretli kesimi vuruyor. Alımgücü her gün düşerken enflasyon yeniden yükseliş sürecine girdi. Ekonomide yaşanan bu sorunlara ülkenin politik atmosferindeki gerilim de önemli katkı veriyor. 29 Ekim 2023'te 100. yılını kutlayacak Türkiye Cumhuriyeti'nde toplumsal kutuplaşma hız kazanıyor.

İşte 46. İktisatçılar Haftası, bu sürecin ortasında 27-28 Şubat tarihlerinde "Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'nin Seçimi" başlığıyla yapıldı. Geçen zaman içinde cumhurbaşkanlarından işçi ve iş dünyası temsilcilerine kadar geniş bir kesim tarafından "entelektüel ziyafet sofrası" olarak nitelenen Haftamız, bu yılki ana başlığını, her kesimden konusunun uzmanı katılımcılarla ve "Türkiye'de Devlet, Rejim ve Siyaset", "Türkiye'de Siyasetin Yeniden İnşası", "Türkiye'de Seçmen Olmak", "Türkiye'de Ekonominin Görünmeyen Yüzü", "Türkiye'de Kamu Maliyesinin Açmazları/ Çıkmazları", "Türkiye'nin Dünya ile İmtihani" alt başlıkları ele aldı. Ahmet Ercan'dan İlder Turan'a, Garo Paylan'dan Derya Kömürcü'ye, Özgür Öztürk'ten Binhan Elif Yılmaz'a birçok isim Türkiye ve dünyanın güncel ve sorunlu konularını yorumlarken geleceğe ilişkin hem saptamalarını hem önerilerini ortaya koydular.

Ayrıca İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti (İFMC), geleneksel hale gelen uygulaması kapsamında bu yılki haftanın birinci gününü Prof. Dr. Figen Altuğ'a armağan ederken ikinci gününü Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu anısına düzelendi. Hocalarımıza, köklü bir geçmişi olan İktisat Fakültesi camiasını katkıları nedeniyle bir kez daha teşekkür ediyoruz.

1974 yılından buyana düzenlenen İktisatçılar Haftası, uzun yıllardır ilgi odağı haline dönüşmesini iktisatlıların büyük dayanışmasına ve sponsorlarının önemli desteğine borçlu. Bu yıl 80. yılını kutlayan İFMC, başta İktisatçılar Haftası olmak üzere etkinliğini yükseltmek için çalışırken bu dayanışma ve desteğin sürmesi büyük önem taşıyor. 47. Haftamızda görüşmek üzere.

Dostlukla.

İFMC

Genel Merkez Yönetim Kurulu

46. İktisatçılar Haftası'nın birinci günü Prof. Dr. Figen Altuğ'a armağan edilmiştir.

Prof. Dr. Figen Altuğ

1952'de İstanbul'da doğan Profesör Doktor Figen Altuğ, Kadıköy Maarif Koleji'ni bitirdikten sonra 1971'de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne girdi. 1975'te mezun olduktan sonra aynı fakültenin maliye bölümünde uzman statüsünde çalışmaya başlamış ve 1976'da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye ve Mali Kanunlar Kürsüsüne asistan olarak atanmıştır. 1983'te İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde doktorasını tamamlayarak, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Bütçe ve Mali Planlama Anabilim Dalına yardımcı doçentliğe atanan Hocamız, 89'da doçentliğe, 94'te profesörlüğe yükseltilerek atanmıştır. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Yardımcılığı ve İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. 2006'da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü'ne profesör olarak atanan Altuğ, emekli olduğu 2019 yılına kadar ilgili fakültede görev yapmıştır.

46. İKTİSATÇILAR HAFTASI ÖZEL SAYISI

İFMC

46. İKTİSATÇILAR HAFTASI

“CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKİYE’NİN SEÇİMİ”

27.02.2023

1. GÜN

türkiye’de devlet, rejim ve siyaset

Prof. Dr. Figen Altuğ’a Armağan

27 Şubat 2023, Pazartesi

1.Gün, 1. Oturum

Açılış: Sevil Usanmaz, Burhan Taştan, Figen Altuğ

Sunuş: Övgün Ahmet Ercan

Oturum Başkanı: İlter Turan

Panelistler: Garo Paylan

Müslim Sarı

aylin altınay - Değerli konuklar, saygıdeğer hocalarım, sevgili öğrenciler; İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti olarak bu yıl 46'ncısını düzenlediğimiz İktisatçılar Haftasına hepiniz hoş geldiniz.

Bu yıl sizlere buruk bir hoş geldin ile başlıyoruz. İktisatçılar Haftası'nın konusunun ne olacağını belirlediğimiz günlerde "Cumhuriyetin 100'üncü Yılında Türkiye'nin Seçimi" başlığını belirlemiştik. Ancak bugün 6 Şubat 2023 sonrası aralarında İngilizce İktisat Bölümü öğrencimiz Sena Nur Köklü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı eski bir çalışma arkadaşımız Doktor Öğretim Üyesi Mehmet Yıldırım ve 50 bin vatandaşımızın hayatını kaybettiği bir deprem sonrası, Türkiye'nin şimdi seçimi ne olacak onu konuşmak, tartışmak için buradayız. Şimdi açılış konuşmasını yapmak üzere İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Başkanı Sayın Sevil Usanmaz'ı kürsüye davet ediyorum. Buyurun.

sevil usanmaz - Değerli katılımcılar, İktisat Fakültesi'nin değerli mezunları, çok kıymetli hocalarım ve sevgili öğrenciler. 100 yıllık Cumhuriyet'in 80. Yılına tanıklık etmiş bu köklü kurum, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, 1974 yılından beri İktisatçılar Haftası düzenliyor. Her yıl birkaç ay öncesinden başlamak üzere İktisatçılar Haftası Komisyonumuz bir araya gelir ve ülke ve dünya gündemindeki öne çıkan başlıklardan bir tema oluşturur. Biz İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti olarak ülke ve dünya gündemindeki konuların uzmanlarınca tartışıldığı bir platform oluşturmakla görevliyiz.

sevil usanmaz

Biz İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti olarak ülke ve dünya gündemindeki konuların uzmanlarınca tartışıldığı bir platform oluşturmakla görevliyiz.

Bu yıl İktisatçılar Haftası ana başlığı, Cumhuriyet'in 100'üncü

Yılında Türkiye'nin Seçimi başlığıydı. Ancak arkadaşımın da bahsettiği gibi etkinliğimize birkaç

hafta kala hepimizi derinden etkileyen büyük bir acıyla sarsıldık. 2 gün ve 6 oturumdan oluşan İktisatçılar Haftamızda depremin çok daha fazla derinleştirdiği sorunların gölgesinde bir seçim süreci yaşıyoruz ve bu seçim sürecinde siyaset, partiler, seçmenler, ekonomi, kamu maliyesi ve dünya ilişkileri açısından bu süreci ele alacağız.

Bugün, birinci gün açılış konuşmasını "Deprem Neleri Yıktı" başlığıyla Profesör Doktor Övgün Ahmet Ercan yapacak. Yarın da "Afet, Enflasyon, Seçim Üçgeninde Türkiye Ekonomisi" başlığıyla Sayın Mustafa Sönmez gerçekleştirecek. Ben yaşadığımız bu büyük deprem felaketi nedeniyle tüm ülkemize başsağlığı diliyorum ve 46'ncı İktisatçılar Haftası'nın başarılı ve verimli geçmesini diliyorum. Teşekkürler.

aylin altınay - Sayın Başkana teşekkür ediyoruz. Şimdi de İktisat Fakültesi Mezunları ve Mensupları Vakfı adına konuşmasını yapmak üzere Sayın Başkan Burhan Taştan'ı kürsüye davet ediyorum.

burhan taştan - Sayın Başkan, değerli hocalarım, değerli mezunlarımız, sevgili öğrenciler; hepimizi İktisatlar Vakfı adına saygıyla selamlıyorum. Fakültemizin en önemli paydaşlarından olan Cemiyetimizin, 1974 yılından bu yana düzenlediği İktisatçılar Haftası'nın 46'ncı yılındayız. Yaklaşık yarım yüzyıla yakın zamandır güncel ekonomik ve siyasi konuların tartışıldığı entelektüel bir ziyafet sofrasında tekrar bir arada olmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.

Cemiyetimiz 1943 yılında kurulmuştur. Yaklaşık 1964 yılından bu yana bilimsel yayın organı olan İktisat Dergisini yayınlamaktadır. 1994 yılından bu yana da 21 yıldır Karıncalar Günü düzenlemekte, hocalarımıza ve öğrencilerimize yönelik olarak çok sayıda sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmaktadır. Ana paydamız İktisat Fakültesi, 1936-1937 öğretim yılında 118 öğrenciyle kurulmuş, bugün ise 87 yılı geride bırakarak yaklaşık 10 bölümde 50 bine yakın mezun bulunmaktadır. Fakültemiz geçen bu yıllar içerisinde ülkemizde çağdaş iktisat düşüncesine ve Türk ekonomisine sağladığı başarılı katkılar oldukça önemli ve değerli seviyelerdedir.

burhan taştan

Fakültemizin en önemli paydaşlarından olan Cemiyetimizin, 1974 yılından bu yana düzenlediği İktisatçılar Haftası'nın 46'ncı yılındayız. Yaklaşık yarım yüzyıla yakın zamandır güncel ekonomik ve siyasi konuların tartışıldığı entelektüel bir ziyafet sofrasında tekrar bir arada olmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.

Fakültemizin diğer paydaşı olan iktisatçılar Vakfı, 1986 yılında 117 tane fakültemizin hocaları ve değerli iktisatçılarla beraber 13 Kasım 1986 tarihinde kurulmuş, bugün 320'ye yakın mütevelli üyesi bulunmaktadır. Vakfımızın en önemli görevlerinden bir tanesi hem fakültemize hem öğrencilerimize burs desteği sağlamak ve maddi manevi katkılarda bulunmaktadır. Kurulduğu günden bu yana Vakfımız yaklaşık 3500'ü aşkın öğrencimize eğitim ve burs desteği sağlamıştır. Son olarak depremde zarar gören, deprem bölgesinde bulunup, üniversitemizde öğretim gören 250'ye yakın öğrencimize de geçen hafta içerisinde bir destek kampanyası başlatmıştır Vakfımız, özel bir hesap açmıştır ve fakültemiz dekanlığı ile beraber bu çalışmamızı sürdürüyoruz. Bunun yanında

yine aynı zamanda burslarımız devam etmekte.

Bu rakamları ve tarihleri vermekteki amacım, bizim İktisat Fakültesini ve en önemli paydaşları olan Mezunlar Cemiyeti ve Vakfımızın sürdürülebilirliklerinin devamını sizlere ön plana getirmektir. İktisatçılar Haftası ile özdeşleşen, Fakültenin haftanın bir gününü fakültenin öğretim üyelerine ve düşünce dünyamıza katkı veren değerli hocalarımıza armağan edilmesi geleneğini çok değerli ve önemli buluyorum. Fakültemizde ve bizlerde büyük emekleri bulunan değerli hocamız Figen Altuğ'a sağlıklı yaşlar diliyorum. Profesör Doktor Nazif Kuyucuklu Hocamızı da saygıyla anıyorum.

Değerli katılımcılar; dünyamızda Covid pandemisinin ekonomik sonuçları henüz tam olarak belirlenemedi. Savaş ve iklim krizi de halen devam etmekte. Ülkemizdeyse Cumhuriyet tarihinin en derin siyasi ve ekonomik krizlerinden birini yaşamakta. Her geçen gün radikal değişen siyasi ortamın yarattığı ağır ekonomik ve siyasi koşullar tüm ağırlığı ile toplumun her kesiminde hissedilmektedir, yüzyılın felaketi sayılabilecek çok geniş bir coğrafyaya yayılan büyük bir doğal afetle karşı karşıya kaldık. Bu büyük felakette daha öncekilerde olduğu gibi hazırlıksız yakalandığımız da ortadadır. Bu felaket toplumun tüm bireylerine, tüm kurumlarına ortak akılla çözülmesi gereken ağır sorumluluklar yüklemektedir. Bu yıl düzenlenen İktisatçılar Haftasının üst başlığını oluşturan Cumhuriyetimizin 100’üncü yılında Türkiye’nin seçimi ve alt başlıklarda tartışılan konuların bizlere, ülke ve bireyler olarak yaşadığımız sorunların aşılmasında yol gösteren bir rehber olmasını diliyorum. Önümüzde kısa sayılabilecek bir dönemde yapılmasını umduğumuz seçimlerin ülkemizde hak ve özgürlüklerin kısıtlanmadığı, çağdaş, demokratik hukuk devleti anlayışının yeniden sağlandığı bir dönem olmasını diliyorum. Haftanın düzenlenmesinde emeği geçen Cemiyet Başkanımıza ve yöneticilerine teşekkür ediyorum.

aylin altınay - Sayın Taştan’a teşekkür ediyoruz. Değerli başkanlarımızın da ifade ettiği gibi İktisatçılar yaptığımızın bir geleneği, her bir gününün fakültemize emeği geçmiş bir hocamıza armağan edilmesi. Bugün Sayın Profesör Doktor Figen Altuğ adına düzenleniyor. Bölümümüzde uzun yıllar kamu bütçesi, mahalli idareler maliyesi, mali denetim, bütçe teknikleri ve analizi, bütçe yönetimi ve mali planlama derslerini vererek birçok maliyecinin ve akademisyenin yetişmesinde katkısı olan hocamıza uzun ve sağlıklı bir ömür diliyoruz. Kendilerine plaketini takdim etmek üzere Sayın Sevil Usanmaz’ı ve Hocam Sayın Figen Altuğ’u kürsüye davet ediyorum.

sevil usanmaz - Biz İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti olarak her zaman hocalarımızla bağlarımızı güçlü tutmaya özen gösterdik. Bu gönül bağını karşılıklı olarak hissettiğimiz Figen Hocam’ın Cemiyetimizde çok önemli bir yeri vardır ve bu plaketi Profesör Doktor Figen Altuğ’a takdim etmekten büyük onur duyuyorum.

figen altuğ - Merhaba, bu güzel ortamda sizlerle birlikte olmak gerçekten beni mutlu etti bugün. Zaman zaman iyi ki İktisat Fakültesi’ne girmişim, iyi ki Cemiyetimiz ve Vakfımız var demişimdir; bugün de o günlerden biri gerçekten.

1971’de ben fakülteye girdiğim zaman merkez binanın dışındaki iki yıllık bir binaya yeni bina derdik ve biz orada eğitim gördük iki yıl. Sonra zamanla o bina eskidi, yeniliği bizim

hatıralarımızda kaldı ve ek bina olarak devam ettiği süreci yakın bir tarihte yıkılarak gerçekten şu anda yeni başka bir binaya kavuştu. Üçüncü ve dördüncü sınıfları merkez binada okuduk. Orada da bazı değişiklikler oldu. Binaların değişmesinden öte tabi ki hocalarımızın bizlere kattıklarını anımsamadan olmaz. Sadece bilgileri olarak değil ama biz o genç yaştaki kişilerin nezaketi, sağduyuyu, tartışmayı, fikir alışverişini örneklerle yaşattıkları, sadece anlatmadıkları örneklerle yaşattıkları bir ortamdan geçtik. Örneğin Süleyman Barda Hocamın birinci sınıfta belli bir notu almış öğrencilerini sinemaya götürmesi, bir üniversite hocasının yapacağını hiç düşünmediğimiz bir olaydı. Ahmet Kılıçbay Hocamın bahçede kendisine selam

verdiğimizde fötr şapkası çıkarıp bizim selamımızı almasını ve benzeri birçok örneği canlı olarak bizlere örnek olarak yaşattılar. Çok mutluyum, iyi ki onlardan bu eğitimi almışım.

Sonra mezun olduktan sonra akademisyen diye başladım. Bölüm bana ev ortamını yarattı, sevgi ortamını yarattı. Doktorayı aldım. YÖK aynı yerde yükseltmemize izin vermediği için Anadolu'ya gitmemiz gerekiyordu. En yakın il Bursa'ydı, Uludağ Üniversitesi'ne gittim. 22 yıl orada çalıştım. Sonra döndüm tekrar yuvama. Toplam İktisat Fakültesi'nde 22 yıl, Uludağ'da 22 yıl, -sanki belli bir şekilde belirlemişim gibi- toplam 44 yıllık bir eğitim döneminden sonra 2019'da emekli oldum.

Böyle güzel ortamları her zaman cemiyetimiz bize sağladı. Sadece bilgi aktarımı olarak değil, sosyal, kültürel -Vakıf Başkanımın da söylediği gibi- çeşitli ortamlardan bize yararlandırdı. Örneğin bir dönem açtıkları resim kursuna gittim. Sonra aynı salonu paylaştığımız ustalarımın

figen altuğ

Zaman zaman iyi ki İktisat Fakültesi'ne girmişim, iyi ki Cemiyetimiz ve Vakfımız var demişimdir; bugün de o günlerden biri gerçekten.

çalışmalarını görünce haddimi bilip çekildim. Yok gezilerdi, yok oydu buydu derken bize gerçekten çok sevgili bir ortam yarattılar. Her zaman vefakârlık örneklerini yaşamımdır. Bugün ve yarın rahmetli Nazif Kuyucuklu Hocam için de günün düzenlenmesi, bugünün de benim adımla atfedilmesi kıvanç verici ve heyecan verici bir olay. Arada sürçü lisan ettiysem affola. Ben her şeye çok teşekkür ediyorum. Her zaman ılımlı, olumlu yaklaşımıyla sevgili Başkanımıza ve sevgili yönetim kurulu üyelerimize bugün için özellikle teşekkür ediyorum. Birtakım acıları birlikte paylaşacağız, birlikte saracağız, ayakta duracağız ümidindeyim. Hepinize sağlıklı, gönlünüzce günler dilerim. Tekrar teşekkür ederim.

aylin altınay - İktisatçılar Haftasının ilk gününün açılış konuşması "Deprem neleri yıktı?" başlığını taşıyor. Bu konuşmayı yapacak olan Profesör Doktor Özgün Ahmet Ercan'ı bekletmeyeyim.

övgün ahmet ercan - Bugün bir defa sizle burada bulunmaktan çok büyük bir kıvanç duydum, onu söyleyeyim. Çünkü ekonomi bir ülkenin her şeyidir aslında. Ben aynı zamanda Türk dili etimoloğuyum, dünyanın en büyük Türkçe sözlüğünü çıkarttım ben bundan iki yıl önce. İktisadın da tabii Türkçesini buldum. Belki merak edersiniz, bugün benim size armağanım olsun: İktisat -yanlış tarif ediyorsam lütfen düzeltin- kısıtlı olanaklarla bir işi en iyi şekilde başarabilmek. Öyle mi, bilmiyorum. Kısıtlı, kısıklı... Dolayısıyla iktisadın Türkçesi kısıklıdır. Kısıklı... Yabancı gelebilir size kısıklı. Bunu ben türetmedim, bu var, Türkçe de var ama Türkçe ne yazık ki biz kendi dilimize sahip olmayan bir ulusuz. Atatürk çok kısa söylüyor, "Türkçe konuşmayana Türk denmez" diyor.

Şimdi değerli arkadaşlar; Türkiye bir batağın içine girdi, 1957'de girdi o batağa, daha yeni girmede. Yani son 21 yılda olan bir olay değil bu, son 21 yıldaki olayda köpürdü diyebilirim. Artık köpürdü... Bu depremde 1947'de temelleri atılan yeşil kuşağın ürünü olan inanç vardı. Her doğa olayını inanca bağlama ve bunun bir yazgı olduğuyla siyasiler sürekli olarak kandırıyorlardı halkı. İlk defa bu tartışıldı ve yıkıldı, depremin bir doğa olayı olduğunu ve bunun bir yazgı olmadığını. Bu yıkıldı şu anda, ilk gün söylediler ağızlarına tıktık o sözü ve ondan sonra bir daha söyleyemiyorlar şimdi. Bunu yıktı. Bundan sonra halk, bezgin halk bağırdı: Devlet nerede? Devlet koştu, geldi. Tırlarla, kurtarmacılarla, gönüllülerle, eline küreği kazmayı alan kişilerle... Böylelikle halk, devletin gerçekte kendimiz olduğunu anladı. Devlet biziz... Devletin dışında olanları ise yönetenler olarak anladı, bu da kırıldı. Hükümet ayrı, devlet ayrı. Onun için geçen gün Fenerbahçe ve Beşiktaş maçlarında "hükümet istifa" diye bağıyorlar değil mi? Bu

bilinçli mi oldu bilmiyorum ama yani devlet ayrı, hükümet ayrı... Dolayısıyla bunu boyutları ile tartışmayacağım ama deprem iyi yönetilmezse, kırandır, felakettir. İşte bu olmuştur Türkiye'de, iyi yönetilememiştir. Depremde kişilerin yüzde 80'i ilk 6 saatte kurtarılır, yüzde 90'ı ise ilk gün kurtarılır. Ama kurtarmacılar ilk gündeki yapı yıkılma sayısını 6 bin olarak kestirmişlerdi. Ama 245 tane kurtarmacı takımı vardı. 6 bin yapıya, 245... O zaman ben gün boyu Fox TV'deydim, akşam da Halk TV'deydim. "Ordu göreve" diye ilk tweet atan benim. Oysa bana düşmez bu, yani ben yönetim kadrosunda değilim ki... Değil mi? Ben bir bilim

adamıyım ama olayı gördüm. Müdahale edilemiyor, insanlar çaresiz göçük altında, çok yaygın ve bunun 440 kilometre boyunca olduğundan haberleri yok. Dediler ki: "Uçan gözleri uçuramadık, hava koşulları iyi değildi." İHA'ların var, her ilde valilerin var, kaymakamların var, belediye başkanların var. İletişim kesilmedi ki... Ne oldu diye sorabilirdin.

Dolayısıyla ordu müdahale korkusu nedeniyle sanırım bir gün sonra çıkarıldı ki sayısı yeterli değildi bir gün sonra. Sonuçta deprem kıyıma dönüştü. Kıyım, kıyım, kıyım... Kıyım Türkçesi de Farsçasını söyleyeyim, cinayete dönüştü. Oysa AFAD, ivedi durum yönetimi yapması gerekiyor. İvedi durum yönetiminde 1 dakikanın, bilemedin 1 saatin çok önemi vardır, o anda alacağın karar çok önemlidir. Şimdi eğer toplum çıkarına çalışan bir yönetim değil de bireysel hesaplaşma üzerine bir yönetim varsa, sonuç bu oluyor işte. Sonuç bu oluyor. Bu asla ve asla dimağlarımızdan yıllarca, onlarca yıl, yüzlerce yıl çıkmayacak bu. Depremden öte bir olaydır.

Ya arkadaşlar iki gün Adıyaman'a uğrayan olmadı ya, iki gün Hatay'a uğrayan olmadı. Düşünün ilk altı saatte yüzde 80'i kurtarılır diyoruz. Kurtarılanlar nasıl kurtuldu biliyor musunuz? Yapı yıkılırken çevreye savrulur. Çevrede kalanlar, kendi kendine çıkanlar ya da o sırada yardımcı olanlar ama elleriyle, tırnaklarıyla yardımcı olanlar. Onlar öyle kurtulurlar. İlk gün bir hesap ettik -tabi veriler AFAD'tan gelmesi gerekiyor- herkes ölüm haberi veriyor. AFAD'ın başkanı çıkıyor, "şu kadar bina yıkıldı, bu kadar ölüm haberi var." O yetmiyor, İçişleri Bakanı çıkıyor,

övgün ahmet ercan

Depremi kıyıma dönüşmesini ve kıran olmasını etkileyen üç tane etmen vardır. Bunlardan bir tanesi yönetimin çökmesi; iki, ekonominin çökmesi; üç, eğitimin çökmesi. Eğer bu çöküşlerden bir tanesi gerçekleşmişse ne ülkeyi yönetebilirsiniz ne de

aynı şeyi söylüyor. O yetmiyor, Cumhurbaşkanı Yardımcısı söylüyor... Ya bize söz kalmadı. Bilim adamları, biz öyle televizyonlarda bekliyoruz onlar sussun da biz konuşalım diye. Çünkü halk bizim ağzımızdan ne çıkacak onu bekliyor. Ama siyasi ortamlar doldurdu televizyonları. Bu çok büyük bir hataydı. Çünkü biz onları yönlendirmemiz gereken kişilerdik. Siyasi ayrılığa bakmaksızın, deprem siyasi olmaz. Bütün bilimciler siyasi erk eğer isterse biz yanlarındayız, her zaman için yanlarındayız. Çünkü konu Türkiye, yurdumuz.

Arkadaşlar; depremin kıyıma dönüşmesini ve kıran olmasını etkileyen üç tane etmen vardır. Bunlardan bir tanesi yönetimin çökmesi; iki, ekonominin çökmesi; üç,

eğitimin çökmesi. Eğer bu çöküşlerden bir tanesi gerçekleşmişse ne ülkeyi yönetebilirsiniz ne de depremi yönetebilirsiniz. Bunlardan bir tanesi değil, üçü birden oluştu. Hem de nasıl insanlar uykudayken... Karakış, geçim sıkıntısı içindeyken...

Sevgili arkadaşlar; deprem yoksulların sorunudur, dar gelirlilerin sorunudur. Ülkemizde en az aylık... Neden buna asgari ücret diyorlar da halk anlamıyor bunu, onu anlayamıyorum. Herkes öyle diyor... Ya bu dilinizi değiştirin artık. Asgarinin ne olduğunu bilmediği için halk askeri diyor buna. En az diye niye söylemiyorsunuz? Neden söylemiyorsunuz? "En az aylık" demek ayıp mı? Neden Türkçesini kullanmıyorsunuz? İlla Farsçasını mı kullanmamız gerekir? Halk anlamıyor bunu... En az ücret 8500 TL. Emekliler 5500 lira alıyorlar. Ülkenin yaklaşık yüzde 52'si bunla

geçiniyor, geçinemiyor aslında. Bir evin kirası 10 bin lira. 10 bin lira evin kirası, 8500 en az ücret; nasıl geçirebilirsin?

Şimdi ne yapıyorlar? Yani yoksulluk bitmeyince ve batıl inançlar bitmeyince, doğa olayları da böyle Taş Devri'nde olduğu gibi Tanrı'ya bağlanan ülkelerde biz daha burada çok saygı durumunda bulunuyoruz ölenler için, daha çok bulunuyoruz. Benim ilk depreme gittiğim 1970'ti. Siyasiler geldi, o zaman Süleyman Demirel gelmişti, ben de üniversitede hastalandım. "Deprem takdiri ilahidir. Devletimiz büyüktür, kısa zamanda yaralarını sarılacaktır" diye söz söyledi. Yıl 2023, siyasiler değişti ama o söz değişmedi. Şimdi neden Tanrı bütün felaketlerini Müslümanlara doğru veriyor diye düşünmek gerekiyor. Değil mi? Ne zor şeymiş bu İslamiyet, İslam olmak, Müslüman olmak; ne zor şeymiş. Bakın en çok depremin yıkım yaptığı ülkeleri sayacağım size: Endonezya, Bangladeş, Hindistan, Pakistan, Afganistan, İran ve Türkiye. Hepsinin ortak yanı ne biliyorsunuz değil mi?

Kişi başına en az aylık 40 bin liraya varmadıkça, deprem yoksulun ölümüdür arkadaşlar. Yoksul için karar verenler ise varsıllardır, işin acı tarafı bu. Çünkü yoksullar yönetimde değildir, varsıllar yönetindedir, bütün yasa ve yönetmelikleri çıkaracaklar da onlardır. Şimdi hep deprem denilince İstanbul akla geliyor. Ona da değineceğim; şu anda tarama yapıyorlar değil mi? Yıkılan yapılarda tarama yapıyorlar. İşte evde olan hataları. Betondan örnek alıyorlar. Bir yapının yıkılmasının nedeni beton değildir ki

sadece. Bir yapının yıkılmasının birçok nedeni vardır. Burada hepsini sayamayacağım size. Yani depremin işleyişi etkiler. Deprem süresi, depremi büyüklüğü, kırılmanın doğrultusu, yapının bulunduğu konum acaba tarım arazilerinde mi yer alıyor yoksa kırsal kayalık kesimde mi yer alıyor? Yerin salınım sarsıntı dönemiyle yapının salınım döneminin uyuşup uyuşmadığı, donatıların iyi bağlı olup olmadığı, donatı gereçlerinin iyi seçilip seçilmediği, yapının dengeli durup durmadığı, yani statik projesi... Daha birçok etmen... Kendilerine göre bir yöntem buldular, karot alıyorlar. "Bu yapı iyi, bu yapı kötü, bunun müteahhiti nerede?.." Vur abalya.

Oysa depremde göçüntülerin sorumlusu, o bölgeyi, tarım alanlarını imara açan bakanlıktır; sulak, birinci derece tarım alanlarını imara açan bakanlıktır, imara açılan yerlerdeki planlamayı yapan belediyelerdir. Tarlaları arsaya dönüştüren belediyenin arsalarını alıp da onun üzerine yapıyı diken ise üstlenicidir, yüklenicidir, yani müteahhittir. Yani müteahhit bu işin en son bacağı. 99 depreminde Veli Göçer'i bulduk, vur abalya. Veli Göçer mi yıktı bütün Yalova'yı, Gölcük'ü? Onu savunmak için söylemiyorum ama hep bir suçlu aranıyor ve bütün odak oraya doğru toplanıyor. Şimdi de Rönesans yapılarının sahibini buldular. Yakalandı, bulundu, bilmem ne yapıldı diye bütün konu o. Suçlu?.. Suçluyu ararken bumerang gibi bunun kendine doğru geldiğinin farkında değil ve biz bunu fark edecek hareketlerde de bulunmuyoruz ulus olarak. Ya suçlu sensin, oraları imara açan sensin, yapılaşmaya açan sensin, Amik Gölü'nü kurutan sensin; Amik Gölü'nün çevresindeki bataklık alanlara yapılara izin veren de sensin.

övgün ahmet ercan

Kişi başına en az aylık 40 bin liraya varmadıkça, deprem yoksulun ölümüdür arkadaşlar. Yoksul için karar verenler ise varsıllardır, işin acı tarafı bu. Çünkü yoksullar yönetimde değildir, varsıllar yönetindedir, bütün yasa ve yönetmelikleri çıkaracaklar da onlardır.

Şimdi mademki şu anda kötü müteahhitleri arıyorlar, kötü yapıları. Peki siz bunu daha önce yapıp da bu insanların yaşamasının neden sağlamadınız? İstanbul'a gelelim. Şimdi depremin etkilediği alan o bölgede 160 bin kilometrekare. Kişi başına kilometrekare başına 125 kişi düşüyor. Kilometrekare başına 25 tane yapı düşüyor. Yapı, ev değil, yapı. Eğer ev olarak hesaplayacak olursanız, onu 8'le çarpacaksınız.

İstanbul'da nasıl? İstanbul 5 bin kilometrekareye oturmuş bir kent. Orada 13,5 milyon kişi yaşarken, İstanbul'da 16 milyon kişi yaşıyor. 16 milyon kişi... Kilometrekare başına 340 yapı düşüyor. Bakın orada 25, burada 340. Kilometrekare başına kişi yoğunluğunu 3000 İstanbul'da. Orada 125, burada 3000. Şimdi İstanbul'un tasarım depremi 7,5'ur. Yani tasarım depremi ne demek? Devlet daima güvence altına almak ister toplumu. Her ne kadar burada çok büyük deprem beklenmese de en büyük ölçek olarak 7,5 almıştır. Ne zaman almıştır bu kararı? 1944 yılında. 44 yılından beri bu sürmektedir. Doğru mudur? Bana göre doğrudur. Ben büyük bir deprem beklemeyen bir kişiyim İstanbul'da, biraz sonra onu da değinirim de. 7,5'luk tasarım depremi eğer olursa İstanbul'da bu depremden ağır yıkım görecektir, ağır hasar alacak ya da yıkılacak yapıların sayısı 90 bindir. Bu yapıların çoğunun sokak adı bellidir. Bu 90 bin yapının, 13 bin yapısı da daha küçük bir depremde yıkılabilecek yapılardır. Şimdi 13 bin yapıda kaç kişi oturuyor olabilir? 13 bin çarpı 8 çarpacaksınız ve onu da 4'le çarpacaksınız. Yani 4 kere 4=16, 32 ile çarpacaksınız; yaklaşık o kadar kişi göçük altında kalacak demektir. Şu anda 2023'e yaşıyoruz, bu belliyse ve burada yoksul ve dar gelirliler oturuyorsa, o yapıları niye boşaltmıyorsun? Neden toplu konutlar yapıp, onlara ücretsiz ev verip diriliklerini korumak istemiyorsun? Yani illa ölmeleri mi gerekiyor? Deprem sırasında ille ölüp de cenazeleri veyahut kurtarılmalarmı gerekiyor? Bakın bu çok önemli arkadaşlar. 90 bin yapı için de aynı şeyi yapman gerekiyor, öyle değil mi? Eğer halkçı devletsen bunu yapman gerekiyor. Türkiye Cumhuriyeti bir cumhuriyettir. Cumhuriyet ne demek? Toplumun çıkarlarını en üst gören yönetim biçimidir cumhuriyet. Peki, biz söylüyoruz işte şu anda burada iktisatçıların huzurunda söylüyorum; buraları boşaltın, bu insanlar ölmesinler, ondan sonra ne yapacaksınız yapın o evleri ama boşaltın şu anda. Çünkü neden? Benim dışımda birçok arkadaş her an deprem olabilir diyor. Evet, her an deprem olabilir. Bu söylenebilecek en kolay söz, her an, her yerde deprem olabilir.

Sevgili arkadaşlar; İstanbul'daki bu sorunu çözmek için ben aynı zamanda bu İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Bilim Kurulundayım, orada bir grubun içinde çalışıyorum. İstanbul'un deprem sorununu çözmek için 380 milyar TL para gerekiyor. Bu da aşağı yukarı ortalama olarak 18 ila 25 milyar dolar gibi bir para gerekiyor. 18 ila 25 milyar dolar ortada yok, yok bu para. Peki, Meriç Köyatası'nı bilirsiniz; ben Boğaziçi Aydınlar Topluluğu'nun yöneticisiyim aynı zamanda, kurucusu ve yöneticisiyim. Bizim üyemiz Meriç Köyatası iktisatçıdır o da bilirsiniz, ekonomisttir. O hesapladı; bu depremin Türkiye Cumhuriyeti'ne maliyeti 95 milyar dolar. Diğer bir deyimle 95 milyar dolar. Size biraz önce kıyaslama yaptım; Kahramanmaraş'la İstanbul arasında aynı büyüklükteki depremin ne kadar yıkım yapacağını siz burada duydunuz, değil mi? İstanbul'un sokaklarından geçilmiyor ki yardım ulaştırabilesiniz. 1 kişinin ölmesinin maliyeti Kahramanmaraş'ta 1 milyon 550 bin dolara mal oldu. Daha kesin

ölüm sayısını bilmiyoruz, ben bu hesabımı 60 bin üzerinden yaptım. Eğer 44 bin kişi öldüyse, o zaman bu oran çok daha büyür. 1 milyon 560 bin arkadaşlar... Bugünkü koşullarda bir kişiyi depremden yıkılmayacak bir yapıda barındırmanın maliyeti 13 bin 500 yüz dolardır. 13 bin 500 dolar bu şahıs için yatıracak mısın, yoksa 1 milyon 550 bin doları ödeyecek misin? Olay bu kadar. Yani ekonomiyi ilgilendiren bir konu bu.

Peki, biz bunun üstesinden nasıl geliriz? Bir defa Garo Bey'de Meclis'te sorgulayacaktır mutlaka, buradaki en büyük yolsuzluk ya da aymazlık, bu milletin vergilerinden toplanan deprem vergilerinin önce adının değiştirilmiş olması. 2007'de çünkü ben bunu sorgulamıştım "deprem vergileri nerede" diye. Ben bir siyasi değilim yani ama siyasiler sorgulamadığı için bilim adamlarına kalıyor bu iş. Bana da çıkıp adamın biri çıkmış "deprem vergileri nerede" diye bana soruyor. Bana yanıtı bu ertesi gün televizyonda: "Duble yol yaptık duble, anladın mı duble" Şimdi bunun karşılığında ne olması gerekiyor? Halkın hop oturup hop kalkması gerekiyor değil mi "sen benim fonumu nasıl başka bir yerde harcayabilirsin" diye. Ama kuzuların sessizliğinde var, halk kuzuların sessizliğine devam ediyor. Her olayda böyleyiz, tepkisiziz. Tepkisiz olan bir ulusun, demokrasinin tadına varması mümkün mü arkadaşlar ya? Demokratik olabilir mi öyle bir ülke? Susuyoruz arkadaşlar, susuyoruz, halen susuyoruz. Sesimizin çıkması gerekiyor. Gerekirse hepimiz Silivri'yi dolduralım ama konuşmamız gerekiyor. Bu ülkeyi biz Kurtuluş Savaşı'yla kurduk. Emek vermedik biz, atalarımız verdi; onun için değerini bilemiyoruz.

Son söz: Ekonominin nasıl kalkınacağı. Siz ekonomistsiniz, ben size ders verecek durumda değilim. Türkiye'nin bütün üretim kaynakları satılmış durumda ama Türkiye geçen yıl 110 milyar dolar dış ticaret açığı verdi, 450 milyar dolar da borcu var. Üstüne bir 95 milyar daha bindi. Üretim kaynaklarının tamamını satmışsın, maden yataklarının tamamı yabancıların elinde, topraklarını satmışsın, evlerini satmışsın; peki, sen bu parayı nasıl üreteceksin? Soru bu arkadaşlar, nasıl üreteceksin? Bu yıkımın altından nasıl kalkacaksın? Sen veya senden sonra gelecek kişiler nasıl kalkacak? Yeni topraklar satarak mı Katar'a? Yeni ödünler vererek mi? Bunu sorgulamamız gerekiyor. Arkadaşlar, bu yurt bizim. Aramızdaki siyasi ayrımları, inançları gözetmeksizin el ele olmak zamanı. Başka çaremiz yok. Başka çaremiz yok... Demek ki bir ülkede yönetim çökmüşse, ekonomi çökmüşse, eğitim çökmüşse, o ülke zaten çökmüştür. Onun için bizim yeniden Atatürk devrimleri doğrultusunda ülkeyi raya sokmamız gerekiyor, başka çaremiz yok.

Ben bu fırsat için çok teşekkür ederim. Bir süre dinleyeceğim. Çok fazla bağlantım var, yarın da Tunceli'ye, Malatya'ya gideceğim. Bu benim için büyük bir kıvançtı, çağrınız için çok teşekkür ediyorum. Çok sağ olun. Mutlu günler dilerim.

aylin altınay - Sayın Hocamıza teşekkür ediyoruz konuşması için. İktisatçılar Haftasının birinci gününün ilk oturumu "Türkiye'de Devlet, Rejim ve Siyaset" başlığını taşıyor. Bu oturuma başkanlık edecek olan Sayın Profesör Doktor İlter Turan'a sözü bırakmak istiyorum.

ilter turan - Bu oturum planlanırken henüz deprem olmamıştı. O zaman bile yani bu başlığa bakarak ben esas itibariyle bir takdim yapabileceğimi düşünmüştüm ama yani bildiğiniz gibi bu araya deprem gibi bir olay da girdi.

Oturumun başlığı da baktığınız zaman, Türkiye’de devlet, rejim ve siyaset... Aslında bu üçlü arasındaki ilişkiyi, bu deprem grafik bir şekilde ortaya serdi. Yani nedir depremin sergilediği? Hepimizin zaten belki bildiği, tereddütle yaklaştığı, devletin işlevlerini, vatandaşa dönük

ilter turan

Oturumun başlığı da baktığınız zaman, Türkiye’de devlet, rejim ve siyaset... Aslında bu üçlü arasındaki ilişkiyi, bu deprem grafik bir şekilde ortaya serdi.

sorumluluklarını yeterince yerine getirmedeği ve dar bir kadronun çıkarını güderek işlevlerini yürüttüğüne ilişkin kanaat, deprem vesilesiyle çok gözle görülebilir bir hale geldi. Bu niye böyle oldu dediğiniz zaman, o zaman rejim konusuna geçeceğiz. Burada Sayın Ercan Hocamız çok güzel bir şekilde birinci gün askerin niye hareket edemediğini ifade etti. Fakat daha genel bir olgu var. Yani hemen hemen her kurum talimat beklediği için, talimat gelene kadar hareket edemedi. Bu da bir rejim sorunu olarak değerlendirilebilir. Çünkü olağan bir yapılanma içerisinde, yani bir şahsa bağlı olarak işlemeyen rejimlerde kurumlar belirli bir durum ortaya çıktığı zaman kendilerine

verilmiş olan görevleri zaten ifa etmeye başlayacaklardır; başkasından bir talimat vermek ihtiyacı, talimat almak ihtiyacında değillerdir. Şimdi bu suretle devlet ve rejim arasındaki bağlantıyı kurmuş oluyoruz.

Peki, siyaset nerden çıktı dediğiniz zaman da efendim o da belli. Çünkü biz bu devleti çalışır hale getirmek için rejimi değiştirmek durumundayız. Rejimi hangi kanaldan değiştirebiliriz dediğimiz zaman da siyaset kanalından değiştirebiliriz. Dolayısıyla, yani böyle bir üçleme içerisinde belki bu ismi koyarken toplantıyı organize edenler depremi bilemeyecekleri için bu kadar berrak bir tasarımda bulunmadılar ama sonuç itibariyle karşımıza gayet berrak bir durum çıktı.

Bir tek şey söyleyeceğim; iki tane siyaset adamımız var burada bunu tartışacak. Aslında bir üçüncüsünü de ben bekliyordum. Arkadaşımızın açıklamasından niye gelemediğini öğrenerek çok üzüntü duydum. Belki bu da netice itibariyle devletin rejimi kullanarak siyaseti etkisizleştirme gayretlerinin bir parçası olarak görülebilir. Öyle ümit ediyoruz ki, siyaset bu kapıyı da kapamak için büyük bir gayret gösterecektir. Hatta benim fazla tereddüttüm de yok. Yani

siyaset bir değişikliği getirecek olursa, herhalde bunun başlıca değişim alanlarından bir tanesi -adını da koyalım- demokratikleşme olacaktır. Yani insanlar hükümetin beğenmediği düşünceleri dile getirmekten dolayı cezalandırılmayacaklardır.

Efendim, iki dostumuzla oturumu yürüteceğiz. Tabii toplum sadece siyasetçilerden oluşmuyor ama değişime onların önderlik yapmasını beklediğimiz için, tabii ki onlardan başlayacağız. Evet, yalnız toplantıyı açarken de ifade ettiğimiz gibi, sayın konuşmacılardan kendi sunuşlarını yapmadan önce kendilerini haziruna takdim etmeleri için de ricacı olacağım. Buyurun.

müslim sarı - İlk söz bende sanıyorum. Teşekkür ederim. İlk konuşmacı olmak hem avantajlıdır hem dezavantajlıdır.

Ben de her şeyden önce bu zor günlerde, dayanışma içinde olmamız gereken bugünlerde, bu panel ve konferans ya da çalıştay -her neyse adı- günlerinde içimizin büyük, yüreğimizin büyük burukluk içinde olduğunu belirtmek istiyorum, üzüntülerimi, kaygılarımı belirtmek istiyorum. Ölenlere başsağlığı diliyorum, hepimizin ulusça, milletçe başı sağ olsun, diliyorum.

İkincisi tabii önemli bir kurum. Türkiye’de kurumları uzunca süre devam ettirebilmek, uzunca süre bu kurumsallıkları sağlayabilmek son derece önemli. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti çok eski yıllardan beri bunu sağlayabilmiş, bunu devam ettirebilmiş. Şimdi birazdan belki konuşacağımız, tartışacağımız bu kurumların, güçlü kurumların, güçlü sivil toplum kuruluşlarının toplum için ne kadar önemli olduğu algısı açısından da son derece önemli. Aynı zamanda bu toplantılar 1974 yılından beri yapılmış, onu da buraya gelince öğrendim. Sadece iki kez, iki yıl yapılamamış: Biri 1980 darbesinde, diğeri 2001 krizinde. İlk yapıldığı yıl doğmuşum ben 1974 yılında, 46’ncısı düzenleniyor ve bütün bu süreçte emeği geçen, katkı sunan herkese de teşekkür ederim.

müslim sarı

Türkiye’de bir rejim krizi, bir devlet krizi, daha doğrusu bir rejim krizi, rejimle bağlantılı bir devlet krizi var.

Şimdi tabii konunun başlığı çok aslında hem yakıcı hem çok genel, hem çok soyut, hem çok somut. Bir taraftan soyut; yani devletin kendisine ilişkin tartışmalar, siyasetin ne olduğuna ilişkin tartışmalar, rejimin ne olması gerektiğini ilişkin tartışmalar bir taraftan siyaset biliminin konusu ve son derece soyut ama öte yandan içinde yaşadığımız koşullar, depremle katmerlenen koşullar aslında bu soyut durumu çok somut bir hale getiriyor. Biraz önce sayın Hocam, kürsüden Türkiye’nin deprem gerçeğini, depremde gerçekten yıkılanların neler olduğunu anlatırken aslında konuya girdi. Türkiye’de bir rejim krizi, bir devlet krizi, daha doğrusu bir rejim krizi, rejimle bağlantılı bir devlet krizi var. Bu aslında sadece AKP hükümetlerinin yarattığı bir kriz değil. Öteden beri gelen, öteden beri bir birleşen ama rejimle katmerlenen ve bu yönetim anlayışıyla giderek derinleşen bir krizi bize ifade ediyor. Bizim 3K dediğimiz; yani kurumlar, kurallar ve kadrolar... Bunlarla ilgili yolun sonuna geldiğimizin en önemli göstergelerinden biri bugün yaşadıklarımız. Bir ülkede iyi işleyen bir sistemi anlamak için birden fazla parametre var ama en çok üzerinde durulan parametreler:

Bir; işleyen kurallar var mı gerçekten? Yani bu kurallar kişiden kişiye, yöneticilere göre değişiyor bu ve gerçekten objektif belirlenmiş kurallar var mı?

İkincisi, güçlü kurumlar var mı? Yani inisiyatif kullanan kurumlar var mı? Bu kurulları yönetebilecek, bu kurulların üzerinde duran kurumlar var mı?

Üçüncüsü de tabii bütün bunlarla bağlı olarak ve yine hem bir neden hem bir sonuç olarak liyakatli kadrolar var mı? Yani bu kurumları yönetecek liyakatli kadrolar var mı? Zaten liyakatli kadrolar olduğunda kurumlar da güçlü oluyor, inisiyatif kullanabilen kurumlar haline dönüşüyor.

Dolayısıyla bugün yaşadığımız süreçte bunların üçüne de olumlu cevap verme şansına sahip değiliz. Evet, kurullar var ama uygulanmıyor. Evet, kurumlar var ama sadece kurumlar var, adları var ama kurumlar işlevini yitirmiş, işlevsiz

kalmış ve iş kendilerinden beklenen işlevleri ya da üzerlerine yüklenen işlevleri yerine getirmiyorlar. Kadrolar var mı? Evet, kadrolarda var ama bunlar liyakatli değil.

Bunu iki örnekle, iki kurum örneğiyle açıklamak isterim. Birincisi, hiç kuşku yok ki bu deprem gerçeğiyle ilişkili bir biçimde AFAD ve AFAD'ın içinde bulunduğu durum. AFAD'ın ne yapması gerektiğini hepimiz biliyoruz, AFAD yıllardır ne yapması gerektiğini biliyor. Türkiye'de deprem konusunda çok uzman kadrolar var. Hatta sevinerek görüyorum ki ben bu deprem gerçeğiyle ilgili biraz inceleme yaptığımda, Türkiye'nin bilim adamları, depremle ilgili bilim adamları bir deprem ülkesinde dünya çapında bilim adamları, -işte birinin örneği burada- hocam gibi yüzlerce, binlerce bilim insanı var ve Türkiye'de çok ciddi bir müktesebat var depremle ilgili. Dolayısıyla bir afet döneminde, afet durumunda nasıl hareket etmesi gereken bir kurum da var. Bu kurumun neler yapması gerektiği de belli, bunlar kurullarla da belirlenmiş ama bu kurum bu işlevlerini yerine getiremiyor, işlevsiz kalıyor, hareketsiz kalıyor, hiçbir biçimde hareket edemiyor ve olması gerekeni yerine getiremiyor. Kadrolarına baktığımız zaman -burada tartışmalara girmek istemiyorum ama- ne kadar liyakatli oldukları da ortada.

Şimdi ikinci bir örnek vermek istiyorum yine iktisatta ilgili, Merkez Bankası. Şimdi Merkez Bankası bir ülkenin para basma yetkisini, yani senyoraj yetkisini ve egemenlik yetkisini kullanan bir kurum olarak, neredeyse yüzyıla yaklaşan bir kurum olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli kurumlarından biri. Para politikasını yönetmesi gereken yegâne kurum. Dolayısıyla yine Türkiye'de Merkez Bankacılığı açısından da çok ciddi bir müktesebatının olduğunu biliyoruz, çok yetmişmiş kadroların olduğunu biliyoruz. Ama bugün Merkez Bankası'nın içine bulunduğu duruma baktığımızda, aldığı kararlara baktığımızda, yine kurullar, kurumlar ve liyakat, yani kadrolar üçgeni içerisinde ne kadar içeriğinden boşaldığını ve Türkiye nasıl bedel öğretildiğini

de biliyoruz. Yani faiz politikasıyla bir kişinin siyasal ikbali için ve bir kişinin siyasal tercihleri için Türkiye'nin bütün toplumuna nasıl bedel ödettiğini de çok net olarak biliyoruz. Yani içinde bulunduğumuz durumla Merkez Bankası'nın faiz politikasını nasıl yönetmesi gerektiği belli ama Merkez Bankası bunu yapmıyor. Çünkü bu kurumun başka şekilde hareket etmesini salık veren bir hiyerarşi var, bir yapı var, bir siyaset kurumu var ve bir kişi var. Daha doğrusu bir siyaset kurumundan da öte bir kişi var ve kurumun içine düştüğü durum çok açık, bize ödettiği bedel de çok açık. Burada hocalarım var, o konuda çok ayrıntısına girmeyeceğim.

Sadece şunu söyleyeyim: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nda 12 yıl çalışmış bir insan olarak şöyle bir şeyi açıklamaktan büyük zül duyduğumu da belirtmek isterim. Bir Merkez Bankası Başkanı göreve başladıktan sonra 4 tane akrabası kurumda işe başlıyorsa, bunun 2 tanesini genel müdür yapabiliyorsa ve o bankanın en önemli birimlerinde genel müdür olarak çalışıyorsa ve bu insanlardan birinin nalbur olduğunu düşünecek olursak, durumu çok net olarak ortaya koymuş oluyoruz aslında. Yani içten içe çürüyen kurumlar, liyakatsiz kadrolar, uygulanmayan kurallar...

Şimdi bu çok açık biçimde Türkiye'ye bir rejim krizini getiriyor. Şöyle bir şey düşünün ki, deprem bölgesindeki bütün iş ve işlemleri ve süreçleri yönetmesi gereken biri olarak Sayın Cumhurbaşkanı'nın 36 bin imza atması gerektiğine ilişkin bir çalışma var. Yani düşünün ki bütün yetkiler bir kişiye bağlanmış ve bu kişi o süreçleri yönetebilmek için 36 bin tane imza atmak zorunda. Bunu Sayın Akşener söylemişti. Bunun arkasında mutlaka bir çalışma vardır, televizyon programlarında söylemişti. Yani bize bu sistemi dayatanlar, bu sistemi getirenler dediler ki: "Biz hızlı hareket etmek zorundayız. Parlamenter sistem, parlamenter rejim bizim hızımızı kesiyor. Dolayısıyla bir kişiye bu yetkileri verirse, mümkün olduğu kadar hızlı hareket eder, sistem ataletten kurtulur." Ama deprem ölçeğinde gördük ki ya da deprem örneğinde bunu yaşadık ki, aslında bir kişiye bütün yetkileri vererek hiçbir şekilde hızlı hareket edemiyorsunuz. Çünkü o kişi bütün kurumların içini boşaltıyor. Dolayısıyla bu çok net biçimde bize bir rejim kriziyle Türkiye'nin karşı karşıya kaldığını gösteriyor.

müslim sarı

Devlet tanımların hepsinde devlet ya bir sınıfa ya bir yapıya bağlı olarak, onun kapasitesine bağlı olarak, onun üzerinde bir üst yapısal organ olarak faaliyet gösteren bir yapıyken, burada bir kişinin siyasal istikbaline göre pozisyon alan bir yapıya dönüşüyor. Şimdi bu yapı ister istemez devletin kapasitesini, o kişinin kapasitesiyle sınırlı hale getiriyor.

Şimdi yine hocam açılış konuşmasında söyledi, ben de şöyle bir iki şey ekliyim. Bu rejim krizi ile beraber aslında hükümet krizini de aşan bir devlet kapasitesi kriziyle de karşı karşıyayız. Yani devlet başka, hükümet başka elbette ama devletle hükümetin neredeyse birleştiği, parti devleti hüviyetine dönüştüğü ve bunun da bir kişi eliyle, tek bir kişi eliyle, parti eliyle bile değil, tek bir kişinin siyasi ikbali ile yönetildiği sistemlerde ister istemez devletin işlevi, yapısı ve fonksiyonlarına ilişkin de çok ciddi tartışmalar ortaya çıkıyor. Şimdi çok çeşitli devlet tanımları var; devleti sınıfların ideolojik aygıtı olarak gören siyasal sistemler var. Devleti mümkün olduğu kadar nötrleştiririm, küçültelim diyen siyasal sistemler var. Çok çeşitli soyut devlet tanımları

var. Devlet tanımların hepsinde devlet ya bir sınıfa ya bir yapıya bağlı olarak, onun kapasitesine bağlı olarak, onun üzerinde bir üst yapısal organ olarak faaliyet gösteren bir yapıyken, burada bir kişinin siyasal istikbaline göre pozisyon alan bir yapıya dönüşüyor. Şimdi bu yapı ister istemez devletin kapasitesini, o kişinin kapasitesiyle sınırlı hale getiriyor. Dolayısıyla kişinin kapasitesi ne kadarsa, devletin kapasitesi de o kadar. Dolayısıyla bu rejim krizi üzerinden ve bir siyasal kriz üzerinden hızla bir devlet, devletin işlevleri krizine doğru dönüşmüş oluyor.

İkincisi; biz bu sistemde gördük ki, devletin en temel meşruiyet kaynaklarından biri olan, meşruiyet gerekçelerinden biri olan, can ve mal güvenliğini sağlama görevini bile yerine getiremeyen bir devlet yapısıyla karşı karşıya kaldığımızı gördük. Yine devletin meşruiyeti ile ilgili de çeşitli siyaset bilimine ilişkin teoriler var, çok çeşitli meşruiyet kaynakları da var ama primitif olarak, en başlangıç, en ilkesel, ilksel olarak devletin temel kaynağının, insanların temel meşruiyet kaynağının insanların, temel can ve mal güvencesini sağlayan devlet olması bütün teoriler tarafından kabul edilmişken, biz aslında bu deprem gerçeğiyle devletin bu kapasite eksikliği sebebiyle bunu bile yerine getiremediğini gördük ve meşruiyetine ilişkin ciddi sakıncaların ortaya çıktığını gördük.

Bir başka görünümü meselenin, sosyal devletin tasfiyesiyle ilgili olan meselesi. Şimdi böyle büyük bir felaketle karşı karşıya kaldıktan sonra, insanların can ve mal güvenliğini sağlamak durumunda olan devletin sosyal yardımları hak temelli ve halkla devlet arasındaki bağ anlamında, onu güçlü kılmak anlamında o vatandaşlık bağına vurgu yapmak yerine, yine bir devletin yerine getirmek zorunda olduğu bir yardım gibi değerlendirmek yerine, onu giderek bir himmete bağlayan, bağışla ve gönüllülük esasına dayalı bir şekilde bu yardımları yapıldığını da gördük. Bu da Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa oluyor. Yani düşünün ki, aslında merkezi yönetim bütçesinden yapılması gereken, aktarılması gereken kaynakların kamu kurumları eliyle bir bağış ve himmet mekanizması içerisinde aktarıldığını gördük. Çok korkunç rakamlara ulaştı bunlar. Bu da Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa oldu ve insanlara yapılan kira yardımları hem ev sahiplerine hem kiracılara yapılan taşıma yardımları; bu yardımların da giderek aslında bu bağımlılık ilişkisini, yani vatandaş bağına zedeleyecek, onu ortadan kaldıracak şekilde devleti ve devleti yöneten kişileri ve kişiye olan bağımlılık ilişkisini daha da derinleştirebilecek şekilde bazı noktaların olduğunu gördük.

Bunlar bizim mevcut duruma ilişkin analizlerimiz ama aslında fırsatlarımız da var. Aslında ben biraz bugün bu konuşmayı biraz bu çerçeveye doğru götürmek istiyorum. Yani böyle bir analiz durumumuz var, böyle bir durum analizi yapabiliriz ama bazı fırsatlarımız da var ve yapmamız gerekenler de var. Nedir o fırsatlar? Biz bütün bunları yaşarken, aslında dünya çok büyük dönüşümlerin eşliğinde. Bu büyük dönüşümlerin eşliğinden bakarak ya da bu büyük dönüşümlerin içinden bakarak Türkiye'ye belki yol haritalarımızı biraz daha netleştirebiliriz diye düşünüyorum. Nedir o?

Birincisi, çok büyük teknolojik gelişmeler var. Yani öylesi büyük teknolojik gelişmeler var ki, önümüzdeki 10 yıl ve 20 yıl dünyayı neredeyse tanıyamayacağımızı iddia eden düşünceler var. Robotik teknolojiden yapay zekâ uygulamalarına, dijitalleşmeden yaşadığımız mekânlara ve istihdam biçimlerine kadar dünyanın adeta yeniden kurulduğu bir birkaç on yıl yaşayacağız.

Öyle ki bu büyük teknolojik gelişmelere bazıları Schumpeter’yan vari bir yaratıcı yıkımın içinde olduğumuzu söylüyorlar. Yani önümüzdeki 10 yıl, 20 yıl dünyadaki bu büyük teknolojik gelişmeler, yeni bir sosyoloji, topluma dönüp yeniden bakmak, devlete dönüp yeniden bakmak; rejimlere, hukuka, siyasete dönüp yeniden bakmayı zorunlu kılıyor. Bu son derece önemli.

Yine bence tartışılması gereken ve konuları yerli yerine oturtulması gereken büyük resim açısından ikinci önemli nokta da dünyanın yeniden dengelenmesi meselesi. Atlantik ve Avrasya arasında ya da daha genel bir tanımla batı ile doğu arasında dünyanın yeniden dengelendiği, dünyanın tek kutuplu bir dünyadan çok kutuplu bir dünyaya doğru gittiği bir yeni durum var. Yani Atlantik'in giderek güç kaybettiği, Avrasya'nın, Doğu'nun, büyük güçlerin yükseldiği yeni bir dönem var. Bu niye önemli? Bu şu açıdan önemli: Her ne kadar doğu bir bütüncül toplum modeli sunamıyorsa da dünyaya, yani demokrasi gibi, sekülerizm gibi, hukukun üstünlüğü gibi ama yine de doğu ile batının birbirine en yaklaştığı yerde olan bir ülke açısından, Türkiye bakımından, bu 5 deniz ülkesinde

müslim sarı

Covid sonrası dünya ve Covid sonrası ve Covid'le ilgili tartışmaların yarattığı yeni kamuculuk anlayışının da yine önemli bir parametre olduğunu, önümüzdeki sürecin inşası açısından önem arz ettiğini değerlendiriyorum.

imparatorluk ardılı bir devlet olarak Türkiye'ye yeni iş, yeni fırsatlar, yeni dış politika paradigmaları ortaya çıkartmış durumdadır. Dolayısıyla önümüzdeki süreci değerlendirirken bunu da göz önünde bulundurmamız lazım. Covid sonrası dünya ve Covid sonrası ve Covid'le ilgili tartışmaların yarattığı yeni kamuculuk anlayışının da yine önemli bir parametre olduğunu, önümüzdeki sürecin inşası açısından önem arz ettiğini değerlendiriyorum.

Dördüncü olarak Türkiye'nin demografik fırsat penceresini önemsiyorum. Yani öyle bir ülke düşünün ki, yaş ortalaması 33 olan ve 2040'lara kadar demografik fırsat penceresi açık kalan bir ülke. Öyle bir ülke düşünün ki, yapılacak ilk seçimde 6 milyon civarında ilk kez oy kullanacak seçmenin olduğu ve bundan bir sonraki seçimde bunun 10 milyonun üzerine doğru çıkma ihtimali olan bir ülke. Ve bu insanların politik tercihlerin, yani bunların daha ılımlı olmaları, daha dünya vatandaşı olmaları, daha dışa açık olmaları, bizi dayatılan kimlik siyasetinin kodlarının üzerinde bakmayı becerebilen yeni kitleler, yeni insanlar, yeni nesiller ve bunların siyasal tercihlerinin Türkiye açısından yine yaşamsal olduğunu, önümüzdeki dönem bizim çıkışımız açısından önemli bir parametre olduğunu değerlendiriyorum.

Ve son olarak da Türkiye'de bir dönemin sonuna geliyoruz. Öyle ya da böyle adına Siyasal İslam dediğimiz ve bir parti ile cisimleşen bir dönemin sonuna geliyoruz. Türkiye'de bir parantez kapanıyor. Ortadoğu'da aslında 2010'ların ortalarından itibaren kapanmış olan ama Türkiye'de, Türkiye'ye özgü sebeplerle günümüze kadar devam edegelen bir siyasal iktidar var ama bu siyasal iktidarın bir hikâyesi yok artık. Türkiye'ye ve dünyaya sunabileceği hiçbir şey kalmamış. Bir dönemin sonuna geliniyor ve bir parantez kapanıyor. Yani dünyada bu büyük değişimler olurken, bu yeni paradigmalar içinde yeni alanlar söz konusuysen, yeni

parametreler varken, Türkiye kendi krizini yaşıyorken, bir dönemin sonuna geliyoruz ve bir parantez kapanıyor.

Şimdi bütün mesele bunun yerine neyin parantezini açacağımız, bundan sonraki süreç biraz bununla ilgili. Bir dönem kapanıyor, bir büyük parantez kapanıyor ama açacağımız parantez neyin parantezi? Bir siyasal partinin parantezi mi, bir siyasal düşüncenin parantezi mi, yoksa hepimizin ortaklaşabileceği bir parantez mi? Bu parantezin bütün bu büyük dönüşümlerin aslında Cumhuriyetin 100'üncü yılına denk düşüyor olması da bizim açımızdan çok büyük bir metafor. 100 yıl sonra bir kere daha Cumhuriyet diyebilmek... 100 yıl önce kurulmuş, kurgulanmış sistem... Yani öyle bir ülke düşünün ki, bir tarafta Müslüman ama aynı zamanda laik; Ortadoğu'da ama batı ittifakının içinde... İşte demografik fırsat penceresi 2040'a kadar açık. Çok kötü yönetime rağmen 800 milyar dolar milli gelir üretebilen bir müteşebbis sınıf var her şeye rağmen bu ülkede ve bu imparatorluk ardılı bu beş deniz ülkesi dediğimiz; Kızıldeniz, Hazar, Akdeniz, Karadeniz... Burada bir potansiyel güç olabilecek bir ülke ve bu oyunun kuralları yüzyıl önce belirlenmiş.

Şimdi bizim 100 yıl sonra bir kere daha dönüp, birinci yüzyıldan kalan sorunlarımıza ikinci yüzyılın penceresinden bakarak yeni yol haritaları üretme iddiamızın olması gerekir yüzyıl sonra, bir kere daha... Bu zeminde toplumu, siyaseti, devleti ve rejimi yeniden düşünmemiz gerekir. Yeni bir toplumsal sözleşme üretmemiz gerekir. Benim kastettiğim şey sadece bir anayasa değil. Elbette anayasa önemli. Bu ucube rejimin karşısında yeni bir rejim üretme zorunluluğumuz var. Ebetteki parlamenter sistem burada son derece önemli çıkış noktalarımızdan biri, cumhuriyetin 300 yıllık birikiminin sonucu olarak Osmanlı'dan beri gelen ama sadece anayasayla iş bitmiyor. Türkiye'nin yeni bir hukuk düzenine ihtiyacı var bu anayasanın ışığı çerçevesinde ve bütün bunların üzerinde yeni bir toplum sözleşmesi üretmeye ihtiyacımız var. Kastettiğimiz şey sadece AKP sonrası döneme, AKP'nin yarattığı tahribatları ortadan kaldıran restorasyoncu bir anlayışa kendimizi sıkıştırmanın ötesine geçerek, 21'inci yüzyılın koşullarında bir kere daha topluma bakmak ve var olan sorunlarımıza yeni bir zaviyeden bakmak ve yeni yol haritaları üretmek. Yani Türk'le Kürt arasında, yani Alevi ile Sünni arasında, yani laik ile muhafazakâr arasında, yani emekle sermaye arasında, yani üretim modeliyle çevre arasında, yani kadınla erkek arasında cinsiyete dayalı... Çoğaltabilirsiniz bu

müslim sarı

Türkiye'nin potansiyeli bir bölgesel güç olmaya uygundur. Türkiye'nin tarihsel potansiyeli, geçmişinden getirdiği potansiyeli ve gelecek ufku Türkiye'yi bu girdaptan çıkartabilecek potansiyele sahiptir.

çelişkileri. Bütün bu büyük çelişkileri bir araya getiren, bunlara yeniden bakan, yeni bir gözle bakan ve yeni bir zaviyeden bakan bir konsensüs, bir new deal oluşturma sürecidir bu. Şimdi bu süreç başlamıştır, başlamalıdır. Eğer biz önümüzdeki sürece bu çerçeveden bakabilirsek, kendi siyasal aydınlarımızın ötesine çıkarak, kendi siyasetlerimizi de kendi ifade edebileceğimiz yeni zeminler inşa etmeyi başarabilirsek; toplumu, siyaseti, rejimi ve devleti yeniden düşünmeyi başarabilirsek, bunun kodlarına ilişkin çalışmalar yapabilirsek, bunun siyasetini üretebilirsek, bunun akademik bilgisini üretebilirsek önümüzdeki süreçte, bir başarı hikâyesi yaratabiliriz diye düşünüyorum.

Türkiye'nin potansiyeli bir bölgesel güç olmaya uygundur. Türkiye'nin tarihsel potansiyeli, geçmişinden getirdiği potansiyeli ve gelecek ufku Türkiye'yi bu girdaptan çıkartabilecek potansiyele sahiptir, ben buna inanıyorum. Bütün mesele bu çerçevede sürece bakabilmek değil, bu krizden çıkışın yollarını arayabilmektir. Bu derin bir krizdir. Mevzubahis olan sadece bir kişinin yönetimi krizi de değildir. Bunun da çok ötesinde bir krizdir, tarihsel kökleri vardır, birikimleri vardır. Ama yeni bir gözle, yeni bir gözlükle bakmayı başarabilirsek yeni yol haritaları üretebiliriz diye düşünüyorum. Ben şimdilik burada sözlerimi nihayetlendireyim. Çok teşekkür ederim Sayın Başkan.

ilter turan - Efendim, çok çok teşekkür ederim. Gerçekten hayli zaman zaman dile getirilen bir şey var, "yeni bir hikâyeye ihtiyacımız var" diye. Zannediyorum bu hikâyeyi inşa etmeye başlamak için iyi bir giriş yaptınız. Sözlerim yanlış anlaşılmasın; derdimiz hikâyeye anlatmak değil, insanlarda heyecan uyandıracak bir gelecek vizyonu çizmek tabii ki.

Efendim, Sayın Garo Paylan, şimdi sizden de biraz ufuk açıcı bir şeyler dinleyelim. Ama bildiğiniz gibi önce kendinizi takdim etmeniz gerekiyor.

garo paylan - Teşekkür ederim Hocam. Saygılar hocalarım, değerli dostlar; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Değerli arkadaşlar, değerli hocalarım; nedir başlığımız? Devlet, rejim, siyaset... Sevgili Ahmet Hocam da söyledi; devlet şimdi bizim için Türkiye'de devlet deyince, bir kutsaldan bahsediyormuşuz gibi konuşuyoruz. Hani "aman devlete laf söylemeyin, hükümete laf söyleyin" diye söylenir ama iki gündür işte Fenerbahçe stadyumunda ve bir Beşiktaş stadyumunda "hükümet istifa" denince, polislerle hükümet istifa diyenler gözaltına alınmaya

çalışıldı. İşte bugün Türkiye İşçi Partisi'nde "hükümet istifa" dediler diye 100'den fazla arkadaşımız gözaltına alındı.

Şimdi bizim bir kutsalımız var, yani devlet. Çünkü neden? Çünkü devlet bir şey olduğunda bize koşabilir. Devlet ancak bize bir şey verebilir, devlet lütfedendir diye bakılır ve Ankara'daki merkezi iktidardan hep lütfetmesi beklenir ve hep oradan bir şey beklenir, hep oraya gidilir. Mesela Ankara'ya gelirler Pozantı'dan arkadaşlarımız "ya bizim su sorunumuz var, elektrik sorunumuz var işte internet iyi çekmiyor acaba bunu nasıl çözebiliriz" diye. Bu yüzden de her şeyi Ankara'dan bekleyince, çözümü Ankara'dan bekleyince hep bir merkezde çok güçlü ve bütün iktisadi alanı yöneten. Çünkü amaç nedir?

Devleti ele geçirmekteki amaç iktisadi alandaki kaynakların hangi yönde tercih edileceğine karar vermektir. Öyle değil mi? Niye Ankara'yı ele geçirmeye çalışıyor bazen cemaatler, bazen siyasi partiler? Çünkü muhteşem bir güç var, her şeye kadir bir güç var. O gücü ele geçirirseniz, her yere birtakım lütuflarda bulunabilirsiniz ve vatandaş da bu durumu değiştirmek yerine yalnızca Ankara'dan bir şey isteyenler konumunda, efendim o ülkenin zayıf vatandaşları olarak bir şeylerden talep ediyorlar. İşte bu algıyı maalesef değiştiremedik yüzyılı aşkın süredir. Bizler maalesef yalnızca makinisti değiştirebiliriz. Evet, son 20 yıldır, özellikle de bu son 20 yılın son 8 yılında tek adam rejiminin daha da katmerlendiği dönemde çok büyük bir felaket yaşadık. Yani tek adam "bana yetkiyi verin, Türkiye'yi uçuracağım" dedi ama Türkiye biliyorsunuz hem özgürlüğünü kaybetti hem de refahını kaybetti. Ben 1999 depreminde de 2,5 ay boyunca bir aktivist olarak arama kurtarma faaliyetlerindeydim, o zaman eğitimim vardı. Gece deprem oldu ve biz sabah arkadaşlarımızla saat 9:00'da Gölcük'teydik. Nasıl ulaştık? Çünkü hemen yola çıktık. Hemen yola çıkmamış olsaydık oraya ulaşma şansınız yoktu 24 saat ve 2,5 ay boyunca kurtarma çalışmalarında bulundum.

O zaman da şu cümleyi çok duyduk: “Nerede bu devlet” cümlesini çok duyduk. Niye? Çünkü Ankara'dan bekleniyordu. Halk örgütlü değildi. Halkın arama kurtarma ekipleri yoktu o zaman. Şimdi 240 deniyor, o zaman 24 tane bile arama kurtarma ekibi yoktu, eğitimli arama kurtarma ekibi. Kimse ne yapacağını bilmiyordu. Mahallelerde konteynırlar yoktu; şu anlamda: Yani bir jeneratörün, bir hiltinin, bir kırma makinesinin, bir çadırın içinde olduğu hilteler, konteynırlar yoktu ve bunlar olmadığı sürece de -hocam da çok iyi bilir- siz 24 saat sonra, 48 saat sonra, 72 saat sonra kurtarmaya başladığınızda; hani her gün bir mucize haberi veriliyordu ya, ben Adıyaman'daydım, sahadaydım, biliyordum. Her gün yüzlerce cenaze çıkıyordu, binlerce cenaze çıkıyordu, bir tane mucize oluyordu; bir tane mucize oluyordu, hep onun haberini verdiler. Evet, belki de buna ihtiyaç vardı. Çünkü binlerce cenazeyi göstermek çok acıdır. Ben gördüm o cenazeleri; 1999'da da gördüm, 2023'te de gördüm. Ama bir yerden bir umut geldiğinde oraya koşuyorduk, arama kurtarma faaliyetlerini koordine etmeye çalışıyordum. Vatandaşlar ikinci gün kendi imkânlarıyla kepçe buldular. Çünkü devlet yoktu, ikinci günden sonra eşinden dostundan kepçe bulup binalarının üzerinden kepçeyle çıktılar. Niye? Öldüler diye biliyorlar çünkü, 48 saat sonra kimse yaşamaz ki enkaz altında. Ben mahalle mahalle koşup "yok öyle değil, yani beşinci günde bile, sekizinci günde bir insan kurtulabilir; ölen öldü, yapmayın etmeyin" diye yüzlerce enkaz dolaştım, arama kurtarma ekiplerini koordine ettim. Çünkü Adıyaman'da hiç kimse arama kurtarmadan hiçbir şey anlamıyordu. AFAD diye sırtına bir yelek vermişler, başına bir baret vermişler, hiçbir şeyden habersiz genç çocuklar. Asla küçümsemek için söylemiyorum. Hiçbir şeyden haberleri yoktu. Arama kurtarma nedir? Nasıl kurtarılır? Elinde bir alet edevat yok. "Bana kürek ver, kazma ver" diye geliyor. Düşün, gelmiş genç çocuk 72'nci saatte "bana kürek ver, kazma ver" diyen hiçbir şeyden habersiz çocuklardan bahsediyoruz. Sonra, işte üçüncü gün dördüncü günden sonra yurtdışından bazı ekipler geldi, onlarla birlikte insanları kurtarmaya çalıştık.

Devlet dediğiniz zaman ne beklersiniz? Yaşam hakkınızı güvence altına almasını beklersiniz. Yani hekimler vardır içimizde belki; bir hekimden ne beklersiniz siz? Koruyucu hekimlik

beklersiniz değil mi, yani kanser olmadan önce benim kanser olmamam için ne yapmam lazım? Veya kalp damarları tıkalıysa bir insanın onu önceden hekimin belirleyip, bir anjiyo yapmasını beklersiniz. Ben devlet demeyi çok seviyorum, kamu gücü olarak bakıyorum. Yani devlet deyince çünkü başka bir anlam ifade ediyor. Kamudan beklentimiz ne olmalı? Bizim yaşamak hakkımızı güvence altına almak olmalı. Yaşam hakkımızı güvence altına almayan bir devlet, varlığımıza saygısı olmayan bir devlet, bizi yalnızca rakamlar olarak gören bir devlet; açıkça söyleyeyim, yani buna lanet olsun diyebilirim. Olmaz böyle bir devlet. Olması gereken, bize saygı duyan, bizim yaşam hakkımıza saygı duyan bir kamu anlayışını tahkim etmektir memleketimizde. Maalesef biz bir demokratik cumhuriyet çerçevesinde yüzyıldır bunu tahkim edememiş durumdayız.

garo paylan

Kamudan beklentimiz ne olmalı? Bizim yaşamak hakkımızı güvence altına almak olmalı.

AFAD değil mi? Çocuklar geldi diyorum ya eğitimsiz; niye eğitimsiz biliyor musunuz? AFAD'ın başkanı -arkadaşlar asla küçümsemek için söylemiyorum- bir İlahiyatçı. Diyanet İşlerinde 25 yıl kariyer yapmış. Hocam az önce anlattı kariyerini, çok da saygı duydum. Yetişmiş, o habitatta yetişmiş, birikimleri almış hocalarından anlattı. Daha sonra bu birikimleri genç çocuklara vermiş. Şimdi o çocuklar belki akademik kariyer yapıp yeni kuşaklara aktarmaya çalışıyorlar. Ya bir ilahiyatçı ne yapar arkadaşlar? Bir ilahiyatçı sela okur, namaz kıldırır, çocuklara dini anlatır. İşte öyle olur. Cenaze namazları kıldık, o da kılınamadı, ölü yıkayıcı bile yoktu. Hani diyorum ya, hani madem sen ilahiyatçısın, bari ölü yıkayıcıları ayarla. İnsanlar elbiseleriyle gömüldüğü toplu mezarlarda bu ülkede, bunun utancını hep beraber taşımamız. Hiçbirimiz de masum değiliz, kendimi katarak söylüyorum. Sekiz yıl boyunca Meclis'te kendimi parçaladım ama beceremedim. Demek ki ikna gücüm yeterli değilmiş. "Yapmayın arkadaşlar" dedim, "imar affını çıkarmayın" dedim, "bu katil bir düzenlemedir" dedim. Saatlerce parçaladım kendimi ama karşımdaki siyasetçiler bunun için siyasetçi olmuştu.

Ne demişti Erdoğan? "Bir ilçe başkanı bile bulamam ben rant vergisini çıkarmazsam" demişti. Çünkü bakın yalnızca iktidar partisi için söylemiyorum, bütün siyasi partiler için söylüyorum; siyaset bir zenginleşme aracı olmaktan çıkarılmadığı sürece, siyasetçiler belediyelerde, belediye encümenlerinde, milletvekili olarak, il başkanı ve genel başkanı olarak "efendim şu tapuyu alalım, bir bakalım burada beş katlı imar nasıl çıkarılır, şu nasıl yapılır" diye yapılmadığı sürece, bu durumdan tersine çevrilmediği sürece hiçbirimiz güvencede değiliz. İşte o yüzden AFAD Başkanı çadır kurmayı başaramıyor ve bu alçak neoliberal politikalar yüzünden, vicdansız neoliberal politikalar yüzünden Kızılay 2050 tane çadırını, 5000 liraya mal ettiği çadırı 3 gün depoda bekletiyor. "Acaba 25.000 liraya satabilir miyim?" diye. Ya vicdani ve ahlaki bir çöküşün altındayız arkadaşlar, bunu görelim. Vicdanımız ve ahlak enkazın altındadır. O enkazın altında olan vicdani ve ahlaki o enkazın altından çıkarmayı başarabilmemiz gerekiyor. Mesele yalnızca bir makinist değişimi değil.

Bölgede pek çok belediyenin yönettiği, pek çok siyasi partinin yönettiği belediyeler var. A partisi, B partisi, C partisi... Emin olun özeleştiriyi yapmamız gerekiyor. Hiçbiri masum değil. Hani o parti tarım arazisine 10 katlı imar vermiş de öbür parti vermemiş mi? O da vermiş. Ben 15 gündür sahadaydım, kusura bakmayın saçım sakalım biraz dağılmış durumda. Yani yeni geldim

garo paylan

Bakın yalnızca iktidar partisi için söylemiyorum, bütün siyasi partiler için söylüyorum; siyaset bir zenginleşme aracı olmaktan çıkarılmadığı sürece, siyasetçiler belediyelerde, belediye encümenlerinde, milletvekili olarak, il başkanı ve genel başkanı olarak "efendim şu tapuyu alalım, bir bakalım burada beş katlı imar nasıl çıkarılır, şu nasıl yapılır" diye yapılmadığı sürece, bu durumdan tersine çevrilmemiş sürece hiçbirimiz güvencede değiliz.

ve ruhen de yorgunum. Ama o tecrübeye binaen çok ciddi katkı vermeye çalıştım. Sahada gördüğüm 10 şehri gezdim, 35'ten fazla ilçeye gittim, yüzlerce köye girdik, gece gündüz koşturduk ve gördüğüm hiçbirimizin masum olmadığı. 99'dan ders çıkaracaktık değil mi hepimiz arkadaşlar? 99'dan sonra 6 ay, 1 sene herkes depremi konuştu değil mi? 17 bin dediler ölü sayısı, bence 30 binden fazla insanımız öldü. Ya bir ülkede bırakın 17 bin, 30 bin insan ölmesini; demokratik bir ülkede 17 insan ölse yer yerinden oynar. Şimdi 50 bin diyoruz, çok az gibi geliyor. Niye? Beklentiyi 150 bine koydu bazı hocalarımız, dediler ki: 150 bin insan ölmüştür. Şimdi 50 bine şükür olsun, azmış gibi bakıyoruz. 50 bin yaşam, 50 bin anne-baba, evlat... Bir başına kalmış çocuklar var ya. Bir başına kalmış bir evde bir tane kız çocuğunu biz çıkardık, bütün ailesi kaybolmuş. O kız çocuğunun nasıl bir yaşam yaşayacağı konusunda hepimiz sorumluyuz. Bir başına kalmış bir çocuk, bütün akrabalarını kaybetmiş, nasıl bir yaşam yaşayacak?.. Hani ölen öldü de kalanlara ne olacak? İşte

bütün bunların müsebbiplerinden birisi de biziz. Hepimiz şöyle baktık, maalesef ahlaki çöküş... Ya acaba bir kat daha atabilir miyiz? Acaba belediyede bir adam bulup şu balkonu bilmem ne çıkartma yapabilir miyiz? Diyoruz ki, bizim insanımızda bir şey var ya değil mi? Bazen öyle diyoruz. Bizim insanımız böyledir ya. Ya aynı insan Almanya'ya göç ediyor değil mi? Hadi sıkıysa bir bahçesine bir sundurma yapsın izinsiz bakalım, hadi sıkıysa... Niye? Çünkü regülasyonlar vardır, kurallar vardır, kaideler vardır. Herhangi bir belediye meclis üyesine gidip de "ya arkadaş sen bir baksana şu dosyaya, şuraya bir kat atabilir miyiz" diyemezsin. Niye? Üst kurullar vardır imarla ilgili, üst kurullarda bilim insanları vardır, bilim esastır. O üst kurulların asla fay hattı, tektonik bilmem ne, şu, bu aşılamaz, mümkün değildir. Çünkü bir siyasetçiye böyle bir soru sorulamaz bile. Niye? Siyasetçi der ki: Benim işim bu değil, bu bilim insanlarının işi der, oraya yönlendirir. Ama bizde nedir? Siyaset her şeyi belirleyendir. Tarlalara on katlı binaları verdiren maalesef bu düzenimiz ve bu düzeni değiştiremediğimiz sürece hiçbirimiz güvencede değiliz.

Bakın size söyleyeyim: Neoliberal politikalar katildir. Ya düşünabiliyor musunuz? 2 sene önce Isparta'da bir kar yağmış hatırlar mısınız, bir hafta Isparta elektriksiz kaldı. Meclis'te kıyameti kopardık. Ya niye bu elektrik şirketlerini özelleştirdiniz? İşte sonuçları. O özel şirket yatırım yapar mı enerji iletim hatlarına yapar mı? Yapmaz ki. Kârına bakıyor değil mi arkadaşlar? İletim

hatlarına yatırım yapması lazım, yedek hatlar koyması lazım, bir hat koparsa yedek hattan enerji verilmesi lazım. Yapmaz, yapmadı; burada da yapmadı... Orada da DEDAŞ zulmü var, diğer özel şirketlerinin zulmü var. İşte bölge 1 hafta, 15 gün elektriksiz kaldı. Başka? Telekom şirketleri, hepsi özelleştirilmiş değil mi? İşte biz bu yüzden kamuculuk diyoruz. Elektrik şirketleri, telekom şirketleri özelleştirilmesin, kamu elinde kalsın. Çünkü bunlar temel ihtiyaçlar.

Ne oldu? Ya bölgeden biz haber veremedik, haber veremedik. Niye? İnternetler çalışmıyordu? Niçin? Çünkü şirketler en kolayını bulmuşlar, çürük binaların tepelerine baz istasyonu koymuşlar. Zaten elektrik kesilmişti. O çürük binalar çöktüğü için telekomünikasyon altyapısı çökmüştü. Şimdi biz o yüzden neoliberal politikaları en azından temel ihtiyaçlarda terk edelim diyoruz. Elektrik, su, doğalgaz, internet, barınma gibi meseleler temel ihtiyaçlardır. Bu konuda kamu devrede olmalıdır. Burada kamucu bir anlayışa dönmek zorundayız diyoruz. İşte neoliberalizm öldürür gerçekliğini yaşamış olduk.

Artı merkeziyetçilik öldürür. Hocam az önce dedi, ordu göreve. Ben açıkça söyleyeyim: Şimdi Ordu karargâhından çıkıp sahaya gelse güvenliği sağlar; güvenlik konusunda ciddi bir ihtiyaç vardı gerçekten. Ama ordu kurtarma faaliyetlerini de yürütemez arkadaşlar. İçinde çünkü 2 tane, 3 tane arama kurtarma ekibi var, kalan arama kurtarmadan anlamaz. Kim anlar arama kurtarmadan? Madenci anlar. İlk anda "madenciler göreve" denseydi... İlk aklımıza gelen ne? Ordu... Değil, ilk aklımıza gelen bu işten anlayan insanlar. Yani madenlerde faaliyetler derhal durdurulup, madenciler derhal bölgelere sevk edilmiş olsaydı -ki Adıyaman'a da geldi, diğer illere de geldi- kurtarma yapabildiklerini gördüm madencilerin. Yani yapmamız gereken ş: Merkeziyetçi anlayışı artık terk etmek. Yani gücü paylaşmak yerellere. Biz ademi merkeziyetçilik dediğimizde HDP olarak, bazen "vay bölücüler" diyorlar değil mi? Diyorlar bazen değil mi, böyle yaftalıyorlar. İzmir'in ademi merkeziyetçiliğe ihtiyacı yok mu? İstanbul'un yok mu? Bak belediye başkanı seçmişiz, Süleyman Soylu izin vermeden yurtdışına çıkamıyor biliyor musunuz? Süleyman Soylu izin vermezse yurtdışındaki bir konferansa gidemiyor. Oysa biz seçmişiz. İşte merkeziyetçilikte katildir diyoruz. Ademi merkeziyet esastır, halkın kendi kendine güvenmesi ve örgütlenmesi esastır. 99'da hatırlayın İstanbul'u, dayanışma ağları kurulmuştu. Her mahallede kurtarma ekipleri örgütlenmesi vardı. Ne oldu sonra? Unutuldu. Niye? Çünkü bunlar merkezi otorite tarafından tehlike olarak görüldü. Biliyor musunuz, ben 16 gün boyunca sahadaydım, enerjimin %70'ini neye verdim biliyor musunuz? Merkezi iktidarın engellemelerine verdim. Kurtarma ekibi geliyor bırakmıyor, yardım tırı geliyor bırakmıyor; yok efendim o HDP'nin bilmem ne tırıymış, bilmem de onu alacağız işte biz AFAD olarak önünde bayrak asacağız falan filanmış. Dayanışma ağları kurduk Pazarcık'ta diğer yerlerde, kayyum atadılar. Biliyor musunuz? Duydunuz mu bilmiyorum. Pazarcık'ta dayanışma ağı kurmuşuz,

garo paylan

Elektrik, su, doğalgaz, internet, barınma gibi meseleler temel ihtiyaçlardır. Bu konuda kamu devrede olmalıdır. Burada kamucu bir anlayışa dönmek zorundayız diyoruz. İşte neoliberalizm öldürür gerçekliğini yaşamış olduk.

muhteşem çalışıyor emin olun, yüzlerce gönüllü gece gündüz çalışıyor orada, bütün köylere kaç yüz tane köye yardım gönderiyor, 100 bine yakın insanın en iaşesi, barınması oradan karşılanıyor... Baktılar ki olmuyor, kayyum atadılar. Hani kayyum siyaseti bu yüzden öldürür dedik. Bakın bizim iki tane belediyemiz kalmıştı kayyum atanmamış Silopi ve Çınar Belediyesi, muhteşem iş çıkardılar; on binlerce insana yemek çıkardılar, çorba çıkardılar, barınma sağladılar. Bizim Diyarbakır, Van işte diyelim ki Mardin büyük şehirlerimiz ve yüz belediyemiz eğer ki elimizde olsaydı neler yapabileceğimizin hayalini bile kuramıyorum. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, diğer büyükşehir belediyeleri çok güzel iş çıkardılar ama ne yaptı iktidar? Bunu bir zayıflık olarak gördü. Emin olun yarın iktidarı değiştirsek, çünkü güç yoğunlaştırır, bunu bilin. Yani makinisti değiştirme boyutunda iktidar değiştirirsek güç yozlaştırır. 99 depreminde dönemin İçişleri Bakanı Sadettin Tantan da

garo paylan

Meselemiz cumhuriyet; elbette cumhuriyet çok önemli ama meselemiz demokratik cumhuriyet.

engelleyici tavır içindeydi. Dönemin iktidarı da bu kadar değildi ama engelleyici bir tavır içindeydi. Çünkü bunları bir tehdit olarak görüyordu, bunları bir zayıflık olarak görüyordu. Bakın açık söyleyeyim kamu gücü güçlü olmalı, -az önce Müslim Bey de söyledi- kamunun kapasitesi yüksek olmalı ama bu kapasite yerelerde olmalı. Aksi takdirde bir deprem olduğunda 24 saat içinde, 6 saat içinde o müdahalenin yapılma şansı söz konusu değildir. Mahallelerdeki örgütlenmelerinize güvenin. Açıkça söyleyeyim; hani hangi mahallede oturuyorsanız oturun o mahallede eğer ki kurtarma konteyneri yoksa, yani jeneratörü

derhal çalıştıracak, hiltiyi derhal kıracak bir ekip yoksa ve arama kurtarma ekibi örgütlü olarak hangi ilçeden gelip sizi kurtaracak veya o mahallede bir kurtarma ekibi yoksa hayatta kalma şansınız yok. Hayatta kalsanız bile %90'ınız öleceksiniz. Çünkü 24 saat, 48 saat sonra, 72 saat sonra gelecek arama kurtarma ekipleri. O yüzden bu örgütlülüğünüze güvenin, yerel yönetiminize güvenin, onu sorgulayın. Mahalle örgütlülüğünüze, muhtarınıza, belediyenize, oradaki kurtarma ekibine, konteynerine güvenin. Aksi taktirde biz makinisti değiştiririz. Bakmayın bugün güzel güzel laflar söylenen kim olursa olsun iktidarda söylüyorum, o gücü ele geçirir ve başka iddiaları bir zayıflık vesilesi olarak görür. Meselemiz cumhuriyet; elbette cumhuriyet çok önemli ama meselemiz demokratik cumhuriyet. O var mı diye hep beraber sormalıyız. Bugün ortaya konan iddialarda "tekrar efendim kurucu ayarlara döneceğiz" diyoruz. Öyle değil mi? Yani 1923'teki devrimler; doğru, 1923'te çok önemli devrim yapılmıştır ama artık 2023'teyiz, 2023 gerçekliğiyle düşünmek zorundayız. 1923'te pek çok iyi şey yapıldı ama bir de tekçilik vardı. Yani o dönem bütün cumhuriyetlerde, dönemin cumhuriyet anlayışlarında tekçilik vardı; İtalya'da da Fransa'da da diğer demokratik ülkelerde de. Şimdiki yükselen değer çoğulculuktur. Yani çoğulcu bir demokrasiye dönmediğimiz sürece -açıkça söyleyeyim- biz kaynaklarımızı böyle güvenlikçi politikalara harcamaya devam edeceğiz.

Şimdi tercihlere gelelim. Ben 8 yıldır milletvekilim ve 8 yıldır her Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bütçesinde diyorum ki, gelin kaynak koyalım şehirlerimizi depreme hazır hale getirmek için. 8 yıldır reddediliyor. Neden? İstemedikleri için mi? Yani para olsa kim istemez ki, değil mi? Çevre Şehircilik Bakanlığı bütçesine her yıl diyorum ki 50 milyar, 100 milyar kaynak koyalım. Bugüne

kadar önerdiğim kaynakların bugünkü değeri 2 trilyon lira. 2 trilyon lirayla biz depreme birinci derece öncelikli bütün şehirleri depreme hazır hale getirmiş olabilirdik, bir yurttaşımızın bile burnu kanamazdı bu depremde. Niye yapılmadı? Çünkü tercihler var değil mi? 100 yıldır vazgeçemediğimiz tercihler var. Nedir o? Güvenlikçi tercihler. Niçin? Çünkü Türkiye Cumhuriyeti içinde bazı yurttaşların talepleri var, eşitlik talepleri var kimliğinden dolayı, inancından dolayı, etnik kimliğinden dolayı, her neyse... Bunları gideremiyoruz. Sonra Alevi "efendim Cem evim bilmem ne eşit olsun cami ile" dediğinde bunu tehdit olarak görüyoruz. Kürt "bir dakika ya, benim bir kimliğim var, dilim var; bununla ilgili devlet tedbirler alsın" dediği zaman bunu bölücülük olarak görüyoruz. Ve olan her türlü siyasi iddiayı bu neoliberal politikalara karşı bir tehdit olarak görüp, öğretmen atayacağımıza asker polis atıyoruz ve tercihler de güvenlikçi politikalara gidiyor. Bütçemizin çok önemli bölümünü savaşı, güvenlikçi politikalara harcıyoruz. Bu durumu değiştiremediğimiz sürece, kaynakları oradan alıp diğer sosyal politikalara, barınma güvencesi güvencelere, elektrik, su, doğalgaz, interneti ücretsiz yapma gibi temel ihtiyaçları güvence altına almaya harcamayacağız.

Başka? Ya Ankara, Recep Tayyip Erdoğan'la birlikte yalnızca böyle saraylar yapan bir yer haline gelmedi ki. Ben daha ilk vekil olduğumda "Ankara'da çok israf var" derlerdi. Ben abartıyorlar herhalde derdim. Ankara gerçekten bir canavar arkadaşlar; gerçekten diyorum, ülkenin kaynaklarını yutan bir canavar. Erdoğan da üzerine tüy dikti, 1000 odalı sarayını yaptı; gücü 100 tane Mercedes'le, 100 tane arabayla gezmekte, tepede helikopterlerle gezmekte görüyor. Ama Almanya'da Merkel bir tane karavana biniyor, arkasına bir tane koruma aracıyla basit bir evde yaşıyor. Hangisinin kamu gücü daha fazla? Çünkü Almanya'da yerelin gücü esastır, ademi merkezîyetçi bir yapı vardır. Hatta federal bir yapı vardır; hani öcü olarak görülen bir federal yapı vardır, federal meclisler vardır, yerel eyaletler vardır, meclisler vardır, onların gücü esastır. Yerelde sorunlar çözülür. İşte bu kaynaklarımızı yutan Ankara'dan o gücü Ankara'da aldığımız anda, yerelde sorunlarımızı çözebileceğiz. Yani bu açıdan güvenlikçi politikalarından vazgeçmemiz gerekir. Yani kendi kuyruğunu kovalayan az önce bir siyah kedi vardı. Kendi kuyruğunu kovalayan kedi durumundan çıkmamız gerekiyor. 100 yıldır kendi kuyruğunu kovalayan bir kedi gibiyiz. Dünyanın en güzel ülkelerinden birinde yaşıyoruz. Aslında hocam da söyledi, bu fay hatları ülkemizi güzelleştiren fay hatları aslında biliyor musunuz? Yani bu dağlar, ovalar, nehirler, işte o Kızılay'ın sattığı maden suları, kaplıcalar, şunlar bunlar hepsi bu fay hatları yüzünden olmuş. Yani fay hatları olmasaydı ülkemiz bu kadar güzel bir ülke olmayacaktı. Ama bunun bir de dikenini var, öyle değil mi? Yani bu kadar güzel bir ülke olmuş, dağlar, ovalar yaratılmış bu milyonlarca yılda, bu fay hatlarıyla; bunun bir de dikenini var. Diyor ki bilim bize, şehirlerini hazırla. Ne yapmam lazım? Bir, vizyon bu anlamda; iki, kaynak... Bu kaynak da ancak savaşı, güvenlikçi, baskıcı, otoriter, şişman Ankara anlayışından vazgeçmekle mümkün. Yani bütçemizden savaşı, saraylara, yandaşlara akan kaynakları durdurarak mümkün. 8 yıldır bu önerileri veriyoruz ve reddediliyor. İşte imar affı maalesef Meclis'ten geçti. Şimdi yapılması gereken demokratik, çoğulcu bir düzene geçmektir ve çözüm oradadır. Demokratik, çoğulcu bir düzene geçsek, aynı Avrupa'da biliyorsunuz 1945'e kadar en son bir felaketle, Hitler, Mussolini felaketiyle o tekçilik duvara çarptı, kaybetti. Daha sonra çoğulcu bir demokrasi geçtiler ve Japonya'da da aynı şey var. İşte silaha, savaşa akan kaynaklarını toplumun refahına

ve sosyal devlete, sosyal refah toplumuna harcamaya başladılar ve bir refah toplumu oluştu. Bizim de yapmamız gereken şey bu. Çoğulcu bir demokrasi anlayışına dönmek, yaşamı önceleyen, demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü bir yaşama geçmek. Kadın özgürlükçü bir yaşam... Evet, kadın özgürlükçü bir yaşama geçmediğimiz sürece bu anlamda hep total, eksik bir demokrasi yaşayacağız. Ekolojik bir yaşam dediğimiz şeyin ne olduğunu içselleştirsek, o

garo paylan

Çoğulcu bir demokrasi anlayışına dönmek, yaşamı önceleyen, demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü bir yaşama geçmek.

ovalara bina yapmayacağız. Demokratik bir yaşam dediğimizde, çoğulcu bir anlayışla 85 milyon yurttaşın kendi kimliğiyle, kendi inancıyla, kendi varlığıyla bu ülkenin onurlu yurttaşı olduğunu, eşit yurttaşı olduğunu içselleştirmiş olacağız. İşte bunu başarabildiğimiz zaman bir refah toplum olacağız. Huzurumuzu ve refahımızı kaybettiren bir dönem yaşadık, karanlık bir dönem yaşadık. Toplumlar bazen böyle karanlık dönemlerden ders çıkarırlar ve açıkça söyleyeyim, yeni bir aydınlık döneme geçerler 1945 sonrası Avrupa'da olduğu gibi.

Ama tarihten bir örnek vererek bitireyim: Abdülhamit dönemi bir istibdat dönemiymi, çok karanlık dönemdi, baskıcı bir dönemdi, herkese susturuyordu. Yani bu zamanki döneme benzerdi ama oradan çıkış anlamında İttihat ve Terakki Partisi bir öneride bulundu topluma. O dönemki Ermeni siyasi partileriyle işbirliği yaptı Taşnak Hınçak partileriyle, diğer partilerle; daha ittihatçı bir çizgide bir siyaset önerildi. Evet, 1908'de bir devrim yaşandı ve 1 yıl, 2 yıl memlekete bir bahar havası esti ama ardından o tekçilik maalesef ülkeyi yeni karanlıklara sürükledi. Yani Birinci Dünya Savaşı'na soktu, bu ülkedeki bazı parlak farklılıkları tehlike olarak gördü; onlarla uzlaşmak yerine, onların kimliğine saygı duymak yerine onları bir tehlike olarak gördü ve büyük acılar yaşandı. O açıdan makinisti değiştirmek yeterli değil diye söylüyorum. Yani tarihten husumet değil, ders çıkarmak anlamında bunları söylüyorum. Abdülhamit'ten kurtulmak ülkeyi demokrasiye taşımamıştı. Şimdi de taşınması için bu tarihten ders çıkarıp, bu tekçi karanlık anlayıştan çoğulcu bir demokrasiye dönme arayışlarında bulunmalıyız. Ancak o olursa çocuklarını enkaz altında bırakmayan bir ülkeye dönüşebiliriz diyorum. Teşekkür ederim.

ilter turan - Ben teşekkür ederim. Aslında bu tartışma bizi çok yönlü bir geleceğe doğru hazırlamamız için neleri göz önüne almamız gerektiği konusunda da bir uyarı niteliğindedir. Yani bir yandan geçmişte yaptıklarımızın tekrar etmemesini sağlamak mecburiyetindeyiz; ikincisi, mevcut ve Türkiye ile sınırlı olmayan dünyadaki gelişmeler muvacehesinde de geleceğe hazırlanmak mecburiyetindeyiz ve bu takdimlerle bütün bu konuları değerlendirme fırsatı bulduk. Yani şöyle bir endişem vardı; o biraz doğrulandı, biraz doğrulanmadı. O da şu: Deprem etkisi altında olduğumuz için bütün tahlillerimizi depremle de biraz bağlamak gibi bir temayül içerisi de girebiliyoruz. Ama sorunları, yani deprem de benim de açılıştaki dile getirmeye çalıştığım gibi bütün bu güçlükleri bir grafik şekilde sergiledi. Eski bir ifade kullanmama müsaade edilecek olursa, tecessüm ettirdi yani. Fakat bu tecessüm etme yanında, bu olmasaydı da bizim üzerinde düşünmemiz gereken hususlar var. Yani ben birkaç konuya temas etmek istiyorum.

Mesela genellikle geleceğe doğru hazırlandığımız zaman teknoloji alanında meydana gelen gelişmeleri hesaba katarak geleceği tasarlamamız düşünülüyor. Bu teknolojinin bize verdiği büyük potansiyeller var. Fakat bunun yanında siyaset ve demokratik siyaset açısından ortaya çıkardığı korkunç problemleri de görmemiz lazım. Algı yönetimi diye bir olaydan bahsediyoruz mesela. Şimdi şöyle bir şey söyleyeyim size: 1950 yılında bir seçim kampanyası yapıldığı zaman, şüphesiz bir parti başkanının karizmatik kişiliği filan rol oynuyordu ama partinin temsilcileri yerel bazda kendileri kampanya yapmak mecburiyetindeydiler. Şimdi bir lider bütün televizyon kanallarını denetleyerek şeyi ele alabiliyor. Yani sizin halka gitmenize gerek yok. Sadece kaçak sarayda oturarak, bütün televizyonlarla, yani en ücra köşeye kadar uzanan televizyon kanallarıyla öyle şey yapabiliyorsunuz. Ve bu ne yaptı bakın siyasette? Lideri güçlendirip, diğer kadroları liderin eteklerine tutunarak siyasette yükselme fırsatı veren bir durum ortaya çıktı. Mesela böyle bir sorunu görmezlikten gelemeyiz.

Sonra işaret edildi bir konuşmada mesela; Rusya, Amerika seçimlerine karıştı falan. Şimdi, yani herkes herkesin seçimine karışma potansiyeline sahip ve fark etmiyoruz bunu. Bu da teknolojinin getirdiği sorunlardan bir tanesi. Yani teknolojik gelişme ifade etmeye çalıştığım gibi tek adamları yüceltme fırsatlarına fazlasıyla kapı aralıyor. Bunları görmezlikten gelemeyiz. Şüphesiz dile getirildiği gibi kurumsallaşmak, profesyonelleşmek, yani liyakate önem vermek, iktidarın kişiselleştirilmesinden uzak durmamız çok önemli.

Başka bir şey daha var, bunu çeşitli şekillerde dile getirdiler: Bir, farklılaşmaları tabileştirmemiz lazım. Her nedense bizde tekdüzeliği pek düşük olduğumuz için olacak, farklılaşmaları biz rahatsız edici bulan bir toplumuz. Farklılaşmaları, bizi zenginleştiren, güçlendiren değil, bizim bölünmemize, zayıflamamıza yol açan faktörler olarak değerlendirme teamülündeyiz. Bunun mutlaka aşılması lazım. Şunun da bilincinde olmamız lazım: Yani biz genellikle çözümleri hukuk düzeninde değişiklikler yaparak gerçekleştirebileceğimizi sanan insanlarız. Hâlbuki hukuk düzenindeki değişikliklerin arkasında yatan tavır ve inanç değişiklikleri olmadığı sürece siz istediğiniz kuralı koyabilirsiniz. İnsanlar ona ya uymazlar ya da öyle bir yorumlarlar ki, uyduklarını beyan ederler. Uymadılar diyemezsiniz ama istediğiniz sonuç da hasıl olmayabilir.

Konuşmalarda bir husus üzerinde de özellikle Garo durdu, Müslim de biraz durdu; onun üzerinde daha fazla da durmamız lazım zannediyorum. Özellikle kentleşme güçlendiği sürece yerleşmeye çok daha fazla pay ayırmamız lazım. Yani bizim kendi siyasi geleneğimize baktığımız zaman, iki husus çok belirgin olarak ortaya çıkar. Bunlardan bir tanesi merkezilik, yani merkezin güçlü olması. Fakat bunun da mütemmim cüzü olan bir ikinci husus var; o da yerel veya toplum içerisinden kaynaklanan özerk hareketlenmelere -bunu günümüz ifadesine tercüme edecek olursak sivil toplumun örgütlenmesi de diyebiliriz- karşı büyük bir kuşkuyla yaklaşma var. Bu çok eski bakın. Yani Osmanlı’da kahve bildiğiniz gibi on 16’ncı yüzyılda Kahire aracılığıyla İstanbul’a da geliyor, kahveler açılıyor. Sultan Efendi Hazretleri kahveleri kapatmaya başlıyor. Bir de gerekçe uyduruyor işte mükeyyifat, bilmem günah filan. Esas mesele şu tabii bildiğiniz gibi: Halk bir araya gelirse bu heriflerin ne yapacağı belli olmaz. Esas korku bu... Günümüzde bunu aynı şekilde depremde de gördük biz. Bu şeyi aşmamız lazım ve yönetimde yerleşmek işte bunun bir parçası. Merkezin keyfi olarak bütün yöneticileri

garo paylan

Çünkü modernleşme, kentleşme, kalabalıklaşmak aynı zamanda çok yönlü farklılaşmak anlamına da geliyor ve bu çok yönlü farklılaşmayı bizim gidermemiz için bu farklılaşmanın barışçıl bir şekilde ifade edilmesine imkân sağlamamız lazım. Kentlerin birbirinden farklı olarak teşkilatlanması, dertlerine çare aramasına da hoşgörülle yaklaşmamız gerekecek.

görevden el çektirmesine mâni olmak, bu teşkilatlanma aracılığıyla birçok yerel ihtiyaca cevap vermek... Çünkü modernleşme, kentleşme, kalabalıklaşmak aynı zamanda çok yönlü farklılaşmak anlamına da geliyor ve bu çok yönlü farklılaşmayı bizim gidermemiz için bu farklılaşmanın barışçıl bir şekilde ifade edilmesine imkân sağlamamız lazım. Kentlerin birbirinden farklı olarak teşkilatlanması, dertlerine çare aramasına da hoşgörülle yaklaşmamız gerekecek. Dolayısıyla gördüğümüz gibi aslında yapılacak iş öyle görüldüğü kadar basit bir sadece yasa değişikliği işi değil, aynı zamanda bir kafa değişikliği işi. Yasaları değiştirmek kolaydır. Hatta biliyorsunuz yok kanun, yap kanun. Ama kafaları değiştirmek pek o kadar kolay değildir. Yani kafaları değişmesi gereken sadece zaman zaman belki hafife alarak baktığımız insanlar değil,

hepimiz; bizlerin de kafasının değişmesi gerektiğini kabul etmemiz gerekiyor.

Evet efendim, katkıda bulunmak isteyen? Buyurun.

salondan - Burada dinlediklerime çok teşekkür ediyorum konuşmacılara, bir Türkiye'nin sistem problemi var. Devletin rasyonel yönetimi konusunda köklü bir çalışmanın yapılması düşünüyorum. Yapılıyor mu diye merak ediyorum.

İkincisi, Türkiye'de hukuk problemi var. Hak, hukuk, adalet eşitlenmiyor; hak güçlüden yana, hukuk güçlüden yana işliyor, güçsüz haksız kalıyor.

Üçüncüsü, makro iktisat konusunda kendim bireysel küçük bir çalışma yaptım. Türkiye'nin bütçe açığı, cari dengesi, borçları sistematik şekilde artarken -ki bunu sanırım Müslim Bey benden daha iyi bilir- işsizliği de arttırıyor. Çok garip bir şekilde ekonominin yönetilmediği bir devlette yaşadığımızın ben bireysel olarak analizini yaptım, diyagramını hazırladım. Ancak Türkiye'de iktidar ne kadar başarısızsa, yalın bir şekilde toplumu anlatamayan muhalefetin de eksik olduğunu düşünüyorum. Saygılarımı sunuyorum.

ilter turan - Teşekkür ederim. Siz düşüncelerinizi ifade ettiniz, bir soru şeklinde değerlendirmiyorum. Buyurun.

ebru kumru - İsmim Ebru Kumru. Benim söylemek istediğim, sormak istediğim şu: 100'üncü yılındaki Türkiye seçimini yapana kadar daha önceki seçimlerinde kavramlarını sağ ve sol üzerinden daha çok kurguladı ve bunun üzerine seçimlerde oy verdi. Ancak artık 100'üncü yılda sizin de söylediğiniz gibi İlder Hocam, hani kafayı değiştirmek lazım dediniz. Kavramlarımızı da belki değiştirmek lazım diye düşünüyorum. Uzlaşma ve sistem kavramlarını daha öncelememiz gerekir diye düşünüyorum. Uzlaşma derken bu önümüzdeki seçimlerde ahlaktan, bilimden, demokrasiden yana olanların uzlaşması -ki uzlaşma çok yüce bir erdem olmamakla birlikte çok gerekli, sorunların çözülmesi için olmazsa olmaz bir kavram olduğu için- ve aynı şekilde sistemi

önce eleme konusu. Çünkü hep kişi bazlı şimdiye kadar konuşuldu, seçimler yapıldı. Tekçiliğe karşı olarak da hep görüyoruz ki konuşmalar "cumhurbaşkanı şu değil de bu olsun" şeklinde yine kişi bazlı konuşmalar ve tercihler üzerine gidiyor. Hatta hani toplum içinde insanlar da "o kişi olursa ben gidip buna oy vermem" ve hatta partiler bile "o kişi aday gösterilirse, o kişiye biz parti olarak oyumuzu veremeyiz" diyebiliyorlar. Ama uzlaşma ve dediğim gibi sistem üzerine her şeyi kurgulanırsa Türkiye kazanacak gibi gözüküyor bana. Sorum da -zaten iki tane seçimimiz var şu anda; Müslim Bey ve Garo Bey- Müslim Bey'e olabilir. Teşekkürler.

ilter turan - Anladığım kadarıyla müsaade ederseniz dostlarımız düşüncelerini ve sorularını yöneltsinler, sonra siz topluca birer tepki verirseniz daha uygun olacak. Buyurun efendim.

salondan - Aslında önce Garo Bey'e... Ben tabii sempatiyle takip etmeye çalışıyorum HDP'nin politikalarını siyasi olarak da aslında ama eksikliğini içimde de hissettim, cevabını da bulamadım. Belki çok iyi takip etmediğim için de olabilir. Siz, yani kaygısı olan, endişesi olanları -ayrılıkçı dediniz, oradan konuşarak söyleyeyim- öbür tarafı ikna etmek için ne çaba yapıyorsunuz? Aslında bunu biraz daha anlatabilirdeniz, bunu bir fırsat görüyorum. Onun için biraz daha öğrenmek isterim.

İkinci sorum da Müslim Bey'e: Ben anladığım kadarıyla İkinci Yüzyıla Çağrı Beyanından, o çalışmalardan bahsettiğiniz için sanırım Kılıçdaroğlu'na da yakın olarak görüyorum, öyle anlıyorum. İkinci Yüzyıla Çağrıdan kasıt, aslında burada konuşmalarda daha çok dile gelen hani zihinsel dönüşüm mü? Onu biraz daha açabilirsiniz diye sormak isterim.

ilter turan - Teşekkürler, sağ olun. Evet, başka sorusu veya katkısı olan var mı?

ahmet coşkun aydın - Öncelikle teşekkür ediyorum, çok kısa sorularım. Ben Ahmet Coşkun Aydın, Müslim Bey'e soracağım: Bu nalbur veya nalbant atanması nasıl bu kadar net, bir imza ile mi oldu? Bunu biraz daha açarak bize anlatır mısınız? Ama asıl sorum şu, buna saygıdeğer hocam da dahil: Bu yaşadığımız acı olaylardan alacağımız dersleri ve önlemleri nasıl takip edeceğiz? Bunun için ne yapılmalı, kime ne görevler düşüyor? Teşekkür ederim.

ilter turan - Teşekkürler. Son bir soru alalım arkada, sonra zaten vaktimiz bitiyor.

sercan gülelgül - Sercan Gülelgül, Cumhuriyet Gazetesi'nden. Şimdi seçimle beraber yeni bir Türkiye oluşacak dediniz, yeni bir yüzyıl. Ama seçmen ne kadar değişecek? Çünkü yeni Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıldan beri, hatta daha öncesi Meşrutiyet'ten beri insanlar yine bir din düşkünlüğüyle beraber bir irticai meseleler oluşuyor; bir gericiliğe dönmek istiyorlar ve tek yönetim istiyorlar. Bunu nasıl yorumlayacaksınız?

ilter turan - Teşekkür ederiz. Bu suretle tamamladık galiba turumuzu. Bu sefer sizden başlayalım isterseniz, sonra da Müslim Bey'e geçelim. Saatime baktığım sabah takriben bütün düşüncelerinizi acaba 3 dakika içerisinde...

garo paylan - Tabii ki... Bana gelen doğrudan bir sorudan başlayayım. Bu yani bölücülükle ilgili kaygıları olanları ikna etmek için ne yapıyorsunuz? Emin olun şöyle, vaktimizin yüzde 99'unu buna harcıyoruz. Çünkü bir aygıt var, yani bu uzun süredir süren bir aygıt. Bütün talepleri kriminalize etmek isteyen bir aygıtı var biliyorsunuz. Özellikle de bu tek adam rejimi ile daha

etkin bir şekilde çalışıyor. Ve bizim bütün bu çabalarımız, yani biz çoğulcu bir demokrasi istiyoruz. Yani hepimizin kimlikleri onurumuz. Türk'üz, Kürt'üz, Ermeni'yiz, Hristiyan'ız, Alevi'yiz, Sünni'yiz ama her şeyden önce insanız diyoruz ve bu ceberut düzen buna saygı

garo paylan

Biz duygusunu yaratalım; yani farklılıklarımız içinde bir biz duygusu yok, bölünmüş bir toplum var. Emin olun maalesef diyorum hâlâ bu depreme rağmen seçim sonuçları böyle bölünmüş bir toplum olma durumuna doğru götürüyor bizi.

duysun istiyoruz her şeyden önce. Her şeye; dilimiz var, kültürümüz var, inancımız var, tarihimiz var, hikâyemiz var ve ortak bir de hikâyemiz olsun diyoruz. Biz duygusunu yaratalım; yani farklılıklarımız içinde bir biz duygusu yok, bölünmüş bir toplum var. Emin olun maalesef diyorum hâlâ bu depreme rağmen seçim sonuçları böyle bölünmüş bir toplum olma durumuna doğru götürüyor bizi. Yani düşünün bu kadar büyük felaket yaşamışız... İki tarafı da suçluyorum; ben bu anlamda iktidarı başta suçluyorum ama diğer Altılı Masa gerçekliğine de baktığımızda, yani bu kadar dışlayıcı bir siyasete karşı kapsayıcı bir siyaseti ortaya koyabilmiş durumda değiliz. Yani düşünün, Altını Masa içinde tabii ki CHP bu anlamda daha büyük çaba gösteriyor, bunun farkındayız ama bazı partiler var ki: Vay efendim, o olursa biz olmayız. Ya "o olursa" dediğin, sonuç

olarak Türkiye'nin üçüncü büyük siyasi partisinden bahsediyoruz işte. Oy verenlerin ciddi bölümünün bir derdi var. "Ben Kürdüm, bu düzen yüzyıldır bana saygı duymuyor. Yani bu anlamda buna saygı duyan bir anlayış ortada olsun" diyoruz. Yani bu açıdan hem siyaseten hem de matematik olarak -yani geçtim siyasetini- matematik olarak düzeni değiştirmek istiyorsak, kapsayıcı bir anlayışla değiştirelim istiyoruz. Bu konuda da biz elimizden gelen çabayı gösteriyoruz. Şimdi bu Meclis'te ben konuştum, Meclis'te konuştuğum şeyleri her yerde konuşuyorum ama mesela enkazdan sonra benim bir konuşmam çok patladı; imar affına Garo Paylan karşı çıkmış. Niye daha önce bu çok fazla imar affı görüşülürken devrede olmadı. Çünkü siyaset bunun hegemonyasındaydı. Yani yaşamdan yana bir siyaset yapmanın prim yaptığı, çoğulcu bir siyaset yapmanın prim yaptığı bir ülkede yaşayabilirsek, bir şeyleri değiştirebileceğiz. Bunun için bu iktidar evet, tarihin çöp sepetine atılmalı ama bunun alternatifi olan iddianın kapsayıcı olması gerekir. Hâlâ Diyarbakır'daki seçmen bana şunu soruyor: Evet bu iktidar gitmeli diyor. Zaten ona dünden beri hazırız ama "diğeri gelirse ne değişecek benim için" diyor. 90'lı yıllarda yaşadığı Kürt Diyarbakır'da asit kuyularında, faili meçhullerde, şunlarda bunlarda... Yani öyle bir parlamenter rejim olacaksa ben onu da istemiyorum diyor. O açıdan pan zehri anlatmaya çalışıyoruz, bu yönde çaba gösteriyoruz. Ama demek ki bu anlamda bu kriminalize eden aygıtı devreden çıkaramadığımız sürece ve kapsayıcı bir siyaset ortaya koyamadığımız sürece hep biz kendimizi anlatmaya çalışacağız. Yani deniyor ki mesela, HDP ne yapacak arkadaş bu seçimlerde? Biz ne yapacağımızı söyledik. Şimdi "aman aday çıkarmayın, aday çıkarırsanız mahvolunuz." Biz zaten çıkaralım demiyoruz, "ortak bir aday çıkaralım diyoruz" diyoruz ama o taraftan bir el uzatılmıyor diyoruz. Yani bize bir adam atana biz beş adım atacağız ve bu anlamda elimizden gelen çabayı gösteriyoruz. Ama siyasette bir tıkanma var. Gerek dediğim Abdülhamitçi gelenekten gelenlerde zaten demokrasi anlayışı yok ama İttihatçı geleneği de sorgulamamız gerekir böyle ortamlarda. Yani dışlayıcı, ötekini hakir

gören, ikinci sınıf gören, "sen de gel, oyunu ver ama gözükme..." Hani bunu bir düğün metaforuyla anlatalım. Düğüne gidiyoruz ya, "sizi düğüne davet ettik ama siz gelmezseniz iyi olur, altını da bir zarfta gönderin ama üzerine isminiz yazmayın" diyen bir anlayış var karşımızda. Anlatabiliyor muyum? Bu açıdan biz de varız diyoruz, bu varlığımıza saygı gösterin diyoruz. Bu saygı gösterildiği zaman daha kapsayıcı bir anlayışa dönebilmiş olacağız.

Son cümlede şunu söyleyeceğim hocam bitirip. Bakın bu kadar karanlığa rağmen bir şey anlatarak bitireyim. Diyarbakır'da şu anda 600 bin insan evinde yaşamıyor biliyor musunuz? Depremde en az hasar gören, yalnızca 10 bina yıkılmış ama 600 bin insan evinde yaşamıyor. Ama sokakta 1 insanımız bile yok, tek bir insan bile sokakta değil. Nasıl oluyor? Evi sağlam olan herkes köyünde, ilçede, mahallede evini diğerlerine açtı, tanımadığı insanlara dahi açtı. Bizi yaşatan şey budur. Kamu gücü zayıf olduğu için, toplum dayanışmayı bir şekilde öğrenmiş ve bize dayanışma yaşattı. Çünkü Beşiktaş stadyumunda olan o oyuncak ayıların atılmasını hepimiz gözyaşlarıyla izlemiştir eminim. Bizi yaşatan şey budur. İşte buna hak eden bir kamu düzenini kurmamız gerekir. Bu bizdeki olan insani duyguları daha fazla açığa çıkaran, yaşamı esas alan bir kamu düzenini kurmak bizim için esastır. Tarihi bir dönemeçteyiz; bu dönemeçte ya kapsayıcı bir anlayışla buradan çıkacağız ya da bu kayıkcı kavgalarının devam ettiği karanlık dönem, o kuyruğunu kovalayan kedi düzeneğinde yaşamaya devam edeceğiz. Biz bu karanlık düzenden hep beraber çoğulcu, kapsayıcı bir anlayışla çıkalım diyoruz. Bu açıdan ben tekrar hepimizi saygıyla selamlıyorum.

müslim sarı - Evet ben de 3 dakikada anlatmaya çalışayım ama 3 dakikayı biraz aşabilirim.

Şimdi şöyle Biz Türkiye'nin aslında bir geçiş dönemine girdiğine inanıyoruz. Yani 2023 ile başlayacak ve birkaç yıl sürecek bir geçiş dönemi bizim temel stratejimiz, temel senaryomuz biraz bunun üzerine kuruluydu. 2023 yılında bir merkezde iktidar değişimi, 2024'e bir yerelde iktidar değişimi, 2025'te de rejim değişikliği ve 2025'ten sonra da Cumhuriyetin ikinci yüzyılı. Dolayısıyla 2022 yılında da yani seçim öncesinde de bunun parametreleri, temel parametrelerinin olduğu bir yıl olması; işte en çoklaştıracak, oylarımızı en çoklaştıracak ittifak sistemlerini kurmak, uygun bir cumhurbaşkanı adayı üretmek, yol haritaları belirlemek, geçiş dönemlerine ilişkin stratejiler tespit etmek... Bu çalışmalar bu şekilde devam etti. Dolayısıyla bu seçimler evet, toplumun sağ ile toplumun solu ya da ideolojik olarak sağ ve sol arasında bir seçim olmayacak, olmamalı. Siyaset ve toplum bir geçiş dönemi yaşayacak ve bu geçiş döneminde bütün gücümüzü ve enerjimizi bir araya getirebilecek şekilde hareket etme zorunluluğu içindeyiz ve bizi bir araya getiren en önemli şey hiç kuşkusuz ki parlamenter sistem. Elbette parlamenter sistemin içeriği de tartışılabilir. Parlamenter sistem demek, eskiye dönüş demek değil; Türkiye'nin geçmiş dönem tecrübelerinden de yararlanarak, iyileştirerek bir parlamenter sistemi topluma önermek. Ama sağ ve sol arasındaki çelişkiler bitmedi, bitmeyecek, hiçbir zaman da sona

müslim sarı

Siyaset ve toplum bir geçiş dönemi yaşayacak ve bu geçiş döneminde bütün gücümüzü ve enerjimizi bir araya getirebilecek şekilde hareket etme zorunluluğu içindeyiz ve bizi bir araya getiren en önemli şey hiç kuşkusuz ki parlamenter sistem.

ermeyecek. Ama biz cenazeyi kaldırdıktan sonra, 2025'ten sonra kendi ayrımlarımız üzerinde siyaset yapmaya devam edeceğiz. Fakat şu anda konjonktür bunu gerektiriyor.

Şimdi İkinci Yüzyıla Çağrı Metni, hem bizim 2020 yılı kurultayımızda belirlediğimiz, hem de 3 Aralık'ta kendi vizyon belgemizde cisimleşen bir metin oldu, bir içerik oldu. Ancak bunun için biz bir de vakıf kurduk, İkinci Yüzyıl Enstitüsü Vakfı ve bu vakıfta da bu yönde çalışmalar yürüyor. Bu vakıf da biraz siyaset üstü bir vakıf, yani sadece Cumhuriyet Halk Partisi temsilcileri yok ya da sosyal demokrat dünyada siyaset yapan insanlar yok. Burada liberaller de var, daha sosyalistler de var, daha muhafazakâr olduğunu düşünen arkadaşlar da var, milliyetçi arkadaşlar da var. Yani Cumhuriyet fikrinin kendisi etrafında, paydası etrafında toplanan ve cumhuriyetin içeriği konusunda söz sahibi olmak isteyen bütün siyasal partilerden de temsilciler var. Bu arada TİP'ten de var, HDP'den de arkadaşlar var. Hep beraber biraz homojen değil ama heterojen bir biçimde bu süreci götürmeye çalışıyoruz. Bunun zaman zaman yansımaları da oluyor. Yani içerik tabi Cumhuriyet fikrinin etrafında dönen bir içerik. Zamanım olmadığı için çok fazla ayrıntılarına giremeyeceğim.

müslim sarı

Beni asıl en çok umutlandıran şeylerden biri de seçmen profilindeki değişiklik. Aslında konuşmamın ilk kısmında da bunu biraz anlatmaya çalıştım; ilk defa oy kullanan yeni jenerasyonun tercihleri, politik tercihleri, dünya algıları, yaşam biçimleri, hayata ilişkin bakış açıları bence Türkiye için çok büyük bir fırsat.

Şimdi seçmen nasıl değişiyor? Seçmen değişiyor. Biz sürekli hep aynı sosyolojinin karşısında oy isteyen partiler değiliz aslında. Beni asıl en çok umutlandıran şeylerden biri de seçmen profilindeki değişiklik. Aslında konuşmamın ilk kısmında da bunu biraz anlatmaya çalıştım; ilk defa oy kullanan yeni jenerasyonun tercihleri, politik tercihleri, dünya algıları, yaşam biçimleri, hayata ilişkin bakış açıları bence Türkiye için çok büyük bir fırsat. Çünkü nicedir Türkiye kimlik siyasetinin içine sıkıştırılmaya çalışıldı ve bu kimlik siyaseti üzerinden toplumu bölen anlayışlarla yönetilmeye çalışıldı. İşte Türk'sün, Kürt'sün, Alevi'sin, Sünni'sin, laiksin, muhafazakârsın; kendini buna göre tahkim eden siyasal partiler oldu. Ben önümüzdeki dönem bu genç kuşakların sayıları arttıkça onların

politik tercihleri üzerinden Türk siyasetinin daha rasyonel bir noktada everilebileceğini, daha çok politika konuşabileceğimizi, tercih konuşabileceğimizi, daha çok bilim konuşabileceğimizi böyle bir dönemin Türk siyasetinin önüne geleceğini düşünüyorum. Bunu anlayamayan siyasi yapıların da tasfiye olacağını düşünüyorum; bunu anlayamayan siyasal liderliklerin, siyasal yapılarında tasfiye olacağını düşünüyorum. Böyle bir tsunami geliyor. Yani şu metaforu vermek doğru olur: Bir dalga geliyor ve sörf tahtalarını alıp bu dalganın üzerinde çıkanlar sörf yapacaklar ama bu dalgayı göremeyenler de bu dalganın altında ezilecek, boğulacak diye düşünüyorum.

Bu nalbur ya da nalbant hikayesi gerçekten çok hazin. Şimdi bakın ben 12 yıl bu kurumda görev yaptım. Merkez Bankası başkanları da üçlü kararnameyle atanırdı, Merkez Bankası Para Politikası Kurulu üyeleri de Merkez Bankası başkan yardımcıları da... Genel müdürler geldikten

sonra kurumun içinden tercihler yaparlardı. Ben 12 yıl kurumda görev yaptım ve sadece bir tane kişi -o da çok önemli bir ekonomist olduğu için yurtdışından- banka politikalarına katkı sunsun diye dışarıdan ekonomist olarak getirildi. Ama bütün kadroları bankanın kendi içinden yetiştirdi, kendi kurumsallığı içinde yetiştirdi. Mesela düşünün, hep o örneği veriyorum: Ben 4 tane başkanla çalıştım. Başkanlardan biri Durmuş Yılmaz'dı. Durmuş Yılmaz, AKP döneminde de Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı yaptı, aynı zamanda İYİ Parti'den milletvekili oldu ve o dönem mesela o kurumsal kültür içinde yetişmiş biri olarak AKP'nin bütün baskılarına karşı o kadar direnebildi ki ve kurumu o kadar muhafaza edebildi ki, biz o süreçte çok önemli işler de başardık Merkez Bankası'nda. Ama bu böyle değil artık. Yani Erdem Başçı ile beraber başlayan bir dejenerasyon süreci ve en son yaşadığımız artık Kavcıoğlu'yla beraber biraz önce örneklerini verdiğim süreçleri yaşadık. Çok hazindir; Merkez Bankası'na bugün, Merkez Bankası para politikası yönetecek kalitede insan bulmak son derece azalmıştır. Kurumu İstanbul'a taşıma gayretleri, kurum içindeki birçok yetişmiş elemanın bankadan ayrılmasına, emekli olmasına ya da emekli edilmeye zorlanmasına neden olmuştur ve kurum bugün çok büyük bir kapasite kriziyle karşı karşıyadır. Ben aynı şeyi Bankacılık Düzenleme Denetleme için de Hazine Müsteşarlığı için de Sermaye Piyasası Kurulu için de söyleyebilirim. Türkiye'de bakın 2008'de de bir iktisadi kriz oldu, 2001'de de iktisadi kriz oldu ama bu kurumsal kapasiteler bu krizin yönetilmesinde katkı sağladı, önemli işler yapıldı. Ama bugün Türkiye'nin en büyük problemi kurumsal kapasite krizidir, sorundur ve biz önümüzdeki dönemde tüm bu kurumları yeniden yapılandırma ihtiyacı içindeyiz. O yüzden şeyi söyledim; sadece AKP'nin yarattığı hasarı ortadan kaldırmaya çalışmayacağız, aynı zamanda yeniden yapılanma projesi, devletin toplumu yeniden yapılanma projesini de başlatacağız.

Bir küçük özeleştir... Muhalefet de bütün bu süreçlerden sorumludur. Evet, ben bu eleştiriye katılıyorum, özeleştir yapmak istiyorum burada. Şimdi siyasette itici faktörler kadar çekici faktörler de önemlidir. İtici faktörler, bugün mesela Türkiye'de yeni bir iktidar arayışı var. Yeni bir iktidar arayışı artık çok ciddi bir talebi dönüşmüş durumda. Hatta yeni de değil, 2010'lu yılların ortalarından beri bu var. Dolayısıyla ama çekici faktörler de önemli. Yani itilen bu seçmenin, aynı zamanda muhalefet partilerinin hanesine çekilen seçmen olarak yazılması lazım. Dolayısıyla burada muhalefetin de eksikleri var, eksikleri olmuştur. Bütün muhalefet bakımdan söylüyorum bunu. Ama şunu görmek lazım: Gerçekten objektif koşullar Türkiye'de yeni bir iktidar için hazırdır. Bütün mesele sübjektif koşulların da objektif koşullara uygun hale getirilmesidir. Aynı Karl Marks'ın dediği gibi, "bir yerde devrim yapmak istiyorsanız, nesnel ve öznel koşulları aynı anda orada olmalı." Evet, nesnel koşullar var, öznel koşulları da buna hızlı biçimde uyarlamalıyız.

Son söz: Benim siyasette gördüğüm en önemli şeylerden biri şu oldu: Hani coğrafya kitaplarımızda ortaokulda, lisede görürüz; Türkiye'nin çoğulculuğu anlatılır, 4 mevsim, 7 bölge, farklı farklı şeyler... Gerçekten bunu Türkiye'nin her tarafını dolaşarak gördüm ve Türkiye'nin zenginliğinin de burada olduğunu düşünüyorum. Yani mesela Almanya'da biniyorsunuz Hamburg'dan trene, en aşağı güneye inene kadar bin kilometre yol; aynı insan, aynı iklim, aynı şehir, aynı kültür. Ama Anadolu'da dolaştığınızda, Ardahan'dan dağlara aşır Artvin'e

müslim sarı

Ben Cumhuriyetin ikinci yüzyılından bunu anlıyorum. Yani sadece bir cumhuriyet kavramı değil ama bunun içeriği, bunun içeriğini doldurmak, yeni bir dış politika paradigması, yeni bir ekonomik model, yeni bir toplumsal barış meselesi, yeni bir hukuk düzeni, yeni bir eğitim politikası...

gittiğinizde bambaşka kültür, bambaşka insan, bambaşka coğrafya görüyorsunuz. Akdeniz, Ege, Karadeniz... Anadolu coğrafyası tarihin hiçbir döneminde bu kadar homojen olmamıştı. Biraz kazıdığınızda altını, bu çoğulculuğu görüyorsunuz. Yani öyle bir toplum düşünün ki, öyle bir devlet düşünün ki, Avrupa'da on bin çeşit endemik bitki var ama bunun 4 bin tanesi Anadolu coğrafyasında. Dolayısıyla Türkiye'nin zenginliğidir bu çeşitliliği. Bu zenginliğinin, çeşitliliğinin üzerine, bu çoğulculuğun üzerine çoğulcu bir siyasal yapı inşa etmek bence önümüzde hepimizin, bütün entelijansiyanın görevlerinden biridir, siyasetin görevlerinden biridir. Ben Cumhuriyetin ikinci yüzyılından bunu anlıyorum. Yani sadece bir

cumhuriyet kavramı değil ama bunun içeriği, bunun içeriğini doldurmak, yeni bir dış politika paradigması, yeni bir ekonomik model, yeni bir toplumsal barış meselesi, yeni bir hukuk düzeni, yeni bir eğitim politikası... Yani çoğaltabilirsiniz, bu yeni birlerin hepsini çoğaltabilirsiniz. Hep beraber bunun içini dolduracağız, doldurmalıyız diye düşünüyorum. Ben temkinli iyimserim; koşullar uygun, temkinliyim, yapmamız gerekenler var. Teşekkür ediyorum.

ilter turan - Galiba oturumumuzun sonuna geldik, oturumu tamamlıyoruz. Tamamlamak için müsaade ederseniz ben de iki cümle kurmak istiyorum.

Bir tanesi; toplumlar bedel ödemedi bir şey yapamıyorlar, demokrasiye varamıyorlar. Sadece bir örnekle açıklayayım: Siyasette ifadesini hatta iktidar olmasına müsaade edilmeyen siyasal temayüller, her zaman için adeta mucizevi bir kurtuluş çaresini de bünyelerinde barındırıyorlarmış gibi bir vehimle beslenirler. Nitekim öyle bir daha önce ifade edilmesine imkân bulunmayan siyasi temayül son yıllarda iktidar olunca, hiç de öyle tılsımlı bir tarafı olmadığı ortaya çıktı ve bir daha böyle bir tecrübe yaşanmayacağımızın da teminatını ancak bu bedeli ödeyerek öğrenme fırsatını elde etmiş bulunuyoruz. Bu bir.

İkincisi, sohbet sırasında bir dostumuz soru sorarken uzlaşmadan bahsetti ve uzlaşmanın belki çok yüce bir değer olmamasına rağmen önemine işaret etti. Aslında demokraside uzlaşma kadar yüce bir değer var mı bilmiyorum. Çünkü bakın demokrasi şu demek; çok farklı insanların hepsinin kabul edebileceği bir çözüm üzerinde anlaşmak. Bu herkesin kendi istediklerinden bir kısmını terk etmesi, ondan vazgeçmesi anlamına geliyor, yani uzlaşması anlamına geliyor. Bu çerçevede şunu belirterek sözlerimi tamamlayayım. Önümüzde bir seçim var. Birbirinden çok farklı siyasi temayülleri temsil eden hareketler birlikte bir sonuç elde etmeye çalışıyorlar. Lütfen uzlaşıyorlar, anlaşılıyorlar, benim dediğimi tam olarak yapmıyorlar diye şikâyetçi olmayın ve seçime gidip oyunuzu kullanmayı da lütfen ihmal etmeyin. Efendim, iyi günler.

türkiye'de siyasetin yeniden inşası

Prof. Dr. Figen Altuğ’a Armağan

27 Şubat 2023, Pazartesi

1. Gün, 2. Oturum

Oturum Başkanı: Faruk Sönmezoğlu

Panelistler: M. Gürsan Şenalp

Levent Ürer

Sevinç Doğan

aylin altınay - Değerli konuklar, saygıdeğer hocalarım, sevgili öğrenci arkadaşlar; 46'ncı İktisatçılar Haftasının ikinci oturumuna hepiniz hoş geldiniz. Bu sene İktisatçılar Haftası, Cumhuriyet'in 100'üncü Yılında Türkiye'nin Seçimi başlığını taşıyor. İkinci oturumunuz başlığı ise Türkiye'de Siyasetin Yeniden İnşası. Bu oturuma başkanlık edecek olan sayın hocam Profesör Doktor Faruk Sönmezoğlu'na sözü devretmek istiyorum.

faruk sönmezoğlu - Evet, tüm katılımcılara selam ve sevgilerimi iletiyorum. İkinci oturumumuzun başlığı demin de arkadaşımızın belirttiği gibi Türkiye'de siyasetin yeniden inşası. Bu konuları buradaki değerli arkadaşlarımız ile beraber birlikte tartışacağız.

Bu toplantımız aslında benim gördüğüm kadarıyla biraz sabahki toplantının devamı gibi; yani adı farklı olmakla beraber aslında Türkiye'de siyasetin yeniden inşası bu anlama geliyor bence. Yani siyaset, rejim, devlet olguları ile ilgili. Belki sabahki konuşmalardan da biraz bağlantı kurmak açısından birkaç konuyu hatırlatmakla başlayacağım.

Evet, bir yeniden inşa süreci özellikle Cumhuriyetin 100'üncü yılından 200'üncü yılına geçilirken karşımızda duruyor. Tabii bir seçim olacağı için burada sonucun nasıl ortaya çıkacağı henüz belli değil. Yani bu yeniden inşa arzusunu taşıyan bir siyasal iktidar mı oluşacak? Yoksa her şeyin normal olduğunu düşünen bir siyasal iktidar mı oluşacak? Bu henüz belli değil. Ama tartışmalar genellikle bir rejim sorunu olarak tartışılıyor. Tabii en kolay yöntemi bu ve pratikte ortaya çıkacak olan belki sonuç bununla tanımlanacak. O da şu başkanlık sistemi -biz cumhurbaşkanlığı diyoruz ama- ve parlamenter sistem tercihleri; yani bu yeniden inşa sözcüklerinin arasında geçen aslında bu karşılaştırma.

faruk sönmezoğlu

Meseleyi sadece başkanlık sistemi ile parlamenter sistem ikileminde almak bir bakıma zorunludur ama yeterli değildir.

Aslında sadece bu düzeyde bakmak belki biraz eksik kalır. Yani iktidarlar da genellikle kim olursa olsun meseleyi bu ikilem içinde ele alıyorlar. Oysa, yani bazı parlamenter sistemlerde de çok otoriter başbakanlar çıkabilir veya bazı başkanlık sistemleri de oldukça dengeli şekilde yürüyebilir. Yani bizim esas olarak gerek siyaset gerek iktisat açısından, değer olarak öne çıkaracaklarımızın neler olduğunu saptamamız önemli bence. Yoksa mesela kuvvetler ayrılığı açısından, sabahki gibi rejim açısından bakıldığı zaman biz burada kuvvetler ayrılığı eksikliği var diyoruz. Oysa mesela

Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal sisteminde kuvvetler ayrılığı birçok Avrupa ülkesinden daha ileridir. Yani İngiltere'de yasama ile yürütme daha iç içe geçmiştir, Amerika Birleşik Devletleri'nde 3 iktidar erkinin tam anlamıyla ayrışması vardır. İyi işleyip işlemediği ayrı bir konudur. Meseleyi sadece başkanlık sistemi ile parlamenter sistem ikileminde almak bir bakıma zorunludur ama yeterli değildir.

Arkadaşlarıma sözü vermeden önce şöyle bitirmek isterim. Yani burada mesela siyaset açısından bir örnek vereyim: Seçim sistemi nasıl olmalı gibi konuları öne çıkartarak, oradan siyasetin yeniden inşasının yapılacağına gitmek gerekir. Tabii sadece bu değil ama mesela seçim sistemini kurarken temsilde adalet ucu mu sizin için önemli, yoksa karar almada etkinlik mi? Bu yelpazenin üzerinde nerede duracaksınız? Bunun önceden tartışılıp, sonradan parlamenter sistem veya başkanlık sistemi -hangisi olursa olsun- bu nerede durulduğunun saptaması üzerinden yasal ve uygulama

düzenlemelerinin kurgulanması önemli. Yoksa tekrar ediyorum, bir sürü parlamenter sistem bayağı otoriter başbakanlar üretebiliyor. Amerikan siyasal sisteminde çok olumsuz örnekleri de olmakla beraber, başkanlık sistemi uygulamasında kuvvetler ayrılığı açısından dünyada en ileri sistemlerden biri olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü birçok ülkede, mesela İngiltere'de tamam yargı kuvvetler ayrılığı açısından açık ama farklı; yasama ile yürütme iç içe. Amerika'da böyle değil. Başkan, yürütme çok ciddi bir yasama denetimi altında; dışta tam bağımsız bir mahkeme sistemi var. Yani tam bir güçler ayrılığı... Yani bu konular üzerinden tartışmakta yarar var demek istiyorum. Sadece parlamenter sistem- başkanlık sistemi ikileminin içine hapsolmemak gerekir. Farz edelim ki yine şu andaki sistem gibi bir sistem yürüteceğiz. Orada insanların talepleri başkanlık sistemiyse eğer, bunun iyi örneklerinin de olduğu gibi bir hiç olmazsa başkanlık sistemi olmasını sağlamaya yönelmektir. Yani şu andaki sistem içinde de talep üretilebilecek birçok alan var. Bu anlamda mutlaka "bunlar ancak ve ancak parlamenter sistem içinde yapılabilir" diye düşünmemek gerekir, talepleri ona göre oluşturmak gerekir.

Evet, ben burada keseyim, bir korsan bildiri haline dönüşmesin. Evet, Sayın Gürsan Şenalp, buyurunuz.

m. gürsan şenalp - Çok teşekkür ediyorum öncelikle. Mezunlar Cemiyeti, davetiyle burada konuşma şansı verdiği için kendimi çok şanslı hissediyorum ve büyük onur duyduğumu söylemek ile başlayayım. Son dönemde böyle bir toplantıda bir etkinlik de Türkiye siyasetinin yeniden inşası ile ilgili tabii genel bir başlık olduğu için umuyorum bir bütünsellik içerisinde ve gündemle de bir ilişki kurulabilecek şekilde kurmak istiyorum tartışmamı.

Tabii bu oturumlar organize edilirken bu yaşadığımız son felaket söz konusu değildi. Dolayısıyla rejimin ya da siyasetin yeniden inşası belki de hiç bu kadar büyük bir ihtiyaç ya da acil bir gereklilik olarak hissedilmemişti. Sanıyorum biz siyaseti de fay hatları üzerinde, hem de çok kötü malzemeyle, çok hatalı projelerle dizayn ediyoruz. En büyük trajedilerde bile dediğiniz gibi yan yana gelebilmekte, ifade edebilmekte çok büyük sorunlar yaşıyoruz.

Ben rejimin bu noktaya gelişiyle ilgili olarak kendimce yaptığım çalışmalardan, son dönemde yaptığım çalışmalardan toparlayarak özellikle 2007-2008 süreci ve genelde Türkiye'de otoriterleşmeye dönük hareketi 2013 Gezi süreciyle ilişkilendiriyor genel eğilim. Ben biraz daha 2007-2008 Ergenekon

süreçleriyle ilişkilendirerek anlatıyorum. Şüphesiz ki neoliberalizmin otoriter olmadığı bir perspektif yok. Yani bütün dünya da Türkiye de bu hikâyeyi bu şekilde yaşadı. Genelde bizim gibi Şili'den, Latin Amerika'dan Uzakdoğu'ya pek çok coğrafyada askeri darbeler ekseninde kurulan, bizde Özal süreciyle yerleşiklik kazanan neoliberal pratiklerin dönüşüm programlarının, devlet ve toplum ilişkisinin yeniden dizaynında, halk katılımıyla, halka sorularak demokratik bir şekilde oluşturulması gibi bir şey yok. Özelleştirmelere insanların ya da toplumun rızasıyla girilmedi. Eğitimden sağlığa bugün tartıştığımız pek çok konu, son derece otoriter bir çehrede gelişti. Yalnız otoriterliğin sınırlarını zorlayan süreç bence 2007-2008'de zaten bu ülkenin çok büyük bir kısmının yaşadığı hukuksuzlukları ve kayıpları çok daha ulusal bir düzeyde anlaşılır ya da hissedilir hale getiren Ergenekon ve Balyoz süreçleriydi. Türkiye 2002'de kendi Arap Baharını yaşarken ve onun dalgasına savrulup kapılan pek çok dinamik bu oluşumun içerisinde çok etkin rol aldılar. 2002'den itibaren Türkiye tarihinin, belki de dünya tarihinin, dünya siyasal tarihinin en güçlü tarihsel bloklarından bir tanesi kuruldu sol siyasette. Ben bunu son dönemde yaptığımız çalışmalarda liberal ulusal ve sosyalist sol ekseninde anlamaya çalıştım. Türkiye'nin bu büyük dönüşüme, solun yani örgütlü kurumsal sol siyasetin -şüphesiz ki hepsini tek tek incelemek ve değerlendirmek çok kolay değil ama çok kaba bir taslakla, tasnifle- liberal, ulusal, ulusalcı ve sosyalist sol olarak değerlendirdim.

m. gürsan şenalp

2007 süreci, özellikle liberal kanatta Adalet ve Kalkınma Partisi'nin temsil ettiği değerleri kendi liberal devlet ve siyaset anlayışlarına referansla, özgürleştirici ve yerleşik nizamın Beyaz Türkler ya da ayrıcalıklı birtakım sınıfsal dinamiklerin ötesinde çevrenin merkeze uzanması olarak okuduklarını gördük ve bu anlamda devlet sınıfı ya da bürokratik oligarşinin -ne dersiniz ona- geriletilmesi yönünde birtakım adımlar olarak gördükleri için desteklediler.

2007 süreci, özellikle liberal kanatta Adalet ve Kalkınma Partisi'nin temsil ettiği değerleri kendi liberal devlet ve siyaset anlayışlarına referansla, özgürleştirici ve yerleşik nizamın Beyaz Türkler ya da ayrıcalıklı birtakım sınıfsal dinamiklerin ötesinde çevrenin merkeze uzanması olarak okuduklarını gördük ve bu anlamda devlet sınıfı ya da bürokratik oligarşinin -ne dersiniz ona- geriletilmesi yönünde birtakım adımlar olarak gördükleri için desteklediler. Elbette siyasal İslamcı kökenlerinin farkındaydı bu liberal entelijansiya ise Türkiye'nin. Belki sayısal olarak çok kuvvetli değildi ama hegemonik oldukları söylenebilir. Ergenekon sürecinin hegemonik inşasında ya da hegemonya söyleminin oluşumunda İslamcılar kadar bu liberal demokrat kesimin de dergileriyle, gazeteleriyle, medya olanaklarıyla çok büyük destek olduklarını gördük. Sonucu söylemeye gerek yok, büyük bir trajedi. Son baktığımızda işte Taraf Gazetesi

kapatıldı, onun editörü bu sürece destek veren Ahmet Altan yıllarca hapisanede hukuksuzca cezalandırıldı. Bu gazetede aslında çok önemli tartışmalar yürüdü, onlara erişilemiyor şu anda; yani Taraf Gazetesine ulaşamıyorsunuz.

İttifak ettiği ve demokrasi beklediği bütün güçlerin bir tanesi darbe yapmaya kalkıştı cemaat, diğeri parlamenter sistemi lağvetti ve bugün ne idüğü belirsiz bir başkanlık sistemi denilen

sürecin içerisine bizi attı. Dolayısıyla bu devlet içi büyük hesaplaşmada taraf tutan, taraf olan solun hem de çok önemli unsurlarını barındıran -entelektüel olarak tabii- çok büyük bir trajediye de imza atmış olduğunu görüyoruz. Kimisi özeleştirisini verdi, kimisi hâlâ o noktada duruyor.

Ulusalçılık da aslında benzer bir şey yaptı. Ulusalçı sol da bakıldığında bu sürece savunu pozisyonunda aslında devlet üzerinde verilen bu egemenler arası çatışmanın taraftarı oldu. Tartışmasız hukuki ihlallerin ve çok büyük trajedilerin yaşandığı bu süreçte, kendisini bu sürecin savcısı, avukatı olarak ilan etti. Pek çok sol unsur bu anlamda bir pozisyon aldı. Tabii onların belli perspektifleri de vardı. Mesela bu ulusalçı hikâye Türkiye’de çok yenidir. Kemalizm’in aslında pek çok yorumu bu anlamda sola, Kemalizm’e ya da ulusalçılığın çeşitli versiyonlarına yol açıyor. 1960’lı yıllarda sosyalistlerin belirli bir kısmı, belirli bir mesafe olmakla birlikte Kemalizm ile ilişkili, aslında o ilişki her zaman var. Kadroyla başlayan, Yön Dergisi ile devam eden süreç. 1990’larda Atilla İlhan, Ulusal Dergisi ve ben de bir parçasıydım o sürecin. 2000 yıllarda işçi sınıfı, İşçi Partisi, Doğu Perinçek’çilerin içerisine girdiği, Avrasyacılık düşüncesini çok merkezine alan Galiyevizm, Kemalizm, bir tür devrimci Türkçü diyalogu türü argümanlar geliştiren; aslında bir tür batıya karşı, anti batıcı, anti İslamcı, Kürt hareketi karşısında ulusal birlikçi bir çizgi söz konusuydu. Bu çizgi de özellikle 90’lı yıllarda Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte bir Avrasya jeopolitiğinde kendisine pozisyon arayan bir devlet aklının aslında o dönemki çıkarlarının sözcüsü oldular. Ergenekon sürecine gelindiğinde, o bağlantının aslında çok kuvvetli ve canlı bir şekilde ulusalçılık tarafından da savrulduğunu gördük.

m. gürsan şenalp

Kemalizm'in aslında pek çok yorumu bu anlamda sola, Kemalizm'e ya da ulusalçılığın çeşitli versiyonlarına yol açıyor.

Türkiye'deki son siyasal depremlerin, Ergenekon süreciyle başlayan depremlerin, sosyal, sınıfsal ve uluslararası ekonomi politik boyutları çok tartışılmadı. Bize özgü zannettik, kendi içimizde bir iktidar mücadelesi sandık.

Bu iki unsur, yani liberal ve ulusalçılık farklı gerekçelerle, farklı önceliklerle bu devlet içi kendilerini aslında sol veya sosyalizm adına çok ilgilendirmedeği halde bir parçası oldular. Bunun sebepleri konuşulabilir, tartışılabilir. 1960’lı 70’li yıllardaki tartışmalara referansla bürokrasiye solun, sosyalistlerin yüklediği anlamlar üzerinden, işte Asya tipi toplum ve Asya tipi gelişim tartışmalarına, efendime söyleyeyim sosyalizm tartışmalarına, feodalizm tartışmalarına bakıldığında görmek mümkün bunları. Umarım başka mecralarda tartışırız, orada çok fazla kalmak istemiyorum. Sosyalistler daha mesafeli durdular. Sosyalizmin temel partileri, temel siyasal örgütleri o dönem en azından geçmişten de öğrendikleriyle birlikte bir parçası olmamaları gerektiğinin çok bilincindeydiler. Yeterli miydi? Bence bazı unsurları da anlamakta ve açıklamakta güçlük çektiler. Benim düşüncem ya da birlikte çalıştığımız arkadaşların ortak düşüncesi, bu süreç, bu büyük dönüşüm, Türkiye’deki son siyasal depremlerin, Ergenekon süreciyle başlayan depremlerin, sosyal, sınıfsal ve uluslararası ekonomi politik boyutları çok tartışılmadı. Bize özgü zannettik, kendi içimizde bir iktidar

mücadelesi sandık. Çoğumuz böyle tartıştı; işte burjuvazinin çeşitli unsurlarıyla, devlet sınıfının ya da bürokrasinin -neyse o işte elitlerin- iktidarda tutunma ya da iktidarı ele alma savaşı olarak gördük ekseriyetle. TKP'nin o dönemki çalışmalarını hatırlıyorum; yani "Türkiye'ye Ortadoğu'da yeni bir görev mi veriliyor" gibi tartışmalar yapıldı. İşte bir tür Pax Americana açısından acaba Türkiye'de yeni bir orduyu ve Türk Devletini bu anlamda işlevsel bir araca dönüştürecek açılımlar mı var peşinde gibi bir NATO projesi olarak okudular. Ama Avrasya ve NATO çatışması ya da Atlantik içi sosyal güçlerle Avrasyacı dinamikler arasında bir çatışmanın olduğu pek çok mecrada kabul gördü. Liberalde de vardı, Kemalistlerde de vardı, ulusalcılar da vardı, sosyalistler de de vardı bu tespit. Ben bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Ama iyi, yetkin bir teorik tartışma zeminine kavuşturulamadığı kanaatindeyim.

Ben bunu kendi kullandığımız kavramla söyleyeyim: Türkiye'deki siyasetin bu noktaya gelişinde o dönem başlayan sürecin, ulus ötesi mücadeleler perspektifiyle anlaşılabilirliği kanaatindeyim. Bunun bizim kendi hikâyemiz olmadığı, kendi siyasal hesaplaşmalarımız olmadığı, bu coğrafyaya özgü şeyler olmadığı anlamına gelmiyor. Ama bir küresel boyutu da var. Ukrayna'dan, Suriye'deki savaşa kadar aslında yürüyen, iki farklı dünya, iki farklı siyasal perspektifin bir tarafta İngilizce konuşan diyelim Locke'çu, Lockeyen liberal batıyla, onun genişlemek isteğiyle, dönüştürmek isteğiyle, hegemonik yayılımıyla ona direnen Atlantikçi diyelim. Orada da bir tür anti batıcılık, bir tür milliyetçilik, milliyetçi bir direnç söz konusu. İşte biraz Rusya'ya yakın bugün Vatan Partisi pratiğinde görebiliyoruz; Aleksandr Dugin'in söylemlerine çok ciddi anlamda sempati duyan bir tür sol akıl da türeyebildi. Dolayısıyla solun bu bahsettiğim aslında hegemonik olan, çok güçlü olan iki unsuru liberal ve ulusal solculuk, Türkiye'nin bu büyük dönüşümünde tarafgir olarak egemenler siyasetinin bir parçası olmayı tercih ettiler. O yüzden de aslını isterseniz bugün ulusal sol diye bir şeyden bahsetmek ya da liberal solculuktan bahsetmek neredeyse imkânsız hale geldi. Çıkamadılar o süreçten. Zaten deprem süreci de bize bir kere daha gösterdi ki, sosyalistlerin pek çok örgütü, partisi, aralarındaki farklılıklardan bağımsız olarak... Ben alanda bulunmadım ama görebildiğim oydu. Zaten bugün aramızda bulunamayan TİP yöneticisi hocamızın, arkadaşımızın olduğu, HDP'nin yaşadığı sıkıntıları, alanda TKP'lilerin gösterdiği direnişi, cem evlerinin koyduğu direnci, dayanışma görüntüsünü gördüğümüz zaman, bu anlamda o doğru perspektifin giderek kanıksandığını ve dayanışmacı bir şeye doğru geldiğini görüyoruz.

Dolayısıyla tekrar etmek gerekirse, ben bu Türkiye'nin siyasetinin yeni inşasından, bu Gramsci'nin İtalya pratiğiyle ilgili o çok bilinen şeyine referansla konuşayım. İtalya'da bugün iki tane cezalandırıcı ve baskıcı mekanizma var: Biri burjuva devleti, diğeri faşizm. Yönetici sınıflar, basit bir fayda zarar hesabıyla bu iki mekanizmayı her an birleştirebilir. Böyle yapmasında fayda var. Türkiye çok uzun bir süredir bu referans verdiğim süreçlerde bu iki mekanizmayı giderek birbirine yaklaştırdığı bir siyasal deneyim yaşıyor. Herhalde formel tanımıyla, siyaset bilimi literatüründeki tanımıyla faşizmin bir sandık uzağında. Yani o da kazanacağını düşündüğü müddetçe koyduğu sandık; her an tekmelemeye, önünden kaçırmaya hazır olduğu sandık dışında bir faşist dönüşümün içerisindeyiz.

Bu dönüşme, bugüne kadar destek olan güler yüzlü neoliberalizmin projeleriyle, işte "2007'ye kadar iyiydi de sonra cozuttu" ve benzeri türü perspektifler ile bir cevap vermenin çok mümkün olmadığını, çok daha köklü ve 21'inci yüzyıl faşizminin -bu sadece Türkiye'de yaşanmıyor bu arada... Latin Amerika'da Latin Amerikalılar depremi earthquake diye tartışıyor mesela, yani bir sınıfsal boyutuyla tartışıyorlar. Bu sadece bir ulusal vaka değil, bir ulus devlet vakası değil. Bunun arkasındaki sosyal dinamikleri sadece bizden ibaret değiliz. Burada bize yardıma koşan, bizler için

m. gürsan şenalp

Türkiye siyasetini, sınıf dinamiklerini Türkiye merkezci, devlet merkezci, ulus perspektifli -şüphesiz ki oradan öğreneceğimiz şeyler ama- kısıtlamamız gerektiği kanaatindeyim.

gerçekten üzülen ve ellerinden geleni yapmaya çalışan insanlar aslında bu toplumu, toplumları yeniden inşa edecek süreçler. Biz ve onlar üzerinden tartışmayı çok sakıncalı buluyorum. Türkiye siyasetini, sınıf dinamiklerini Türkiye merkezci, devlet merkezci, ulus perspektifli -şüphesiz ki oradan öğreneceğimiz şeyler ama- kısıtlamamız gerektiği kanaatindeyim. Gerçek anlamda bir ulus ötesi perspektife kavuşturulması gerekiyor siyasal tahlillerin. Bunu yapanlar var elbette ama biraz daha cesaretli ve tabii akademik bilgi üretimi meşakkatli bir süreç. Öyle kolay kabul ettiremiyorsunuz teorilerinizi, tezlerinizi; orada da belli antidemokratik ya da şeffaf olmayan süreçler olabiliyor. Dolayısıyla akademisyenler ya da akademik politik tahliller yapanlar da kendilerini daha egemen paradigmalara ile sınırlama ihtiyacı duyuyor olabilirler. Ama bence biraz daha perspektifi geniş tutmanın, bu büyük dönüşümü sadece Türkiye üzerinden okumanın önemini anlamak durumunda olduğumuzu zannediyorum. Ve böyle yapan da aslında çok sayıda insan olduğu, çok sayıda bilim insanı ve sosyal bilimci olduğu kanaatindeyim.

Şimdilik burada keseyim ben sözlerimi hocam, çok teşekkür ediyorum.

faruk sönmezoğlu - Evet, ikinci konuşmacımız Profesör Doktor Levent Ürer. Buradaki sırayla çağırıyorum.

levent ürer- Evet hocam çok teşekkür ederim. Tabii bir yandan aklımız çok karışık, deprem yaşadık. Yapı, inşa, kavramlara da baktığımızda yeniden inşası filan denildiğinde benim en büyük sıkıntım kavramları bir türlü kafamda oturtamıyorum. Yani bir inşa kavramı ya da işte dönüşüm kavramı ifade edildiğinde, mesela kentsel dönüşüm diyoruz; regeneration mu, transformation mu belli değil. Yani yenileme mi, yoksa dönüşümden ne kastediliyor; bunlar anlaşılır değil. Tıpkı siyasetin inşası gibi.

Ben izin verirseniz çok böyle siyasi tarihten başlayarak ifade etmek istiyorum. Aslında benim belki ama insanlığın akli karışık. 1789'da Fransız İhtilali'ni ben hep şöyle anlatıyorum: Fotoğrafın bir karesi gibi düşünün. O gün orada yapılan şey şu: Sizi yönetenleri ortadan kaldırdınız. Şimdi soruyu şöyle anlıyorsunuz. Şimdi nasıl yöneteceğiz? Şimdi nasıl yöneteceğimizin karşılığında işte Eski Yunan'a bakıp, Roma'ya bakıp; oradan çoğunluğun söylediğine doğru diyelim, sonra bugün popülizm kavramı ve siyasetin inşası dediğiniz süreçleri bu çoğunluk söylemleriyle inşa edelim. Yani düşünün, Birinci Dünya Savaşı'na giden yüzyılda

insanlığa diyorsunuz ki, "kim sayıca nerede çoğunluktaysa ona ben devlet olma hakkı vereceğim" diyorsunuz ve tabii ortaya katliamlar çıkıyor.

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Avrupa'da milliyetçilikleri düşünün. İnsanlığa söylediğiniz şey, devlet olmak istiyorsan çoğunluğu bul. Çoğunluğu bulmanın iki tane yöntemi var ya ötekini keseceksin ya öleceksin. Doğal olarak birincisi, siyaseten kafamız karışık insanlık olarak. Türkiye'ye has bir şey konuşmuyorum. Mesela Trump iktidara geldiğinde evde oturuyoruz, televizyon seyrediyoruz. Oğlum o zaman 9 yaşında, şunu söyledi bana: "Baba, Amerikalılar bizi anlayacak artık" dedi. Yani böyle

birden kültürel anlamda düşük birisi iktidarda, şimdi bizim ne demek istediğimizi anlayacaklar dedi. Ve düşündüm, arkama yaslandım; evet, son 20 senedir ben kendimi anlatamıyorum ya da ben anlayamıyorum. Yapı diyoruz, değişim diyoruz, siyaseten katılım diyoruz ya da bütün kavramları ele aldığımızda diyelim ki ne yapıyoruz? Yapı çökük, yeni yapı inşa ederken bir mutasyon mu yaratıyoruz? Doğal olarak ben ister istemez benim hocalarıma dönme ihtiyacı hissettim.

İktisat Fakültesinde ben eğitime başladığımda Ömer Lütfü Barkan toprak meselesi diye zorla bize anlatırdı. Osmanlı'da toprak sistemi... Bir gün asistanım yanıma geldi -şimdi Profesör Kaan- "Hocam ya, ben Almanya'da eğitim aldım. Almanya'da bize toprak sistemi, Alman toprak sistemi diye bir şey anlatılmıyordu ki" dedi. Dedim, oğlum feodalizm diye bir şey anlatılıyor muydu? Tabii öyle ders vardı dedi. Birden ayıldı, "ay pardon" dedi, gitti.

O zaman benim sorum şu oldu: Niye bu insanlar oturuyor, toprağı kurcalıyor? Şimdi aslında kabaca bakarsak, kreasyon, kreatif, yaratmak dediğiniz noktada biz sadece köylü toplumuyuz, hâlâ toprakla uğraşıyoruz. Yapı, inşa filan hep sevdiğimiz şeyler. Üretmek dediğimiz noktaya geçeceğiz. Yani yaratıcılık, bizde yaratan bir tek kadın, onu da kesiyoruz. Çünkü yaratıcılığa tahammülümüz yok, yoktan var etmeye tahammülünüz yok. Eşim bir gün oturduğu tıp fakültesinde: "Ya Levent, 5 profesör oturduk. Dekan demiş ki yaratıcı bir şey bulun. Biz yaratamıyoruz" dedi. Dedim çünkü yaratanınız var dedim. Çıktım içeriye gitti, peşimden geldi. "Sen ne anlatmak istiyorsun?" Çok basit; 1789'da Fransa'da sokağa çıkan insanların önce inancı yok. Bu kadar insan ölüyor ve biz diyoruz ki Allah'a havale ediyoruz. Laiklik ve sekülerizm dediğiniz şey, bizim vicdanlara hapsedilen şöyledir, böyledir... Bunların hepsinin arka planı var. Avrupa'da insanların bir şeye ulaşması ya da pozitivizmin taçlanması, her şeyi akılla açıklama

gayretleri ve ister istemez bizim her şeyi gönülle açıklama gayretimiz arasında çelişkilerimiz var. Doğal olarak bir kere kavramların İngilizcesine bakıp da Türkçe motivasyonlar ile bunları inşa etmenin bir anlamı yok. Divan-ı inşa diye Anadolu Selçuklu'da bir kavram var. Ne yapıyor? Divan-ı inşa Turani tarafından yürütülüyor. Turani adı verilen kişi her türlü iç ve dış yazışmaları yapan kişi. Yani yapı kavramını ele aldığımızda, bizde bunun karşılıklarına baktığımızda bile bazı şeyler oturmuyor. Örneğin Ermeni meselesi tartışması başladığında Avrupa bize dönüyor, diyor ki: Ya özür dileyin, ne var ki? Ya bunu Hristiyan felsefesinde karşılığı var. Gidersin kiliseye, af dilersin rahibe, ifade edersin ve arınırsın. Müslümanlıkta böyle bir arınma yok. Doğal olarak karşılığı olmayan kavramlarla konuşmamız bence körler ve sağırklar diyalogunu getiriyor. Milliyetçilik üzerine çalışırken Renaud ya da Anthony Smith -heyecanıma verin, karıştırabilirim- ama öncesinde Milli Kimlik ya da Uluslar ve Ulusçuluk adlı iki kitaptan aktarıyorum. "Türkiye'ye geldim 1960'larda" diyor. "Herkes oturmuş böyle elit kısım, ya bu İslamcılar iktidara gelirse bizi keser diye tartışıyorlar" diyor. "Ya bunların hepsi Müslüman değil mi" diye soruyor. "Sonra bir yerde Köy Enstitülerinden olduğunu düşündüğüm bir beyefendi bana harıl harıl anlattı. Biz dedi köylüye şu kadar hizmet ettik ama onların hepsi evine gidip namazlarını kıldılar ve camiye koştular" diyor ve şöyle ifade ediyor. "Bilmezler mi Anadolu pagan kültür üzerine inşa edilmiştir." Çok büyük bir tespit. Bu, şu demek aslında. Ekliyor, diyor ki: "Anadolu'yu Roma ihya edemedi, düzenleyemedi, Bizans düzenleyemedi, Osmanlı düzenleyemedi." Bugünkü siyasal iktidar da düzenleyemedi. Kafanızdaki kültürel yaklaşımlar ve siyasal formatlar, toplumun formatları ile adapte edilmedi, edilmiyor, karşılığı yok. Karşılığı olmadığı için, karşılığını bulduğu her şeye insanlık sarılıyor. Oturuyoruz, popülizm kavramını tartışıyoruz... İşte "hocam, bence Biden popülist değil, Trump çok popülistti." Ya insaf! Siz çoğunluğun iktidar olduğu söylediğiniz bir toplumda, akademisyeni bile popülistme ittiğiniz bir toplumda, yani Levent Ürer'in kalitesini belirleyen şey ne? Impact factor. Ne impact factor? Bana yapılan atıflar. Kim atıf yapacak bana? İşte popülizm.

Levent Ürer

Kafanızdaki kültürel yaklaşımlar ve siyasal formatlar, toplumun formatları ile adapte edilmedi, edilmiyor, karşılığı yok.

Peki, doğru ne? Aslında baştan beri tartışamadığımız ve korktuğumuz en önemli şey bu. Ben ilk derste öğrencime şunu söylüyorum: Doğru nedir? İki nokta arasındaki en kısa çizgi dışında bana bir tanım verin. Evet, kabaca doğru çoğunluğun söylediği diye söylüyoruz ve ne yazık ki bizim toplumumuzda genellikle gerçek ya da realiteye yakın konuşabilen insanlar 60 yaşın üstündekiler oluyor. Yani onlar da herhalde Tanrı'ya yaklaştığı için daha korkmadan konuşuyorlar. En son Aziz Nesin böyle bir laf etti. Doğal olarak aslında bizim toplumsal dönüşüm ya da değişim gibi kavramlar, siyasetin değişimi dediğimiz kavramlardan bahsediyoruz ama ben bu kafayla ve bu yapıyla hiçbir şeyin değişeceğine çok inanmıyorum. Sadece aktörler ve roller değişecek ve göreceksiniz ben hep muhalif kalacağım. Çünkü hayata muhalif bakabilen bir insanım. Akademi dediğin şey zaten muhalif durabilen yerdir.

Şimdi izin verirsiniz biraz evvel başladığımız kavramlar üzerindeki tartışmalar; evet, siyasetin inşası dedik ve yeniden inşası dedik. Ben Karadenizli birisi olarak şeyi hatırlarım hep: Bafra

Seyahat, As Bafra Seyahat, Yeni Seyahat, Yeni Bafra Seyahat gibi tanımlamalar vardır. Yeni koyduğumuz zaman deriz ki, rekabetin üstünde bir şey. Doğal olarak aslında bir şeye yeni demek, benim hocalarımın sevdiği bir şey değildi. Bize İktisat Fakültesinde toprak sistemi çalışılırken, "ne arıyor bu insanlar" dediğimizde, tıpkı batıdaki gibi itiraz edebilecek insan tipini aradıklarını yıllar sonra anladım. Ne demek aslında? Burjuvazi ortaya çıkıp da "hey kral, ben sana neden itaat etmeliyim ki" diyebilme cesaretini nasıl buldu? Realist paradigmadan bakarsanız bunun aslında söylediği bugüne kadar dünya da ve tarihte itiraz edebilenler ekonomik, sosyal ve kültürel olarak güçlü olanlar olabilmış. O yüzden batı kadınlara 1940'ta seçme seçilme hakkını verirken, İsviçre 1970'te verirken, biz şöyle övünüyoruz: Mustafa Kemal verdi 1936'da. Bakın, onların vermemesinin bir realitesi var. Çünkü hak verilmez, alınır, bir mücadele sürecidir. Doğal olarak burada onların anladığı şey, kadının ekonomik yaşama dâhil olmasıyla özgürleşmesi ya da her birimizin özgürleşmesi arasında bir ilişki var. Doğal olarak özgür irade ve karar verebilmek için *enlightenment* dediğimiz aydınlanma fikrine ihtiyacımız var. Enlightenment dediğiniz aydınlanma fikri de çok basit, yüzlerce senedir uğraştığımız dünyevi ve uhrevi ilişkileri ayırıştırmak. Bana öğrenci geliyor, diyor ki: Hocam laiklik dinsizlik mi? Hayır, alakası yok. Laiklik, batıda dini yeniden restore etme biçimidir. Unutmamak lazım, batı laiklikle bugünkü Papa'nın arkasında milyonlar koşuyor. Şunu fark ettiler, tartışsak dinle bir yere gidemiyoruz; dünyevi ilişkilerle uhrevi ilişkileri ayırıştırmamız lazım. Biz hâlâ bunu yapamıyoruz. Yapamadığımız için de aslında aydınlanmaya bir kere ihtiyacımız var. Ama bu kadar karanlığın olduğu bir ülkede nasıl aydınlanırsınız sorusunu 50 yaşındayken yeşil kart başvurusu yaptığımda ben ilk defa sorguladım. Şunu düşündüm: 50 yaşındayım, emekli olmam lazım. Ben Amerika'dan Green Card pasaportu istiyorum, yani ona başvuruyorum kuraya. Bu sizce sağlıklı bir şey mi? Biraz evvel bir cemiyetten bir tanıdığımın acaba Bulgaristan'a ne yapabiliriz diye bakıyoruz. Hangi milli kültürel kimlikten bahsedeceğiz? Buradaki sıkıntı - üniversite bazında bile konuşuyoruz- bütün hocaların kaçmayı düşündüğü bir yerde sizin orada durmanız çarpıklık değil mi? Elbette o da çarpıklık. O yüzden önce bir kere kavramları oturtmamız gerektiğini düşünüyorum.

İnşa dediğinizde, elbette bir şeyleri yıkalım ama şu vurguyu yapmak istedim. Dedim ki, modern toplumda önce köylü kafasından... Aşağılamak için konuşmuyorum. Çünkü düşünün, kırdan yaşayan adamın bir tek zenginlik mefhumu vardır, o da topraktır. Üretim onun gözünde bir tek topraktır ve biz kendimizi düşünelim; hâlâ baktığımız yer toprak. Kâr, kârlılık vesaire gibi kavramları tartışmıyoruz. Çünkü bazı şeylerin bizde karşılığı yok. Bazen soruyorum öğrencime, diyorum ki: "Şu suyu ben kaçta yaparsam, imal edersem ve kaçta satarsam arada elde ettiğim şey rasyonel, her katta kabul edilir bir kavram" dediğimde, tartışıyoruz ve sonuçta diyoruz ki: Hocam, Tanrı katı belirsiz. Evet, aslında Protestanlığın ortaya çıkması tam da bu noktada. Bunun cevabını insanlık veremedi. Ticaretten elde edilenin karşılığının ne olduğu hâlâ konuşulmayan bir kavram. O yüzden Marksizm artı değer ve sömürü ilişkisinden bahsettiğinde konuşmadığımız bir realite bu. Özgürlükleri tartışıyoruz, çünkü benim Mustafa Kemal'den anladığınız şey nedir dediğinizde, en son orada izninize bitirmek isterim.

Mustafa Kemal, batı aydınlanmasını yaşayan bir insan. Batıda aydınlanmada iki kavram vardır, hatta bir de üç diyelim: Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik. Yeri geldiğinde ulus fikri üzerinde herkes özgürlük, eşitlik ve milliyetçilik sloganında bu üçünde birleşirdi ve batıdan gelen aydınların üç jargonu çok önemliydi: Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik. Ama 1960'larda aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri'ne giden aydınlar, geri geldiklerinde kafalarında bir tek enlightenment kavramı olarak özgürlük vardı. Biz yıllardır eşitliği tartışmıyoruz. Ortadoğu'da kriz yaşandığında, "ya bunlar özgürlük istiyorlar" filan dedik. Hayır, ya bu insanlar eşitlik istiyorsa? Bakın eşitliği hiç konuşmuyoruz, bunu hep sürekli süpürüyoruz.

Levent Ürer

Biz yıllardır eşitliği tartışmıyoruz. Ortadoğu'da kriz yaşandığında, "ya bunlar özgürlük istiyorlar" filan dedik. Hayır, ya bu insanlar eşitlik istiyorsa? Bakın eşitliği hiç konuşmuyoruz, bunu hep sürekli süpürüyoruz.

Bir örnekle bitirmek isterim. 2 şempanzeye kafesin içerisinde birisine üzüm, birisine salatalık uzatıyorlar. İkisi de salatalığı çok seviyor. Birisine sürekli salatalık verip, diğerine sürekli üzüm vermeye başlıyorlar. Salatalık yiyen çok keyifli ama üzüm yiyen ikinciden sonra itiraz etmeye başlıyor, içerden bir taş vermesi lazım. Sonra bu sürekli üzüm uzatan taşı atıyor. Bakın ben şunu söylüyorum: Şempanze bile eşit işe eşit ücret diyor, biz diyemiyoruz. Böyle bir kültürel format içerisinde siyasetin değişimi ve dönüşümünü mü tartışacağız? Hiç inanmıyorum. Çıktığımız andan itibaren hiçbir şey tartışmayacağız. Çünkü demokrasi evde başlar, özgürlük evde başlar. Yönetim bilimini anlatıyoruz derslerde, öğrenciye diyorum ki: Kaçınız sitenizin, apartmanınızın yönetimine talipsiniz? Ya eski asker ya eski subay... Yönetme sanatı. Ama insanlık yönetmenin peşinde değil. Erich Fromm bunu iddia ediyor, diyor ki: "İnsan hiç de özgürlüğünün peşinde değil, aksine sorumluluk almamak için özgürlüklerinden vazgeçiyor, cemaatlere koşuyor" diyor. Şu anda ülkemizin içinde bulunduğu durum bu değil mi? Tönnies diye birisi yıllar önce Cemaat ve Cemiyet diye kitap yazdığında, bunu bir modernleşme kuramı diye yazmıyor muydu? Peki, biz bunları tartışıyor muyuz? Cemaat ve cemiyet arasındaki ilişkiyi konuşuyor muyuz? Son yirmi senedir cemiyet, modern kuramın ve demokrasinin en büyük özelliği diye anlattığımız da toplumları cemaatlere doğru itmenin bir marifetmiş gibi kabul edildiği bir formatta yaşıyoruz. Ve buradan da özgürlükten kaçan toplumlara özgürlük anlatmak isteyeceğiz.

Ben affınıza sığınarak hepimize katıldığınız için çok teşekkür ediyorum, sağ olun.

faruk sönmezoğlu - Levent Ürer arkadaşımıza teşekkür ediyoruz. Evet, son konuşmacımız salona, masaya gizlice gelen Sevinç Doğan. Buyurunuz.

sevinç doğan- Öncelikle çok teşekkür ederim. İlk davet edildiğimde biraz şaşırıdım "İktisatçılar Haftası'nda ben şimdi ne konuşacağım iktisat adına" diye. Çünkü genelde çalışma alanlarım hakikaten hep iktisat dışında oldu. Yani elimden geldiğince Marksist olmaya ve Marksist okumalar yapmaya çalıştım ama analizlerimi aslında iktisat üzerine kurmadım hiçbir zaman. O yüzden şaşırıdım ve bir olanak olarak da gördüm. Gerçekten teşekkür ediyorum. Bugün burada olmak moral de verdi deprem sonrasındaki süreç açısından.

Ben uzun bir süredir siyaset sosyolojisi çalışıyorum ve bugünkü konuşmam da aslında toplumsal alandan yola çıkarak yapacağım bir konuşma. Hocalarımız siyaset perspektifiyle çok güzel açıklamalar yaptılar. Ben biraz daha aşağıdan, işin daha toplumsal tarafından bakarak, toplumsal alandan belki siyaseti ve devleti okuyan bir şey yapmaya çalışacağım.

AKP'yi anlatmak çok zordu bugüne kadar mahalledeki AKP'yi ve orada hep akademik olmaya çalıştım. Çünkü konunun kendisi hem çok tartışmalı, herkesin hem çok fikri var, herkes bir şekilde bir şeyler söylüyor ama yani AKP'nin nasıl bir toplumsal dinamikle, nasıl bir örgütlenmeyle, nasıl bir kurumsal yapıyla; yani Erdoğan'ın karizması ya da seçmenlerin makarnacılığı, aptallığı, cahilliği dışında orada işleyen nasıl bir siyaset mekanizması olduğu, 20 yıldır işleyen bir siyaset mekanizması olduğu, orada bir toplumsal gövde olduğu, sınıfsal çıkarlarıyla, parti habitusuyla, etnik sınırlarıyla, siyaset kültürüyle, mahallelere, teşkilatlara, sokaklara kadar yayılan ve çok ciddi olarak seçim mobilizasyonu üzerinden hareket eden bir yapı olduğunu anlatırken, çok kolay olmadı, zorlandım. Dediğim gibi akademik bir şeyde tutmak meseleyi derdinizi anlatmakta daha faydalı oldu.

Ben bugün izninizle çok akademik bir formatta olmayan bir sunum yapacağım. Çünkü içinde bulunduğumuz siyasal koşullar bence bugün yeterince çok fazla meselenin, çok fazla gündemin iç içe geçtiği ve aynı anda çok fazla şey konuştuğumuz bir süreç. Ben de iki üç başlık altında böyle notlar şeklinde aslında konuşacağım, isterseniz tartışma kısmında belki onları açabiliriz. Depremden 1 ay, 1,5 ay öncesinden buradaki panel, sempozyum belirlenmişti. Ona göre bir akış düşünmüştüm kafamda ama depremden sonra değiştirdim. O yüzden depremi de içine alan, bugün Türkiye siyasetini yeniden düşünürken, siyaset dinamikleri değişirken, deprem gibi bir felaketin yol açtığı olasılıklar ama aynı zamanda açmazlar neler diye de düşünmenin önemli olduğunu, bunu vurgulamak gerekli olduğunu söyleyeceğim.

Şimdi benim gördüğüm, yani en azından takip edebildiğim kadarıyla son 4-5 yıldır en azından -pandemi ile birlikte bu daha da aslında şiddetlendi- ortada ağır bir ekonomik kriz var. Ortada sınıfsal gerilimlerin arttığı, yani açıkça çok daha fazla kesimin emek sömürsüne ciddi anlamda maruz kaldığı bir süreç. Yaşam koşulları çok zor ve bir taraftan da sermaye kesimlerinin sermayelerini artırdığına dair de pek çok şey yazıldı, çizildi işin uzmanları tarafından. Ama buradaki soru hep bir taraftan şey oldu. Marksist bir yerden bakıyorsanız, nesnel koşullar uygunsa ve ekonomik olarak toplumsal kesimin çok geniş bir kesimi

eziliyorsa ve artık iktidar kendi pastasından yeteri kadar o kesimlere veremiyorsa, o zaman artık bir toplumsal muhalefet ve iktidara karşı bir karşı koyuş ve bir aydınlanma beklenmesi gerektiğine dair uzun zamandır tartışılan bir mesele var. Hani sol muhalefet de böyle okuyor, daha ana muhalefet de böyle okuyor diyelim. Ama bu olmadı. O ekonomik çıkmaz, devletin artan şiddeti, iktidarın artan baskısı... Bunun yerine pandemi ile birlikte 2,5-3 yıldır neredeyse çok daha fazla bir izolasyon, çok daha fazla bir siyasal atıllık sürecini yaşadık. Açıkçası -oy oranları da zaten bunu gösteriyor- en son 2019 yerel seçimler, onun öncesindeki 2017 anayasa referandumu aslında iktidarın artık sayısal olarak kaybettiğini çok açık gösteriyordu. Buna, çok daha öncesindeki süreci de dâhil edebilirsiniz; 2016'yı isterseniz dâhil edin. Tekrar Kasım seçimleriyle ve yenilenen bir iktidardı. Ama hadi diyelim onu atlayın... Zaten 3-4 yıldır sayısal olarak iktidarın kazandığı seçimler yoktu. Yani bunda ana muhalefetin çok ciddi rolü var tabii ki. Türkiye'nin sayısallığına uygun, bir o nicele uygun bir siyasal nitel sıçramanın bir türlü olmadığını ve tam tersine o sayısalaya uygun nitel sıçrama olmadığı için sürekli elinde kalan tek araç olan baskıyı ve şiddeti arttıran bir iktidarın yaptıklarına daha fazla maruz kalmaya başladık. Ve aslında içinde bulunduğumuz seçim süreci de biraz böyle bir seçim süreciydi. Muhalefet sesini daha fazla yükseltmeye başlamıştı, artık The Economist gibi dergiler de "yalnız bu Erdoğan'ı da çok şımarttık artık ama yeter, çünkü artık bu seçimleri de alırsa bizi de dinlemeyecek, bizim de çizdiğimiz sınırların dışına çıkacak bir hale gelecek" diyen bir çerçevede. Ama hâlâ tam olarak kimsenin seçim sonuçlarına dair ne olacağını bilmediği bir atmosferdeydik. Yani kimse iktidar kesin alır da diyemiyor, muhalefet kesimi de alır diyemiyor.

Ama bence deprem sonuçları değiştiren, en azından iki tarafa da yani siyasal aktörlere yeni olasılıklar açan bir dinamik getirdi. Bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Biliyorsunuz deprem sırasında en çok tartışılan şeylerden bir tanesi -hâlâ da çok tartışılıyor- devlet nerede tartışması. Ben bu tartışmada devletin orada olmadığını düşünenlerden değilim. Devlet oradaydı. Bir güvenlik ve bir sermaye devleti var; orada ve tamtakır bir şekilde işliyor. Devlet nerede sorusunda olmayan devlet, tam da bir sosyal devlet, bir kamu devleti. Neoliberalizm öncesi buna ne dersiniz deyin, sosyalist bir perspektifle kamucu devlet de diyebilirsiniz. Orada olmayan şey bir kamu devleti ve sosyal devletti. Ama zaten devlet yapısının kendisi çok uzun zamandır bir sosyal devlet olmaktan çıktı. O yüzden oradaki krize cevap verebilecek bir formatı yoktu zaten. Bu anlamıyla ortada bir güvenlik ve sermaye devletinin var olduğunu ve bu güvenlik sermaye devletinin pratiklerini daha da arttırarak adım atacağını öngörebiliriz. Çünkü bugüne kadar yapılan şeyler tam da bu bunu gösterdi.

sevinç doğan

Biliyorsunuz deprem sırasında en çok tartışılan şeylerden bir tanesi -hâlâ da çok tartışılıyor- devlet nerede tartışması. Ben bu tartışmada devletin orada olmadığını düşünenlerden değilim. Devlet oradaydı. Bir güvenlik ve bir sermaye devleti var; orada ve tamtakır bir şekilde işliyor. Devlet nerede sorusunda olmayan devlet, tam da bir sosyal devlet, bir kamu devleti.

Bir taraftan biliyorsunuz sivil toplum tartışmaları başladı depremle birlikte. Çünkü depremin ilk gününden itibaren sivil toplumun kendisi -bunu Gramsci’nin kullandığı anlamda kullanıyorum- buna siyasal partileri de dahil edebilirsiniz, belediyeleri de dahil edebilirsiniz, Ahbap gibi daha apolitik kurumları da dahil edebilirsiniz; çok hızlı biçimde orada refleks gösterdiler. Hemşeri derneklerini dahil edebilirsiniz. Fakat hepimizin yaşadığı ve gördüğü, iktidar bunu en başından itibaren engellemeye çalıştı.

Burada konunun uzmanları var, çıkartılan belediye yasalarının belediyeleri yetkisizleştirdiği, gittikçe merkezleştirdiğine dair bir sürü tahlil yapıldı. Sema Erdel ve Nihal İnceoğlu benim bildiğim, en azından 5-6 yıldır zaten bunu yazıyorlar. O yüzden konunun uzmanları zaten bu çıkartılan belediye yasalarıyla yetkileri ellerinden alınan belediyeleri de konuşacaklar, daha geniş anlamda sivil topluma yapılan baskıları da konuşacaklar. Ama önümüzdeki tartışmalardan bir tanesi bu olacak ve bu konuşulacaktı gibi duruyor.

sevinç doğan

AKP, muhalif ya da kendisinden olmayan sivil toplum alanını daraltırken kendi bahçesindeki sivil alanı aslında genişletti.

Ama çok başka bir tartışma tabii ki. AKP, muhalif ya da kendisinden olmayan sivil toplum alanını daraltırken kendi bahçesindeki sivil alanı aslında genişletti. Buna TÜRGEV tartışmalarını katabilirsiniz, İslami vakıf ve dernekleri katabilirsiniz, onun dışında kadın örgütlerini katabilirsiniz. Aslında bir taraftan kendi sivil alanını, yani kendi arka bahçesini, devlet alanındaki gücünü toplumsal alana yaymaya çalışan bir şey yaptı. Bu yüzden ben de faşizmin tartışmalarında faşizm öyle çok tepeden gelen bir şey değil diyorum. Faşizm alttan gelen, altta olanı örgütleyen ve bu anlamıyla bir sivil toplum, sivil ağlara yayılan bir şeydir

tartışmasında ben de o taraftan bakıyorum ve AKP'nin aslında muhalif ve kendisinden olmayan sivil alanı daralttığını düşünüyorum. Yoksa çok uzun bir süre AKP'nin bu kadar iktidarda kalması ve geniş toplumsal kesimlerin bir şekilde desteğini sürdürmesinin başka bir anlamı yok bence.

Burada, Türkiye siyasetini konuşurken ister istemez bence önemli meselelerden bir tanesi, tabii ki ana akım muhalefet. KONDA ile birlikte biz 3-4 yıl önce CHP seçmenleri üzerine ve AKP seçmenleri üzerine çalışmalar yapmıştık. Ben 1'er yıl arayla iki seçmen grubu üzerine bir rapor hazırladım. Oradaki temel meselelerden bir tanesi şuydu: CHP'li seçmen gruplarına baktığımızda, burada sosyal demokratları da ulusalcıları da, daha geniş kesimleri de ve daha - üst-orta yaş gruplarında katarak söylüyorum- yani ulusalcı kesimler dahi CHP'nin muhalefetini yeterli bulmuyordu. Muhalefetten kastettiğim, Adalet Yürüyüşü gibi bir yürüyüş yapıyorsunuz, milyonlarca insan katılıyor, mühürsüz oy tartışmaları oluyor ama siz toplumdaki o öfkeye ve o karşı çıkmaya uygun bir siyaset üretmiyorsunuz ya da üretmek istemiyorsunuz. Bence buradaki en önemli meselelerden bir tanesi; karşısında bir iktidar var, o iktidarın bir lideri var. Bildiği, gördüğü ve tahmin edebildiği bir şey var. Bunu tahmin edemediği bir toplumsal enerjiye ve bir toplumsal muhalefete tercih ediyordu ana muhalefet. Ama ben son zamanlarda yapılan adımları bunu bir nebze kırmaya dönük adımlar olarak görebileceğimizi düşünmekle birlikte, hâlâ yani toplumun gerçekten enerjisine uygun ve potansiyeline uygun bir muhalefet yürütmek istiyor mu ana akım muhalefet? Çok emin değilim. Bunu göreceğiz hep birlikte.

Burada, çok kabaca belki şu söylenebilir. Başörtüsü meselesinde bence iktidarın çizdiği sınırları kırmak önemli. Çünkü iktidar nezdinde bugün %25-%30 bandında bir seçmen kitlesinin AKP'ye her koşulda oy vereceği görülüyor. Şimdi AKP iktidardan düşse de düşme de %25'lik ve 30'luk bir kesim var ve bu kesimi yok sayamazsınız. Eğer "biz çoğunluk olarak iktidara geldik ve bu kesimi yok sayacağız" dersanız, bence yine Türkiye siyasetinde bir sürü sorun çıkmaya devam edecek. Ama bir taraftan da AKP'nin özellikle genç kuşakları çok daha farklı bir siyasal algıya sahipler. Mesela eğitilmiş ya da daha kentli ya da 2010 sonrası diyeceğimiz kuşağın siyaset okuması çok farklı. AKP'ye anne babaları gibi bakmıyorlar, hatta ben 3-4 tane farklı ilahiyatçı ile bile konuştum; AKP'ye oy vermeyeceklerini düşünüyorlar ve AKP'nin siyasetini desteklemiyorlar. Ama bir anlamıyla ana muhalefet de mesela onlara hitap etmiyor. Ortada o yüzden şimdi son rakamları bilmiyorum ama geniş bir belirsizler kitlesi, yani tam olarak ne yapacağını bilmeyen bir kitle var. Türkiye'deki seçim sisteminin ya da parti yapısının, toplumsal gerçekliğin kendisine, toplumsal alandaki değişime, gruplaşmalara, kutuplaşmalara -her ne dersanız deyin- tam olarak örtüşmediği, yani en azından toplumun belli bir kesiminin arada bir yerde kaldığına dair bir gerçeklik var.

Şimdi bunlar nereye evrilecek, hep birlikte göreceğiz. Burada, bir felaket ama aynı zamanda dediğim gibi, yani siyaset açısından baktığımızda bambaşka bir olasılık demek olan deprem gerçekliği var. İki farklı bakış açısı var ve ben bizim bakış açımızdan bakacağım. Depremi yaşayan, hayatlarında bir sürü insanı kaybetmiş, her şeylerini kaybetmiş insanların gözünden süreç bence bambaşka okunuyor. Şu anda bambaşka bir ruh halindeler ama biz en azından o çemberin biraz dışında olan ama oraya katkı sunmaya çalışan, en azından orada olmaya çalışan insanlar olarak bir şeyler söyleyebiliriz.

Yardım seferberliği en başından itibaren bence üzerimizdeki atıllığı attı. Siyasal alandaki o geri çekilme, hareket edememe, dediğim gibi pandeminin üzerimizdeki o ağır kaban yükü bunu bir anda hiç beklemediğimiz şekilde attı. Bence bu depremin

sevinç doğan

Türkiye'deki seçim sisteminin ya da parti yapısının, toplumsal gerçekliğin kendisine, toplumsal alandaki değişime, gruplaşmalara, kutuplaşmalara -her ne dersanız deyin- tam olarak örtüşmediği, yani en azından toplumun belli bir kesiminin arada bir yerde kaldığına dair bir gerçeklik var.

getirdiği seferberlik bu anlamıyla çok önemli. Bunu dediğim gibi çok hızlı biçimde okumak ve iktidarın bunun karşısında gösterdiği tepkiye bakmanın da aslında önemli olduğunu gösteriyor. Rebecca Solnit diye hem feminist hem aktivist hem belki anarşist ve Marksist diyebileceğimiz bir akademisyenin uzun zamandır felaketler üzerine yaptığı çalışmalar var. 1916'da Los Angeles'a bakmış, Meksika depremine bakmış, Amerika'nın belli yerlerinde olan kasırgalara bakmış ve bütün felaketlerden sonra sosyal ve siyasal sistemlerin nasıl değiştiğine dair, insanlar arasındaki dayanışma ve karşılıklı hareket etme biçimlerinin nasıl değiştiğine dair bir sürü şey yazmış. Şimdi burada önemle altını çizdiği şeylerden bir tanesi, umut anlayışının radikal bir belirsizliğe yaslandığını söylüyor. Yani radikal belirsizliği olumsuz anlamda kullanmıyor. Burada bir güç mücadelesi var ve bu güç mücadelesinin sonucunda her şey

olabilir diyor. Yani afetler iktidarların foyalarını ortaya çıkartırlar, bir karşı koyma gücü verirler. Artık korku geride kalmıştır. Çünkü korkunun bir adım ötesine artık adım atılmıştır. Çünkü felaketler sırasında zaten ölümlerle yüzleşilir. Bizim tam gördüğümüz şey buydu ve felaketler aynı zamanda anlamsızlık, güçsüzlük gibi durumları dönüştürme potansiyellerine sahipler. Burada geleceğe dair bir değişim olasılığını barındırırlar. Bence de en önemli şey değişmez gibi görünen olan, bir anda değişebilir hale gelebilir. Yani gördüğünüz gibi televizyonlardan insanlar bir anda iktidara ve onun liderlerine karşı çok öfkeli şeyler söylediler. Açık açık işte "hapse mi atıyorsunuz, gözaltına mı alıyorsunuz, ne yapıyorsunuz yapın" diye bir sürü binlerce insan, mankenler bile "ne yapıyorsunuz yapın, biz buradayız" dediler. O yüzden bence burada bir öznellikten bahsedebiliriz. Yani bir siyasal özne olma haliyle insanların can havliyle çıkıp konuştuğu, görüştüğü, adım attığı -hâlâ en azından İstanbul için söyleyeyim, çok ciddi bir yardım seferberliği var- ama bir sürü insan da bölgelere gittiler ve eminim bundan sonraki süreçte bu devam edecek. Bu anlamıyla içinde bulunduğumuz durum böylesi olumlu olanaklara dönüşebilecek potansiyelleri sahip.

sevinç doğan

Yine dayanışma siyasetinin bence bundan sonra Türkiye siyasetinde en azından alternatif siyaset, muhalif siyaset içinde en önemli dinamiklerden biri olacağını söyleyebiliriz. Çünkü deprem bize ölümlerle çok iç içe olduğumuzu, bedenlerimizin ne kadar kırılabilir olduğunu, her an bütün bu süreçlerin altında kalabileceğimizi ama bizi ayakta tutacak tek şeyin ise yine bizim gibi insanlar ve karşılıklı dayanışma ve karşılıklı bağımlılık olduğunu gösterdi.

Bir diğer senaryo, son 2-3 gündür yazılmaya başladı: Felaketten fayda çıkarma; yani kapitalizmin ve sermayenin aynı zamanda zaten krizlerden ve felaketlerden beslendiği ve zaten bunlarla sürekli dönüşüm sağladığına dair bir okuma. Yani iktidarın “biz 1 yıl içinde orada bir şeyler yapacağız” demesi... Hafriyatlarla ilgili kamu ihalelerinin kimseye açılmadan kendi sermaye gruplarına verilmesi, orada çok hızlı inşaat faaliyetlerine başlanacağına dahi senaryolar var. Yine bir olağanüstü hali bahane edip güvenlik süreçlerini arttırılacağına dair yorumlar var. Ben bunların hepsinin olasılık olduğunu ama hiçbirinin şu anda içinde bulunduğumuz koşullarda net olmadığını düşünürüm. Dediğim gibi, yani Türkiye’de şu anda önemli olan niceli nitele yansıtacak bir siyasal sıçrama olması ve bir deprem bunun için bir basamak bence de.

İngiliz sınıf Marksistleri var, kültürelci sınıf Marksistleri: "Son 10 yıldır var olan sınıf tartışmalarına dair bize çok Ortodoks yaklaştık ama başka şeyler de var artık, bunlara da bakalım" diyen İngiliz Marksistler bunlar. Beverly Sceaux diye bir isim var, kendisi hem Marksist hem feminist. O mesela sınıf oluşum ve sınıf mücadelelerinin aynı zamanda duygular ve değerler mücadeleleri ve tarihi olduğunu söylüyor. Bu yüzden açığa çıkan öfkenin, açığa çıkan korkunun, hoşnutsuzluğun, kızgınlığın, tam da sınıf mücadelesinin ve siyaset dinamiğinin bir parçası olduğunu bizler de söyleyebiliriz. Bu yüzden öfkenin siyasetini övmekten korkmamak, bunu o nitele dökmek gerektiğini söyleyebiliriz.

Yine dayanışma siyasetinin bence bundan sonra Türkiye siyasetinde en azından alternatif siyaset, muhalif siyaset içinde en önemli dinamiklerden biri olacağını söyleyebiliriz. Çünkü deprem bize ölümle çok iç içe olduğumuzu, bedenlerimizin ne kadar kırılgan olduğunu, her an bütün bu süreçlerin altında kalabileceğimizi ama bizi ayakta tutacak tek şeyin ise yine bizim gibi insanlar ve karşılıklı dayanışma ve karşılıklı bağımlılık olduğunu gösterdi. Bu önemli. Neoliberal değerlerin bu kadar öne çıktığı, güç rekabet, tek başına ayakta kalma, insanın insanın kurdu olduğu, herkesin kendi bacağından asıldığı gibi söylemlerin bu kadar ön plana çıktığı bir atmosferde, bence evrimin kendisi, evrim sürecinin kendisi, genetik kollarımızın kendisi, beyin yapımızın gelişmesinin kendisi su kadar karşılıklı bağımlılığa, acımaya ve şefkate bağlıyken bunları vurgulamanın kendisi önemli geliyor. Tam da bunu siyasetin bir dinamiği haline getirmek bence önemli geliyor, bunları söyleyebilirim.

Buna *care* politikası diyorlar, pandemi de Amerikalı Marksistler bir manifesto yayınlamışlardı, *care* manifestosu, bakım manifestosu diye. Bizim bizden başka kimsemiz yok ve siyaset tam da bunun üstüne oturmalı diye. Biraz onu vurgulamak istedim. Vaktimiz kalırsa açarım. Teşekkür ederim.

faruk sönmezoğlu - Sevinç Doğan arkadaşımıza da teşekkür ediyoruz. Benim arkadaşlarımın, genç arkadaşlarımın özellikle konuşmalarını dinledikten sonra hissettiğim şu:

Eğer bu seçimde bir değişiklik olmazsa iktidar düzeyinde, herhalde iktidarın iktidarını sürdürmesi giderek daha yükselen dirençlerle karşılaşacak. İnsanların duygularını, coşkun eleştiri haklarını kullanma inisiyatifleri giderek artıyor. Eğer şu anda iktidarda olmayan, muhalif durumda olan kadrolar iktidara gelirse, onların da biraz farklı yöntemlerle -bu yeniden inşa denebilir bir anlamda o programlara da- bunları büyük ölçüde önce tartışmalara açarak, kamuda bu çeşitli görüşlerin salınmasıyla, onların dönüşlerini alarak adım atmaları yararlı olacaktır. Çünkü hakikaten uzunca bir süredir eleştiri hakkını rahatlıkla kullanma imkânı elde edemeyen akademisyenler, gazeteciler giderek bu anlamda inisiyatif almaya başladılar. Eğer mesela bu Altılı Masanın etrafındaki kadrolar gelirse, onların bu yeniden inşa açısından daha temel olmaktan çok, birinci oturumda konuşulan kurumsal dönüşümü öne çıkartacaklarını açık. Yalnız bunu yaparken klasik anlamda bir parlamenter sisteme dönüş programının yeterli olmayacağı; bu programın içinde çeşitli siyasi değerlerle ilgili iyi-kötü kavramlarını insanlara bu konuda büyük ölçüde tartıştırarak ele almalarının gerekeceğini bana hatırlattı bu konuşmalar. Yani kim gelirse gelsin, herhalde muhalefetlerle bu toplumda giderek daha fazla karşılaşmaya başlayacak, insanların sesi herhalde daha fazla çıkmaya başlayacak.

Sorular kısmına geçebiliriz. Evet, buyurunuz.

yahya kemal bayar - Adım Yahya Kemal Bayar, gazeteciyim. Sevinç Hanımla Gürsan Beye iki tane kısa sorum olacak. Sevinç Hanım muhalefetin, ana muhalefetin ya da buna benzer Altılı Masa diye ben anladım muhalefet derken potansiyelleri yeteri kadar değerlendirmedeğini söyledi. Ben bu değerlendirilme meselesini bilerek mi değerlendirmiyorlar yoksa bilmeden başka bir hatta mı giriyorlar? Bilmemeleri affedilebilir bir durum mu? Neden değerlendirilmiyorlar?

Bir de toplumda çok aşırı bir şekilde devri sabık beklentisi var. Bu devri sabık beklentisi, -yani muhalefetten bahsediyorum- muhalefet, 20 yıllık iktidarın tahribatlarının hesabının sorulması şeklinde bir devri sabık beklentisi var. Fakat muhalefetin bu konuda da çok sessiz kaldığını görüyoruz. Bu bilinçli bir tercih mi? Muhalefet bu süreci okuyor da yapmıyor mu yoksa anlamıyor mu? Sorum bu.

Gürsan Beye sorum da şu: Sosyalist solla alakalı ikinci yüzyıla dair şey söylerken sosyalist sol hareketin tarihini 1920'lere kadar götürmek mümkün ama ben biraz da 60'tan sonrasını almayı temel kabul ediyorum. Benim bakış açım göre 60'tan sonrasının tarif edilmesi daha mantıklı. Sol sosyalist hareket, Türkiye İşçi Partisi'yle birlikte Behice Boran ve Mehmet Ali Aybar ile birlikte bana göre bugün baktığım zaman Cumhuriyetin ikinci yüzyılının bir başlangıcı gibi. Fakat o TİP hareketinin 68 kuşağı eli ile berhava edilmesi -ben öyle bakıyorum, başkaları öyle bakmayabilir- Türkiye sosyalist hareketinin gelişimini kendilerinin baltaladığını ya da - baltalamak ağır bir cümle olabilir- kendilerinin makas değişikliğinde geleceği olmayan bir sürece doğru yönlendirildiğini... İsim vermek gerekirse, Türkiye sosyalist hareketi demem yeterli. Buna DHKP-C, ... veya buna benzer sosyalist grupların DEV-YOL'dan DEV-SOL'a kadar veya da sosyalist hareketin bütün gruplarına ayrımcı olmadan söylüyorum ben. Kendi geleceklerini bir şekilde berhava ettiklerini düşünüyorum. Siz de böyle düşünüyor musunuz? Teşekkür ederim.

faruk sönmezoğlu - Evet. Sevinç Doğan Siz cevap vermek ister misiniz?

sevinç doğan - Hatırlıyorsanız Gezi sonrasında ilk yerel seçimler ne zaman olmuştu? 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde oldu. Şimdi Türkiye sosyalist tarihi açısından ve muhalifler açısından Gezi biliyorsunuz büyük bir kırılma yarattı ve Gezi üzerine neredeyse ayrı bir külliyat oluştu. Şimdi dönüp bakanlar şöyle bir şey söyleyebilir: Gezi gibi bir hareket olmuş ve bir kentsel hareket ve bir çevreci hareket ve sermaye ve betonlaşma ve bir şekilde yoğun bir belediyeçilik

sevinç doğan

Muhalefet sürekli seçimlere odaklandı, sürekli seçimleri ve seçimlerden ne yaparım ne ederim diye; yani siyasetin kendisini sadece seçimlere kilitleyen bir hale büründü, sokaktan çok imtina etti.

eleştirisi, neoliberalizm belediyeçilik eleştirisi; konutlaşma üzerine ciddi bir şey ve oradan ne beklersiniz? Gezi gibi büyük bir toplumsal ayaklanmadan sonra vesaire. Mesela yerel seçimlerde nasıl bir aday ve nasıl bir söylem beklersiniz? Buna uygun, bu toplumsal durumu ve toplumsal muhalefete uygun bir şey beklersiniz. Fakat biliyorsunuz, 2014 yerel seçimlerinde aday Mustafa Sarıgül oldu ve hiç kimse çıkıp bunu doğru düzgün tartışmadı. Bence bu çok büyük kırılmalardan bir tanesiydi. Yani Mustafa Sarıgül'ün belediyeçiliğiyle, yani seküler olması dışında ne fark var? Yani belediyeçilik açısından ne fark var, yönetim biçimi açısından ne fark var? Bugün başka bir İstanbul, başka bir kentleşme, sermaye yararına olmayan bir belediyeçilik mi gösterilecekti mesela? Bu çok büyük bir

kırılma. Bunun bilerek yapılmamış bir şey olduğunu elbette ki ben de düşünüyorum. Muhalefet sürekli seçimlere odaklandı, sürekli seçimleri ve seçimlerden ne yaparım ne ederim diye; yani siyasetin kendisini sadece seçimlere kilitleyen bir hale büründü, sokaktan çok imtina etti.

Dediğim gibi Adalet Yürüyüşü sonrasında mesela çok büyük sivil eylemler beklersiniz. Çünkü 90'lar böyle değildi. Yani 90'ların başındaki SHP belediyciliği böyle değildi; grevler oluyordu, Ankara'ya yürüyüşleri oluyordu, bir şekilde başka bir belediycilik tartışması yapılıyordu, sosyallik tartışması yapılıyordu vesaire. Onun çok daha gerisinde bir belediycilik, sağcılaşan bir siyasal kültür ve bunun izdüşümleri vardı. Buna sadece Mustafa Sarıgül gibi paternalist, piyasacı, eril, kravatlı mafyatik bir belediyciliği saymıyorum. Yani Ekmeleddin İhsanoğlu'nu gibi bir ismin de mesela aday gösterebilmesi, Muharrem İnce'nin aday gösterilebilmesi... Bunları şu yüzden sayıyorum: Bu gösterdiğim isimler iktidar karşısında toplumsal dinamizmin, toplumsal hareketliliğin, sokağın kendisini ve taleplerini yansıtmayan isimler ve tercihler oldu ve ana muhalefet bu seçimi beis görmedi. Ama şükür, yani bunlarla ilgili değişme emareleri var. Son yapılan şeyler bunun dışına çıkan, ezberleri bozan, bunun dışına çıkmaya çalışan adımlar. Dediğim gibi bunun ne kadar böyle olduğunu göreceğiz. Tabii başkanlık sistem eleştirisi çok önemli. Onlar da İstanbul için en azından gelecek felaketin çok farkındalar ve var olan belediycilik yöntemiyle yürümeyeceğinin çok farkındalar. O yüzden koşulların kendisi - deprem gerçekliği İstanbul'da mesela- onları farklı siyasal adımlar atmaya zorlayacak bence.

m. gürsan şenalp - Çok teşekkür ediyorum. Şüphesiz ki TİP tarihini çalışan, Türkiye'de sosyalist partilerin deneyimlerini çalışan pek çok insan var. Dolayısıyla pek çok farklı görüş var. Dolayısıyla kendi kendini imha eden ya da kendi kendilerini baltalayan gibi bir şey söylemek biraz haksızlık olur. Çünkü o dönemin Türkiye'nin sosyal sınıf dinamiklerine, siyasal iktidarın kompozisyonuna, uluslararası konjonktürün Türkiye ile ya da Türkiye'nin uluslararası sistem ve eklemlenme çabalarına baktığımız zaman, yani sonuçta gencecik insanlar ve halklarının, toplumlarının iyiliği için çalışan, mücadele eden insanların mutlaka hataları da oldu. Ama bugün baktığımız zaman örnek vermek ve son çalışmayla ilgili daha güncel bir örnek vermek açısından konuşuyorum. İkirikli ve farklı pozisyonları da olabiliyor. Mesela Türkiye'de 60'lı yılların tartışmalarına baktığınız zaman, işçi sınıfı hareketinin, proleter hareketin zayıflıkları ve eksiklikleri ortadayken, ittifak arayışı içerisinde oluyorsunuz. Aslında bugün de öyle; bir şekilde bir ittifaklar arayışı içerisine giriyoruz ve mesela devlet içerisindeki zinde güçler ya da ne bileyim bürokrasi içerisindeki kimi unsurlar, topyekûn karşı olunmaması gereken unsurlar olarak biraz sempatiyle bakıldığı doğru. Bunu Murat Belge gibi isimler tabii son dönemdeki o en azından benim ilk kısımda anlattığım süreçte çok sömürdüler için doğrusu. Solu devletle, sol siyaset devletle angaje, birlikte hareket ediyor söylemi çok ciddi tuttu, darbeci suçlamalarında bu adresleri işaret ettiler. Dolayısıyla buradan besleniyor. O dönemin koşullarını anlamak mümkün, neden böyle bir şey olduğunu. Bir gün mesela diğerini suçlarken ya da eleştirirken Behice Boran'ın Aybar'a ya da başka unsurlara yazdığı cevaplara ya da polemiklere baktığımız zaman farklı pozisyonlar alabildiklerini görürüz. Bir gün geliyor "neden dışlıyoruz ki bunları" denebiliyor ya da ""dikkat etmek lazım, mesafeli olmak lazım" gibi kapıları kapatan ifadeler

m. gürsan şenalp

Özünde sosyal tabanla kuramadığımız ilişkiler ya da toplumsal hareketlerle, sınıfla kuramadığı ilişkilerin siyasi grupları veya partileri - keskin yargılarla eleştirmek ya da haksızlık etmek istemiyorum- farklı ve hatalı değerlendirmeler yapmaya ittiği açık.

de var. Hani bunlar tabii siyasetin sıcaklığında bence farklı değerlendirmeler. Özünde sosyal tabanla kuramadığımız ilişkiler ya da toplumsal hareketlerle, sınıfla kuramadığı ilişkilerin siyasi grupları veya partileri -keskin yargılarla eleştirmek ya da haksızlık etmek istemiyorum- farklı ve hatalı değerlendirmeler yapmaya ittiği açık.

Bugün de benzer bir süreci Ergenekon, Balyoz sürecinde onun çok güzel örneklerini gördük. Yani sonuçta kendi ufkunu toplumla dayanışarak, bir toplumsal dinamik harekete geçirerek yapamayacağını düşündüğü için, bürokrasiyle ya da birtakım bürokratik unsurlarla hareket etmek -ordu dahil buna- kendisine mantıklı gelmiş olabilir. Ya da başka bazı unsurlar Avrupa Birliği reformlarını, Türkiye'yi en azından bu vesayet rejimine karşı özgürleştireceğini düşünerek desteklemiş olabilir, zaten böyle anlatıyorlar. Bunları kendi kendini imhadan ziyade, strateji taktik problemlerin bir uzantısı olarak görüyorum. Ben Türkiye'nin 60'lı yıllardaki sosyalist mücadele konusunu o anlamda kendini baltalamaktan ziyade birtakım aksaklıkları hatalarıyla ama çokça bir devlet baskısıyla, uluslararası dinamiklerin etkisiyle hataları da olmuş diyerek cevaplamaya çalışayım size.

faruk sönmezoğlu - Teşekkürler, buyurun.

kadri kanpak - Ben 1982 mezunu Kadri Kanpak. Sorum Sevinç Hanıma: Türkiye'de sistem problemi var, hukuk problemi var. Onlardan öteye güncel hayatta işsizi, asgari ücretliyi, emekliyi ilgilendiren, Türkiye'nin yüzde 50'sini oluşturan yoksulluğu çözmeye yönelik çözüm üreten, çözüm düşünen siyasi kesim var mıdır? Teşekkür ediyorum.

sevinç doğan - Hepimizin bildiği bir cevap aslında. Bugün gerçek anlamıyla bir sosyal politika üreten, anladığımız anlamda burjuva liberal bir devlet de olabilir, onun sınırları içinde dahi olabilir, bu şekilde sosyal politika üreten bir devlet pratiği yok. Siyasal partileri de mesela ben pandemide en azından bekliyordum açıkçası. Pandemi karşısında en azından çıkıp bir ekonomik program, acil bir ekonomik ihtiyaç programı, en azından 1,5-2 yıl hani muhalefet partileri belki bunu yapabilirler. Çünkü unutmayalım, CHP'nin elinde bulunan belediyeler -ben konunun uzmanı değilim ama yani en azından okumalarımdan söyleyeyim- İstanbul'da

sevinç doğan

Bugün gerçek anlamıyla bir sosyal politika üreten, anladığımız anlamda burjuva liberal bir devlet de olabilir, onun sınırları içinde dahi olabilir, bu şekilde sosyal politika üreten bir devlet pratiği yok.

yaşıyorum. CHP'nin içinde çok ciddi bir belediye sermayesi var. İstanbul'un kentsel rantı en yüksek belediyeleri CHP'de. Türkiye geneline baktığımızda da yani sayı olarak AKP ile aralarında çok büyük fark yoktu yanılmıyorsam ama CHP'de sermaye var ve bu belediyeciliği, alternatif bir kısmı da olsa belediyeciliği çevirip, başka ekonomik programlar uygulanabilirdi, yerelerde de yapılabilirdi. Evet, iktidar çok ciddi anlamda ellerini kısıtlıyor. Pandeminin başında para toplanmaya çalışıldı, bankalara el konuldu ama yine de başından itibaren, yani son dönemlerdeki bu artan otoriterleşme başlamadan önce de farklı şeyler yapılabilirdi ama göstermediler bunu.

ebru kumru - İsmim Ebru Kumru. Gezi olayları oldu; toplumun çok çeşitli kesimlerinden sivil inisiyatifler bir araya geldiler, harika bir dayanışma örneği gösterdiler. Deprem oluyor, afet oluyor ve aynı şekilde sivil inisiyatifler, dayanışmalar gösteriyorlar. Ama hani sizin biraz evvel söylediğiniz Sevinç Hanım, hani siyasette nicelik niteliğe dönüşmüyor gibi bir ifade kullandınız ve hani daha çok da faturalar kime çıkıyor? Ana muhalefet ya da muhalefete çıkıyor. Çünkü burada yapması gerekeni yapmıyor ya da yapamıyor, yapmak istemiyor gibi yaklaşımları her zaman her gittiğim seminerlerde, söyleşilerde, panellerde duyuyorum. Ama hani benim düşünceme göre burada kişiler kendilerini çok sorumlu hissetmiyorlar. Yani siyasi partiler bu tarafa geldiğiniz zaman, yani işin siyaset tarafı içinde olduğunuzda şunu görüyorsunuz ki, insanların konfor alanının dışına çıkıp da uğraşısı da fazla yok. Sadece o olay patladığında bir dayanışma, bir güzellik gösteriyorlar. Ondan sonra hani "gelin birlikte bir şeyler yapalım dediğimizde" vaktimiz yok, biz zaten gelsek de sistem bizi dışarı atar deyip hani kimsenin de işine gelmiyor aslında. Ama bir beklenti işte. Vardır ya bizim toplumumuzda; gelsin, kurtarsın, o yapsın, bu yapsın... Ama peki niye gelmiyorsunuz dediğimizde, uğraşısı yok aslında kimsenin. İllaki bunu siyasi parti için de söylemiyorum. Yani herkesin siyasetin içinde olması da belki şart değil ama inanın ki daha fazla insanın, çok güzel değerli kafaların olması lazım ya da STK'ların içinde de daha fazla insanın olması lazım. Ama hep böyle kimse kendini sorumlu görmüyor. Önce bir faturayı kendimize kessek. Sorum da şu: Bu neden böyle sizce acaba Sevinç Hanım?

levent ürer - İstanbul Büyükşehir Belediyesi oraya erzak gönderirken kimin parasını gönderiyor? Doğal olarak başkasının parasını herkes aynı kültürel formatta harcıyor. Bir açılım ya da bir dönüşüm dediğinizde, bir şeyin ıslah edilmesi dediğinizde, kültürel format dediğinizde, çarpık ilişkiler içerisinden doğru bir şey çıkmaz. Hepimiz yanlış bir noktadan hareket ederiz. Amerika Birleşik Devletleri'nde bir bütçe var.

Bütçe dışında harcamalar kişiyi götürür. Bizde hesap vermekte kimsenin böyle bir kaygısı yok. Allah'a veriyoruz hesabı. Ben yıllar önce Çetin Özey'in dersine girdiğimde, -devlet üzerine ciddi çalışmalar yapmış- "hocam, eskiden egemen yetkiyi tanrıdan alıyordu ve hesabı tanrıya veriyordu kral; şimdi yetkiyi ulustan alıyor, hesabı tanrıya veriyor. Acaba tanrının yerini ulus mu aldı" dedim. Bir ara verdi. Sonra arada demiş ki Mehmet arkadaşına: "Söyleyeyim buna çıksın" demiş. Şimdi ben o gün dışarı çıktım zaten. Doğal olarak burada bir kere bir egemenliği, yani ben affınıza sığınarak, yani çarpık ilişkiler içerisinde Althusservari

levent ürer

Bir açılım ya da bir dönüşüm dediğinizde, bir şeyin ıslah edilmesi dediğinizde, kültürel format dediğinizde, çarpık ilişkiler içerisinden doğru bir şey çıkmaz.

konusarsak, bir bilim insanı bile mistifikasyonun içerisinde, biz neyi tartışıyoruz? Bu kadar yoğun çarpıklık içerisinde bana şimdi soruyor, diyor ki: Hocam milletvekili olur musun? Olurum diyorum; maaşını kaldırsınlar, ayrıcalıklarını kaldırsınlar. Çünkü ben eğer ülkeye hizmetse böyle ederim, aksi türlü gitmem dedim. Şimdi basit bir site yönetiminde bile huzur hakkı, dün beni arıyorlar "ne olur hocam" Dedim huzura alıyorsunuz, bunu yapmayacaksınız. Benim huzurum kaç lira diye sordum defalarca. Bakın şu anda en kolay başkalarının parasını harcıyoruz ve bana öğrenciler diyorlar ki, derin devletten bahsediyorlar. Bakın diyorum biz toplum olarak devletten daha deriniz, devlet yok ortada. Biz deriniz, her birimizin ilişkileri daha gizli. Yok

şeffaflıktan bahsediyoruz, yalan konuşuyoruz. O yüzden siyaset ve felsefe dediğimizde ya da katılım dediğimizde önce kendimiz bu beyin fırtınasını ya da kendi dönüşümü yapmak zorundayız. Bana Sarıyer Belediyesi’nden birisi dedi ki: Hocam benim evin önünü su basıyor, ben de rica minnet arıyorum. Alttaki sitedekiler diyor ki, hocam su basıyor. Ben diyorum Allah'ın suyu, ne yapayım ya? Yok basarsa şöyle yaparım. Bir zabıta geldi ceza yazarım dedi. Ben de Sarıyer Belediyesi'ne rica ettim ne yapabilirim? Bir arkadaşım dedi ki, Hocam belediyeden bilmem ne başkan yardımcısı şimdi karşımda, söyleyeyim dedi. Sonra o kişi demiş ki, hoca ne uğraşılıyor, zabıtaya 3-5 kuruş versin ya demiş. Ya bırak o geri zekâlıyı dedim. Şu telefonu al, bana bunu katma, bak ben her dersimde anlatırım onu dedim. Yani bunu en yanlış adama söylüyor dedim. Şimdi doğal olarak bakış açısıyla değişebilmek ve dönüşebilmek ayrı bir şey. Siyaset öyle kolay değil, ben o yüzden affınıza sığındım, hocalarım dedim. Ömer Lütfü Barkan'ların bir derdi vardı. Bakın üniversitenin artık derdi yok. O adamlar toplumsal yapıyı analiz ederlerken dönüşümü sağlayacak insan tipini arıyorlardı; ki burjuvazi, aydın... Ama hâlâ bulamadığımız bir şey. Aydından bir tek anladığımız şey, bir dönem sığınan balina, başka bir şey anlamışlığımız yok. O yüzden böyle genel tartışmak, siyaseti değiştirmek için bile bizim kavramları yeniden ele almamız lazım. O yüzden bunları ifade etmek istedim. Çok teşekkür ediyorum. Sorunuza yanıt olmadı ama...

faruk sönmezoğlu - Başka soru var mı? Pardon, sizi unuttum.

nilgün ongan - Teşekkür ederim. Tam da mesele sosyal politika tartışmasına evirilmişken yoksulluk ve belediyeler üzerinden, bir şey sormak istiyorum. Şimdi demin Sevinç Hanım dedi ki ve çok doğru bir tespiti bence; aslında insanların nerede bu devlet dediği şeyde, sosyal devleti soruyorlar, bulamıyorlar ve nerede bu sosyal devlet diyorlar. Daha sonra AKP'nin o tespiti de kesinlikle katılıyorum, sivil toplumu kısıtlamayıp, sadece kendi alanını genişletip, yani bu toplumda olan ideolojik kutuplaşmayı aynı şekilde sivil toplumda da görüyoruz. Fakat burada bir şeye dikkat çekmek istiyorum. Geldiğimiz yerde dünden beri işte hepimiz izliyoruzdur; AKP evet, sivil toplumları bölüyor, bir kısmının önünü kapatıyor, bir kısmının açık bırakıyor, olanaklarını genişletiyor. Fakat günün sonunda dün biz ne öğrendik? Depremin 72'nci saatinde iki farklı ideolojide iki yardım derneği birbirleri arasında ticaret yapıyorlarmış. Yani geldiğimiz nokta bu. Şimdi Kızılay'ın AHBAP'a çadır satması zaten herhalde hiçbirimizin ifade edemeyeceği bir şey, yani tarif edemeyeceği bir şey. Ama en az onun kadar bence Ahbap çadır satın almak için niye Kızılay'a gidiyor? Yani Ahbap şunu niye düşünmüyor? Kızılay'ın varsa zaten dağıtır.

Ben soruya geleyim. Meseleyi biraz da bu sivil toplum kuruluşlarının ve sivil toplum eksenli - çünkü bunları artık sosyal politika derslerinde biz çok janjanlı laflarla anlatıyoruz refah kayması diye- bir asli unsur haline gelmesinin tasfiye ettiği, ortadan kaldırdığı kamusal mekanizmaları, kamusal hakları, devletin görevi dediğimiz şeyi bu bağlamda biraz da tartışmamız gerekmiyor mu? Hani kapitalizm, sivil toplum ilişkisi gibi. Çok teşekkür ederim.

sevinç doğan - Evet, ben söylediğiniz her şeye katılıyorum. Bu kamusal alan tartışması, sivil alan tartışması burada işlerin nasıl döndüğü; dernekler, vakıflar, odalar... Bunların hepsini tartışmak gerekiyor. Bir taraftan da gerçekten ama benim herkesten gördüğüm bir kesim artık

"tamam, ne yapıyorsunuz yapın, hapisse hapis, gözaltıysa gözaltı" ama bir kısım hâlâ devletin sopasından ya da iktidarın sopasından gerçekten ciddi anlamda korkuyor herhalde. Yani öyle görünüyor ama bilmiyorum bu sivil toplum-devlet tartışmasında ne düşünür diğer hocalarımız?

m. gürsan şenalp - Bu son süreç gösterdi ki, aslında depremin ortaya çıktığı andan itibaren yaşananlar reaksiyonu, yani yönetim anlamında devlet reaksiyonu, kurumlarının reaksiyonlarına baktığımız zaman aslında -hukuktaki kavramla söyleyeyim- hayatın olağan akışına aykırı reaksiyonlar. Yani dayanışmayı baltalamaya dönük olarak tabii dünyanın farklı yerlerinde de yaşanan süreçler bunlar. Az önce söylediğim dinamiğin zaten doğal bir sonucu olarak görüyorum. Yani bu hayatın normal akışına aykırı olmakla birlikte, kendi içinde bir rasyonelitesi olan şeyler. Böyle oluyor zaten; faşistleşme süreçlerinde toplumlar benzer dinamikleri yaşıyorlar, dünyanın her yerinde böyle ve büyük ihtimalle de önümüzdeki süreçlerde de bu daha farklı yayılacak. Yani öyle bir dinamik ki, öyle bir yağmacılık ki... Mesela çoğumuz iktisatçıyız burada, aslında ben o tartışmaları da izlemeye çalışıyorum. Bu ticaret kısmı neden bu kadar yadırganıyor ki, zaten iktisadi lâ ahlaki bir şey olarak anlatamadık mı? İşte fırsat... Yani talep var, arz-talep olarak işte neoklasik teorilerin temel hikâyesi yaşanıyor. Yani bu kadar sosyal medyada reaksiyon gösterilmesini anlamakta güçlük çekiyorum. Yani evet, olmasa iyi olurdu ama işte ahlaki değil. Sonuçta bizim teorik referanslarımızda söz konusu ilişki dinamikleri gayet yaygın bir şekilde anlatılıyor. Burada sivil toplum şüphesiz ki çok önemli ve o yüzden zaten tasnif edilmeye çalışılması ve daraltılmaya çalışılması çok önemli. Kendine bağlı ya da işte siyasal, kültürel ya da ekonomik olarak beslediği bir sivil toplum alanına ihtiyaç duyduğu çok açık. Ama onun da bir sivil toplum mahiyeti ciddi anlamda tartışılır bir şey. Sonuçta o önümüzdeki süreçte çok ciddi bir destek tabanı da oluşturuyor bu politikanın götürdüğü yerde. Bunu dengeleyecek tek şey sadece Türkiye için değil, yeryüzünün her yerinde, yani gezegen sathında bir insanlık kriziyle karşı karşıya olduğumuzu düşünerek söylüyorum bunu. Biz tabii çok ağır yaşadık ama sabah unutuldu Haiti'de de yaşandı, salt Müslüman coğrafyalarda olan bir şey değil bu. Yani bu çok sınıfsal bir şey. Yani bu özellikle etrafında yürüyen hikâye, pek çok kesişimselliği içinde barındıran ama özü itibarıyla sınıfsal niteliği çok açık olan bir hikâyeye karşı, mücadeleye karşı, bir yıkıma karşı sınıfsal reflekslerle ve perspektifle direnebileceğini, dolayısıyla bu yönde mobilize olunması gerektiğini düşünüyorum.

m. gürsan şenalp

Burada sivil toplum şüphesiz ki çok önemli ve o yüzden zaten tasnif edilmeye çalışılması ve daraltılmaya çalışılması çok önemli.

Bu tabii kolay değil, pek çok sorumluluğu da beraberinde getiriyor. Kendimi de dahil ederek konfor alanımdan çıkmayı gerektiriyor, kürsülerdeki söyleşilerdeki pozisyonunuzu da sıkıntıya sokabilir ama yapılması gerekenin bu olduğunu düşünüyorum. İyi niyetliyiz, iyi insanlar var sabah da dinledik ama bazı kurumsal ve siyasal kısıtlar altında olduklarını hiç unutmamak lazım. Ahbap örneğinde yaşananlar sanıyorum söz konusu kısıtları çok güzel gösterdi. Ben şey tarafında değilim, yani işin iç yapısını tam bilmediğimiz zaman büyük ihtimalle birtakım iş

yapmanın bedelleri var biliyorsunuz. Bir yere bir otopark açtığınızda da veriyorsunuz o rant paylarını, bir iş yapmak istediğiniz zamanda mutlaka görmeniz gereken unsurlar oluyor. Bu koşullarda bir hareket olmuş.

Netice itibariyle kolay bir süreç değil pek çok bileşeni için. Bir de yeni bir toplumu inşa etmek öyle kolay bir süreç değil, farklı bir perspektif koymadan yapamazsınız. Bize 20 yıl önceki program ve politikaları tekrar getireceksiniz, 20 yıl sonra belki çok daha hızlı, aynı sonuçlarla, aynı sorunlarla tekrar tekrar -zaten yaşadığımız hep bu oldu- oradan bir radikal kopuş olması gerektiği kanaatindeyim. Bir şeyleri kapsayarak aşmamız gerektiğini düşünüyorum. Benim tarafımdan bakıldığında gördüğüm bunlar. Teşekkür ediyorum.

faruk sönmezoğlu - Evet, son soruyu alalım.

izzettin önder - Teşekkür ederim. Ben öncelikle bütün konuşmacılara teşekkür ediyorum. Gürsan Şenalp Hocaya soruyorum, bir ufak meseleyi ortaya koymak istiyorum. İktisat evet ahlakla bağlantılı değildir. Hatta okuturken lâahlaki diye okutulur, bu doğrudur. Ama burada bir sürü iktisatçı dostlarım var, bir şeyi hemen hatırlatayım onlara: Bu Adam Smith iktisadı değil sizin söylediğiniz, Adam Smith iktisadına baktığımızda, o meşhur kitabın rent on land, yani arazi rantı faslına bakıp da son chapter'ının conciliation kısmını okuduğumuzda, orada ahlaktan bahseder Smith. Zaten Smith'in kendisi de ahlak profesörü.

Burada bir şeyi koymamız lazım, buna çok değerli bütün konuşmacılarımız belki bir şey daha söyleyebilirler. Şu andaki bizim iktisadımız sermaye iktisadıdır. Yani şu anda biz bir sermaye iktisadı altında ahlaktan yoksullaşıyoruz. Sermaye büyüdükçe gerçekten ahlakı yemeye başlıyor. Çünkü rantlar öyle ortaya çıkıyor. Zaten bu ta Ricardo'dan itibaren başladı. Burada meşhur Ricardo, hatta şu kadarını söyleyeyim: "Rant o kadar anlamsız bir gelirdir ki, hepsinin devletleştirilmesi lazım" diye ifade eder zaten. Ki burada Richardian Text diye koskocaman bir kitabı var bu Ricardo'nun. Onun için ben bütün dinleyicilerden özür dileyerek bu sermaye faktörünü koymamız gerektiğine inanıyorum. Bütün konuşmalarımızda koymamız gerekir. Çünkü bugün bizim iktisat adımız bir sermaye kapitalizmdir. Teşekkür ediyorum.

faruk sönmezoğlu - Evet, galiba yavaş yavaş bu toplantımızın sonuna geldik. Benim hissettiğim, sabahtan benzer bir konudan buraya geldik ve de bu bize 20 yıl en azından düşünce üzerindeki çeşitli sınırlamaların sonucunda, özellikle bu son birkaç ay içinde toplumda bir genel anlamda -sırf bu toplantıyı kastetmiyorum- artık düşünce açıklamakta bir sınır mümkün olduğu kadar tanımama anlayışının yaklaşmakta olduğunu gösteriyor. Bu, iktidarlardan bağımsız olarak, eğer sonuç olarak insanların birbirleriyle anlaşmasalar da görüşlerini ortaya koyabilmeleri çerçevesinde olumlu bir gelişme. Bu toplantıda da bunun çeşitli örneklerini gördük. Umarım bundan sonraki gelişmeler, bu imkânın daha da geliştirilmesine imkân verecek yönde olur.

Hepinize, özellikle de Figen Hocamıza, bugünün kendisine adanmış olan değerli meslektaşım Figen Altuğ'a katılımları için teşekkür ediyoruz. Toplantıyı burada kapatıyoruz.

türkiye'de seçmen olmak

Prof. Dr. Figen Altuğ’a Armağan

27 Şubat 2023, Pazartesi

1. Gün, 3. Oturum

Oturum Başkanı: **Aylin Aktükün**

Panelistler: **Ersin Kalaycıoğlu**

İbrahim Uslu

Derya Kömürcü

aylin altınay - Değerli konuklar, saygıdeğer hocalarım, sevgili öğrenciler; 46'ncı İktisatçılar Haftasının Cumhuriyetin 100'üncü Yılında Türkiye'nin Seçimi başlıklı ilk gününde üçüncü ve son oturumumuz "Türkiye'de Seçmen Olmak" başlığını taşıyor. Bu oturuma başkanlık edecek olan sevgili adaşım Doç. Dr. Leyla Aylin Aktükün Hocamız. Buyurun sayın Hocam, kürsü sizin.

aylin aktükün - Hepinize merhabalar. 46'ncı İktisatçılar Haftasına hepimiz hoş geldiniz.

Benim açımdan çok keyifli bir oturum olacak, çok sevdiğim arkadaşlarım ve hocalarım var. Başlığımız Türkiye de seçmen olmak ve seçmen olmak dediğimizde biz hepimiz çok deneyimli seçmenleriz aslında bu ülkede. Çok geniş bir kavram. Seçmen dediğimiz zaman seçimi, bizim tercihlerimizi ne belirliyor diye düşündüğümüz zaman; dini, psikolojik, sosyolojik, ekonomik

birçok yönü var bunun diyoruz ama kendi ülkemize baktığımızda ve bizim gibi ülkelere baktığımızda, aslında daha çok lider odaklı tercihleri görüyoruz seçimde. Fakat bu son büyük depremden sonra aslında lider odaklı seçimin de bize neye mal olduğunu, ne kadar can ve mal kaybına mal olduğunu, seçmenin bunu görmesini umut edeyim mi bilemiyorum ama görmesi gerektiğini, seçimde karar verirken kararlarını neye göre vermesi gerektiğini bize gösterdi. Asrın felaketi deprem olayı. Evet asrın felaketi, bu felaketi yaşayan çok fazla ülke var. Fakat bizdeki kadar can ve mal kaybı olan herhalde çok daha az ülke vardır. Bu da tabii ki iktidarın daha önce uyguladığı ve sonrasında da uyguladığı politikalardan kaynaklanıyor. Daha önce bize tabi birçok dayatma oldu burada

hayatımıza ilişkin fakat şimdi de acılarımızı siyasallaştırmayalım diye bir dayatmayla bir seçime gideceğiz. Bu anlamda bilemiyorum tabii araştırmaları hocalarımız söyleyecektir fakat depremden önce ve depremden sonra, böyle bir felaketten sonra seçmen davranışında nasıl bir değişim olmuştur ya da olmuş mudur onu öğrenmek açısından aydınlatıcı olacağını düşünüyorum bu oturumun. İlk olarak sevgili hocam size bırakayım sözü.

ersin kalaycıoğlu - Teşekkür ederim sayın Başkan. Efendim, hepimizin başı sağ olsun. Tabi hayatta kalanlara ayrıca hem sabır hem de direnç dilemek isterim. Çok zor bir süreç. 99'da yaşadık ama daha yakından bu bölgede yaşamakta olanlar yaşadı. Şimdi aynı süreci tekrar yaşıyoruz ve tabii ki bu gelişmeler birbiri üzerine geldi ve bunun da bizim üzerimizde bir etkisi var. Ama ben biraz temel özellikler üzerinde durmak istiyorum.

aylin aktükün

Seçmen dediğimiz zaman seçimi, bizim tercihlerimizi ne belirliyor diye düşündüğümüz zaman; dini, psikolojik, sosyolojik, ekonomik birçok yönü var bunun diyoruz ama kendi ülkemize baktığımızda ve bizim gibi ülkelere baktığımızda, aslında daha çok lider odaklı tercihleri görüyoruz seçimde.

Seçmen olmak deyince ne anlaşılıyor? Bugünkü seçmen sosyo-politik ve kültürel özellikler itibarıyla nasıl bir ortamda ve bunun etkisi altında ne şekilde toplumsallaşmış durumda; değerlerini, düşüncelerini filan nasıl kazanmış vaziyette? Bunun üzerinde duracağım. Bunu yaparken özellikle son otuz senedir, yani 1990'dan itibaren seçim üzerinde hem çalıştım hem yayın yaptım. Aynı zamanda 2002'den itibaren Türkiye Seçim Araştırmaları diye Sabancı ve Koç Üniversitesi her seçimde, seçim kampanyası sırasında ve sonrasında deneysel saha araştırması yaptık. Onların bulguları var. O bulguları üç kitap olarak yayınladık, üçüncüsü en son 2022'de

yayınlandı. Bir önceki 2021’de, daha önceki 2007’de yayınlandı yurt dışında. Şimdi bir tanesini Koç Üniversitesi Türkçeye çevirmeye niyetlenmiş, onu öğrendim. Dolayısıyla Türkçe olarak da atıfta bulunabileceğim. Orada yayınlamış olduğumuz verilerin üzerinden konuşmayı yapmaktayım ve bu temel üzerinde şu ana kadar yapılmış olan seçimler üzerinden gidiyorum.

Şu anda bir seçim konuşuluyor ama resmi bir tarihi yok bildiğiniz gibi. Nasıl yapılacak onu da tam bilmiyoruz, göreceğiz. Yeni bir süreç tamamen. Böyle bir hukuki tartışmanın olduğunu daha önceki bir süreci ben hatırlamıyorum. İlk defa böyle bir durumla karşı karşıyayız. Dolayısıyla ilginç bir süreç yaşıyoruz. Bu sürecin nasıl oluşacağını göreceğiz.

ersin kalaycıoğlu

Şu anda yaşamakta olduğumuz rejim, benim görebildiğim kadarıyla bütün özellikleriyle neo-patrimonyal sultanizm. Yani herhangi bir başkanlık rejimi filan değil. Ben başkanlık rejimi tabirini kullanmıyorum çünkü o demokrasi anlamına geliyor, bu demokratik bir rejim değil. Melez diye ifade ediliyor, otoriterlik özellikleri çok fazla, seçimsel bir özelliği var ve dolayısıyla o koşullar altında 2018’de olduğu gibi adil ve serbest seçim olma özellikleri yitirmiş bir seçimle karşı karşıyayız.

Geçen panelde de konuşuldu, dönüşüm nedir filan şeklinde birtakım açıklamalarda bulunuldu. Ben biliyorum ne olduğunu, şimdi size söyleyeceğim. Birinci dönüşüm: İkinci Dünya Savaşı biter bitmez Türkiye çok partili siyasete, bir tür demokrasiye doğru yöneldi. Bu çok önemli bir dönüşümdü. O tarihe kadar seçmen sahip olduğu oyun karşılığında bir takım siyasal otoritelerden kendi istediği bazı hizmetleri ve yararları temin edebileceğini ilk kez bu oy sayesinde gördü. Bu büyük bir zihniyet değişikliğidir ve aynı zamanda çok önemli bir siyasal değişimdir. Bundan itibaren, 1946’dan diye başlayacak olursanız ilk seçim odur. Tabii ne adil ne aynı zamanda serbest bir seçimdi. Bu süreçte 2023’te 21’inci seçimi yaşayacağız. Bu dönem içerisinde birçok yine adil ve serbestliği tartışılacak seçim süreci geçirdik. 1961, 1983 bunların iki örneğidir ve 2018’de bu nitelikteydi; 2023 de aynı nitelikte olacak maalesef. Şu anda içinde bulunduğumuz durum bunu gayet açık gösteriyor. Ayrıntısına girmeyeceğim, soran olursa anlatırım.

Bir de dikkatinizi çekeyim, aynı dönemde 1946’dan bugüne Türkiye beş farklı rejim yaşadı. Şu anda yaşamakta olduğumuz rejim, benim görebildiğim kadarıyla bütün özellikleriyle neo-patrimonyal sultanizm. Yani herhangi bir başkanlık rejimi filan değil. Ben başkanlık rejimi tabirini kullanmıyorum çünkü o demokrasi anlamına geliyor, bu demokratik bir rejim değil. Melez diye ifade ediliyor, otoriterlik özellikleri çok fazla, seçimsel bir özelliği var ve dolayısıyla o koşullar altında 2018’de olduğu gibi adil ve serbest seçim olma özellikleri yitirmiş bir seçimle karşı karşıyayız.

Aynı zamanda bu sürecin yanı sıra ve ondan sonra başlayan ve 1950’lerde esas itibarıyla başlamış olan ama ondan sonra hızlanan kırdan kente göç ile birlikte müthiş bir toplumsal değişiklik geçirdik. Türkiye’deki insan yaşantısı, yaşama koşulları kökten değişti. Merkezden kopuk, yolla bağlanmamış olan küçük yerleşim birimleri, özellikle 1950’lerde yapılmaya başlanan karayolları ile birlikte -bu yollarla onlara hizmet götürüleceği var sayılıyordu- yollar yapılır yapılmaz bavalunu kapan büyük kentlere geldi. Birdenbire kır boşalmaya başladı. Bu

özellikle 1980'den sonra hızlandı. TÜİK'in verilerini yansıtıyorum, tabloda göreceksiniz. Özellikle 1980'den sonra hızlandı, 1990'larda çoğunluk kentte yaşamaya başladı. Yüzde 59 diyor rakam, yüzde 60 civarı işte 1990'da. Bu rakam 2011 gibi yüzde 75'e ulaştı. Kırdaki 1950'de yaşayanlar yüzde 75, kentte 25'ti; bu tam tersine döndü 2010 veya 2011 gibi. Yani 60 yıllık bir dönemde iki veya üç kuşak, kuşağı ne kadar hesaplıyorsanız. Kenan Gürtan'ın -Allah rahmet eylesin- tanımı vardı. Ona göre hesaplayacak olursanız 23 yıl tutuyordu, üç kuşak diyebiliriz. Dolayısıyla kökten bir değişiklik oldu. Sonra bir siyasi mühendislik yaptılar 2014 seçimlerine giderken ve metropol belediyelerin bulunduğu her yerde, herkes metropol belediyesinin alanında ikamet eder hale geldi. Dolayısıyla birdenbire kent nüfusu patladı yüzde 92-93 şu anda TÜİK rakamlarına göre idari taksimat dolayısıyla. Kırdaki yüzde 6-7 filan. Bu tabii doğru değil. Yani kır yaşamı devam ediyor, muhtemelen yüzde 15 hâlâ kırdaki yaşıyor, yüzde 85 kentte yaşıyor. Bu müthiş bir dönüşüm yarattı. Özellikle kentte çok büyük sayıda köyde doğmuş ama hayatını kentte devam ettirmek durumunda kalan ve çok büyük ölçüde yoksul olan bir kitle yaptı ve bunun siyaset üzerindeki etkisi gayet derin olmuştur, olmaya da devam ediyor. Onu da kısmen göstereceğim size.

Bütün bu gelişimler aynı zamanda Türkiye de daha önce tarihten bize süzülerek gelen, bugünkü yaşantıyı etkileyen bütün davranış kalıplarımızı belirleyen, kim olduğumuzu belirleyen kültür dediğimiz şey temel itibarıyla uzun dönemdir kolay kolay değişen bir şey değildir. Kültürel özelliklerimiz itibarıyla önemli bir etnik ayırım var Türkiye'de. Bir tek etnik ayırım yok ama bu en önemlisi. Özellikle Kürt-Türk etnik ayırımı siyasette, bilhassa 1970'lerin sonundan itibaren ama özellikle Körfez Savaşı'ndan itibaren çok büyük ağırlık kazanmaya başladı. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte bu Türkiye'nin en önemli siyasal unsurlarından biri haline geldi. İnsanların düşüncelerini ve kimliklerini derinden etkileyen bir ayırım veya bir fay hattı.

İkincisi, gayet iyi bildiğiniz gibi kökü çok daha eskilere gidiyor, en azından Yavuz Sultan Selim'e kadar gidiyor: Sünni mutekit ve Alevi ayırımı. Yine Sünni mutekit, seküler ayırımı daha yakın tarihlere geliyor, hangi tariheye baktığınıza göre değişiyor. 18'inci, 19'uncu yüzyıldan itibaren temel bir ayırım olarak öncelikle payitahtta yani İstanbul ve civarında, daha sonra da ülkenin genelinde giderek önemli bir özellik taşıdı. Bu ikinci

ayrım da aynı zamanda seçmenin kim olduğunu, kendisi hakkında ne düşündüğünü, büyürken edindiği değerleri kökünden belirleyen temel unsurlardan bir tanesi.

ersin kalaycıoğlu

Zaten Türkiye'de hiçbir zaman bir aristokrasi olmadı. Osmanlı imparatorluğu, aristokrasiye müsaade etmemiştir, bizde bir üst sınıf yoktur. Üst sınıf olmadığı için o üst sınıfla kapışmış olan burjuva veya orta sınıf da yoktur, anlamı da yoktur. Böyle bir sınıf yok... Bu şekilde bakarsanız özellikle kent yoksulu geniş kitleler ve profesyonel meslek sahibi olmuş, eğitilmiş, işi olan, gücü olan, becerisi olan bir başka sınıf, iki sınıf Türkiye.

Üçüncüsü, sosyal sınıf ayrımı. Daha önceki arkadaşların takviminden ben biraz farklı düşünüyorum. Yapmış olduğumuz hiçbir araştırmada Avrupa'da kullanılan Marks'tan mülhem daha sonra Avrupa sosyolojisinin geliştirmiş olduğu sınıf kategorileri Türkiye'de mevcut değil. Hiçbir kanıt bulamıyoruz. Bizim araştırmamızda bunların sonucu olarak ortaya çıkan siyasal davranış da yok. Bunun üzerine ben 2010'dan itibaren tarihçilerin yazdıklarını biraz daha ciddi okumaya başladım. Halil İnalçık'ın 1963'te yayınlamış olduğu bir makalede ilginç bir sınıf tanımını gördüm. Diyor ki makalede: "Osmanlı da iki sınıf vardı. Biri her türlü gücü elinde bulunduran, vergi vermeyen, üretimde bulunmayan, eğer görevi gereği değilse askerlik yapmayan bir üst sınıf. Buna İlmıyeyi de dahil ediyorum ve askeri diyorum. Bir askeri sınıf. İki; üretim yapan, çalışan, vergi ödeyen, savaşa gidip özellikle öne sürülüp kolay ölen geniş kitleler. Burada reaya

diyorum." iki sınıf, başka bir şey yok... Zaten Türkiye'de hiçbir zaman bir aristokrasi olmadı. Osmanlı imparatorluğu, aristokrasiye müsaade etmemiştir, bizde bir üst sınıf yoktur. Üst sınıf olmadığı için o üst sınıfla kapışmış olan burjuva veya orta sınıf da yoktur, anlamı da yoktur. Böyle bir sınıf yok... Bu şekilde bakarsanız özellikle kent yoksulu geniş kitleler ve profesyonel meslek sahibi olmuş, eğitilmiş, işi olan, gücü olan, becerisi olan bir başka sınıf, iki sınıf Türkiye. Bugünkü sınıf yapımız bu iki sınıftan ibarettir. Benim şahsi kanaatim ve önerim bu. Yayınladım da basıldı birkaç kere; hem makale olarak hakemli dergide hem de aynı zamanda kitapta. Dolayısıyla bir miktar meslektaşların didiklemeden geçmiş bir kavram.

Üçüncüsü, siyasal parti tutma. Bu biliyorsunuz 1908'den itibaren güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Önce ilk kurulan parti Ahrar Fırkasıdır. Bu fazla yaşamamıştır, hemen arkasından Hürriyet ve İtilaf, onun karşısında da İttihat ve Terakki. Dolayısıyla iki partili bir yaşantı, bütün Osmanlı coğrafyasında olmasa bile Türkiye'ye kalmış olan coğrafyada etkili bir başlangıç yapmıştır. Bu, Cumhuriyet Halk Partisi ve karşıtları olarak yakın zamana kadar devam etmiştir ve Cumhuriyet Halk Partisi, İttihat ve Terakki'nin bir nevi devamıdır. Onun dışında gelenler de Hürriyet ve İtilaf; temel itibarıyla arkada geniş bir siyasal İslamcı kitle ve onun önünde bir liberal liderlik örgütlenmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Aynı yapı da bugüne kadar gelmiş bulunmaktadır bu. Bu şekilde bir yapı insanları çok küçük yaştan itibaren belli siyasal partileri tutmaya yöneltmişlerdir. Şu anda Türkiye'de neredeyse toplumun dörtte üçü bir siyasal partiyi tuttuğunu ifade ediyor. Ha sıkı mı tutuyor dersiniz, o biraz düşük. Yine bizim tahminler verilerden yüzde 40 civarı filan, 35-40 sıkı sıkıya parti tutan kimse. Dolayısıyla parti tutma

olgusu son derece yaygın ve bu parti tutmayı da buradaki kültürel özellikler derinden etkiliyor. Etnik Kürt veya etnik Türk olarak kendini görmek, aynı zamanda Sünni mutekit veya seküler olarak görmek bu hangi partiyi tuttuğunuzu yakından ilgilendiren temel unsurlar. Bunu da bulabilmek mümkün bizim verilerde, onu da ortaya koydum. Soru olursa, ayrıntısını isterseniz onu da gösteririm.

Ondan sonra ideolojik bir ayırım özellikle 1960'lardan itibaren güncel hale geldi sol-sağ ekseninde. Bunun tam neye tekabül ettiğini bilmiyoruz ama seçmene sorarsanız; sol-sağ diye böyle bir cetvel var; 10 en sağ, 1 en solu gösteriyor. Sen kendini nereye koyarsın dersiniz, bir yere koyun. Yüzde 85 90'ı koyuyor, yüzde 10 15 bilmiyorum diyor. Dolayısıyla onun da nasıl dağıldığı üç aşağı beş yukarı biliyoruz ve onun da hangi değerlerle nasıl ilişkili olduğu hakkında bir iki tane meslektaşımızın yayınları çıktı yakın zamanlarda. Oralardan tahmin ettiğimiz gibi, bunun Avrupa'daki gibi sosyoekonomik değil kültürel bir özelliği yansıttığı da görülüyor.

Onun ötesinde seçmenin ekonomik gelişmelerden nasıl etkilendiği, ki bu siyasi parti tutmaktan filan o kadar bağımsız da değil bizim verilerin söylediği doğruysa. Bu değerlendirmeye göre ya geriye doğru bakarak hükümetin yaptığı uygulamaların etkisi altında; hükümetin uygulamaları iyi derse ona oy veriyor, kötü derse başka partilere bakmaya başlıyor veya hiç oy vermiyor. Bir de ileriye dönük beklentiler var. Onlara bakmak suretiyle kendisini bu şekilde yönlendirebiliyor. Bunun ötesinde konjonktürel olaylar; şiddet, dehşet, terör yahut deprem yahut sel felaketi, savaş... Böyle şeyler seçmenin tabii belli bir konjonktürde düşüncesini etkileyip belli bir yöne doğru kaymasını, bu değerlerin bir kısmını bir kenara atarak daha çok can güvenliğini ön plana getirip oy vermesini sağlayabiliyor. Dolayısıyla biraz karmaşık bir manzara ortaya çıkıyor.

Şimdi temel itibariyle 2018'e sadece hızlıca değineceğim. 2018'deki tahminimiz -bunlar tahmindir- Türkiye'nin yüzde 18.9'u -burada 2.7'lik bir hata payımız var artı-eksi- Kürt yüzde 19. Geri kalanı kendisini daha ziyade Türklükle bağlantılı olarak görüyor. Alevi, Sünni ve siyasi İslam olarak gayet güzel üç ayırabiliyorsunuz dini özelliklerini ve yönelimlerini. Ayrıca insanlara sorarsanız, "şu anda bir işte çalışıyor musunuz" diye ve çalışmıyorum diyenlere, "daha önce herhangi bir işte çalıştınız mı" diye sorarsanız, 2018 itibariyle yüzde 40 hayatı boyunca kazanç karşılığı hiçbir işte çalışmadığını beyan ediyor. Bunun dörtte üç kadarı kadın tahmin edebileceğiniz gibi. Ortalama yaşları 55-60 arası. Geri kalanlar erkek, onların da ortalama yaşları 25-30. Yani çok farklı kitle, bunlar bir arada ve en büyük seçmen bloku bizim görebildiğimiz. Bu büyüklükte başka bir blok yok ne köylü var, ne işçi var, ne orta sınıf veya esnaf diyebileceğiniz hiçbirisi yok. Bunla boy ölçülebilecek bir başka kategori Türkiye'de şu anda mevcut değil. Ve bunlar -özellikle bunu vermek istedim size- toplumsal statü açısından bir basamak kendilerine sunulursa -en altı bunun 1, en üstü 10- Kendinizi nereye koyuyorsunuz diye sorduğunuzda sadece bu kişiler -bütün herkese değil- bu kişilerin yüzde 8 kadarı 2010'da kendini en üst 4 basamağa koyuyor 2010'da. 2018'de bu dörde katlanmıştır, yüzde 32. Yani bu kitle müthiş bir şekilde sınıf atlamış buluyor, statü atlamış buluyor. Kendisini çok üst statüye gelmiş, Türkiye'nin eliti, yönetim üst kademesi filan olarak gören bir noktada. Bu, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin en büyük başarısıdır. Dikkatinizi çekeyim, bu kitleden 2018'de %56

oranında oy aldığı tahmin ediliyor. Orada da yüzde 40'ın 40'ı oraya oy vermedi, 56'sı bizim hesaplayabildiğimiz kadarıyla oy veriyor. Çok büyük; başka bu kadar yüksek oy alabilen bir parti yok, yakında da bir parti yok.

Bu da parti tutma ile ilgili veriler söylediğim gibi; daha çok Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi. Gördüğünüz gibi diğer partilerde yoğun değil. Bunlar da zaman itibarıyla belli bir yüksekliğe ulaşmış durumda. Ama bu kolay değişebilecek bir şey, o kadar çok üzerinde durulacak bir husus değil, ona da dikkat edelim.

Sol-sağ eğilimi, demin de bahsetmiş olduğum gibi. Kişileri ve partileri koymalarını istediğimizde 2018'de Türkiye'nin en aşırı sol partisi HDP, en aşırı sağ partisi AKP. Bunların arasında HDP'nin hemen yanında CHP var halkın gözünde, AKP'nin hemen yanında MHP var. Diğer partiler ise bunların daha solunda, sağında, ortaya yakın gibi görülüyor ve seçmenin önemli bir kısmı bu çerçeveye içerisinde ayrılmış durumda. Bu 2015 sonuçları, bu da 2018; 2018 seçimine gittiğimizde 5 seçmenden 1'i kendisini aşırı sağa koymaktaydı. Onu yüzde 7,5 civarında bir seçmen takip ediyor, bir de yüzde 11-12 gibi. Bu üçünü toplarsanız temel itibarıyla, üç seçmenden biri aşırı sağda ve bunların bulunduğu bölgede en sağ parti Adalet ve Kalkınma Partisi. Onun hemen yanında da MHP var, en solda CHP var, onun hemen yanında daha HDP var. Seçmen gözünde böyle. Onun için "HDP ile CHP aynı yerededir" filan diye konuşuyorlar, bilerek konuşuyorlar. Bir bildikleri var. Esasında bunlar pek örtüşen partiler değil, Türk-Kürt olarak ayrılıyorlar. Veriler de bunu gösteriyor ama seçmen gözünde benzer pozisyondaymış gibi gözükmekte. Siyasiler de bildiği için siyasî iletişimde bunu gayet iyi kullanmakta ve çok iyi sövmürmekte hiç şüphesiz. Öbür ikisi de birbirine çok yakın, doğal bir müttefik olarak görülüyorlar.

Ekonomik bakımdan konusunu hızlı geçeceğim. Süremi biliyorum çok fazla suistimal etmemem lazım. 2018'de seçmenin yüzde 40'ı "iyi durumdayız iktisadi bakımdan, Türkiye iyi durumda izlenen politikalarla" diyordu, yüzde 44 kötü diyordu. Ailenin durumu ise itibarıyla yine yüzde 40 küsur "iyi durumdayız, ailemiz iyi durumda" diyordu. Şahsen ne durumdasınız dediğiniz zaman, yine yüzde 39-40 civarı iyi durumdaydı. Bu koşullarda seçime gittiler.

Önümüzdeki 1 yıl beklentisi; daha kötü olacak diyen yüzde 35 daha iyi olacak diyen yüzde 40. O tarihte Türkiye için beklenti, yine benzer şekilde aynı kalacak diyenlerin yüzde 23'ü bulunduğunu görüyorsunuz. Yüzde 40 küsur "iyi olacak" diye bir beklenti içinde ve o ortamda seçime gidiyorsunuz. Aynı şekilde hayatınızdan memnun musunuz dediğiniz zaman ne memnun ne değil kategorisini bir kenara bırakırsanız yüzde 60 civarı nüfusun "hayatımdan memnunum" diyor 2018'de ve aynı zamanda "demokrasinin işleyişinden memnun musunuz" dediğiniz zaman yüzde 50 "memnunum" diyor. Yüzde 50 Türkiye'nin demokrasi olduğunu varsayıyor, demokrasinin çalışmasından da memnun olduğunu söylüyor. Yani Alice Harikalar Diyarında, öyle bir ortamda seçime gitmiş durumdayız. Daha ilginç demokrasiyle yönetilmeyen bir ülkede yaşama sorusu var. Sizin için demokratik şekilde yönetilen bir ülkede yaşamak ne derece önemlidir dediğiniz zaman, yüzde 92 "çok önemlidir ve çok önemlidir" diyor. Yüzde 92 demokrasi dışına çıkmayı kabul etmeyen bir kitle var. Ya bunlar başka yerde yaşıyorlar ya ben başka yerde yaşıyorum. Böyle bir durumdayız yani. Öğrenme eğrisi deniyor

buna, öğrenme eğrisi bir hayli yatay. 2017 de rejim değişmiş, sultanizme geçmişiz, demokrasi bitmiş, adamlar demokrasiden bahsediyorlar. Hayırlı uğurlu olsun... Ve günlük tartışma konuları bir miktar önem taşıyor. Bunu 2015 için gösterdim. Kasım’da bakın nasıl değişmiş durumda. Kasım seçimlerinde Haziran seçimlerine nazaran terör birinci sıraya gelmiş durumda daha önce işsizlik birinci sıradayken ve 2015 7 Aralık seçimi Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ilk kazanamadığı seçim. 7 Haziran 2015'te kazanamamıştır seçimi; kaybetmemiştir ama kazanamamıştır. 2018'e geldiğimizde ise terörde çok geriye düşmüş durumda, üçüncü sırada. Birinci önemi olan ekonomik meseleler diğer konuların hiçbirinin önemi yok. Bakın yolsuzluğun hiçbir önemi yok, 0.8... Adalet, özgürlük, af, ahlak... Bunlar Türkiye'nin gündeminde değil hiçbirisi ve bu çerçeveye içerisinde baktığınız zaman hem siyasi parti tercihleri açısından bakarsanız, hem diğer değişkenler açısından bakarsanız gördüğünüz gibi Adalet ve Kalkınma Partisi hem kendisini tutan kişilerden oy alıyor, hem kent yoksullarından ciddi ölçüde oy alıyor, sağ ideolojiden oluyor, ekonominin iyi olduğu düşünenlerden oy alıyor. Cumhuriyet Halk Partisi daha çok sekülerlerden oy alıyor. Parti tutma önemli Cumhuriyet Halk Partisi için de, aynı zamanda ideolojik olarak da solda olanlardan ayrılıyor. MHP sadece parti tutanlardan oy alıyor, zaten küçük bir kitle. İYİ Parti hem ekonomik bakımdan iyi durumda olmadığını düşünenlerden oy alıyor hem de daha ziyade seküler bir kesimden. HDP de çok büyük ölçüde etnik bir parti, büyük ölçüde Kürtlerden oy alıyor. Onun dışında ideolojik olarak sol; sağcı Kürtler bunlara oy vermemiş. Yani dindar Kürtlerden pek oy almamış gibi gözüküyor.

ersin kalaycıoğlu

Adalet, özgürlük, af, ahlak...
Bunlar Türkiye'nin gündeminde değil hiçbirisi ve bu çerçeveye içerisinde baktığınız zaman hem siyasi parti tercihleri açısından bakarsanız, hem diğer değişkenler açısından bakarsanız gördüğünüz gibi Adalet ve Kalkınma Partisi hem kendisini tutan kişilerden oy alıyor, hem kent yoksullarından ciddi ölçüde oy alıyor, sağ ideolojiden oluyor, ekonominin iyi olduğu düşünenlerden oy alıyor.

Partiyi çıkarırsanız, Adalet ve Kalkınma Partisi daha çok dindar bir parti, sekülerlerden pek oy almıyor. Kent yoksullardan oy alıyor. İdeolojik olarak sağda ve ekonomik bakımdan iyi olduğunu düşünenlerden oy alıyor. Cumhuriyet Halk Partisi de daha çok Türklerden, Türk etnik grubundan oy alıyor. Seküler ve aynı zamanda ideolojik olarak solda ve ekonominin iyi gitmediğini düşünenlerden oy alıyor. MHP ise özellikle kent yoksullardan oy almıyor. Tam tersine kentte işi gücü olanlardan oy alıyor ve kendi partisini tutanlardan oy alıyor. İYİ Parti seküler bir parti görüntüsünde, aynı zamanda ekonominin iyi olmadığını düşündüklerinden oy alıyor ve HDP'nin manzarası da aynı.

Dolayısıyla sonuç olarak; seçmenin dikkat ettiği hususlardan bir tanesi kendisiyle siyasiler arasındaki özel oy ve takası ilişkisi, bu son derece önemli. Oy karşılığında ekonomik yarar beklentisi fevkalade önemli, etkin şekilde kullanılıyor. Bunun çeşitli örneklerini gördük, deprem dolayısıyla tekrar görüyoruz. Kimlik, özellikle tüm değerlerin kaynağı rolünü oynuyor. Çocuklukta oluşuyor, parti tutma da 10-11 yaşlarında oluşmaya başlayan bir olay. Siyaset

ersin kalaycıoğlu

Kimlik, özellikle tüm değerlerin kaynağı rolünü oynuyor. Çocuklukta oluyor, parti tutma da 10-11 yaşlarında oluşmaya başlayan bir olay. Siyaset hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmediği halde geniş bir kitle 10, 11, 12 yaşlarında, ilkokul son sınıftayken parti tuttuğunu ifade edebiliyor.

hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmediği halde geniş bir kitle 10, 11, 12 yaşlarında, ilkokul son sınıftayken parti tuttuğunu ifade edebiliyor. En azından 80'lerde ifade edilebiliyordu, ondan sonra bir daha bize bu araştırmayı yaptırmadılar. Ali Yaşar Sarıbay ile beraber yapmıştık o zaman. Muhafazakâr değerler son derece yaygın, toplumda popüler kültür gayet sığ bir kişiler arası güvene sahip. Düşük bir toplumsal hoşgörü düzeyi var. Düşük düzeyde dernekleşme söz konusu. Türkiye'de ancak yüzde 10 dernekleşmiş durumda, yüzde 90'ın herhangi bir dernekle ilişkisi yok, en azından bize söylenenler doğruysa. Yaygın şekilde yabancı düşmanlığı var, zenofobi; şovenizm var, ırkçılık var, özellikle antisemitizm. Otoriterlik ve anomi bir hayli yaygın görüntüye sahip ve bu toplumsal yapının siyasal beklentisi güçlü ve otokrat olan bir lider tarafından

yönetilmek beklentisidir. Dünyada nerede çıkartırsan bu yapı aynı sonucu üretmektedir, bizde de aynı sonucu üretiyor. Dolayısıyla bizdeki muhafazakâr yapının temel bir sonucu.

Bu ortamlarda siyasal parti tutma olmuşsa anlamlı ve güçsüz duygular haline dönüşüyor. Özellikle çoğunlukçu seçim sistemlerinde çatışmacı bir yapıyı destekliyor, koruyor, güçlendiriyor. Yine çoğunlukçu seçim kurallarının uygulandığı yerlerde yüzde 40 civarındaki bir blok, son derece önemli bir şekilde bu sistemin çatışmacı bir istikrar yapısına sahip olmasını sağlayabilen bir yapı ve öyle devam ediyor. 2017 Anayasa değişikliğiyle birlikte de halkın doğrudan doğruya temsilcisi ve tercihi olduğu ve halkın her istediğini yapmaya yetkili ve etkili olduğu iddiasına dayanan popülist bir liderlik ruhuyla hareket eden bir siyasal rejim ortaya çıkabilmiş durumdadır. Bu milli iradenin kişiselleştirilmiş gücünü temsil eden tekil bir beyin kişisel takdirine dayalı olarak kurum ve kural tanımayan bir hükümet etme uygulamasına geçiş anlamını taşıyor ve onun içinde yaşıyoruz bugün temel itibariyle.

Sonuçta kent yoksullarının egemen olduğu ve bunların en büyük kitleyi oluşturduğu ve sultanizm rejimi altında yönetildikleri ve bunun için onu desteklemeye yatkın oldukları bir yapıda kişisel, şahsi takdirle karar vererek hareket eden bir siyasal liderden ibaret bir sistem bugün Türkiye'nin rejime olarak yerleşmiş bulunmaktadır ve bu tür siyasal rejimlerde seçim kazanmak çok büyük yararlar, kaybetmek ise çok büyük zararlara neden olmaktadır. Onun için çok zor bir seçime giriyoruz, fevkalade zor bir seçime giriyoruz. Bu sıfır toplamda oyun ve böyle bir ortamda aynı zamanda çatışma bir erdem ama uzlaşma ise zafiyet olarak algılandığından dolayı, uzlaşmaya dayalı bir rejim olan demokrasiye geçiş hiç de kolay olmayacak gibi gözüküyor. Ve bu ortamın doğal siyasal vatandaşı, lideri alkışlamak özgürlüğüne ve ödevine sahip olan bir vatandaştır, onun dışında başka bir ödevi ve hakkı bulunmamaktadır. Böyle bir ortam, seçim ortamı fevkalade zorlu bir seçim ortamıdır. Seçmen ne derece aymıştır onu bilmiyorum, onu genç meslektaşlarıma bırakayım, onlar bu konuyla bizi aydınlatsınlar. Çok çok teşekkür ederim.

ibrahim uslu - Herkese selamlarımı, saygılarımı iletiyorum. Şu saatte şey sizi çok yormadan biraz daha pratik ve önümüzdeki seçimde seçmen davranışını, daha doğrusu seçim sonuçlarını seçmen profilleri üzerinde ya da tipolojileri üzerinde ben biraz yorumlarda bulunmaya çalışacağım. Hocam detaylı anlattı, o yüzden çok detaya girmeyeceğim.

Şu an hali hazırdaki partilerin seçmen yapılarına ve önümüzdeki seçimlerde bunların seçim sonuçları üzerinde nasıl etkileri olabileceğine baktığımızda, burada benim gördüğüm 4 tane kritik seçmen profili var. Bunlardan birincisi sadık seçmenler, bunlar kendi içerisinde tipler ayrılıyor. İkincisi, rasyonel seçmenler; hocam da bunlardan bahsetmişti biraz önce. Üçüncüsü, genç seçmenler ve dördüncüsü de negatif partizanlık dediğim benim, daha doğrusu uluslararası literatürün de negatif partizanlık dediği bir başka davranış biçimi.

Şimdi bu 4 seçmen profili ya da tipolojisi farklı reaksiyonlar gösteriyor, farklı faktörlerden etkileniyor; oy verme motivasyonları farklı ve farklı partilerde daha çok konsantre oluyor. Siyaset biliminin de araştırmacıların da aslında yapmaya çalıştığı şey, seçmen davranışlarını anlamaya çalışıyoruz. Siyaset biliminin doğduğu günden bu tarafa bir bilim olarak, seçmen davranışı ve seçmen tercihleri ve seçmen davranışını belirleyen faktörler önemli bir soru işareti tabii. Bu üstüne üstlük dönem dönem de değişiyor. O yüzden bunun üzerinde sürekli konuşmak bizim her zaman yaptığımız bir şey. Belki ortalama bir siyasete ilgili insan için bunlar sıkıcı olsa bile, biz mecburen bu seçmen davranışlarını, sizlerin davranışlarını aslında anlamaya çalışıyoruz, hepimizin davranışlarını anlamaya çalışıyoruz.

Birinci kitle sadık seçmenler; hocam biraz önce bahsetti yüzde 40'lar civarında ama zannediyorum sadece sadık seçmen, yani siyaset bilimi literatüründe sadık seçmen olarak nitelendirilen grubu tarif etmedi. Biraz daha bu halk arasında kemik seçmen denen, her durumda parti tercihini değiştirmeyecek falan kitleden bahsetti. Sadık seçmenler dediğinizde, yani literatüre göre sadık seçmen en az iki seçimde arka arkaya aynı partiye oy veren ve kendini bir parti kimliğiyle tanımlayan, sorduğunuz zaman AKP'liyim, CHP'liyim falan diye parti kimliği ya da kendini tanımlayan kitle demek. Bu kitle önceden yüzde 70-80 aralığındaydı. Fakat özellikle bu 2018'den sonra, ittifak sisteminin doğmasından sonra ve bu genç seçmenlerin devreye girmesinden sonra ve şehirleşmenin etkisiyle azalmaya başladı, yüzde 70'lerin altına indi. Tam olarak yüzde kaç? Bunu anlamak çok zor. Niye çok zor? Çünkü biraz sonra bahsedeceğim; önceden partiye sadakat olurdu, şimdi bir de ittifaka sadakat çıktı. Partiye sadık değil ama ittifaka sadık. Partiye niye sadık değil? Çünkü zaten kendi partisi diyor ki, "bana verme şuna oy ver, ortağım oyu ver, onunla ortak liste girdik" diyor falan. Adam istese bile zaten kendi partisine oy veremiyor. Bir ittifak sadakati falan çıktı, o yüzden de hangi partinin seçmeni falan, oralarda biraz işler

ibrahim uslu

4 tane kritik seçmen profili var. Bunlardan birincisi sadık seçmenler, bunlar kendi içerisinde tipler ayrılıyor. İkincisi, rasyonel seçmenler; hocam da bunlardan bahsetmişti biraz önce. Üçüncüsü, genç seçmenler ve dördüncüsü de negatif partizanlık dediğim benim, daha doğrusu uluslararası literatürün de negatif partizanlık dediği bir başka davranış biçimi.

karışıyor ama yüzde 70'lerin altına indi artık bu, onu biliyoruz. Bu ittifak sistemi seçmen sadakatini azaltan bir işlev görüyor. Mesela İYİ Parti'nin sadık seçmeni yok. Yani çünkü niye? Arka arkaya 2 kere kendi adıyla seçime girmediği için, daha önce bir kere girdi 2018 seçimlerinde ve 2019'da İYİ Parti yoktu, sadece belli illerde vardı. Onun dışında İYİ Parti olmadığı için, İYİ Parti'nin sadık seçmen kitlesinden falan bahsedemiyoruz. Şimdi kilometreyi sıfırlamış olarak yeniden, eğer o da tamamen bütün illerde kendi listeleriyle yarışa girecek olursa yeniden bir seçmen kitlesi olacak. Diğer yeni kurulan partilerin bir seçmen kitlesi olmayacak. Onların oy oranlarını, seçmen profillerini anca araştırmalardan falan göreceğiz. Ama zaten o seçmen grubu diyelim ki DEVA'ya, Gelecek'e oy vermeyecekse eğer milletvekili seçimlerinde bu şey ittifakla girilecekse, ortak listeyle girilecekse biz aslında... Yani son seçimde hangi partiye oy verdin? "DEVA'ya oy verdim" ve DEVA seçmeninin profilini falan çıkaramayacağız. Çünkü "son seçimde CHP'ye oy verdim diyecek ya da İYİ Parti'ye oy verdim" diyecek "ama aslında gönlünden geçen DEVA'ydı falan..." İşler orada biraz daha karışıyor. Yani bu ittifak sistemi ve araştırmacılar açısından da siyaset bilimciler açısından da bir zorluk yaratıyor.

Sadık seçmenlerin sadakatlerinin farklı farklı noktaları olabiliyor. Bunlardan birincisi partiye sadakat. Amerikan sisteminde yahut İngiltere'de sisteminde falan partiye sadakati çok daha rahat ölçümleyebiliyorsunuz. Niye? İşte her bir parti zaten yüzyılı aşmış partiler ve onların bir sadık seçmen kitleleri var. Hatta bu Amerikan seçimlerinde falan görürsünüz; bir işte mavi eyaletler var, kırmızı eyaletler var, bir de swing eyaletler var falan. Zaten seçim sonucunu da o kaygan eyaletler belirliyor, onun dışında zaten değişmiyor. Biliyorsunuz ezberce yani oradan Cumhuriyetçiler önde çıkacak ya da bütün delegeleri onlar alacak ya da öbür tarafta Demokratlar alacak, onlar biliniyor. Ama Türkiye'de buna uyan, bu tanıma uyan bir tek parti var CHP. CHP'nin bir sadık parti seçmen kitlesi var. Lider değişse de politikalar değişse de falan bu kitle çok fazla etkilenmiyor. O yüzden belli bir aralık içerisinde hareket ediyor. Kemal Bey uzun zamandır o hani camdan tavani kırmaya çalışıyor. Biraz limitler dolayısıyla CHP'nin oylarını sosyolojik bariyerler tarafından ya da faktörler tarafından belirleniyor. Ama CHP'nin bir sadık seçmen kitlesi var. Politikalarından bağımsız olarak, liderinden bağımsız olarak,

adayından bağımsız olarak, seçimde yürüttüğü kampanyadan bağımsız olarak CHP'ye oy veren bir kitle var.

Lidere sadakat var. Mesela AK Parti seçmenleri böyle seçmenler. Parti ile ilgilenmiyorlar aslında, adaylarla da ilgilenmiyorlar. Onlar sadece lidere bakıyorlar ve lidere göre oy veriyorlar. O yüzden parti önemli değil ama lider önemli. Bu lider kültürü özellikle Gezi olaylarıyla birlikte AK Parti'de iyice güçlendirildi. O "yedirmeyiz" sloganıyla ve Reisçilik diye bir şey ortaya çıktı, o güne kadar yoktu aslında bu. O günden sonra bu AK Parti'nin içindeki tartışma, Davutoğlu'cular-Reisçiler ayrışması bunu iyice besledi. Sonra Davutoğlu tasfiye edildikten sonra artık AK Parti'de kalan herkes zaten Reisçi olmuştu. O yüzden lidere sadık seçmen kitlesi AK Parti'de söz konusu.

Bir ideolojiye sadakat var. Onlar da genel başkanıyla, partinin adıyla, adaylarla falan ilgilenmiyor. Bunlar daha çok iki partide odaklanıyor Türkiye'de: HDP ve MHP. Burada da HDP ile MHP birbirine yakın düşüyor yani ideoloji partisi olması hasebiyle. Bir de ittifak seçmenleri var. Dediğim gibi bunların partisini ölçemiyorsunuz ama o ittifakın seçmeni ve ittifak kimi gösterirse, kimi aday çıkarırsa falan ona oy veriyor.

Şimdi bu sadık seçmenler; tıpkı özel sektörde, pazarlama sektöründe falan olduğu gibi pazarlama sektörü de uzun zaman sadık müşteri yaratmaya çalıştı. Fakat bir süre sonra bu hem seçeneklerin artması hem eğitim hem şehirleşme hem tüketim kültürü ve o rasyonel tercih kültürünün değişmesiyle birlikte firmalar bu sadık müşteri yaratma konusunda ciddi sorunlar yaşamaya başladılar. Pazarlama sektörüyle ilgilenenler beni daha iyi anlayacaktır. Bu şeye baktığınızda varsayımları vardı özel sektörün. Yani kaliteli ürün üretirsem, müşterim sadık olur diye bir varsayım. O zaman ilk önce reklamla başladı. İyi reklamımı yaparsam, beni tanırlarsa ürünümü alırlar, reklamcılık gelişti. Fakat sonra herkes reklam yapmaya başladı, yok bir yerden ayrılmak lazım. Ürün kalitesini ayrışalım dediler, ürün kalitesinde ayrışmaya çalıştılar. İşte bu kalite kontrol çemberleri, kalite yönetim sistemleri falan ondan sonra çok çıktı. Kalite ile ayrılmak istedi, herkes onu yaptı. Bu sefer markalaşma geldi, herkes markalaşiyor. Olmadı müşteriyle daha yakınlaşalım. Nasıl yapalım? Müşteri ilişkileri yönetimi, CRM falan, büyük yatırımlar, veri tabanları... Günün birinde bizim doğum tarihimiz, evlilik yıldönümümüz, kaç çocuğumuz falan filan. Onları aldılar, çiçekler yollamaya başladılar, müşteriyi tanımaya çalıştılar. Fakat şimdi ne yaparlarsa yapsınlar müşteri sadakatini gerçekleştirmek kolay olmuyor firmalar açısından. Yani üründen memnun, büyük marka, hiçbir şikâyeti yok, müşteri memnuniyeti tavan, kalite yerinde, prestijli falan filan ama hiç arka arkaya iki kere aynı cep telefonunu alan var mı diye ben bazen sorarım. Büyük çoğunluk mesela birden fazla marka alıyor. Niye? Bir doğru deneyeyim diye. Yani marka sadakati olanlar var elbette ki.

ibrahim uslu

CHP'nin bir sadık parti seçmen kitlesi var. Lider değişse de politikalar değişse de falan bu kitle çok fazla etkilenmiyor.

Bir ideolojiye sadakat var. Onlar da genel başkanıyla, partinin adıyla, adaylarla falan ilgilenmiyor. Bunlar daha çok iki partide odaklanıyor Türkiye'de: HDP ve MHP.

Benzer bir şey partiler için de geçerli. İşte çok çalışan siyasetçi hep oy alır. Çok çalışıyorsunuz, oy vermiyor, bir sürü yerel seçimde mesela böyle şeyler yaşanıyor. Adam karınca gibi belediye başkanı, seçmen onu değiştirmek istiyor, vermiyor. Ben defalarca şahit olmuşumdur; vatandaş memnuniyeti çok yüksek siyasetçi, milletvekili falan ya da parti; vermeyeceğim diyor bu sefer de. Niye? Bir yerden kafayı takmış, değiştirmek istiyor, aslında belki değişim iradesi daha güçlü. Şimdi bu sadık seçmen üretmek partiler açısından da tıpkı pazarlama sektöründe şirketler açısından olduğu gibi önemli bir sorun haline gelmeye başladı. O yüzden de bu popülist liderler en sonunda anlatacağım bu negatif partizanlığı kullanmaya başladılar. Yani ötekinden nefret ettirmek suretiyle kendine sadık tutmaya çalışıyor. Bir korku yayarak kendine sadık tutmaya çalışıyor. O yüzden musadık seçmenler evet, önümüzdeki seçimlerin elbette bütün seçimlerde olduğu gibi önemli belirleyicilerden biri olacak. Fakat eskisi kadar artık seçim sonuçlarını belirlemedi ki güçleri çok yüksek değil. Hâlâ yüksek ama o kadar da yüksek değil.

İkinci grup, bu bizim literatürümüze ya da bizim Türkiye’de en fazla ihmal edilen grup bence; bu rasyonel seçmenler ya da dünyadaki yeni adıyla bağımsız seçmenler. Buna dönem dönem işte yüzergezer seçmen deniyordu *floate water* ya da *swing water* falan deniyordu, kaygan seçmenler falan. Yani bunların temel özellikleri ne? Kendilerini bir parti kimliğiyle tanımlamıyorlar, her seçimde rasyonel gerekçelerle; yani bakıyor politikalarına, programlarına, adaylarına ve sayesinde kendisine ne vadettiğine ve ona göre parti tercihini yapıyor. Şimdi bu niye Türkiye’de çok önemli? Hatırlayacaksınız, Türkiye’de bir kararsız seçmen fenomeni var. Ben buna şey uzun zamandır itiraz ediyorum. Sektörden biri çıkıp, "birinci parti kararsızlar, bugün seçim olsa kararsızlar kazanıyor" falan. Onun üzerinden bir sürü siyasal analizi yapılır Türkiye’de. İktidara yakın olanlar, "bakın seçmen bizden kopuyor ama muhalefete de gitmiyor, kararsız havuzunda duruyor" diyor. Muhalefet suçlanıyor, "siz beceremiyorsunuz, bir kararsız seçmeni tavlayamadınız, adamlar oradan koptu bu açıkta duruyor, rafta duruyor da size gelmiyor" falan diye.

ibrahim uslu

Rasyonel analiz yapıyorlar, iyi eğitilmişler ve şu an 4 seçmenden biri benim hesaplamalarına göre bir bağımsız seçmen profiline sahip. Bu ittifak süreci de seçmenlerin bağımsız seçmen haline gelmesini iyice teşvik etti. Çünkü artık insanlar, özellikle bu 40 yaş altındaki seçmenler benim gördüğüm bağımsız seçmen davranışları eğilimleri göstermekte çok daha kararlılar ve o sayı artıyor.

Ama kavram yanlış. Yani aslında onlar kararsız seçmen falan değil, bağımsız seçmen. Şimdi bu bağımsız seçmen realitesi son Amerikan seçimlerinde falan da çok tartışıldı. Hatta Trump'ın fark yemesinde bağımsız seçmenlerin blok olarak neredeyse Biden'ı desteklemesinin rolü olduğuna dair çok sayıda değerlendirme de çıktı. Yani öyle midir, değil midir? O ayrı bir tartışma ama böyle çok sayıda yorum yapıldı. Özellikle swing state dedikleri yerlerde bağımsız seçmenlerin Biden'ın kazanmasında önemli rolü olduğu söylendi. Bunların sayısı Türkiye’de de çoğalıyor. Özelliklerine baktığınızda 40 yaşın altındalar, metropollerde yaşıyorlar, iyi eğitilmişler ve ortalamanın üzerinde gelire sahipler. Şimdi bu kitle önceden farkında bile değildik, yüzer gezer seçmen diyorduk, kararsız seçmen diyorduk, son günde karar verecekler

falan. Son güne kadar bunlara yatırım yapıyordu. Fakat sonra süreç içerisinde bunları analiz ettikçe gördük ki, böyle kolay kolay tanımlanabilen bir seçmen kitlesi değil. Rasyonel analiz yapıyorlar, iyi eğitimliler ve şu an 4 seçmenden biri benim hesaplamalarına göre bir bağımsız seçmen profiline sahip. Bu ittifak süreci de seçmenlerin bağımsız seçmen haline gelmesini iyice teşvik etti. Çünkü artık insanlar, özellikle bu 40 yaş altındaki seçmenler benim gördüğüm bağımsız seçmen davranışları eğilimleri göstermekte çok daha kararlılar ve o sayı artıyor. Benim gördüğüm, önümüzdeki süreçte partiler açısından en büyük sorun bu bağımsız seçmenleri ikna etmek olacak.

Genç seçmenler; bu Z kuşağı falan büyük tartışmalar yaşandı biliyorsunuz. Hatta 6 milyon seçmen sandığa gidecek, bütün dengeleri değiştirecek. Şimdi burada genç seçmenden kasıt ilk kez oy kullanan seçmen mi, 18-24 yaş arası mı, -yani 25 yaşına kadar olan seçmen mi, 29 yaşına kadar olan seçmen mi, yoksa 30-40 yaşına kadar olan seçmen mi? Bence tartışılır. Orada bir tartışma veya en azından benim zihnimde bir tartışma var. Sedat Peker'den ilhamla söylemiyorum bunu ama bütün araştırma verileri onu gösteriyor; 40 yaş altındaki seçmen de 40 yaş üstündeki seçmenin davranışlarında gerçekten gözle görülür farklılıklar söz konusu. Bu şey aşağıya doğru indikçe, hakikaten ortalamadan farklılaşıyor. O yüzden ben genç seçmen diye bu 40 yaş altını, bağımsız seçmenlerin de yoğun olduğu grubu genel olarak almayı, daha daralttığımızda da 29 yaş altını almayı daha doğru buluyorum. O yüzden sadece Z kuşağı falan değil, biraz daha geniş bir aralıkta genç seçmenleri değerlendirmek lazım. 40 yaş altını baz alacak olursanız, seçmenin yaklaşık yüzde 50'sine tekabül ediyor. Şimdi bu niye önemli? Genç parti politikalarını belirlemek açısından, genç seçmen deyince gidip 18-24 yaşa odaklanıyorlar. Orada ama çok geniş bir aralığı ihmal ediyor partiler. Oysaki esas kitle benim gördüğüm Türkiye'de dedim ya yüzde seçmenin yüzde 50'si aşağı yukarı 40 yaş altındaki kitle ve oraya ulaşmak, 18-24'e ulaşmaktan biraz daha kolay. Niye? Çünkü 25'ten sonra bu seçmenlerin siyasete ilgisi artmaya başlıyor, politikayı takip ediyorlar, iletişim kanallarını, haber kanallarını takip ediyorlar. 18-24 çok spesifik bir grup ve onlara ulaşmak bir taraftan çok kolay, bir taraftan çok zor; etkileyemiyorsunuz çünkü.

Son olarak bu negatif partizanlık. Dedim ya, sadık seçmen kitlesi üretemeyince -popülizmin insanoğluna kötü bıraktığı en kötü miraslarından biri bu- karşı taraftan nefret ettirmek. Şimdi sadık seçmen kitlesi üretmek için bir taraftan da bir vatandaş memnuniyeti yaratmanız gerekiyor. Sizin başarılı olmanız gerekiyor ki, seçmen gelsin bir dahaki sefer size oy versin. Ama böyle bir vatandaş rızası ya da memnuniyeti üretemiyorsanız ve onların da oyunu almak istiyorsanız ne yapacaksınız? Çözümü buldular, karşı taraftan nefret ettiriyorsunuz. Karşı taraftan nefret ettiğinde, o zaman onlar iktidara gelmesin diye gelip size oy veriyor. Bu stratejik oy verme

ibrahim uslu

Sizin başarılı olmanız gerekiyor ki, seçmen gelsin bir dahaki sefer size oy versin. Ama böyle bir vatandaş rızası ya da memnuniyeti üretemiyorsanız ve onların da oyunu almak istiyorsanız ne yapacaksınız? Çözümü buldular, karşı taraftan nefret ettiriyorsunuz. Karşı taraftan nefret ettiğinde, o zaman onlar iktidara gelmesin diye gelip size oy veriyor.

davranışından biraz daha farklı bir şey. Çünkü stratejik oy verme davranışında karşı taraftan nefret etme, ona düşmanlık besleme, ona kızma, öfke duyma, bilmem ne falan gibi patolojik reaksiyonlar yok. Burada, bu var. Bu mesela iki önceki Amerikan seçimlerinde işte "Demokrat adaya ya da Cumhuriyetçi adaya çok kızgıyım, öfkeliyim" diyen Amerikan seçmenlerinin oranı yüzde 30-40 aralığındayken, son seçimde bu yüzde 70'lerin üzerine çıktı. Yani "öfkeliyim, kızgıyım, nefret ediyorum vesaire" falan diye.

Türkiye’de bu konuda en azından ben kişisel olarak bir çalışma yürütmedim bu negatif partizanlığın etkisi. Fakat öyle birkaç deneme yapmıştım ben. Yani niye bütün o bu ekonomik krize, bilmem başarısızlığa falan rağmen hâlâ AK Parti'nin oyları azalmıyor falan sorusunun yanıtı biraz da bu negatif partizanlıkta yatıyor. Çünkü uzun zamandır bu kutuplaşmayı, sadece kutuplaşmanın ötesine geçip karşı tarafı şeytanlaştırmaya döndüğünden bu tarafa -ki 2017 referandumuyla birlikte başladı- bu negatif partizanlık benim gördüğüm Türk siyaseti üzerinde etkili olmaya başladı. Ekonomi, iktidarın performansı, vatandaşın kamu hizmetlerinden memnuniyet seviyesi falana baktığınızda normalde AK Parti'nin bu oy oranlarına çıkamaması

ibrahim uslu

Negatif partizanlığın ben önümüzdeki süreçte, yani eğer bu dönem kapanıp yeni bir dönem açılmazsa -önümüzdeki 14 Mayıs ya da 18 Haziran seçimlerinde ya da tarihini bilmediğimiz bir vakitte yapılacak seçimlerde- bu negatif partizanlığın Türkiye'deki seçmen davranışlarını ya da seçim sonuçlarını etkileyecek en önemli faktörlerden biri olduğunu düşünüyorum.

AK Parti'nin başarılı olduğu dönemlerde kendi seçmeninden 10 üzerinden 7-8 arasında not alırdı. Bu, bundan 1,5 yıl önce en sona düştüğümüzde 5'e düşmüştü kendi seçmeninde. Tüm seçimde AK Parti başarılı olduğu dönemlerde 2013-2014'lere kadar 10 üzerinden 5 alırdı. Şimdi bu notu bundan 1,5-2 yıl öncesinde 3'e düşmüş durumda. Şimdi ortalamada 3, kendi seçmeninden 5 alan bir partinin oy oranlarına bakıyorsunuz; hâlâ iktidar için en büyük parti ve iktidar içinde başa gürşen partilerden biri pozisyonunu koruyor. Burada bu negatif seçmen realitesinin ben önemli olduğunu düşünüyorum. Negatif partizanlığın ben önümüzdeki süreçte, yani eğer bu dönem kapanıp yeni bir dönem açılmazsa -önümüzdeki 14 Mayıs ya da 18 Haziran seçimlerinde ya da tarihini bilmediğimiz bir vakitte yapılacak seçimlerde- bu negatif partizanlığın Türkiye'deki seçmen davranışlarını ya da seçim sonuçlarını etkileyecek

en önemli faktörlerden biri olduğunu düşünüyorum. İktidar da bunun farkına vardığından bu tarafa şeytanlaştırma, kriminalize etme... Önce ötekileştirdi, itibarını sarstı, sonra "biz ve öteki", "biz ve diğerleri" falan ayırımını yaptı. Arkasından yavaş yavaş kriminalize etti, "terörü destekliyor" falan. En sonunda şeytanlaştırıldı ve mesela bu yakın zamana kadar, bundan 4-5 ay öncesine kadar açıkça hiçbir zaman Sayın Cumhurbaşkanı şey dememişti: "Bu 6 partinin tamamı da terörü destekliyor" dememişti. O aşamayı da geçti, "6 partinin tamamı terörü destekliyor biliyorsunuz" dedi 6'lı Masa'ya. Önceden sadece CHP için, HDP'yi falan ima yollu; artık açıkça "bunlar teröre destek veren partiler" dendi. "Zaten kökü dışarıda, Soros'un çocukları vesaire" falan. Yani artık şeytanlaştırıldı. O yüzden benim gördüğüm bu zaman zaman sokaklarda rastladığımız ve anlamakta zorlandığımız bir seçmen kitlesi var. Yani "çok yoksulum,

geçinemiyorum, perişanım, ilaçlarımı alamıyorum, evin kirasını ödeyemiyorum, çocuğu okula harçlıksız gönderiyorum, kuru ekmekle gönderiyorum" diyen ebeveynler, sonra hangi parti oy vereceksiniz dediğinde "tabii ki AK Parti; yansa da yıkılsa da, batsa da AK Parti" falan diyen seçmenlerin biraz dibine indiğimizde de bu negatif partizanlığın önemli etkileri olduğunu düşünüyorum. O yüzden bu negatif partizanlık benim gördüğüm hem popülizmin hem de Türkiye'de Cumhur İttifakı'nın önemli inovasyonlarından biri siyasette. Zararlı bir inovasyon tabii ki ama önümüzdeki süreçte seçmen davranışlarını anlamak açısından bize yol gösterici olacak bir kavram. Teşekkür ederim.

aylin aktükün - Derya aslında sizde araştırmalarda kararsızları dağıtmayı sevmiyorsunuz değil mi? Siz onları bağımsız diye mi düşünüyorsunuz?

ersin kalaycıoğlu - Yani onların özel olarak analiz edilmesi gerek diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

derya kömürcü - Öncelikle şunu söylemek istiyorum; bu kadar acının, üzüntünün, öfkenin olduğu, bu hislerin olduğu bir yerde sakın sakın konuşmak çok kolay değil açıkçası. Yani tamam sakınleşelim ama öfkemizi de yitirmeyelim diye düşünüyorum bir yandan, onu vurgulamak istedim.

Ben en son 12 yıl önce İktisatçılar Haftasında konuşmuşum. Gelmeden önce baktım oturumun başlığı neydi diye. Muhalefetini arayan Türkiye'ymiş. Şimdi aradan 12 yıl geçmiş, seçime doğru gidiyoruz. Yani yine burada saatler boyunca muhalefet üzerine konuşsak, konuşuruz. O gün de Cumhuriyet Halk Partisi üzerine işte birtakım açmazları ve imkânları üzerine uzun uzun

konuşmuştuk. Ama bence bugün burada biz yeni bir şeyden de bahsedebiliriz. Yani hani muhalefetini arayan Türkiye değil de belki de yeni iktidarını arayan bir Türkiye'den, böyle bir olasılıktan da bahsediyor olabiliriz diye düşünüyorum. Tam da o yüzden bugün biraz burada bu yaptığımız araştırmalardan yola çıkarak önümüzdeki seçime doğru - seçim 14 Mayıs'ta mı yapılır, yoksa 18 Haziran'da mı yapılır bilmiyorum- ama bence ertelenmesinin normal koşullarda olasılığı yok ama neyin normal olduğunu da artık yitirmiş durumdayız- giderken seçmen eğilimlerini biraz analiz etmek, bu eğilimleri belirleyen, bunlar üzerinde etkili olan faktörler neler? Ve tabii yani birçoğunuzun da merak ettiği

şey, aslında bütün bu analizlerden önümüzdeki seçime dair ne tür çıkarımlar yapabiliriz, nasıl bir seçim sonucuyla karşılaşabiliriz? Yani bunlar üzerine biraz konuşmak istiyorum.

Benim tabii iki şapkam var. Yani bir yandan akademisyenim, siyaset bilimciyim, üniversitede çalıştım, ihraç edildim, 6 yıldır uzaktayım falan ama bir siyaset bilimci gözüyle birtakım rakamları anlamaya çalışıyorum, sorular oluşturmaya çalışıyorum. Ama bir diğer şapkam da artık bir kamuoyu araştırmacısıyım. Yöneylem Araştırma'da Genel Koordinatör olarak çalışıyorum ve bugün bahsedeceğim şeyler de ağırlıklı olarak bizim 2 yılı aşkın süredir Yöneylem Araştırma'da her ay düzenli olarak yaptığımız Türkiye Siyaset Paneli Araştırmalarından çıkan bulgular ve oradaki genel trendin aslında bize ne gösterdiği ile ilgili olacak diyebilirim.

derya kömürcü

Türkiye'de siyasal alan o kadar daralmış durumda ki, insanların kendi hayatlarını iyileştirmek için, yani en genel anlamıyla siyaset yapabilmek için yapabilecekleri şeyler o kadar baskılanmış durumda ki -bu geleneksel olarak da böyleydi, tarihsel olarak da böyleydi belki bu topraklarda ama- bugün geldiğimiz noktada artık siyasal alan o kadar daralmış durumda ki, herkes siyasal katılımın bir aracı olarak oy kullanmayı çok önemsiyor.

Şimdi oturumumuzun başlığı Türkiye'de seçmen olmak ya; Türkiye'de seçmen olmak dendiğinde benim aklımda beliren ilk düşünce, Türkiye'de seçmen olmak çok önemli. Yani Türkiye'de oy kullanmak çok önemli. Türkiye'de herkesin oyu çok kıymetli. Bu neden böyle diye düşünüyorum. Yani neden Türkiye mesela diğer ülkelerle kıyaslandığında katılım oranı bu kadar yüksek bir ülke? Yani bunu biraz anlamaya çalışıyorum. Bu arada bir parantez açayım; önümüzdeki seçimde ben katılım oranının bir miktar düşebileceğini düşünüyorum. Yani sadece deprem nedeniyle ortaya çıkan nüfus hareketliliğinden dolayı değil, aynı zamanda iktidarın kaybettiği oyların, AKP ve MHP'den vazgeçme eğiliminde olan seçmenlerin bir kısmının en azından alternatif partiler bulamadıkları için sandığa gitmeme eğiliminde olabileceklerini düşünüyorum. Bu yüzden katılım önümüzdeki seçimde bir miktar daha düşük olabilir. Parantezi kapatayım. Türkiye'de seçime

katılım oranları yüzde 85, 86, 88; bu aralıklarda çok yüksek rakamlar. Neden böyle olduğunu düşündüğümde, yani acaba Türkiye'de demokrasi çok iyi işliyor, çok sağlıklı bir demokrasimiz var da o yüzden hani seçimler bir bayram havasında geçiyor, herkes koşa koşa oy kullanmaya gidiyor bu yüzden mi diye düşünüyorum. Aslında tam tersi. Türkiye'de siyasal alan o kadar daralmış durumda ki, insanların kendi hayatlarını iyileştirmek için, yani en genel anlamıyla siyaset yapabilmek için yapabilecekleri şeyler o kadar baskılanmış durumda ki -bu geleneksel olarak da böyleydi, tarihsel olarak da böyleydi belki bu topraklarda ama- bugün geldiğimiz noktada artık siyasal alan o kadar daralmış durumda ki, herkes siyasal katılımın bir aracı olarak oy kullanmayı çok önemsiyor. Eğer hayatlarında bir şeyi değiştirebileceklerse seçmenler bunu oy vererek yapabileceklerine inanıyorlar. Yani bugün işte milli güvenlik gerekçesiyle grevlerin yasaklandığı bir ülkede yaşıyoruz. En basit basın açıklaması teşebbüslerinin göz altılarla sonuçlandırıldığı bir ülkede yaşıyoruz. İnsanların bazı şeyleri değiştirmek için imza vermekten bile

çekindikleri bir ortamda yaşıyoruz. Öyle olunca tabii ki seçmen olmak benim gözümde Türkiye'de çok geniş halk kesimleri için -belli örgütlü kesimleri dışarıda bırakarak söylüyorum- aslında yegâne siyasi katılım yolu ve bu yüzden çok önemli. Herkes oyunun boşa gitmemesini, bir işe yaraması istiyor. Orada da tabii iki eğilim var aslında. Yani bir yanda önümüzdeki seçimde oyunu kullanarak değişimin bir parçası olmak isteyenlerle, yine önümüzdeki seçimde oyunu kullanarak statükoyu devam ettirmek ya da var olanı devam ettirmek isteyenler arasında da bir mücadele olduğu belki söylenebilir.

Peki, bizim araştırmalarımızda söylememiz gereken, beklenen şeylerden birisi tabii işte bu değişimle statükonun mücadelesinde kim galip gelecek sorusu. Biz her ay araştırmalarımızı açıklarken en merak edilen sorulardan birisi, önümüzdeki pazar seçim olsa grafiğinin sonuçları. Yani o sorunun sonuçları; kim birinci parti olacak, yüzde kaç oy alacak, ikinci parti nedir falan. Ben her seferinde şunu özellikle vurguluyorum: Biz kesinlikle bir seçim sonucu açıklamıyoruz. Biz araştırmamızın yapıldığı tarih aralığındaki Türkiye seçmen evrenini yansıtan örneklemin sonuçlarını bir projeksiyon yapıyoruz ve o ana ait bir fotoğrafı anlatıyoruz. Şimdi bugün de benim bahsedeceğim belli bulgular hem en son araştırmamızın bulguları olarak değerlendirilebilir, hem de iki yıla yayılan uzun bir süreçteki tekrar eden, tekrarlanarak test edilen sonuçlar olarak değerlendirilebilir.

Burada baktığınızda ben her ay aslında bu önümüzdeki pazar sorusundan daha çok 3 soru var ve o 3 soruyu merak ediyorum, o 3 sorunun yanıtını merak ediyorum Türkiye'de siyasi ortamı anlayabilmek için. Bunlardan birisi, Türkiye nasıl yönetiliyor sorusu. İkincisi, seçmenlerin nasıl bir sistemle yönetilmek istediği; yani cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini mi yoksa parlamenter sistemi mi tercih ettikleri. Üçüncüsü de karşısındaki bir adaydan bağımsız olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'a oy verip vermeyeceklerine yönelik yanıtladı.

Şimdi ben bu üçünü birden analiz ettiğimde, aslında neredeyse bir yılı aşkın bir süredir; örneğin 22-24 ay önce farklı sonuçlar elde ediyorduk ama son bir yıldır neredeyse istisnasız bir şekilde çok net muhalefet tarafında %55 civarında bir konsolidasyon olduğunu görüyorum. Yani Türkiye nasıl yönetiliyor diye sordüğümüzde, ortalamaya vurduğunuzda yüzde 55'lik bir seçmen kümesi Türkiye'nin kötü yönetildiğini düşünüyor. Bunun yüzde 60'ın üstüne çıktığını da gördük ama hiç yüzde 50'nin altına düşüğünü görmedik. Belki kötü yönetiliyor sözünden daha etkileyici olan, iyi yönetildiğini düşünenler hiç yüzde 30'u geçmedi son 12 ayda baktığınızda yüzde 25-28 aralığında seyreden bir rakam. Bu, ciddi bir eleştiri olduğunu gösteriyor toplumda iktidara yönelik. Bunun sonucu, peki yani bu eleştiri Türkiye'nin kötü yönetilmesi neyle ilgili diye analiz etmeye çalıştığımızda da açıkçası bugün içinde bulunduğumuz tek adam rejiminin, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi adı verilen bu sistemin doğrudan bununla bir ilişkisi olduğunu düşünüyor seçmenler.

derya kömürcü

Türkiye nasıl yönetiliyor diye sordüğümüzde, ortalamaya vurduğunuzda yüzde 55'lik bir seçmen kümesi Türkiye'nin kötü yönetildiğini düşünüyor.

Çünkü "parlamentar sistem mi, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi mi" diye sorduğumuzda, seçmenlerin üçte ikisi parlamentar sistemi tercih ediyorlar. Dolayısıyla çok net bir şekilde Türkiye'nin kötü yönetilmesi ile var olan tek adam rejimi arasında bir ilişki olduğu görülüyor. Bu ilişkinin devamında da bu sistemin yürütücüsü ve uygulayıcısı olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yönelik bir tepki olduğu görülüyor. Yani şimdi evet AKP belli bir düzeyde oylarını koruyor, Cumhurbaşkanı Erdoğan belli bir düzeyde oylarını koruyor ama artık yüzde 50'yi bulmanın çok uzağında görünüyor. Yani asla oy vermeyeceğim diyenler yüzde 55 seviyesinde. Bazen bu yüzde 58'e kadar çıkıyor ama hiç yüzde 52'nin altına düştüğünü görmedim. Bu çok ciddi bir Erdoğan karşıtı cephe olduğunu gösteriyor. Bu tabii ki seçimin kazanılması anlamına gelmez. Seçimin kazanabilmesi için o yüzde 50'nin oy vereceği bir karşı adayın, bir cumhurbaşkanı adayının olmasını gerekli kılar. Oraya geleceğim zaten, ondan bahsedeceğim.

"Cumhurbaşkanı Erdoğan'a kesinlikle oy veririm" diyenler yüzde 35-38 aralığında seyrediyor. 10 puanlık da bir "kararsız, oy kullanmayacağım" diyen seçmen var. Yani bu son 12 ay içinde bu tablonun neredeyse çok ciddi şekilde değişmediğini söyleyebilirim. Bu önemli. Yani bu, şu açıdan önemli: Normal koşullarda yapılacak bir cumhurbaşkanlığı seçiminde muhalefetin arkasında duracağı bir ortak aday belirlenebilmesi ve bunun HDP'nin de desteğini alabilmesi durumunda seçimin, cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turda muhalefet tarafından kazanma olasılığı hiç az değil. Hatta ben artık biraz daha umutlu ve açık konuşmak gerektiğini düşünüyorum. Yani normal koşullarda, normal koşullarda diyoruz ya, şimdi aday kim olursa olsun, zaten anormal koşullarda yapılacak bir seçimde hangi isim olursa olsun o da kaybedecektir zaten. Yani o yüzden şimdi biliyoruz ki çok ciddi ihtimalle Kemal Kılıçdaroğlu 6'lı Masa tarafından Cumhurbaşkanı adayı olarak ilan edilebilir. O yüzden de hepinizin aklından geçen, zaman zaman sorulan, bana da sıklıkla sorulan "Kılıçdaroğlu kazanabilir mi" sorusuna yanıt vermek istiyorum: Kazanabilir. Yani eğer arkasında 6 parti ciddi şekilde durursa, seçmen eğilimleri şu anda kazanabileceğini gösteriyor. Birebir sorduğumuzda da, yani "Erdoğan-Kılıçdaroğlu arasındaki bir yarışta kimi tercih edersiniz" diye sorduğumuzda da ne zaman 6'lı Masada bir tartışma, yalpalama yaşansa Kılıçdaroğlu'nun oyu bir miktar düşüyor ama Erdoğan'ın oyu artmıyor. Onun haricinde de arkasında daha güçlü bir şekilde durduklarında, en son rakamlar yanılmıyorsam 5 puan kadar önünde görünüyor. Evet, orada bir kararsız kitle var; bu kitlenin içinde azımsanmayacak oranda geçmişte Erdoğan'a oy vermiş, geçmişte Adalet ve Kalkınma Partisi'ne oy vermiş seçmenler var. Ama bunların kaçınılmaz bir biçimde geri döneceklerine dair elimizde bir veri yok. Hatta kararsızım diyen bu insanlara yakın hissettiği parti, asla oy vermem dediği parti ya da cumhurbaşkanlığı seçiminde işte Erdoğan'ın oy potansiyeli ile ilgili sorduğumuz sorularda verdiği yanıtlara baktığımda, evet belki bu insanlar gidip muhalefetin adayı için oy verme eğiliminde olmayabilirler ama sandığa gitmeme ya da en azından var olan sistemi desteklememe eğiliminde oldukları görünüyor. Önümüzdeki seçim bence seçmenin zihninde de bizim zihnimizde de büyük ölçüde de cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili bir seçim. Yani aslında bir tür referandum; "Erdoğan gitsin mi kalsın mı"nın oylanacağı ya da bu rejim devam etsin mi etmesin minin oylanacağı bir seçim. Öncelikli olarak herkes buraya kitlenmiş durumda ve buna dair bir öngöründe bulunuyorum. Söylüyorum işte; yani eğer seçimi ilk turda HDP'nin de destek verebileceği bir biçimde kurgulayabilirse muhalefet, ilk turda bu

seçimi kazanabilir. Ama çok az konuştuğumuz ve aslında çok önemli olan bir nokta, parlamento nasıl oluşacak? Parlamentodaki dengeler nasıl oluşacak? Bu çok önemli. Bu zaten cumhurbaşkanlığı seçimi ilk turda sonuçlanmazsa ikinci turdaki sonuçları da etkileyebilecek bir şey. Çünkü muhalefet bize ne diyor? Ben bu sistemi değiştireceğim diyor. Parlamenter sistemi güçlendirilmiş parlamenter sistemi geri getireceğim diyor. Ülkeyi yönetebilirim, istikrarlı bir şekilde yönetebilirim diyor.

Ama eğer, yani bizim ölçümlerimizde de gördüğümüz kadarıyla Meclis'te Cumhur İttifakı'yla Millet İttifakı birbirine çok yakın rakamlarda milletvekili çıkarır ve Anayasa değişikliğini referanduma götürmek, hatta bazen yasa yapabilmek için Millet İttifakı HDP'nin desteğine mahkûm duruma gelirse ilk turda, yani ilk tur sırasındaki milletvekilliği seçimlerinde ve cumhurbaşkanı seçim ikinci tura kalırsa, seçmenler yeniden istikrara ve güçlü lidere yönelme eğilimine girebilirler. Türkiye'de seçmenin en korktuğu şeylerden birisi bu kadar kaygı içinde yaşarken en korktuğu şeylerden birisi istikrarsızlık, ülkenin yönetilemez hale gelmesi. Türkiye çok ciddi anlamda vatandaşlarının borçlu olduğu bir ülke ve bu borçluluk hissi; yani bugün enflasyon yüzde 80 iken yarın yüzde 180 olabilir ve ben ne yaparım hissi iki hafta içinde insanların tercihlerini etkileyebilir, değiştirebilir. O yüzden bence muhalefete, 6'lı masaya, özellikle İYİ Parti ve CHP'ye çok çok çok çok önemli bir rol düşüyor bu konuda.

derya kömürcü

Türkiye'de seçmenin en korktuğu şeylerden birisi bu kadar kaygı içinde yaşarken en korktuğu şeylerden birisi istikrarsızlık, ülkenin yönetilemez hale gelmesi.

Meclis çoğunluğu, peki Meclis çoğunluğunu kim elde edecek? Nasıl görünüyor tablo diye bahsedecek olursam, yani bunu mesela Türkiye'deki genel oy oranlarına bakarak tespit etmemiz çok zor. Yani bir parti yüzde 32 oy alacak, şu kadar milletvekili çıkarır; bir parti yüzde 25 oy alacak, şu kadar milletvekili çıkarır; böyle ölçülmez aslında bu. Yani bunu Türkiye'nin 81 ilindeki 87 seçim çevresinde özel, o illere ait örneklemlerle çalışıp, oralardaki oy oranları üzerinden milletvekili hesabı yapmak gerekir. Biz yaklaşık 10 ay kadar önce yaptık böyle bir çalışmayı 87 seçim çevresinde. Orada gördüğüm şey- yaklaşık bir yıl geçti ama yine de bir fikir veriyor bence-Cumhur İttifakı ile Millet İttifakı'nın birbirine çok yakın 260-270 civarında milletvekili çıkarabileceği, geri kalan 70 kadar milletvekillinin de HDP ya da Emek-Özgürlük İttifakı tarafından kazanılacağı görünüyor. Bu tablo tabii yani muhalefetin iddia ettiği şeyleri gerçekleştirebilmesi açısından çok mümkün gözüküyor. O anlamda belki orada ortak cumhurbaşkanı adayı kim olacak tartışmalarının ötesinde, nerelerde ortak listeler yapıp milletvekili sayımızı artırabiliriz çalışmasını yapmak daha mantıklı olacaktır diye düşünüyorum.

Tam da bu bağlamda şimdi hocalarımın da biraz önce bahsettiği konulara belki geldik. Çok sıklıkla karşı karşıya kaldığım sorulardan birisi, ya bu kadar şey olup biterken, ekonomi bu durumdayken, ülke yönetilemez haldeyken, devletin yönetim kapasitesi bu kadar gerilemişken nasıl oluyor da AKP hâlâ bu kadar oy alıyor? Bunu anlayabiliriz aslında, bu çok zor değil. Çünkü Türkiye'de hâlâ kutuplaşma hüküm sürmeye devam ediyor. Siz bunu ne kadar ortadan kaldırmak için helalleşme söylemleri vesaire gündeme getirirseniz getirin, bunun bu kadar hızlı

bir şekilde ortadan kalkması çok mümkün değil. Ama hemen bu noktada bir parantez daha açayım, şunu söyleyeyim. Evet, kutuplaşma hüküm sürüyor ama kutuplaşmanın taraflarından bugün çoğunlukta olan muhalefet, onu da belirtmemiz gerekiyor. Yani bundan 10-15 yıl önce Erdoğan bu işte negatif partizanlık üzerine kurduğu stratejisi, kutuplaşma stratejisi, kendi yüzde 50'sini konsolide etme stratejisi seçimler kazandırdı ona. Ama bugün geldiğimiz noktada yüzde 50'nin üzerinde konsolide olmuş tarafın aslında bu rejim değişsin diyenler olduğunu ve Erdoğan'ı hâlâ destekleyenlerin de yüzde 35-40 aralığında seyrettiğini görüyoruz. Ama orada kalmaya devam ediyor bu insanlar. Neden devam ediyorlar? Hocalarımın anlattığı şeyler; yani şimdi her ay değil, belli aralıklarla aslında ölçmeye çalıştığımız bir şey, partilerin çekirdek ve sadık seçmen oranlarını tespit etmeye çalışıyoruz. Çekirdekten kastettiğim şey şu: Yer yarılsa, dünya yıkılsa asla o partiye oy vermekten vazgeçmem diyen bir çekirdek kitlesi var partilerin. Bunu Adalet ve Kalkınma Partisi özelinde işte 6 ayda bir sürekli ölçüyoruz, en az 4 kere ölçmüşüzdür ve yüzde 15'in altına düşmüyor. Yani yüzde 15, dünya yansa ben vazgeçmem Adalet ve Kalkınma Partisi'nden diyor. Bunun yanında bir de hocamın söylediği sadık seçmenler var. Yani geçmişte bu partiye oy vermiş, önümüzdeki seçimde oy vermeye devam eden ama işte asla vazgeçmem de demeyen ama işte bütün tercihleriyle yine de sadık kalmaya devam eden ve bunu da yüzde 10 civarında ölçüyoruz, 9-10 aralığında. Yani yaklaşık yüzde 25 gibi bir Adalet ve Kalkınma Partisi seçmeni bu deprem de olsa, başka bir şey de olsa biz o sandıktan yine bu partiyi destekliyor şekilde çıktığını göreceğiz. Ne zamana kadar? Belki iktidar değişene kadar, belki iktidardan bu parti düşene kadar, belki bütün bu kimlik siyasetinin yerine daha ekonomik, sosyal etkenleri konuşabilene kadar.

derya kömürcü

Türkiye'nin geçtiğimiz yılda ekonomik durumu kötü oldu diyenler yüzde 75'in hiç altına düşmedi. İyi oldu diyenler yüzde 10' hiç geçmedi. Önümüzdeki yıl, yani bu yıl bu kadar kötüyse önümüzdeki yıl nasıl olur diye sorduğumuzda, yüzde 60 "daha da kötü olacak" diyor. İyi olacak diyenler, yüzde 25'e yakın.

Ersin Hocam 4 tane çok önemli sorudan bahsetti, 2018'deki verileri söyledi. Ben de 2021-2022'deki verileri söylemeye çalışayım. Şimdi 3 ayda bir şu 4 soruyu soruyoruz: Sizce Türkiye'nin ekonomik durumu geçtiğimiz yıl nasıl oldu? Gelecek yıl nasıl olur? Sizin hane halkı, ailenizin durumu geçtiğimiz yıl nasıl oldu? Önümüzdeki yıl nasıl olacak? Niye bunu soruyoruz? Çünkü seçmenler geçmişe dönük deneyimleri olumsuz olarak olsa iktidarı cezalandırabilirler ya da gelecek beklentileri çok umutsuzsa iktidarı cezalandırabilirler ya da tersiyse iktidarı ödüllendirebilirler, destekleyebilirdi. Şimdi oranlar dramatik. Yani Türkiye'nin geçtiğimiz yılda ekonomik durumu kötü oldu diyenler yüzde 75'in hiç altına düşmedi. İyi oldu diyenler yüzde 10' hiç geçmedi. Önümüzdeki yıl, yani bu yıl bu kadar kötüyse önümüzdeki yıl nasıl olur diye sorduğumuzda, yüzde 60 "daha da kötü olacak" diyor. İyi olacak diyenler, yüzde 25'e

yakın falan. Bu tablo ekonomik oy verme davranışına göre, ülkeye göre bakacak olursak iktidar partisinin siliniyor olması gerekir ya da sizin birey olarak gelecekle ilgili beklentileriniz ya da geçmişte yaşadığınız şey nedir diye baktığımızda da yüzde 60 "geçen sene benim ailem için ekonomik durumu daha kötüleşti" diyor. Yüzde 50'si de "önümüzdeki yıl daha da kötü olacak"

diyor. Böyle bir umutsuzluk, kararsızlık ortamında biz hâlâ iktidar partisinin oy kaybettiğini ama belli bir seviyenin de altına düşmediğini görüyoruz.

Burada şu soru geliyor aklımıza: Bu seçmenlerin oy davranışını etkileyen temel motivasyonlar neler? Yani oy davranışı üzerinde etkili olan, belirleyici olan faktörler neler? Bu zor bir soru. Yani bunu böyle sıralayıp alt alta dünya görüşü, lider, ekonomik durum, aile, sosyal çevre vesaire diye yazdığınızda ve birini seçmesini istediğinizde, aslında hata yapmış oluyoruz. Çünkü hiçbirimizin oy davranışı tek bir faktör tarafından belirlenmiyor. Bunlar birbirleriyle eklemlenen şeyler; aile bir yandan, sosyal çevre bir yandan, ekonomik durum bir yandan vesaire. Ama yine de vatandaş neye meylediyor, neye göre hareket ediyor? Buna bakmaya çalıştığımızda, daha mesela açık uçlu olarak sorduğumuzda ya da en son şöyle bir şey yaptım. Bunları tek tek sordum bu etkenleri ve 1'den 5'e göre derecelendirmelerini istediğimde, en güçlü etkinin lider olduğu görünüyor. En etkili şeylerden birisi lider ama mesela Cumhuriyet Halk Partilerinde böyle değil. Hemen arkasından dünya görüşü geliyor, ideoloji geliyor, onun arkasından ekonomik durumuma göre oy veririm diyenler geliyor. Ve özel olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'ne ve MHP'ye oy vermeye devam eden seçmenleri analiz ettiğimizde, bunlar hani sadık ve çelik çekirdeğe doğru geri çekildiler ya, tam da bu yüzden mesela "ekonomik durumuma göre oy veririm" diyenler son derece az orada. Ama dini inanç, aile, dünya görüşü, lider bunlar için çok belirleyici görülüyor. Tam da bu yüzden bunları değiştirmek çok kolay değil, çok mümkün değil.

Bitirirken hemen deprem sonrasında dair birkaç şey söylemek istiyorum. Hepimiz ortadaki durumu görüyoruz, iktidarın yetersizliklerini vesaire görüyoruz ama en açıkçası ben buradan çok siyasi anlamda radikal sonuçlar çıkabileceğinden emin değilim. Yani bu tersi de değil, umutsuzluktan da bahsetmiyorum ama bugünkü geldiği noktada iktidarı destekleyenler, yani o geriye doğru çekilmiş yüzde 25-30'luk çelik çekirdeğin bu tür meselelerde çok radikal tavır değişiklikleri sergileyeceğini düşünmüyorum. Daha bugün başladık yeni araştırmamıza, tabii ki görmek gerekir sonuçlarını. Ama yani işte "bittiler, bu iş bitti" falan gibi bir tablo olmadığını da ne yazık ki belirtmek isterim. Teşekkür ederim.

aylin aktükün - Bu oturumda çok soru olacaktır diye düşünüyorum ama ben başlayabilir miyim? Dünyada da böyle felaketler oluyor. Bunlar oya nasıl etki ediyor? Bizimki kadar kayıp olmuyor aslında baktığınızda. Geçen bir yayında izlemiştim; 9.1 zannedersen Şili'de mi bir yerde olmuştu, 540 kişi mi, öyle bir şey ölmüş ve baya bir tepki çıkmıştı. Bizde şu anda bilmiyoruz rakamları ama çok yüksek olduğu kesin ve hâlâ net bir şekilde mesela şunu diyemiyoruz: Öyle mi olur, yani seçim sonucunda gene mi verirler falan gibi bir şey diyemiyoruz. Size onu soracağım hocam.

ibrahim uslu - Şimdi biz de çalışmayı tamamladık kendi çalışmamızı ve Ocak ayı ile Şubat ayı arasında bir fark görmedik. Yani seçmen eğilimleri bu arada dikkate değer bir farklılaşma göstermiyor. Demek ki depremin ilk etkileri iktidar aleyhine çok fazla olmamış. Hatta bu arada iktidar bazı iyi şeyler yapmayı da başarmış kendi adına. İlk 24 saatte depreme ve afet yardım vesaire konusunda seçmen başarısız buluyor. Fakat başından araştırma yaptığımız güne

ibrahim uslu

İlk 24 saatte depreme ve afet yardım vesaire konusunda seçmen başarısız buluyor. Fakat başından araştırma yaptığımız güne kadarki bölümü baz aldığınızda -işte kaç günü yapıyor, 20 gün neyse- o süreçte başarılı bulanlar yüzde 60'ların üzerinde, başarılı oldu diyor.

kadarki bölümü baz aldığınızda -işte kaç günü yapıyor, 20 gün neyse- o süreçte başarılı bulanlar yüzde 60'ların üzerinde, başarılı oldu diyor.

Bu dünyadaki -literatüre baktığınızda da aslında illa deprem anlamında söylemiyorum ama toplumsal şoklardan sonra seçmen birkaç reaksiyon veriyor. Bu neoliberalizmin çöktüğü 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte başlayan bir şey. Şimdi neoliberal iktisat çöktü ve toparlayamadı, işsizlik vesaire, piyasalar dalgalanıyor, ülkeler batıyor falan ve seçmenler bildiğiniz gibi sosyal demokrat partilere yönelmeli diye bekleniyor. Onun karşısındaki partiye, aşırı sağ partilere yöneldiler. Niye? O dönemde işte güvensizlik, güven duygusu, güven arayışı insanları o popülist liderlere, otoriter liderlere yöneltti. Sonra arkasından ikinci bir kriz

dalgası geldi, birincinin tetiklediği bu göçmen krizi. Orada aşırı sağ partiler daha da güçlendiler. Pandemiden sonra artık bunlar rezil olurlar, bir daha insan içine çıkamazlar falan diye düşünülüyordu. Öyle olmadı. Pandemi deneyimi de atlatıldıktan sonra biliyorsunuz İtalya'da aşırı sağ iktidara geldi, İsveç'te aşırı sağ iktidara geldi. Yani aşırı sağ dünyada en son nerede iktidara gelir diye sorsalardı bana, ben İsveç derdim, orada iktidara geldiler, Netenyahu kaybetti, tekrar kazandı. Bolsonaro 10 puan fark yiyecekti tahminlerde, kıl payı foto finiş ile kaybetti. Orban çok rahat kazandı. Bir Trump kaybetti fakat Trump da oy kaybetmedi, aslında oyunu arttırdı bir önceki seçime göre, hatta görevdeki bir Amerikan başkanının bugüne kadar ulaşmış olduğu en yüksek oya ulaştı. Ama karşısında büyük bir ittifak oluştuğu için o şekilde kaybetti.

Dolayısıyla afetlerden, daha doğrusu büyük toplumsal şoklar dan sonra dünyada da aşırı sağcı liderler ve popülist otoriter figürler oy kaybetmiyor. Şimdi Türkiye'de de benzer bir şey yaşandı. Bu tür dönemlerde bu tür psikolojik ciddi araştırmalar, çalışmalar yapılıyor, görülüyor ki insanların; bir, bu güvenlik ihtiyacı, kaygıları, endişelere, bir otoriteye daha hoşgörülü olmasını sağlıyor. Mesela yine bizim araştırmadan paylaşayım: OHAL'i biliyorsunuz muhalefet itiraz etti. Hiç değilse muhalefet seçmeni kadar OHAL'e itirazın gelmesi lazım değil mi? OHAL'i destekleyenler yüzde 81. Niye? Muhalefet seçmeninde bile bu dönemde otoriterleşmeye belli bir tolerans gösteriliyor.

İkinci bir şey, bu dönemde insanlar her şeylerini kaybetme riski ile karşı karşıya olduğunu hissettikleri için, o kaygıyı taşıdıkları için bu dönemde yapılan küçük jestlerin marjinal faydası çok yüksek oluyor. Yani bu çölde kalan birine işte bir bardak su verdiğinizde maddi değeri hiç yok ama inanılmaz bir fayda sağlıyorsunuz. Burada tabii bir şey var, bir süreç var. Yani bu uzun zaman devam ettiğinde bu sefer memnuniyetsizlik hızla artabiliyor. Şunun gibi düşünün: Çölde kalan birine bir bardak su veriyorsunuz, çok mutlu. Ertesi günü yine veriyorsunuz, çok mutlu. Ama bir yıl geçmiş, siz hâlâ adamı çölde tutuyorsunuz ve ona bir bardak su veriyorsanız; adam günün birinde isyan ediyor, yeter artık; bir iyilik yapacaksan beni çölden çıkar, ben ha bire

çölde yaşamaya devam ediyorum. Yani suyum veriyorsun ama yani sonunda çöldeyim diyor. O yüzden sürecin uzamaması lazım. Benim gördüğüm iktidarın bu bir yıl seçim erteleme projesi yapıp, arkasından hızla bundan çark edip 18 Haziran bile değil 14 Mayıs'a geri dönmesinde bunu fark etmelerinin rolü oldu. Çünkü süreç uzarsa, şu an oluşan geçici memnuniyet halinin ve tolerans halinin uzun vadede devam etmeyeceğini düşündüler. O yüzden öne çekiyorlar. Dolayısıyla şu an için dünyada da öyle, Türkiye de öyle; kısa vadede bu toplumsal şoklar bir otoriter yönetimlere ilgiyi arttırıyor ve bundan kısa vadede zarar görmüyorlar.

aylin aktükün - Şimdi buradan hemen şöyle diyeceğim aslında size de. Dünyada aşırı sağcılar geliyor diye siz de daha önce anlatırken bizde de sağ sol kavramından bahsettiniz. Solda CHP-HDP kalıyor dediniz, en sağda AKP kalıyor. Dünyadaki sağ-solla bizimki farklı biraz ama değil mi? Baya bir farklı...

ersin kalaycıoğlu - Efendim şimdi biz sağ-sol ayrımını yaparken seçmene bırakıyoruz. Böyle bir cetvel var, sağdan soldan bahsediliyor. Siz bunu mantıklı görüyorsanız, şöyle bir cetvelimiz var, kendinizi ve siyasi partileri nereye koyarsınız diye soruyoruz. Hangi kritere göre koyuyorsunuz diye sormuyoruz. Öyle bir sorumuz yok. Bilmiyoruz ama arkadaşlarımızdan bu konuda en son Alper Yağcı yayınladı bir makale, daha önce Ali Çarkoğlu bir araştırma yaptı bu konuda, Erdem Aytaç'ın bir çalışması var, Özgür Kemallioğlu'nun var ufak tefek çalışmalar; bu sağ ve sol olarak kendilerini seçenler hangi başka seçmen profili özellikleri gösteriyorlar diye. Daha çok mutekit Sünni olanlar ve aynı zamanda etnik Türk milliyetçisi olanlar kendini aşırı sağa doğru koyuyor, işte Kürtler ve seküler filan gibi olarak düşünülen partileri de aşırı sola doğru koyuyor. Yani bu kültürel bir farklılaşma. Bakın, bunu burada da vurgulamaya çalıştım, İbrahim Bey de bahsetti hani bu negatif kampanya filan. Onun üzerine dayandığı temel şey, Türkiye bir kulturkampf yaşıyor. Almandada, en iyi ifadesini orada buluyor. Yani kültürel bakımdan çok derin, tarihi kökleri olan şekillerde ayrılmış durumdayız. Buna İngilizcede cleavage-ayrık deniyor. Fay hatları filan diye Türkçeye çeviririz, daha rahat anlaşılır. Çok büyük fay hatları var Türkiye'de. Yani Alevi-Sünni olayı 1520'ye kadar gidiyor. O zamandan beri yaşamış ve bizim bir parçamız. Tabii konuşmamda da vurguladım; kültür dediğiniz şey, tarihten bugüne miras kalan ne ise odur. O bize kuşaktan kuşağa, kuşaktan kuşağa, annemiz babamızdan geliyor; bir önceki kuşaktan bize devredilmiş durumda, biz o onu yaşıyoruz. Çok uzun zamandır devredilmiş, gelmiş şeyler var bunun. Yakın tarihte demokrasiyle ilgili demokratik olan, otokratik olan fark yeni bir olay, son derece yeni bir olay. Ama öbürü çok eski ve kolay kolay ortadan kalkabilecek gibi değil, bu şekilde Türkiye altı bloka filan bölünmüş durumda. Ve bu ötekileştirmede kullanılan kavramlara bakın: "Başörtülü bacıma saldırdılar." Burada ne mesajı veriyorsunuz? Mutekit Sünni bir kadın, bu dinsiz, ahlaksız, namussuz laiklerin saldırı alanı oldu. Bölünme bu... "Bunları bırakırsanız size saldıracaklar, her yerde şöyle yapacaklar, böyle yapacaklar..." Bunun üzerinden bir söylem

ersin kalaycıoğlu

Daha çok mutekit Sünni olanlar ve aynı zamanda etnik Türk milliyetçisi olanlar kendini aşırı sağa doğru koyuyor, işte Kürtler ve seküler filan gibi olarak düşünülen partileri de aşırı sola doğru koyuyor. Yani bu kültürel bir farklılaşma.

gidiyor. Bunun altında kulturkampf var, kültür çatışması var, farklı değerler üzerinden çatışma var. Bunu bağdaştırmanız fevkalade zor. Yani bunu örneğin İsviçre bir iç savaştan sonra bağdaştırmış 1859 sonrasında. İç savaş yaşamadan bağdaştırmış ülke var mı? Avrupa'da çok uzun zaman 100 sene, 400 sene din savaşı var Protestan-Katolik. Sonra daha 1925'te Fransız ordusu süngü takarak kiliselere hücum ediyor ve halkı çıkarıyor oradan. 1925'te, çok eski bir tarih değildi; 100 sene önce, çok yakın zamana kadar değil. Yani bu tür adımlardan sonra Katolik Kilisesi ile belli bir el sıkışıyorlar, "siz kendi alanınızda kalacaksınız, biz kendi alanımızda kalacağız" filan. Bizim bunu yapabilme zamanımız yeterli değil; bir, çok yeni bu bize.

İkincisi, bizde birtakım dezavantajlar var. Katolik Fransa bunu yapabiliyor. Çünkü karşısında bir kurum var, papalık. Papalıkla masaya oturup anlaşılıyor. Biz kimle masaya oturacağız? Sünnilerle anlaşacağız, nasıl anlaşacağız? Kiminle anlaşacağız. Diyanet temsil etmiyor ki Sünnileri, bir sürü tarikat... Bizde kilise yoktur. Nasıl ulaşacağız? O zaman boğuşarak uzlaşıyorsunuz. Bu kim bilir kaç kuşak daha devam edecek. Yani boğuşmanın maliyetinin belli hatların içeresine çekilerek birbirinin işine karışmamaya tercih edildiği bir noktada; bu maliyet

ersin kalaycıoğlu

Lider kültürünün özellikleri otokratik bir yapıyı kolaylaştırıyor. Onun için ben başından beri, rahmetli Turgut Özal 1980'lerde "başkanlık sistemi" diye kalktığı günden beri, o da dahil olmak üzere bunu söyleyen herkese gidip anlatmaya çalıştım: Türkiye'de başkanlık sistemi diye bir şey kurup demokrasi içerisinde kalamazsınız.

çok yüksek, biz bu hatların arkasına çekilelim, buna göre bir yaşantı sürdürelim kabulünün yapılacağı noktaya daha gelmedik. Gelebilir miyiz bilmiyorum, gelinebilir mi onu da bilmiyorum. Ama sorunumuz bu ve İsviçre gibi bir yöntemi kullanma imkânımız yok. İsviçre'de bizim uyguladığımız çoğunlukçu çok partili yaşamın tersi uygulanıyor, çoğulculuk uygulanıyor plüralizm. Yani en küçük İtalyan kantonunun bile dışlanmadığı bir şekilde siyasi karar almaya çalışıyorlar. Bizde bugün tam tersine bırakın en küçüğün işin içine girmesi, en büyük muhalefet partisini bile, hatta kendi partisinin içeresindeki en büyük grubu bile takmamayı bir erdem olarak gören bir siyasi liderle karşı karşıyasınız. Bizim bir tek şu andaki cumhurbaşkanı böyle değil, herkes böyle. Geçmişe doğru bakın, böyle bir özellik var burada. Bunun için bizim en büyük kısıtlarımızdan bir tanesi lider kültürü. Lider kültürünün özellikleri otokratik bir yapıyı kolaylaştırıyor. Onun için ben başından beri, rahmetli Turgut Özal

1980'lerde "başkanlık sistemi" diye kalktığı günden beri, o da dahil olmak üzere bunu söyleyen herkese gidip anlatmaya çalıştım: Türkiye'de başkanlık sistemi diye bir şey kurup demokrasi içerisinde kalamazsınız. Başkanlık olur, demokrasi olur; hangisini tercih ederseniz? Nitekim bakın yaptık, bu demokrasi değil ve iyi de yönetilemiyor, bir sürü zafiyeti var, o başka bir konu, onu girmiyorum. Ama böyle bir sorunumuz var ve burada çok ciddi bir lider ve Türkiye'nin seçkin kültürü problemi. Seçkin kültürünü nasıl değiştireceğiz, nasıl dönüştüreceğiz? Çünkü bunları iktidar kullanıyor.

Bir şeye daha değineyim, İbrahim Bey'in son sizin sorunuza verdiği yanıtı karşılık. Popülistler demokrasilerin pekişmiş olduğu yerde iktidara geldikleri vakit kalamıyorlar, çok çabuk gidiyor.

Çünkü iktidarda popülizm yapamıyorsunuz. Yani iktidarda kamu politikası görmek istiyor insanlar. Bizim şimdiki içinde bulunduğumuz durumda, bizim konumumuz o konum değil. Çünkü bizde pekişmiş demokrasi yok, bir. İkincisi, kamu politikası yok. Niye? Çünkü Anayasa madde 8, yürütme kaldırılmış durumda, yürütme cumhurbaşkanından ibaret. Yürütme organımız yok bizim, kişi var, bir kişi, tek, ne derse o... Böyle bir dönemde, böyle bir yapıda kamu politikası üretemezsiniz, istesenez de yapamazsınız. Kişi sabah kalktı, iyi tarafından kalktı, şöyle yapalım dedi. Öğleden sonra bir şeye kafası kızdı, olmaz o, değiştirelim... Böyle politika olur mu? Yapılabilir mi? Şahsi takdir ile politik olmaz, kurumsal olması gerekiyor politikanın. Bakanlık yapacak politikayı ve o yönetecek. Kişi yönetemez.

Ne yapıyoruz? İbrahim Bey'in dediğini yapıyoruz. Günah keçisi seçip ona saldırıyoruz. Politikanız olmazsa yapabileceğiniz tek şey o; günah keçisi bulacaksınız, ona saldıracaksınız, bir şeyler oluyormuş hissi vereceksiniz insanlara ve o şekilde götürecektir gittiği yere kadar. Onun için bu rejimlerin, yani sultanizm rejimlerinin hepsi çöküyor, haberiniz olsun. En kötüsü Haiti, çok yanlış yere girdiler. Bu ikazları yaptık ha, onu da yapmadık değil. Ben ve meslektaşlarım Adalet ve Kalkınma Partisi'ne defaten bu ikazı yaptık, bu yola girmeyin, ülkeyi çökertirseniz dedik, dinlemediler. Şimdi yaşayarak görüyoruz.

aylin aktükün - Teşekkür ediyoruz. Son Derya da şimdi yaptığınız araştırmalarda lider ilk sırada çıkıyor dedin; sonra iki, dini inançlar. Şimdi bizim aynı bu sağ-sol gibi dini inançlarımız da farklı anladığım kadarıyla. Yani dini inanç tanımlamamız da farklı. Çünkü yaşadığımız şeylere baktığımızda aslında ilk isyan etmesi gereken AK Parti'nin kendi seçmeni olması gerekiyor. Kadın cinayetlerine baktığında, deprem olayına baktığında öyle bir şey olmuyor. Hatta Allah'a bağlıyorlar. Bizde din inancı da farklı.

derya kömürcü - Orada bir düzeltme yapayım. Dini inanç ikinci sırada Türkiye geneli için çıkmıyor. Özel olarak AKP seçmeninde...

aylin aktükün - Tabii tabii, işte dedim ya o yüzden hani ilk aslında onların isyan etmesi lazım.

derya kömürcü - Tabii ama orada o dini inanç bizim böyle bir doktrin gibi tarif ettiğimiz bir yaşam biçimi olarak anlatabileceğimiz ya da bir kitaptan yorumlayarak anlatabileceğimiz bir şey olmanın ötesinde, kendisini bir dini kimlikle tanımlayan insanların, bu kimliğin temsilcisi olarak gördüğü parti şu anda Adalet ve Kalkınma Partisi.

aylin aktükün - Tamamen kimliksel aslında; cumaya gideyim, oruç tutayım...

derya kömürcü - Ama sunum sırasında da fırsat bulamadım, şunu söylemek lazım. Bir ülkede bu kadar kutuplaşmışsa her şey, çok zor değişiyorsa seçmen tercihleri, temel değiştirici etkenlerden birisi de ilk defa oy kullanacak seçmenler ve onları özel olarak analiz etmek gerekiyor. Burada da işte İbrahim Bey'in uyarısına katılıyorum, ciddi bir kafa karışıklığı var. Yani bazıları Z kuşağı diyor, bunu 30 yaşın altındaki herkesi kapsayarak ele alıyor. Bazıları 18-24 yaş aralığındaki seçmenleri ele alarak şey yapıyor. Hayır, aslında ilk defa oy kullanacak seçmenler belli. Yani bugün 18-22 yaş aralığında olanlar, 2 yıl önce ölçüyorsanız 18-20 yaş aralığında o zaman olanlardı. Bunlar üzerinden analiz etmeniz gerekiyor. Şimdi bunlara özel bir araştırma yaptık biz geçmişte 3000'in üzerinde, 3400'ün üzerinde bir örneklem ile. Ve gördüğümüz şey

oy tercihlerine hiç girmeyeceğim, ondan tamamen bağımsız bir şekilde bir şey söyleyeceğim. Türkiye'de sağ-sol ayrımı, dini inanç, değerler vesaire bütün bu bağlamlarda bu gençlerin ciddi biçimde ailelerinden farklılaştıklarını, Türkiye'nin farklı bir yere doğru gittiğini o yüzden anlamamız gerekiyor. Yani siyasi partiler bunun ne kadar farkındalar bilmiyorum ama çok yaşlılar; liderleri de kadroları da çok yaşlılar ve yani 10 yıl sonra Türkiye siyasetini hayal etsenize, kim kalacak ortada? Bu insanlara hitap edemezsiniz bu şekilde, bu insanlara umut veremezsiniz. O yüzden 4 tanesinden 3 tanesi yurt dışına gitmek istiyor.

derya kömürcü

Türkiye'de sağ-sol ayrımı, dini inanç, değerler vesaire bütün bu bağlamlarda bu gençlerin ciddi biçimde ailelerinden farklılaştıklarını, Türkiye'nin farklı bir yere doğru gittiğini o yüzden anlamamız gerekiyor.

Ama şunu da görmemiz gerekiyor. Hocamızın söylediklerine katılıyorum; Türkiye'de toplumsal ve siyasal bölünme çok belirleyici ama bu şu demek değil: Hiçbir şey değişmez bu ülkede, her şey aynı kalacak. Yani tarih bize bunun böyle olmadığını gösteriyor zaten. Yani 1970'ler ile 2000'ler nasıl aynı değilse hem siyasi tercihler açısından hem birtakım bölünmeler açısından, bugünden sonra da bir evet hâlâ etkili olmaya devam edecek belli bölünmeler ama yine de bunların şimdi seçmen tercihlerinde bir değişime yol açmayacağını düşünmemizi gerektiren bir durum yok. Çok açık, son seçimde Adalet ve Kalkınma Partisi, artı MHP oyu, Cumhur İttifakı'nın oyu yüzde 52. Bugün bu partiler yüzde 40'ı zor buluyorlar. Yani Adalet ve

Kalkınma Partisi birinci parti çıktı, yüzde 32, 33, 35 aldı diye feveran edenler buradaki farkı görmek zorunda. 10 puana yakın bir fark ne demek biliyor musunuz? 5 milyon kişi vazgeçmiş demek bu partiden. Bu küçümsenecek bir değişim değil. Ama sonuçta öyle bir noktaya geldik ki, yani bu ölüm kalım mücadelesi gibi bir şey; önümüzdeki seçimde ne olacak tedirginliği hepimizi paralize ediyor aslında. Yani ya olmazsa? Yani "bir seçim daha olacak mı" sorusuna cevap veremiyor hiç kimse. Hatta "bu seçim olacak mı" sorusuna da cevap veremediği için hepimiz paralize olmuş durumdayız. Ben tam da bu yüzden biraz umudu yükseltmek gerektiğini düşünüyorum, insanlar korktukça daha bir şeyi yapamaz hale geliyorlar.

aylin aktükün - Sanırım bu son deprem olayı biraz o anlamda insanları birbirine yaklaştırma anlamında ne kadar negatif yanları da olsa etkisi oldu. Peki, sorusu olan arkadaşları alalım.

yahya kemal bayar - İbrahim Hocam; size alanı, sahayı iyi bilen, siyaset sahasını iyi bilen birisi olarak sormak istiyorum. Bu 6'lı Masada Meral Akşener hanımefendinin git gellerini kamuoyuna yansıdığı şekliyle, bize yansıyan şekliyle görüyoruz. Siz de böyle bir şey görüyor musunuz? Bunun sebebi nedir?

ibrahim uslu - Yani bu çok net hakikatten, kasabanın sırrı falan değil artık, hepimizin bildiği bir şey. Çünkü zaten kendisi bunu televizyonlarda söylediği için, net bir biçimde 6'lı masanın diğer 5 partisinden daha farklı ya da liderinden daha farklı bir tutuma sahip olduğu aşikar. Şimdi benim gördüğüm birkaç temel kaygısı var İYİ Parti'nin ve Sayın Akşener'in, bir de bir avantajı var.

Kaygılarından biri bütün dünyada aşırı sağ yükselirken, kendisi aşırı sağ bir partiyken, Türkiye'de aşırı sağ bir ittifak -biraz önce hocamın bahsettiği- iktidardayken ve aşırı sağda olmak iktidar getiren bir şeyken İYİ Parti, CHP ile, liberal bir partiyle, İslamcı partiyle, hatta işte birinci turda olmasa bile ikinci turda Kürtçü bir partiyle bir şekilde aynı kulvarda olmak durumunda. Bu, ontolojik bir çelişki gibi geliyor onlara. Yani burada bir fırsat var, kendileri zaten oradalar ama o fırsatı tepip bu tarafta duruyorlar. Benim gördüğüm o bir gerilim yaratıyor kendi içlerinde, birincisi bu.

İkincisi, bir alternatif fırsatları var. Yani en azından İYİ Parti'nin zaviyesinden böyle. Diğer 5 parti bu ittifaka mahkumken, ben mahkum değilim diye bir özgüveni var. Niye? Çünkü ben dışarı çıktığımda kendime aşırı sağda ikinci bir ittifak kurabilirim diyor. Nasıl? Zafer Partisi var, Yeniden Refah Partisi var, Memleket Partisi var falan; bunları birleştirdiğimde işte yüzde 15-20 aralığında bir oya çıkabilirim falan diye hesapları var. Dolayısıyla ben yüzde 20'lerle zaten ülkenin kilit partisi olurum. Niye CHP'nin yükünü, niye HDP kamburunu sırtında taşıyayım diye bir başka iç gerilim daha yaşıyor. Bu dışarıda kendine başka bir seçenek oluşturabilme olasılığı da İYİ Parti'nin biraz daha diğer partilere göre hoyrat davranmasına neden oluyor. Benim gördüğüm temel faktörler, yani siyaset psikolojisi ile hadiseye baktığımda bu iki faktörün önünün en belirleyici faktörler olduğunu düşünüyorum.

ali kılıç - Merhabalar, ben Ali Kılıç, İstanbul Üniversitesi İngilizce İktisat ikinci sınıf öğrencisiyim. Özellikle Derya Hoca da İbrahim Hoca da genç seçmenin ve işte bağımsız seçmenin önemini vurguladı. Sanırım ikisinin kesişim kümesi yüksek; yani oran olarak bilmiyorum ama ben çevremden gördüğüm kadarıyla genel kanı da bu yönde. Genel olarak gençlerde biraz da apolitikliğin verdiği bir kararsızlık durumu var. Ama buna karşın son zamanlarda, özellikle son bir iki sene içerisinde, özellikle sosyal medyayla yayılan bir işte Amerikan sağ, işte Erlik vesaire gibi bir takım sosyal medya fenomenleri ile yayılan bir akım var ve yani milyonlara ulaşan takipçileri var bu insanların. Tabii ne kadarı seçmen tartışılır ama bu konuda ne düşünüyorsunuz? Demin Derya Hoca -ne zaman yaptılar çalışmayı biliyorum ama- 3400 olması lazım kişilik bir örneklem ile bir çalışma yaptıklarını söylemişti. Bu konuda bir veri var mı elimizde? Ya da yoksa da işte siz genel olarak ne düşünüyorsunuz? Bütün hocalarıma soruyorum. Teşekkürler.

derya kömürcü - Teşekkürler, güzel bir soru. Şöyle ifade etmeye çalışayım: Evet bu gençler apolitik olarak nitelendiriliyor ama bence biraz özellikle odak grup çalışmaları falan yaparsanız bu gençlerle çok net bir şekilde görebiliyorsunuz; bizim apolitiklik dediğimiz şey, aslında bizim geleneksel dediğimiz siyasete uzaklıkla ilgili bir şey. Aslında kendi gündemleri, kendi politik gündemleri var. Onu politik olarak tarif edip etmemek başka bir şey ama tekil meseleler üzerinden gayet aktivist bir şekilde çeşitli şeylerin içine dahil olabildiklerini görüyoruz. Bu birincisi, yani o dili yakalamak bence çok önemli.

İkincisi; evet, geleneksel siyasete dair uzaklık, kararsızlık ve oy kullanmama eğilimini beraberinde getiriyor. Yani seçmen kümeleri içinde belki de en yükseklerden birisi bu yeni seçmenlerde kararsız ve oy kullanmayacağını ifade edenler var. Ama bu, şu anlama da gelmiyor. Yani bu arkadaşlar siyaseti takip etmiyorlar ya da işte kendilerine seslenecek bir

alternatif buldukları takdirde ona yönelmeyecekler anlamına gelmiyor. Sadece farklı mecraları takip ediyorlar, farklı yerlerde sosyalleşiyorlar, siyasallaşıyorlar, bunu görmemiz gerekiyor. Genel olarak söylemek gerekirse bu genç seçmenler içinde ister ilk defa oy kullanacak diye bakalım, ister 18-24 yaş aralığı olarak bakalım, Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye ortalamasında aldığı oyun çok üstünde oy alıyor bu gençlerden. Ben bunu merak ediyorum tabii. Yani neden böyle, neden özel olarak CHP'ye ilgi duyuyorlar diye. Birkaç tane gerekçe aslında görünüyor.

derya kömürcü

Bunlardan birincisi, galiba bu gençlerin yaşamak istediği toplumsal hayata, ideal ülke haline, o modern yaşama en yakın parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ni görüyorlar.

Bunlardan birincisi, galiba bu gençlerin yaşamak istediği toplumsal hayata, ideal ülke haline, o modern yaşama en yakın parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ni görüyorlar. Bu bir seçenek olabilir. Bir diğeri, şimdi Adalet ve Kalkınma Partisi'nden ya da diğer sağ partilerden vazgeçen, vazgeçme eğiliminde olan seçmenlerin tarihsel bagajları o kadar yüklü ki çok zor CHP'ye doğru geçebiliyorlar örneğin. Ama gençler için bu bagajlar çok kolay. Yani zaten kendilerini bu kadar sert kimliklerle ifade etmedikleri için, daha ilgi duydukları görülüyor. Bunu söyleyebilirim ama bir şeyi de ifade etmem gerekir ki, -bence sorunun en can alıcı kısmı orası- bu gençler gerçekten biraz oturup konuştuğunuzda, odak gruplar yaptığınızda çok net

görüyorsunuz; çok karamsarlar, çok umutsuzlar ve ülkenin geleceğine dair hiç ışık görmüyorlar. Tam da bu yüzden evet gitmek bir seçenek ama gitmeyip kalırlarsa da çok rahat uçlara savrulma eğilimindedirler. Çok rahat yeni otoriter popülist liderleri destekleyebilirler, çok rahat yabancı düşmanı haline gelebilirler. Bunu da özellikle belirtmek istiyorum.

ibrahim uslu - Aslında her seçimde arkadaşlar aynı miktarda yeni genç, seçmen vasfını kazanıyor. Biz bugüne kadar bunu niye konuşmadık? Tabii şimdi konuşuyoruz. Benim gördüğüm biraz orada bir moda var. Yani her sene 1 milyon 250 bin civarında genç, seçmen vasfını kazanıyor ve bu bir demografik momentum olduğu için Türkiye'de, yani doğum oranları çok yavaş yavaş düşüyor. Dolayısıyla her sene benzer sayıda çocuk doğuyor ve onlar da 18 yaşına gelince seçmen oluyorlar. Şimdi, bundan önce peki niye bu gençler siyasal dengeleri hiç değiştirmediler de bu seçimde değiştirecek? Tartışmanın abesliği burada başlıyor zaten. Bundan önceki davranışlarını biliyoruz gençlerin; yarısı sandığa gitmiyor, geri kalan yarısının bir kısmı annesi babası gibi oy veriyor, dolayısıyla ortalamaları zaten etkilemiyor. Geri kalanların bir kısmı uçlara gidiyor üstadın söylediği gibi. Ortada kalan miktar da epey küçüldüğü için artık iktidar dengelerini değiştirecek bir işlev göremiyor.

Şimdi benim tahminim, bu seçimde de böyle olacak. Evet, konu bazlı olarak çok aktivistler. Fakat öte yandan da işte yine hocamın belirttiği gibi bir taraftan kötümserler, bir taraftan bu kendi kaderlerini bu ülkenin kaderiyle benzer görmüyorlar, o yüzden dışarıya yönelmeyi düşünüyorlar. Onun dışında da benim gördüğüm siyasi nihilizm en fazla gençler arasında yaygınlaşıyor. Yani kötümserlik, karamsarlık, sandığa gitmeme, ülkenin meseleleriyle ilgilenmeme, kendi geleceğiyle bile ilgilenmeme... Motive eden hiç bir şey kalmıyor. Bir kısmı da marjinal partilere yöneliyor. Hakikaten marjinal partiler, yani yeniden Refah Partisi'ne de,

HDP'ye de, TİP'e de falan en çok oy veren seçmen gruplarına bakıyorsunuz, gençler. Zafer Partisi hakeza, gençlerin önemli tevecçühte bulunduğu partiler arasında. Bu, bir süre sonra yaşla birlikte normal seçmen davranışlarına dönüşüyor ama o ilk gençlik halleri, Türkiye'deki siyasi dengeleri değiştirecek bir koordinasyona, bir enerjiye hiç bir zaman dönüşmedi. Ben bu seçimde de çok fazla dönüşeceğini düşünmüyorum işin doğrusu.

levent özer - Ben Ersin hocama bir soru yöneltmek istiyorum: Siz Türkiye'deki sınıfın köklerini Osmanlı'dan gelen veya daha öncesinden de gelen reaya ve askeriye sınıfıyla beraber ilmiye sınıfını da oluşturan iki sınıfa dayandığını, dolayısıyla anladığımız kadarı ile reaya daha muhafazakar olan kesimin bugünkü kökleri sağda olan partilere oy verdiğini, diğer kısımdan da CHP'nin temsil ettiği bir sol tabana oy gittiğini anladım. Tabii burada HDP faktörü de var bir yandan. Ama yanlış hatırlamıyorsam 1977'de CHP, Ecevit'in liderliğinde yüzde 41 civarında bir oy aldı. Yani sağ tabandan da oy aldığı sonucu çıkıyordu, ki bunun benzerini yine 99'da da Demokratik Sol Parti'deyken sağ tabandan bir oy aldı ve hatta CHP'yle beraber topladığınızda yüzde 30'u geçiyordu oyları yanlış hatırlamıyorsam. CHP şu anda Kemal Kılıçdaroğlu'nun izlediği politikalarla aldığı eleştirilerden biri de neredeyse merkez sağ parti oldu deniyor. Yani sağ tabandan oy almak için bir gayreti var doğal olarak; kendi kişiliğini, kimliğini korumaya çalışarak oraya da yöneliyor. Bir de bu gençler faktörüyle beraber bunlar bir büyük devinim ayağıyla -işte dip dalga diyorlar, bilemiyorum tam- acaba bütün bu anket sonuçlarından değişik bir sonuç çıkartabilir mi? Teşekkür ederim.

ersin kalaycıoğlu - Şimdi efendim, manzara bu 2018'de, şu anda biraz değişmiş olabilir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin bulunduğu yerde, 2,54 denilen bölgede yüzde 4,5 oy var. Yanında 4,9, solunda 9,6; hepsine ekleyecek olursanız üç aşağı beş yukarı yüzde 17 gibi filan bir oy var. Bunu HDP ile paylaşıyor. Tamam mı? Seçmen yok seçmen... Sadece burada değil, diğer verileri de gösterebilirim. 1990'dan beri biz bu soruyu soruyoruz 2018'e kadar. Soldaki seçmen sayısı, kendini sola koyan seçmen sayısı yüzde 22'di 1990'da sağa koyan seçmen sayısı da yüzde 23'tü, merkeze koyan seçmen sayısı da 55'ti. Gayet güzel, normal dağılım gibi bir dağılım; istatistikte okuduğumuz normal dağılıma benzer bir dağılım var.

Şimdi solda bulunan seçmen oranı yine yüzde 25, sağdaki seçmen oranı yüzde 45, orta gitmiş durumda; indi ve sağa kaydı. 1900, Soğuk Savaş'ın sonu. 31 Aralık 1991'de Kremlin'in tepesindeki Sovyet bayrağı son kez indirildi. 91 seçimlerinden itibaren Türkiye sağa kaymıştır ciddi boyutlarda ve bu kayışta en önemli rolü olan ve kendisi de ön plana çıkan şey etnik, dini ve mezhebi kimlikler. Siyaset onun üzerinden yapılmaya başlandı. Daha önceki sizin bahsettiğiniz 70'li yıllardaki sosyoekonomik birtakım endişeler filan gündemden tamamen düştü ve o Türkiye'nin hızlı kentleşme yaşadığı bir dönemde kente gelen nüfusa belediye hizmeti götürmüş olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin aldığı oydu. O belediye hizmetlerini 80 darbesinden sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin elinden alıp, özellikle

ersin kalaycıoğlu

91 seçimlerinden itibaren Türkiye sağa kaymıştır ciddi boyutlarda ve bu kayışta en önemli rolü olan ve kendisi de ön plana çıkan şey etnik, dini ve mezhebi kimlikler. Siyaset onun üzerinden yapılmaya başlandı.

tarikatların etkili olabileceği çeşitli gruplara verdiler. Asker tarafından verildi, askerin yarattığı bir sonuç durumudur bu, unutmayın. Bir yandan Soğuk Savaş sola nüzul inmiştir dünyada. İki; Türkiye’de askerin sola nüzul indirmesi kuvvet kullanarak, çoğuna işkence ederek, öldürerek, çeşitli bölgelerden kovalayarak alan açtı. O alan çok etkili bir şekilde iyi örgütlenmiş İslamcılık cereyanının siyasi örgütleri olan tarikatlar tarafından alındı ve onların belediyeleri daha önce Cumhuriyet Halk Partisine atfedilen belediyeciliği 1990'lardan sonra yapmaya başladılar. Sonuçlarını da işte önce Refah Partisi ile, arkasından da 2000 yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi ile gördüler temel itibarıyla. Dolayısıyla Türkiye büyük bir dönüşüm geçirdi, dönüşüm dediğim şey bu. Kentleşme, onun getirdiği talepler, o taleplere yanıt verebilen yerel ve merkezi yönetimler; bunlar hep sağdan ve daha aşırı sağa doğru giden partilerden geldi ve seçmen de o tarafa doğru kaydı.

ersin kalaycıoğlu

Kentleşme, onun getirdiği talepler, o taleplere yanıt verebilen yerel ve merkezi yönetimler; bunlar hep sağdan ve daha aşırı sağa doğru giden partilerden geldi ve seçmen de o tarafa doğru kaydı.

Bu şimdi devam eder mi, ondan emin değilim ama önemli bir şekilde etkili oldu bu Türkiye özelinde. İbrahim Bey'den biraz ayrılıyorum; dünyada bir aşırı sağ dalga pek yok. Şimdi İsveç örneğini verdimiz, Danimarka Başbakanına soruyorlar: Sizde de bunlar iktidara gelecekler mi diye. Danimarka'da yeni seçim geçirdi İsveç'le beraber aynı zamanda ve aşırı sağ kuvvetli olacağı tahmin ederken kaybedildi. Kadın çok ilginç bir yanıt veriyor: Biz bu olayı daha önce yaşadık, bunların modası bitti. İsveç şimdi yaşıyor, bir müddet sonra göreceksiniz foslayacaklar diyor. Yani demokrasilerde popülizm çalışmıyor. Niye? Çünkü iktidara karşı ve iktisadi iktidara karşı, yani seçkinler karşı ve seçkinleri değiştireceğinize yönelik aklınıza gelen her türlü

iddiayı rahatlıkla söyleyebiliyorsunuz. Popülizmin en temel özelliği bu. Trump'ın özelliği mesela; Trump diyor ki: Batı Virginia'da çalışanlara, kömür madenlerine tekrar sizi sokacağım diyor. Şimdi benim bir tanıdığım meslektaş var enerji işleriyle uğraşiyor, o sırada Harvard Üniversitesi'nde 2017'de misafir öğretim üyesi olarak, ona sordum: O, imkânsız diyor. Çünkü bizim oradaki bütün kömür üretimi robota döndü diyor. İnsan sokmanın maliyeti Amerika'da bizim gibi değil. Sigortası olacak, ölürse milyon dolar tazminat ödeyeceksiniz filan. Bu maliyeti hangi şirket kabul eder? Dolayısıyla bu adamlar "bizi tekrar işçi olarak alacaklar ve biz para kazanacağız" diye alkışlayarak gidip adama oyu verdi. Ne oldu? Hiçbir şey değişmedi; yine robotlar giriyor, kömürü robotlar çıkarıyor. Ama iktidara geldiğiniz zaman dolayısıyla verdiğiniz sözleri tutamıyorsunuz. Tutmayınca insanlar sizden başka tarafa doğru dönüyorlar. Yahya Beyin söylediği oranlarda, rakamlar çok büyük değil.

Alfred Cousin diye bir meslektaşımız var Florida Üniversitesi'nde, onun çok güzel bir makalesi yayınlandı 2015'te American Journal of Political Science'da. Kısa bir makale... 23 ülke demokratik ve 400 seçimi inceliyor. Diyor ki: Bir seçim sonucunda herhangi bir parti veya parti gurubu yüzde 60'tan fazla oy alıyorsa o ülkede demokrasi yok diyor. Nokta... Demokratik seçimler artı eksi 5 puanla sonuçlanıyor diyor. Yani birisi yüzde 55, öbürü yüzde 45 alıyor veya yüzde 42-47 filan böyle. Hani hezimet oldu filan diyorlar İngiltere'de, bir bakıyorsunuz işte

iktidara gelen parti yüzde 42 oy almış. Demokrasi böyle bir şey. Bizde Derya Beyin verdiği rakamlara baktım, yüzde 55 dedi; yüzde 85 katılma var, 64'e tekabül ediyor. Yani yüzde 64 oy muhalefet çıkarabilirse zaten bitmiş durumdadır temel itibarıyla.

Onun için burada dikkat edeceğimiz husus, bu bir evet bir trend gibi gözükte özellikle Avrupa'da, Asya'da büyük ölçüde kaybediyorlar. Şu anda çok ilginç bir şey oluyor, Hindistan bize çok benziyor. Pek bizim ilgimizi çekmiyor, bizim haberlerimizde filan da çıkmıyor, takip etmiyorsunuzdur. Ben karşılaştırmalı siyasetle boğuştuğum için her yere bakmak mecburiyetindeyim Fiji filan dahil. Fiji'de 16 yıllık iktidarda bulunan ve iyice diktatörleşmiş olan şahıs seçimi kaybetti, gitmeyeceğim dedi, oturuyorum, kalkmıyorum dedi. 3 ay sonra tıpış tıpış gitti... Böyle şeyler oluyor dünyada, birçok örnek var. Onun için Hindistan'da Rajiv Gandhi Kongre Partisi'nin şu andaki lideri, Indra Gandhi'nin torunu. Nehru'nun da tabii uzaktan torunu oluyor bir kuşak önceden. Hindistan'ın en güneyinden, yani tropik bölgeden ta kuzeyindeki Himalayalar'a kadar yürüyor yanılmıyorsam 4800 kilometre filan. Şu andan Madras'ta, uzun boylu röportaj yapıyorlar, dünya basınında yayınlanıyor "ne yapıyorsunuz filan filan" diye. Unutmayın, İngiltere'ye karşı aynı şekilde yürümüş olan Mahatma Gandhi var. O da tiraniydi diyor, bu da tirani. İstibdat rejimi ve çok büyük kalabalıklarla yürümeye başlamış durumda. Hindistan'da enteresan bir şey oldu, şu andaki Modi hükümeti -belki onu duymuşsunuzdur- Mahatma Gandhi'yi öldüren adamı kahraman ilan etti. Suikast yapan adamın, kurşun sıkıp Gandhi'yi öldürmüş adamı kahraman ilan etti. "Fikirlerinden etkilendim" diye kendisini savunmuştu. 1948 galiba mahkemede. Svankar var, Svankar'ın da resmini astı kongreye. Önüne de çok büyük bir böyle vazo gibi bir şey koymuşlar, onun içine çiçekler bıraktı, büyük tören yaptı Hindistan Parlamentosunda. Neden? Çünkü Indra Gandhi, Müslümanlarla beraber yaşayabileceklerini, bunun için laikliğin esas olduğunu ileri sürmüştür. Modi, Hindutva denilen dini milliyetçi, Hindu milliyetçisi ve kariyerine Müslümanları öldürerek başlamış bir adam. Kariyeri bunun üzerine kurulmuş ve Covid çıkmasaydı şu anda 200 milyon Müslümanın büyük çoğunluğunu Hindistan'dan atmış olacaktı. Zaten öldürmeye başlamışlardı. Laiklikle problemi var. Biraz bize benziyor gibi gözüküyor. Anlatabiliyor muyum? Rajiv Gandhi de şimdi Mahatma Gandhi'nin yoluna girmiş olduğunu ve laikliği tekrar getireceklerini ve bu adamı iktidardan götüreceklerini iddia eden bir pozisyonda ve şu ana kadar yapılmış olan mesela Malezya seçimlerini duymuşsunuzdur. Enver İbrahim geri geldi ve çok büyük paralar çalmış olan Necip Rezzak görevden alındı ve yargılandı ve suçlu bulundu Malezya'da. Onun dışında başka örnekler de var. Asya'dan itibaren bu tür hareketler yavaş yavaş gaz kaybediyor gibi gözüküyor. Onun için dünyadaki manzara biraz karmaşık, görüldüğünden karmaşık. Ama şunu söyleyebiliriz İbrahim Bey'in bu vurgusunun üzerine: Biz kervanın hangi tarafında kalacağız? Ne tarafında kalmaya devam edeceğiz, ne tarafına katılacağız; onu bilmiyoruz, bir tek ona karar vereceğiz. Yani bu kervandan ayrılıp demokrasi ve hukuk devleti yoluna mı döneceğiz? Yoksa bu otoriterleşme, anti laik, dini milliyetçilik filan üzerinden siyaset yapmaya devam mı edeceğiz? Onu da seçimler olursa eğer, inşallah maşallah ondan sonra fark edeceğiz.

salondan - Yine Ersin Hocam, sizden rica edeceğim. Benim aslında merakım da olan bir konuydu, sizin nasıl yorumlayacağınızı merak ettiğimi için sormak da istiyorum. Bu tür

kutuplaşmaların belki çatışmasız sonuçlanması zor bir ihtimal gibi, hani böyle bir şey beklemek belki daha normal gibi gözüküyor demiştiniz sunumunuzda. Ben de bizdeki seçimler, özellikle 80'den sonra, darbeden sonraki referandumlar da baktığım zaman, referandumlarda devletin bütün propaganda imkanlarıyla ve de kendi olanaklarıyla yapmış olmasına rağmen, bütün baskısını uygulamasına rağmen bir direnç olduğunu düşündürüyor bana. Yani Anayasada %8-%9 olan oyu, en son referandumda cumhurbaşkanlığında %48 gibi görüyorum ben baktığım zaman. Aralarda da dediğim gibi bir tane 29 maddeli bir referandum yaptık; dünyada eşî benzeri var mı, onu da bilmiyorum bir açıkçası. Yani bir ya da iki madde için bütün milletin allak bullak ettik zihnini falan. Böyle yapılan ve demokrasi dışı, ne kadar adil seçimler tartışmalarına girmeden de bunu bir umut olarak ben aslında kendim kişisel olarak görüyorum. Her şeye rağmen %8 görüyorum en dipte, bir de 48. Yani bunun trend olarak yukarı gittiğini varsayıyorum. Hani bu sosyolojik olarak sizin yorumlarınızla nasıl olur diye merak ettim. Bu konuda görüş bildirirseniz sevinirim. Teşekkür ederim.

ersin kalaycıoğlu - Şimdi arkadaşlarım gayet iyi ifade ettiler, iktidar partisi oy kaybedecek. Çünkü araştırmalarda görülen 5 tane siyaset bilimi yasası var. Bilim yasası, yani hukuki anlamda değil. Bunlardan bir tanesi diyor ki, hükümet etmenin maliyeti vardır. Şu anda maliyet çok yüksek sizlerin de görmüş olduğu gibi. Neden? Bir Covid dönemi yaşadık, iyi yönetemediler. Evet, sonunda bir şekilde aşilar getirebildi, isteyen geniş bir kitle aşı oldu bir kısım reddetmesine rağmen. Dolayısıyla o, bu belanın şimdilik geri plana itilmesine sağladı. Ama özellikle başlangıçta üste IBAN numarası göndermek hiç popüler değildi farkındaysanız. Arkasında maske, "biz göndereceğiz maskeyi" dediler. Eczaneler maske satmamaya başladı. Sonra "parasıyla" dediler, sonra eczaneler maske satmaya başladı. Böyle birtakım yalpalamalar ve ortada doğru dürüst bir sağlık politikası var mı, yok mu belli değil. Şimdi ölüm istatistikleri yayınlandı, yine birbirini tutmuyor. Neden öldüğü belli olmayan 87 bin kişi var 2020'de. Sebep belli olmayan 87 bin ölüm, bu kabul edilecek bir şey değil yani. Bunlar Covid herhalde.

ersin kalaycıoğlu - Şimdi birçok aile açıkladı; Efendim bizim babamızı Covid diye hastaneye yatırdılar, ölüm evrakında adamın pnömoniden öldüğü, zatürreden öldüğü yazıyor. Böyle rezillik olur mu diye itiraz ettiler. Bunlar da var, onlar ayrıca ölçüm hatası yaratıyor. Ama bir de kanıtlanmamış ölüm diyor. Nasıl olur? 87 bin, 200 bine çıkıyor seneyi karşılaştırırsanız. Yani rakam yüksek. Bu rakamlar yüksek gözükmesin diye rakamlarla oynamaya başlıyorsunuz ve bu güveni sarsıyor.

Bunun üzerine ekonomik sorunlar geldi, bütün dünyada geldi. Ama bütün dünyanın aldığı önlemlerin tersine önlemler almaya başladık. Bir de bu sürede etkili olabilecek kurumları ciddi ölçüde erozyona uğrattık, en başta Merkez Bankası olmak üzere ve bu kurumlar çok seviye kaybettiler. Bunlarla oynamamak gerekiyor. Bunlara güvenip onlardan birtakım şeyleri gerçekleştirmelerini istememiz gerekiyor. Yani bizim inanmamız mümkün olmayan -belki kendisini destekleyen kitle de inanıyordur, onu bilemem- Nas diye bir iddiayla çıkıldı ortaya. Tamam da bu Nas bir tek Türkiye'de mi geçerli? Suudi Arabistan'la Körfez ülkeleri faizi devamlı yükseltiyorlar, takip edenler bunu biliyor. Benim eşim iktisat profesörü. Dolayısıyla evde bunu takip ediyor, "bak Kuveyt'in faizi yükselmiş" diyor. Yani şimdi orada Nas yok mu ya? Bir tek

bizde mi var bu Nas? Bu tabii inandırıcı olma özelliğini yitiriyor. Yani Nas, akla gelmiş de uydurulmuş bir gerekçe gibi gözüküyor, gerçek gerekçe gibi gözüküyor. Veya biz yorumlamasını bilmiyoruz, Araplar daha iyi biliyor çünkü. Ne de olsa Kuran'ı Kerim Arapça sonuç itibarıyla. Ama nereden bakarsanız bakın burada birçok güvensizlik sorunu çıktı. Zaten gençlerin umudunu kaybetmelerine bir neden de bu.

Dolayısıyla yönetim için güven son derece önemlidir, bankacılık filan gibi. Çok ilginçtir bu ekonomik konularla ilgili Christian Amanpour diye bir gazeteci var CNN International'da. Bu Covid'in başlangıcında Rooswey diye bir iktisatçı var Chicago Üniversitesi'nden; Başkan Obama'nın ekonomik heyetinin başındaydı. Onu davet etmiş, onunla konuştu, ben de dinliyorum. "Ben atandığımı öğrendim, Chicago Üniversitesi'ndeyim o tarihte. Uçağa atladık, gittik Washington DC'ye diyor. Ofise geldim, özel kalem karşıladı" diyor. Paul Walker var içeride" demiş. Paul Walker Amerika'da çok önemli dönemlerde Federal Reserve'un, yani merkez bankasının başkanlığını yapmış çok saygın bir iktisatçı, aynı zamanda iktisat yöneticisi. Yani bizim gibi hocalık yapanların yönetimle pek ilişkisi olmayabiliyor bildiğiniz gibi. Öyle birisi değil, yani aynı zamanda yönetebilen birisi. Paul Walker hırsızdan randevu istedi" demiş. "Verdim" demiş, içerde oturuyordu. Girdim içeri; Paul Walker içeride kalkmış, iri yarı da bir adam beni karşıladı, ne yapacaksınız dedi bana diyor. Ben daha oturmamış diyor, ayaktayız ikimizde. Ben aklıma gelen şeyleri anlattım diyor, işte şunu yapacağım, bunu yapacağım filan falan. Yetmez demiş. Neyi iskaladım diye düşündüm anında diyor. Ben iktisat teorisini, Milton Friedman'ları, şunları bunları aklımdan geçiriyorum diyor. Bak genç adam demiş. Senin bu aldığın önlemlerin işe yaraması için kredibiliten olması lazım, halkın sana güvenmesi, piyasanın sana güvenmesi lazım demiş. Şu kararı aldım dediğin anda, o kararın etkisinin ne olacağını söylemen ve o etkinin ortaya çıktığını göstermen gerekiyor önümüzdeki 6 ayda. Yoksa hiçbir sonuç alamazsın demiş. Bizim bugünkü hükümetin esas problemi budur, kredibilitesi bitmiştir, yok... Hanginiz inanıyorsunuz? "Dolara yatırım yapan muaf olacak" dediler. Ne oldu? Dolar 3 liraydı, 19 lira oldu. Yani anlatabiliyor muyum? Bundan sonra kredibilitesi olabilir mi bu açıklamaların? Maliye bakanları yaptıkları açıklamalarıyla daha ziyade komedyen gibi bir manzara çizdiler ve öyle tepki gördüler. Şimdi bu bütün hükümetin eğer varsa bir maliye politikasını ortadan yok eden bir şey. Bunun için esas sorun burada görebildiğim kadarıyla. Ama yani bu kayıp ne kadar olacak bilmiyorum. Demokraside 10 puan filan ama bu gider, başka bir iktidar gelir. Bu iktidar bırakıp gidebilecekmiş gibi gözüküyor ne Türkiye'de örneklerini gördüğümüz Süleyman Demirel hükümetleri gibi, ne Özal hükümeti gibi veya Mesut Yılmaz hükümetleri gibi.

aylin aktükün - Oran önemli Hocam. Yüzde 65 alsa karşı taraf, gitmeme gibi bir şans yok.

ersin kalaycıoğlu - Doğru. Ama buradaki kritik olan şey Meclis'te 360 çıkarabilmek veya 400 tercihen. Onu yapamazsınız Anayasa değişikliğini herhangi bir şekilde hedefleyemezsiniz. O çıkarılamazsa o zaman zor; o çıkarılabılırsa cumhurbaşkanlığını kim kazanmış filan o biraz teorik kalacak.

Bir de hesaplanmış bir şey var bütün bu tür rejimlerde, başkanlık rejimlerinde; bunlar çift başlıdır Amerika dahil. Devamlı olarak kurumlar kavga eder. Yani cumhurbaşkanıyla Meclis

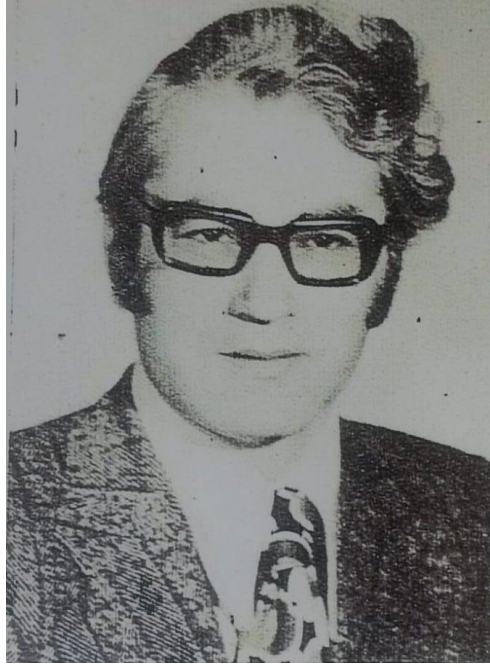
kavga edecek. Türkiye'de de edecek kaçınılmaz olarak. Bu da hiç hoşlanılmayan bir şey ama tasarımın içinde var. Şu ana kadar uygulanmadı.

derya kömürcü - Sadece bir cümle söylemek istiyorum. Bu gider mi gitmez mi tartışmasıyla ilgili olarak, bence Türkiye'yi bugün yönetilebilir kılan, bu iktidar için yönetilebilir kılan şey seçim zaten. Herkes seçimleri bekliyor. Seçim olup da seçim sonucunda kaybedip, oradan gitmeyen bir iktidarın ülkeyi yönetebiliyor olması çok gözümde canlandırabileceğim bir şey değil. O zaman zaten bambaşka bir şey konuşuyoruz oluruz herhalde.

aylin aktükün - Evet, sonuna geldik. Ben öncelikle sizin sabrınız teşekkür ediyorum, hocalarıma çok teşekkür ediyorum. Bir de özel teşekkür cemiyetimize.

46. İktisatçılar Haftası'nın ikinci günü Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu anısına düzenlenmiştir.

Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu

1932 yılında Bulgaristan'ın Kuyucuk köyünde doğan Nazif Kuyucuklu, hem fen hem din eğitimi verilen Nüvvab'ta orta öğrenimini tamamladıktan sonra, 1951'de kendi ifadesiyle anavatanına geldi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdi. 1960'ta aynı kurumda İktisadi Coğrafya kürsüsünde asistan olarak akademik hayatına başladı. 1964'te doktor, 1978'de profesör olan Kuyucuklu, ikinci diplomasını da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden aldı. 1980'de Siyasal Bilgiler Fakültesi kadrosuna katılarak kurumun hem senatörlüğünü hem de 1992'ye kadar Kamu Yönetimi Bölümünün Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı başkanlığını üstlendi. Yeniden yapılanma döneminde ise iktisat bölümünde 1991'den itibaren emekliye ayrılıncaya kadar İktisat Politikaları Anabilim Dalı Başkanı olarak görevini sürdürdü. İktisadi kaynakların araştırılması hocamızın ağırlıklı çalışma alanı olup, değişik dönemlerde verilen Türkiye ekonomisi, doğal kaynaklar, hammadde ve enerji kaynakları gibi derslerin uzun yıllar tek ismi olmuştur. Ayrıca çalışma ekonomisi ve sosyal politika ile iktisadi olaylar tarihi alanlarında da eğitim ve yayın yapmıştır. Batı dillerinin ve Arapçanın yanı sıra, özellikle Rusça ve çeşitli Balkan dillerine olan hakimiyeti kendisinin Balkan Ülkeleri İktisadi Serisi içinde ülke çalışmaları ve ayrıca bu ülkelerle Türk Ekonomik İlişkileri başlıklı araştırmalarından oluşan bilimsel yayınlarını kitaplığında kazandırmıştır.

46. İKTİSATÇILAR HAFTASI, 27–28 Şubat 2023

türkiye’de ekonominin görünmeyen yüzü

Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu Anısına

28 Şubat 2023, Salı

2. Gün, 1. Oturum

Sunuş: Mustafa Sönmez

Oturum Başkanı: Billur Engin Balın

Panelistler: Anıl Aba

Murat Birdal

Özgür Öztürk

aylin altınay - Değerli konuklar, saygıdeğer hocalarım, sevgili öğrenci arkadaşlarım 46’ncı İktisatçılar Haftasının ikinci gününe hoş geldiniz. Haftamızın artık gelenek haline gelmiş uygulaması, her bir günün Fakültemize emeği geçmiş hocalarımıza adanması. Bugün de Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu'nun anısına düzenleniyor. Bugünün açılış konuşmasını ise “Afet, Enflasyon

ve Seçim Üçgeninde Türkiye Ekonomisi başlığıyla Sayın Mustafa Sönmez yapacak. Buyurun Sönmez.

mustafa sönmez - Günaydın, teşekkür ederim. Acılı bir zamanda 46'ncı İktisatçılar Haftası'nda buluşuyoruz. Her şeyden önce şubat depremlerinde yaşamını kaybedenleri rahmetle anıyorum, hepimize geçmiş olsun diyorum. Daha beter afetlerden dilerim sakınırsız, yüzleşmeyiz ama bir gerçeklik bu afetler. Bunun da farkında olmak ve gerekeni yapmak durumundayız. Kuşkusuz bu afet, yaşanan bu şubat depremleri, Türkiye'nin içinde geçmekte olduğu konjonktüre çok önemli bir parametre olarak girdi. Her ne kadar bilim insanları sürekli uyardılsa da o bölgede depremin olasılığının yüksek olduğunu, bilime çok da kulak veren bir yönetim yok ama toplum olarak da sanırım bu konuda hassasiyetimiz pek yüksek değil. Olanlar oldu ve maalesef resmi verilerle 45 bini aşan bir can kaybı var, çok önemli bir varlık kaybı var ve 14 milyona yaklaşan 11 ili kapsayan bir nüfusun yaşamının birdenbire altüst olması gerçeği var. Bunun tabii bölge ile sınırlı kalmadığı, kalmayacağı çok açık. Bu Türkiye'nin geneline sirayet eden bir afet oldu ve önümüzdeki yıllarda da bunun etkisini hep göreceğiz, her anlamda göreceğiz insani olarak, muhtelif ekonomik parametreleri etkisi olarak bunu hissedeceğiz. Dolayısıyla denklemimize afet değişkenini artık almak durumundayız.

mustafa sönmez

Deprem Türkiye'nin geneline sirayet eden bir afet oldu ve önümüzdeki yıllarda da bunun etkisini hep göreceğiz. İnsani olarak, muhtelif ekonomik parametreleri etkisi olarak bunu hissedeceğiz.

Hatta belki bundan sonraki hayatımızı kurgularken afet odaklı bir yakın geleceği planlamak durumundayız. Bunu kulak arkası edemeyiz. Çünkü yine bilim insanlarının uyardığı gibi bir de yaklaşmakta olan bir deprem var. Bu da İstanbul odaklı bir Marmara depremi ve bunun riskinin ne olduğunu hepimiz gayet iyi biliyoruz, kapsama alanının ne olduğunu hepimiz gayet iyi biliyoruz. Dolayısıyla deprem, ister istemez önümüzdeki beş yılın, on yılın programlarının odağında olmak durumunda. Kuşkusuz deprem değişkeni, Türkiye'nin zaten kırılğan olduğu bir döneme eklendi. Türkiye'nin iktisadi ve sosyal, siyasal yapısının son derece yine bir fay hattı üstünde olduğunu hepimiz biliyoruz. Deprem

vukuatından önce, Türkiye'nin bir numaralı gündemi yüksek enflasyondur, kırılğanlıktır ve yine en geç 18 Haziran'da yapılması gereken seçimlerin güvenliğiydi, hilesiz hurdasının bir seçim hadisesiydi. Yani biz daha çok yüksek enflasyon belası ve onun ekonomide yaratmış olduğu kırılğanlıklar, özellikle bölüşüm ilişkilerinde emek aleyhtarı gelişimini konuşuyorduk ve bu

yüksek enflasyon içerisindeki tutarsız para politikalarını, tutarsız faiz politikalarını konuşuyorduk. Bunun ekonomide yaratmış olduğu balonun, büyümenin sürdürülemez olduğunu ve Türkiye'nin geleceğinin ve ciddi ölçüde bir belirsizliğe, bilinmezliğe sürüklediğini konuşuyorduk ve seçimle beraber bu akıl dışılığın son bulmasını ve bir ortak akılla Türkiye'nin yeniden inşasını konuşuyorduk.

Dolayısıyla bugün önümüzde bir üçgen var. Bu üçgenin bir ucunda yüksek enflasyon şeklinde tezahür etmiş. Ekonomideki ağır kırılma var. Bir ucunda göz ardı edemeyeceğimiz ve ivedilikle bundan sonraki her tür programın odağına oturtmamız gereken deprem afeti var ve tabii bütün bunlarla baş edebilmek için adil ve güvenilir bir seçimin yapılması ihtiyacı var. Konjonktür bu şekilde seyrediyor. Her üçü de önemli yani afetin dikkate alınması, afetin etkilerinin soğukkanlılıkla ve daha fazla zayıyla yol açmadan kaldırılması önemli bir gündem maddesi. Çünkü orada da dehşetli bir afet yönetim faciası gözledik ve bu boyutlara ulaşmaması gerekirdi can kaybının ve bu kadar mağdur edilmeden bu afetin göğüslenmesi gerekirdi.

Hem afete yol açmada büyük ihmaller olduğu anlaşılıyor, hem afet sırasında müdahalede büyük ihmaller olduğu anlaşılıyor. Bundan sonrasına dair de çok ciddi kaygılar var. Çünkü afetten gerekli dersler çıkarıldı mı, çıkarılmadı mı? Bu da ciddi bir soru işareti yönetimin. Çünkü telaş seçim ve seçim odaklı düşünüyor her şeyi. Afet yönetimini de ona bağladığı için hata üstüne hatalar gözlüyoruz ama serinkanlı bir biçimde hem mevcut afetin yaralarının sarılması hem bundan sonra yaşanabilecek afetlere karşı önlemlerin alınması, riskin azaltılması en önemli gündem maddelerinden görevlerden biri olarak önümüzde duruyor. Bu hem Türkiye'nin seçmeninin yönetime

getireceği iktidar açısından böyle hem tek tek bireyler, kitle örgütleri ve diğer kamusal kuruluşlar açısından böyle. Burada çok önemli bir görev bizi bekliyor.

Kuşkusuz afetin yanı sıra sürdürülemez, ayakta duramaz, kırılgan bir ekonomik yapı ve onun üstünde de epey tedirgin bir siyasi yapı var Türkiye'de. 2001'den bu yana görmediğimiz, gözlemediğimiz bir dehşetli enflasyon belasıyla karşı karşıya geldi Türkiye. İşte Ağustos 2022'de yıllığı yüzde 86'yı bulan bir tüketici enflasyonu ile karşı karşıya kaldık. Ondan sonra işte baz etkisiyle yıllık yüzde 64'le tamamlandı. Şimdi 50 basamağına filan inecek gibi oluyor ama aylık artışlar sürüyor.

mustafa sönmez

Bölüşümün en önemli sorunu, örgütsüzlük, ücretli sınıflara örgütlenme, toplu sözleşme, grev hakkını kullanma imkânı tanınmıyor. Anayasada olmasına rağmen bu fiilen kullanılmıyor.

Yüksek enflasyon tabii ki bütün ekonomik parametreleri zehirliyor. Başta bölüşüm ilişkisi, yani bölüşüm dehşetli ölçüde zaten iyi değildi, bozuldu. Güya ekonomi büyümüş gibi ama bölüşüme geldiğinizde yüzde 28'e düşmüş bir işgücü gelirini görüyoruz. Daha 2016'da yüzde 36'ydı. Demek ki dehşetli bir bölüşüm eşitsizliği içinde seyrediyor bu süreç. Bu tahammül edilir ve katlanılabilir değil. Her ne kadar son zamanlarda asgari ücret, maaş düzenlemeleri yapıldıysa da bu büyük kaybı telafi edecek, yani 36'dan 28'e, 8 puanlık bir kaybı telafi edecek düzenlemeler olmadı ve maalesef gidişat da öyle. Çünkü

bölüşümün en önemli sorunu, örgütsüzlük, ücretli sınıflara örgütlenme, toplu sözleşme, grev hakkını kullanma imkânı tanınmıyor, Anayasada olmasına rağmen bu fiilen kullanılmıyor. Kullanılmadığı için de bölüşümde bu sorunlarla yüz yüze geliyoruz.

Dolayısıyla burada hepimiz tabii ki seçimi bekler durumdayız; deprem öncesi de böyleydi, bugün de öyle. Bu hatta depremin kötü yönetimi, seçimin bir an önce yapılması gerekliliğini bir kez daha ortaya koydu. Fakat baştaki yönetimin nasıl ayak sürüdüğünü hepimiz yine gözlüyoruz. Bir şekilde seçimi erteleme niyetleri var, bu sınıyor, toplumda yoklanıyor bunun imkânı var mı yok mu diye. Ne olacağını göreceğiz ama ısrarla bir an önce bu seçimi en geç 18 Haziran'da yapılmasını istemek durumundayız. Çünkü daha fazla bu yönetimle bu sorunları çözmek mümkün değil, bunlarla baş etmek mümkün değil. Yani hem yaşanmış afet ve yaklaşan afetleri bu yönetimle yaşamak bu toplum açısından bir zül, katlanılabilir bir şey değil hem ekonomik olarak Türkiye'nin iş, aş sorunları ve geleceğini planlayıp programlaması ve aklın galebe çalması; bir tek adam beceriksizliğini değil, bir ortak aklın yönetimi ele alması ve

yönetmesi açısından belki Türkiye tarihinin en geniş bir ittifakıyla bir koalisyonu ile Türkiye'yi yeniden inşa etmek göreviyle karşı karşıyayız.

Dediğim gibi burada maalesef bu kırılmalıklar birçoğumuz açısından çok sürpriz değildi. Yani Türkiye'nin bir kere afet hadisesinin bu boyutlarda tezahürüne dair bizim az çok deneyimimiz var. İstanbul'da yaşayanlar olarak Marmara depremini 1999 yılında yaşadık ve onun bize gönderdiği mesajlar, sinyaller çok açıktı. Bunu başlangıçta algıladığımızı sanıyorduk ama öyle olmadı. Devamında o deprem, siyasi bir depremin de beraberinde getirdi. Hatırlayalım 99'da zaten ekonomi iyi durumda değildi; 98-99'da sürekli patinaj yapan, irili ufaklı krizlere giren bir yerdedi. Sonra 2000 yılında bir IMF çapasına rıza gösterildi bir koalisyon hükümeti, Ecevit başbakanlığında. Derken dikişleri attı, o çapa tutmadı ve 2001 krizini yaşadık. Çok ciddi bir ekonomik kriz geldi 99 depreminin üstüne, 2001 kriz geldi ve bununla baş etmek üzere Türkiye çok ciddi kemer sıkma politikaları içeren bir IMF teslimiyetine mecbur kaldı. 2001'deki IMF reçetesi ile ekonomi belki dengelerini yeniden yakaladı, tekrar kendisini sermaye birikimini sürdürebilecek noktaya geldi ama topluma çok ağır bir bedel ödettiğini hatırlayalım. Yani hem kamu kesimindeki kemer sıkma politikaları, hem tarımda olsun, sanayide olsun yaşanan küçük küçülme ve düşük büyüme, işçilerin, köylülerin, memurların ağır bedeller ödemesine yol açtı ve bunun sonucunda da 2002 yılında yapılan seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi, yani o dönem Erbakan'ın yönettiği Refah Partisi'nden kopan bu yeni bir muhafazakâr politik İslam aradan yüzde 30 dolayında bir oyla birinci parti olarak çıktı. O acı reçeteyi uygulayan partiler baraj altında kaldılar. Depreminin üstüne gelen 2001 krizi, bir siyasi değişimi de beraberinde getirdi. Toplum adeta o koalisyon hükümetini cezalandırdı ve bu yeni partiye, Adalet ve Kalkınma Partisi'ne vekalet verdi. Sonra neler olduğunu aşağı yukarı biliyoruz. Yani hem içeride o ağır ekonomik reçete, özelleştirmeler, onun sağlamış olduğu rüzgâr, hem dış dünyadan Türkiye'ye açılan yeni kredi ve dünya konjonktürün lehte seyretmesi, AKP'nin uzun süre iktidarda kalmasına imkân verdi.

Şimdi bakın, o dönem içerisinde eldeki imkanlarla hem bu afetin riskini azaltmak, Türkiye'yi yeni afetlere hazırlamak mümkündü, hem içeride ve dışarıda oluşan kaynaklarla; çünkü olağanüstü bir yurtdışından kaynak girişi oldu. Türkiye'nin hiç şimdiye kadar deneyimlemediği özelleştirmelere gelen ve portföy yatırımı olarak borsaya gelen, dış kredi olarak gelen Türkiye'nin çok ucuz faizlerle borçlanabildiği on küsur yıllar oldu. Bunların hepsi bir fırsattı. Fakat bu iktidarın derdi, -buna yine içimizden bazıları geç uyandı maalesef, zaman zaman bu

mustafa sönmez

AKP iktidarın derdi, hedefi bir politik İslam rejimi, giderek bir tek adam rejimi kurmaktı. Eldeki ekonomik imkanları bir kâr ve sermaye birikimine tahvil etmek üzere kullandılar.

iktidara omuz verenler bile oldu- hedefi bir politik İslam rejimi, giderek bir tek adam rejimi kurmaktı. Adım adım bunun taşları döşendi ve eldeki bütün ekonomik imkanlar da afet riskini azaltma ve Türkiye'nin sorunlarını, başta ekonomik olmak üzere diğer sorunlarını halletmeye dönük kullanılmadı. Ortada çok net bir konut ihtiyacı vardı. Dehşetli bir imar ihtiyacı vardı. Şimdi bu imar ihtiyacını giderirken mutlaka afet riskini dikkate almak ve toplumun daha çok alt gelir gruplarının konut ihtiyacını dikkate almak ön planda geliyordu. Fakat ne yapıldı?

Bunu yapmadılar. Bunun yerine bu imar ihtiyacını tamamen bir kâr ve sermaye birikimine tahvil etmek üzere kullandılar. Arsa Ofisi'ni TOKİ'ye bağladılar; kamunun arsalarını adeta bir sermaye gibi kullanıp, bundan İstanbul'un rantından yararlanmak üzere daha çok bu Ağaoğlu ve benzeri müteahhitlere prestijli dedikleri yapılar yaptırdılar. Kiralık konut üretmek varken, sosyal konut üretmek varken bunu yapmayıp daha çok buraya yönlendirdiler.

Yine bunun devamı olarak İstanbul'da kent suçu diyebileceğimiz bir dizi imar hukuku ihlaliyle dehşetli bir betonlaşma ve yapılaşmanın kapısını açtılar. Böylece inşaat bu rejimin sermaye birikiminin lokomotifi haline geldi ve bunu da herhangi sermayedarlara, müteahhitlere değil kendileriyle organik ilişki içinde olan müteahhitlere, sermaye gruplarına yaptırdılar. Dolayısıyla imar ihtiyacı, imar faaliyeti tamamen AKP'nin kendisini tahkim etme, siyasi yapı olarak büyütme ve ona bağlı olarak sermaye birikimini sağlama ve kendine organik olarak bağlı sermaye grupları oluşturmanın aracı durumuna getirildi. Burada özellikle İstanbul'un nasıl betonlaştırıldığını ve üstelik depremini bekleyen kentin ne hale getirildiğini hep beraber gözledik.

Bu inşaat odaklı ve afet riskini göz ardı eden süreç tabii ki çok hızlı ilerledi. Buna hem içerden kaynak bulundu hem dışarıdan borçlanarak ya da dış kaynak girişi sağlanarak bu makine çalıştırıldı. Ama nerede görülmüş? Yani durmadan iç pazara dönük bir inşaat faaliyeti yürüteceksin ve bunun için ithalat yapacaksın. Bu dışarıdan gelen kaynağın sağlamış olduğu düşük kuru ithalat için kullanacaksın, içerideki sanayiye ihmal edeceksin, döviz kazanma faaliyetini ihmal edeceksin. Bunun sürdürülebilirliği mümkün mü? Mümkün olmadığı 2013'ten itibaren görülmeye başlandı. Yani bu kurgu bozuldu, burada şemsiye ters döndü. Artık ne eskisi

gibi bir inşaat odaklı büyüme çok rahat yaşanabilirdi, ne de bunun üstünde yükselen seçmenin gözünü boyayan, seçmenin rızasını alan bir süreç söz konusu oldu.

Türkiye 2013'ten sonra teklemeye başladı. Çünkü dünyada artık kaynak ucuz değildi, faizler artıyordu ve eskisi gibi kaynak bulmak kolay değildi. Türkiye, döviz kazanmayı da ihmal etmişti. Hem ihracatını hem diğer döviz kazandırıcı faaliyetlerini ihmal etmişti. Yavaş yavaş döviz harcayan ama döviz kazanamayan ülkenin kaderi Türkiye’ye de hâkim oldu ve teklemeler, tıkanmalar başladı. Bunun üstüne tabii yönetimin kendi içindeki çatışmaları ile beraber toplumda daha otoriter, daha baskıcı bir yönetim anlayışının hâkim olduğunu gördük. Bu birçok şeyi ayrıca deforme etti. Burada daha pervasız davrandılar, daha kayırmacı davrandıklarını gördük, daha ötekileştirici olduklarını gördük ve yavaş yavaş sistem gerçekten çürümeye ve yönetimi zorlaşmaya başladı. Bütün bunları gözledik ama hedeflerinden çok kolay vazgeçemediler biliyorsunuz.

2018'de bir tek adam sistemini oturtmaya kalktılar, 2017 referandumunu aştıktan sonra. Bütün bu seçim dönemlerinde hileli sandıklar, güvenli ve adil olmayan seçimler yaptıklarına da tanık olduk. Bu süreç içerisinde tabii muhalefetin etkisizliği ayrı. Bunlar ayrıca konuşulabilir ama adım adım 2018'de bir tek adam noktasına geldik. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi denen, yasamanın, Meclis'in neredeyse şekli bir kurum haline getirildiği, yargının tamamen yürütmenin, yani cumhurbaşkanının emrine

mustafa sönmez

Tek adam yönetimi, enflasyonu küçümseyerek faizin düşürülmesi halinde enflasyonla baş edilebileceği iddiasını ortaya attı. Merkez Bankası'na hiçbir şekilde bir özerklik tanımayacağına hükmetti.

bağlandığı neredeyse; belki anayasal olarak öyle değilse bile fiilen ve bir takım yasal değişikliklerle bir tek adam sistemi, yasama ve yargının tek adama tabi tutulduğu, kararnamelerle yönetilen bir ucube sisteme geçti Türkiye 2018'de. Buradan başlayarak da çatırdayan ekonomik fayların yavaş yavaş depremler ürettiğine tanık olduk daha öncesinde. Bu akıl, akıl değil aslında, safсата, tek adam yönetimi, enflasyonu küçümseyerek faizin düşürülmesi halinde enflasyonla baş edilebileceği iddiasını ortaya attı. Merkez Bankası'na hiçbir şekilde bir özerklik tanımayacağını ve kararları kendisinin vereceğine hükmetti. Bütün dünyaya da bunu ilan etti 2018 öncesinde ve bunu yapmayı denedi. Tabii 2018 yılında hatırlayacaksınız bu “papaz krizi”yle beraber ciddi bir kur şoku yaşandı ve 2018'de Türkiye ilk yüzde 20'lik enflasyonları tekrar görmeye başladı, hızlı bir dolarizasyonu gördü. Buradan

itibaren tek adam sistemi dikış tutturamadı. 2019'da düşük büyümeye razı olundu ve orada yine bir patinaj yaşadı Türkiye. 2020 yılı pandemi de çok zorlu bir deneyimi yaşadı Türkiye. Ciddi can kayıpları oldu. En son TÜİK'in ölüm istatistiklerinde 87 bin yazıyor ama Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirdikleri rakam 101 bin. Dolayısıyla hiçbir şekilde doğru yönetilemeyen, doğru bilgi verilmeyen bir pandemi süreci yaşadık. Bunda da Türkiye yine önemli bir ekonomik kayba uğradı. Yüzde 2'nin altında bir büyüme, bütün hükümetin itip kalkmasına rağmen, düşük büyüme, önceki 2019 ve 2018 küçük büyümelerine eklendi.

2021'de tabii pandemiden çıkış verdiği bir ertelenmiş talebin kullanılması, hükümetin çeşitli düşük faizlerle büyüme teşvik etmesi vesaire ile büyüme yüzde 11'in üstünde gerçekleşti ama bu arada yine yeni kırılmalara yol açacak akıl dışı kararlara gidildi. 2021 Eylül'ünde hatırlayacaksınız faizler düşürüldü. Yüzde 19 politika faizi dört ayda 5 puan düşürüldü enflasyon yükselmekteyken. Yıllık enflasyon 2021'de yüzde 36'ya çıktı. Yine faiz düşürmeye devam ettiler ve 8,5 puana kadar düşmüş vaziyette politika faizi, enflasyon hâlâ yüzde 50'lerde seyrederken.

Faizleri düşürünce, insanlar geçen yıl paralarını koruyabilmek için dövize yöneldiler, döviz fiyatları hızlı şekilde arttı. Artan döviz fiyatları, maliyet enflasyonuna önce yol açtı, üretici fiyatlarını artırdı, sonra tüketici fiyatlarını artırdı. Böylece Türkiye bir yüksek fiyat-yüksek enflasyon sarmalına girmiş oldu ve biz bu bela ile maalesef hâlâ uğraşmak durumundayız. Baz etkisiyle yıllık düşüyor gibi görünse de aylık artışlar sürüyor. Yani yüksek enflasyon Türkiye'nin yakın geleceğine taşıyacağı en önemli risklerden biri. Dolayısıyla Türkiye seçimlere yüksek enflasyon ve afet riski ile girecek ve bunlara çözüm üretme hazırlığı, planının olması gerekiyor.

mustafa sönmez

Şubat depremi yaşadıktan sonra ve de bunun İstanbul depremini öne çekme ihtimalinin yüksek olduğunu gördükten sonra, artık bundan sonra deprem odaklı bir program talep etmek durumundayız.

Doğrusu bu deprem öncesinde programın hep bir an önce bu yüksek enflasyonunun yarattığı tahribatı azaltma ve bir ortak akılla sürdürülebilir bir ekonomi inşa etmek şeklinde tarif ediyorduk. Hatta Millet İttifakı'nın topluma açıkladığı program taslağında da bunun vurgusunu görebiliyorduk. Fakat bu şubat depremi herhalde hepimizi silkelemiş olmalı. Yani biz bu depremi yaşadıktan sonra ve de bunun İstanbul depremini öne çekme ihtimalinin yüksek olduğunu gördükten sonra, artık bundan sonra deprem odaklı bir program talep etmek durumundayız. Yani kim gelirse iktidara, -ki Millet İttifakı muhtemelen gelecek-

o programın gözden geçirilerek, adının da net olarak deprem odaklı bir program olarak tanımlanması gerekir. Bu deprem odaklı programının, beş yıllık programın mutlaka önce afet riskini azaltacak bir önceliğinin olması gerekir. Yani imar faaliyetinin tekrar Türkiye'nin asli faaliyeti ve inşaatın lokomotif sektörü olması gerekir. Bunu belki istemezdik, yani daha dengeli, daha sanayi, hatta döviz kazandıran sanayi, bağımlılığı azaltacak bir sanayi talebi ön planda olabilirdi. Ama kanımca deprem riski, yaşadığımız afet ve yaklaşmakta olan afet bizi bir imar faaliyetini öne çeken, depreme dayanıklı, afet riskini azaltacak konutlar, yenilemeler, gerçek kentsel dönüşümler, altyapı yatırımlarının yenilenmesi; buna yöneltmek durumunda.

Bunun bir içe dönük büyüme modeli olduğunu kabul etmeliyiz ve bunun gerektirdiği kaynaklar için hem yeni vergilere ihtiyaç olduğunu hem kamu giderlerinde özellikle lüks harcamalardan tasarruf gerektirdiğini, özellikle üst gelir gruplarını, şirketleri, bankaları vergileyecek, yeni vergi salacak, onlara yeni vergi yükü getirecek radikallikler istediğini biliyorum ve bunu talep etmek durumundayız. Bu deprem odaklı bir programın dış kaynak bulmada da kolaylık olacağını düşünüyorum. Başta Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi kurumlardan, bir kısmı hibe olmak üzere düşük faizli krediler, yardımlar istenebilir. Türkiye yeniden inşa ihtiyacında öncelikli meselesi budur. Bundan dolayı kaynağa ihtiyaç duymaktadır şeklindeki bir yeni iktidar çağrısı dışarıdan karşılık bulabilir ve bununla beraber bu hem iç kaynakları, vergileri kullanma, artırarak kullanma hem dışarıdan yeni kaynaklar bularak Türkiye bu programı finanse eder ve etmelidir.

Özet olarak böyle bir gündemi belki tartışmaya açmamızın faydası olabilir. Evet, böyle bir gelecek tartışması teklif ediyorum. Dinlediğiniz için çok teşekkür ederim. Sağ olun.

aylin altınay - Sayın Sönmez'e teşekkür ediyoruz. Bugünün sabah oturumu, "Türkiye'de Ekonominin Görünmeyen Yüzü başlığını" taşıyor. Oturuma başkanlık edecek Sayın Dr. Billur Engin Balın'ı kürsüye davet ediyorum.

billur engin balın - Öncelikle İFMC'nin 80'inci yılını ve İktisatçılar Haftası'nın 46'sını idrak ettiğimiz bir günde, burada olmaktan çok mutluyum, çok teşekkür ediyorum. Hepiniz hoş geldiniz.

Türkiye'de kurumların, kurulların, ekonominin temelinden sarsıldığı günleri yaşarken, bir de üzerine Doğu Anadolu Fay Hattının da sarsıldığı bir gündemimiz oluştu. Depremde hayatını kaybeden tüm vatandaşlarımıza Allah'tan rahmet diliyorum, çok çok üzgünüz her biri için.

Bu gündem altında bugün Türkiye'de ekonominin görünmeyen yüzünü tartışacağız hocalarımızla birlikte. Kendilerini kürsüye davet ediyorum. Sizler de uygun görürseniz programdaki sıralamayla başlayalım. Anıl hocam buyurunuz.

anıl aba - Çok teşekkür ederim bu davetiniz için. Ben de yıllarca bu İktisatçılar Haftası'na izleyici olarak öğrenciyken katıldım. Şimdi ilk defa bu tarafta olduğum için çok onur duydum.

Öncelikle birkaç veri paylaşmak isterim. AKP öncesi dönemden başlayıp 2018'kade kadar aldım. Çünkü 2017-18'den sonrası epey karışık, kaotik bir dönem. İlk aktarmak istediğim veri, emeğin durumuna yönelik bütünlüğün önemli bir parçası olan işgücüne katılım oranı. Şimdi biz AKP öncesinden 80'lerden 90'lı yıllara yayılan o dönemde işgücüne katılım yüzde 60'lardan yüzde 50'lerin altına kadar düşmüştü. AKP dönemiyle birlikte bir kere yine uzun vadeli trend

anıl aba

AKP döneminde kadınlardaki artışın, kadınların işgücüne katılım ağındaki artışın çok hızlı olduğunu, çok yüksek olduğunu görüyoruz. Ne kadar yüksek olsa da tabii hâlâ çok düşük.

tespitlerden biri, işgücüne katılımın arttığını görüyoruz. Birinci kabulümüz bu. Erkeklerde bu artış o kadar yüksek değil, hatta durağan stabil seyrediyor. Yüzde 70 civarı erkeklerde ve kadınlarda zaten çok düşük Türkiye'de, yüzde 20 küsürlere kadar gerilemişti. AKP döneminde kadınlardaki artışın, kadınların işgücüne katılım ağındaki artışın çok hızlı olduğunu, çok yüksek olduğunu görüyoruz. Ne kadar yüksek olsa da tabii hâlâ çok düşük, hâlâ erkeklerin çok altında, hâlâ eşdeğer, Türkiye ile kıyaslanacak ülkelere baktığımızda çok

altında. Toplamı da işte en son geldiği noktada yüzde 50'ler civarı. Yani çalışmaya hazır yetişkin nüfusun yarısı Türkiye'de çalışıyor. Müthiş bir âtil işgücü, insan kapasitesi...

Bu tek başına, Türkiye sosyalizmin işleyeceğini ispatı gibi bir şey... Yani bütün bu nüfusu biz çalıştırsak, herkesin iş saatini yarıya indirip dörder saat çalışsa ama herkes çalışsa aşağı yukarı toplam gelirden çok bir kaybımız olmadan yolumuza devam edebilir olacağız gibi bir tablo var.

Peki AKP döneminde neden arttı, ona da bakalım. Hatta Cumhurbaşkanımız da diyordu. İşsizlik artıyor, neden artıyor? "Çünkü iş arıyorsunuz değil mi? İş arıyorsunuz ve bulamıyorsunuz; iş arayıp bulamayınca işsiz sayılıyorsunuz, iş aramasanız sorun olmayacak" gibi bir açıklaması da vardı. Daha çok da kadınlara yöneltiyordu bunu. Çünkü kadınlar daha çok iş aramaya başladı. Şimdi bu hem iyi hem kötü. Yani tabii ki kadınların işgücüne katılması hem kadın-erkek eşitliği

açısından önemli ve güzel bir gelişme bir taraftan. Ama öte taraftan eskiden, hani 60'larda, 70'lerde eskiler bilirler, bir maaşla bir hane geçinebiliyordu değil mi? İkinci bir kişinin çalışmasına çok gerek yoktu, makul bir yaşam standardı elde edilebiliyordu. Ama günümüz dünyasında iki maaş bile artık yetmiyor, kredi bilmem ne falan. Bir de öyle boyutu var. Kadınların işgücüne neden bu kadar hızlı bir şekilde AKP döneminde katılıyor olmasının bir sebebi de bu büyük ölçüde.

anıl aba

60'larda, 70'lerde ikinci bir kişinin çalışmasına çok gerek yoktu, makul bir yaşam standardı elde edilebiliyordu. Ama günümüz dünyasında iki maaş bile artık yetmiyor, kredi bilmem ne falan. Bir de öyle boyutu var.

Görmezden gelinen bir başka bunun sebebi de şu: Son 20 yılda çok ciddi bir köyden kente göç yaşandı. Bunun da iki sebebi vardı. Birincisi, AKP döneminde tarımın para etmiyor olması, para etmemeye başlaması. Yani köydeyseniz, küçük çiftçiyse AKP döneminde haliniz harap. Buğday para etmiyor, fındık para etmiyor, tütün para etmiyor, süt para etmiyor... Bu bir politika. Neden? Çünkü sütün, fındığın, buğdayın fiyatını, buradaki teşviki vesaire AKP belirliyor. Onlar belirlediği için ve geçim zorlaşmaya başladığı noktada artık çoluk çocuk hayvancılıkla, tezek kokusuyla, işte tarlada bilmem neyle uğraşmak yerine şehre gelip fabrikada, orda burada çalışıp maaşlı bir iş aramaya yönlendirildi. Bir de tabii haneler de büyüyor. Mirasla işte arsalar bölünüyor. 200 dönümlük araziniz varsa tamam ama dört çocuk dörde bölünüp 50 dönüm kaldığında, o kurtarmamaya başlıyor. İkincisi ise AKP'nin buradan siyasi bir rant çıkarma yöntemi, stratejisi. O da işte köyde düzenli geliri olmayan, sigortası olmayan insanları şehre taşıyıp belediyelerde işte güvenlik görevlisi, işte İSPARK personeli

falan gibi, aslında total ekonomiye üretkenlik anlamında çok bir katkısı olmayan fakat düzenli maaşı olan, sigorta primi ödenen emekliliğe doğru falan, kent hayatına, beyaz yakalı hayata iyi kötü işte plazalarda, oralarda buralarda bulaşan, bulaşmaya çalışan bu insanları bu kadrolara yerleştirdiler. Alper Taş ağabey burada Beyoğlu'nda aday olduğunda, seçim çalışması için gittiğinde Kasımpaşa'da şey demişler: "Ağabey, sen seçilirsen biz köyden buraya kaç hane getirebileceğiniz?"

Böyle böyle Türkiye'de istihdama ve işgücüne katılım arttı. Tabii nüfus artıyor bir taraftan. Ancak yaratılan istihdam bununla aynı oranda artmıyor. Mustafa Hoca'nın da anlattığı şeyler, hani istihdam yaratmayan büyüme.

İşte bu noktada eski Türkiye; 90'lar, karanlık çağı, yol yok, köprü yok, maaşlar yatmıyor, bozuk para bulamıyoruz. Eski Türkiye'de ortalama işsizliğin yüzde 7.7 olduğunu görüyoruz. Yani 90'lı

anıl aba

AKP ile birlikte işgücüne katılımın artması, köyden kente göç vesaire ve artan nüfus aynı oranda istihdamın yaratılmasının bir sonucu olarak işsizliğin ortalaması yüzde 11'e dayanmış. Yüzde 14 var tarihi rekor olarak.

yıllarda 'CHP zihniyeti.' CHP zihniyeti dedikleri de yine sağ iktidarlar, yani sağ koalisyonlar. CHP en son ne zaman iktidardaydı? Ama evet, o CHP zihniyetinde eski Türkiye'de işsizlik ortalamasını 7,7 etrafında çalkalandı. AKP ile birlikte işte bu işgücüne katılımın artması, köyden kente göç vesaire ve artan nüfus aynı oranda istihdamın yaratılmasının bir sonucu olarak işsizliğin ortalaması yüzde 11'e dayanmış, yüzde 11 etrafında çalkalanıyor. Yüzde 14 var, Cumhuriyet tarihi rekoru yanlış hatırlamıyorsam. Yani pandemi hariç Cumhuriyet tarihi rekoru AKP'de. İşte bu yüzden diyor zaten, "iş aradığınız için işsizlik

artıyor; aramayın, evde oturun, ev hanımı olun, işsizlik düşün" şeklinde böyle bir ikilik var yani eski Türkiye ile yeni Türkiye arasında.

Bunlarla bağlantılı olarak Türkiye'nin son 20-30 yılda tamamlanmamış proleterleşmesinin tamamlanmaya yaklaştığını gözlemliyoruz. İşgücü içinde, ücretli ve yevmiyeli çalışanların payı eski Türkiye'de yüzde 40'lar civarındayken AKP dönemiyle birlikte yüzde 70'lere dayandığını görüyoruz. Ne düşmüş; kendi hesabına çalışanlar. Ücretsiz aile işçileri, işte babasının bakkalından duran çocuk falan ücret almıyor. Onlar da aşağı doğru. İşverenler dahi düşmüş, yani işveren sayısı bile. Tüm buradan ne çıkartabiliriz? Sermayenin de bir konsantrasyonu, bir yoğunlaşması, giderek küçük esnafın tasfiye olması, daha büyük şirketleşme, holdinglerin

vesairenin payının artması bir tarafta, yüzde 70'lere varan ücretli çalışan oranı diğer tarafta. Bu da tamamlanmamış bir proleterleşme sürecinin uzantısı.

Aynı şekilde tarım dahil kayıtdışı Türkiye'de çok büyük bir sorun. Ceyhun Elgün Boğaziçi'nde bu konuyla çok yazıyor. Tarım dahil kayıtdışı istihdam aşağı doğru gidiyor. Yani ekonominin önemli bir kısmı kayıt içine alınmaya

başlanıyor. AKP övüyormuşum gibi oluyor ama... Ayrıca Türkiye’de, AKP döneminde reel ücretler, son birkaç yıl hariç arttı bir trend olarak. Dolayısıyla buradan şuna gelelim: Hani solda, bizde bir şey var ya, işte “işçi sınıfı öldü, bitti, batıyoruz” işte “gömüldük, yoksullaştık, fakirleştik, yerin dibine girdik” gibi. Böyle bir durum yok aslında.

Hemen açıklayayım: Reel ücretlerdeki artış, yani 15-16 yıllık dönemde yüzde 60'lardaydı. Yani 2002 yılında 1 kilo buğday alıyorsak, bugün 1.6 kilo reel olarak buğday alabiliyoruz anlamına geliyor basit bir örnekle. Dolayısıyla bir işçileşme, proleterleşme dönemi yaşadık. Bunun sebebi, bu reel ücretlerin artmış olmasının sebebi AKP'nin müthiş ekonomi politikaları değil, onu koyalım. Esas sebebi işte Mustafa Hoca'nın da söylediği gibi bu dönemde, 10-12 yıllık dönemde dünyada müthiş bir likidite bolluğunun olması. Çok ucuz dolar, euro, yen... Yani kıymetli para birimleri cinsinden, rezerv para birimleri cinsinden tasarruf bolluğu olması ve çok düşük faizlerle Türkiye'nin buna dolar cinsinden krediyle ulaşabilmesi, bunu da işte betona gömmesi.

Beton ekonomisi küçümsenecek, azımsanacak bir ekonomi değil, çarpan etkisiyle birlikte müthiş bir spot olarak değer yaratan, istihdam yaratan zincirleme. Babam mobilya mağazasında çalışıyordu. İnşaatlar devam ettikçe, mobilya satışları zincirleme bir şekilde müthiş rekor satışlar yapıyordu o dönemde. Dolayısıyla şunu hiçbir zaman satın almadım: "AKP seçimlerde hile yaparak iktidara geliyor, işte oy çaldı" falan. Hayır, yani benim öğrencilerim, bahar tatilinde Roma'ya, Balkanlar'a falan gidiyorlar üç arkadaş sırt çantalarını alıp. Ben

öğrenciyken şuradan şuraya gidemezdim. Benim öğrencilerim nasıl gidebiliyor? Çünkü TL değerliydi, dolar, euro ucuzdu, düşüktü, bilet alınabiliyordu. Şimdi gidin, şimdi gidemezsiniz. Yani şimdi bir kahve 150 lira tamam mı Prag'da ama o zaman tam tersi bir durum vardı. TL değerliydi, dolar, euro çok ucuzdu ve bu TL cinsinden para kazandığınızda, alım gücünüzü görece olarak yüksek tutuyordu.

Bu özellikle bir AKP'nin ekonomi politikası başarısı falan değil, tam tersine eş değer ülkeler, gelişmekte olan ülkeler bu dönemde Türkiye'den çok daha yüksek büyüme oranları elde etti, Türkiye'den daha düşük işsizlik oranlarına erişti ve önemli olan bu krediyi, bu borcu, bu ucuz

anıl aba

AKP'nin derdi kısa vadede seçim kazanmak ve onu da işte bu şekilde hem kadrolaşarak hem hızlı bir şekilde o rantı etrafındakilere dağıtma şeklinde olduğu için inşaatı tercih etti.

elde edilen tasarrufları nasıl kullandığınızdı. AKP spot olarak inşaat sektöründe hızlı gelir getiren, hızlı değer yaratan, büyümeye hızlı katkıda bulunan ama uzun vadeli kalkınma kapasitesine yönelik çok da bir katkısı olmayan... Ne yapabiliirdiniz? İşte sanayileşmeyi hızlandırabiliirdiniz, yeni işte organik tarım, işte teknolojik tarım atılımları falan yapabiliirdiniz, dijitalleşme trenine binebiliirdiniz. Fakat bunlar sonuçları orta ve uzun vadede alınabilen şeyler ama AKP'nin derdi kısa vadede seçim kazanmak ve onu da işte bu şekilde

hem kadrolaşarak hem hızlı bir şekilde o rantı etrafındakilere dağıtma şeklinde olduğu için bunu tercih etti. O dönemler TL adına ve çalışanlar adına fena dönemler değildi ama artık bu dönem, 2018 ile başlayarak pandemi ile "extra ordinary" bir durumda iyice çökerek, sonra da toparlanamayarak bu noktaya kadar geldik. Bundan sonrasında önümüzde 3-5 ay ya da 1 yıl ya da ne kadar zaman var bilmiyoruz ama seçime artık buradan çıkacak gibi gözüküyor.

Şu teze, "krizle geldiler krizle giderler, krizle gelen krizle gider" tezine Korkut Boratav Hoca katılmıyor ya da bir şerh koyuyor en azından. Onunla aynı fikirdeyim. Yani o zaman Türkiye'nin şartları farklıydı. Türkiye çok daha demokratik kurumları olan, daha iyi çalışan demokrasisi bir ülkeydi 2001-2002 yılında bugüne kıyasla. Dolayısıyla evet, kriz geldiği zaman götürebiliyordu seçmen iktidarı. Bugün çok daha farklı, medyasıyla, şusuyla, busuyla... Buradaki başarılarından biri şuydu. Yani AKP'nin kendine ait olmayan bu ekonomik performans başarısını, kendindenmiş gibi, kendi politikaları sayesinde olmuş gibi aktarabilme gibi bir propaganda başarısı vardı medyayı kontrol etmek, vesaire ile birlikte. Bunu yaptılar, fakat artık deniz bitti, bir tıkanma noktasına geldi hem ekonomik hem propaganda kapasitesi olarak. Hep derler ya

bu kampanyacılar "yeni hikaye lazım." Yeni hikaye üretememe açısından da bakarsak, gidici gibi gözüküyorlar. Fakat bir şerh koyalım. Belli olmaz, hayali bunun Aliyev gibi de olabilir. Yani Putin olmak, Aliyev olmak. Çünkü o ülkelerde ekonomi daha da kötüye gidiyor ama daha kötüye gittikçe baskı ve otorite daha artıyor ve halk yüzde 77-80 ile falan bunları seçiyor. Bunun da muhtemelen hayali o ama tabii asla yaklaşılamadığı, olamadığı bir şey. Muhtemelen de olmayacak ama yine de çok da umudu arttırıp, beklentiyi yükseltmemek lazım diyeyim. Burada sözü hocalarıma aktarayım.

billur engin balın - Çok teşekkürler Anıl Hocam. Murat Birdal buyurunuz.

murat birdal - Herkese merhaba. Anıl'ın dinlerken düşündüm. Gerçekten ben de öğrenciliğimde, 30 sene olmuş İktisat Fakültesi'ne adım atalı ve öğrencilik yıllarımda önemli ölçüde kaçırmadan takip ettiğim bir etkinlikti İktisatçılar Haftası. O dönemde tabii bu zamanki gibi böyle bir sürü kanal, tartışma programı yok, internet yok. Dolayısıyla medyadan takip ettiğimiz, televizyonlarda gördüğümüz isimleri canlı dinleme olanağı bulduğumuz çok önemli bir aktiviteydi. Türkiye'nin de entelektüel ikliminde çok önemli yer tutan bir aktiviteydi. Bugün için de çok önemli olduğunu düşünüyorum. İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti, Mülkiyeliler Birliği gibi kurumlar, akademinin çok büyük darbe yediği bir dönemde ekonominin, toplumun, siyasetin özgürce tartışılabileceği bir ortam yarattılar. Pandemiye kadar da lokalimiz de olduğu için orada gerçekten çok güzel aktiviteler yapabildik. Yani akademinin susturulduğu ortamda, akademi bu kurumlar üzerinden konuştu. O yüzden insan şunu da düşünüyor: İstanbul Üniversitesi nedir? Yani orada görev yapan hocalar mıdır, yöneticiler midir? Yoksa mezunları mıdır, öğrenciler midir? İşte Boğaziçi Üniversitesi örneğinde de görüyoruz. Dolayısıyla o kurumun hafızasını taşıyan ve ileride o kurumun kimi kaybettiği değerleri yeniden kazanması olanaklı olacaksa bunu da mümkün kılacak kurumlar buralar diye düşünüyorum. O yüzden yönetimize de çok teşekkür ediyorum.

murat birdal

İktisat Fakültesi
Mezunları Cemiyeti,
Mülkiyeliler Birliği gibi
kurumlar, akademinin
çok büyük darbe yediği
bir dönemde
ekonominin, toplumun,
siyasetin özgürce
tartışılabilceği bir ortam
yarattılar.

AKP dönemini burada irdeleyeceğiz ister istemez. Hem seçim tartışması son derece sıcak hem uzunca bir zamandır yaptığım konuşmaları düşündüğümde, AKP dışında bir şey tartışmıyoruz. Ben de çok sıkıldım, yani gazete yazılarıma da bakıyorum. 1997 yılında Evrensel Gazetesi'nde

köşe yazmaya başladım ve AKP'ye kadar yazdığım yazılar çok daha keyifliydi. Dünya ekonomisine, Türkiye'ye dair farklı sorunları üzerine yazabiliyordum. Yine 1998 yılında derslere girmeye başladım. O dönem bir koalisyon vardı iktidarda ve rahatlıkla iktidar aleyhinde bir şeyler söyleyebiliyorduk. Kimse de demiyordu, "ne kadar cesurca konuşuyorsun" değil mi? Mesela bugün eleştirinin yapılamayacağını söyleyen Devlet Bahçeli dahi o dönemde daha toleranslıymış, ki biz üniversitede böyle konuşabiliyorduk.

İktidar ortağıydı çünkü o zaman... Dolayısıyla, uzunca zamandır AKP üzerinden tartışıyoruz, umarım son tartışma olur bu. Ama gerçekten çok fazla kendimi tekrar ediyormuş gibi hissediyorum son zamanlarda.

AKP iktidara geldiğinde, 2002’de yurtdışında doktora öğrencisiydim. O dönemde tabii Irak savaşı vardı tekrardan... Bir tarafta 11 Eylül 2001 saldırısı, 11 Eylül saldırısından sonra ABD’de düşman Ortadoğu algısı ve Ortadoğu'nun yeniden şekillendirilmediği takdirde orada hayatına

murat birdal

Türkiye'nin model ülke özelliği çok vurgulanıyordu ve Erdoğan'ın 'devrimci bir lider' modeli olduğu, sadece Türkiye'ye değil aynı zamanda bütün bölgeyi dönüştürebileceği konuşuluyordu.

olduğu gibi devam edemeyeceği. O dönemde bir uluslararası çalışma merkezinden burs alıyordum. Haftalık olarak da farklı uluslararası kuruluşlardan, elçiliklerden, işte CIA'den vesaire isimler seminerleri geliyordu. İlimli İslam çok kullanılmaya başlanmıştı ve özellikle vurgulanıyordu. Türkiye'nin model ülke özelliği çok vurgulanıyordu ve Tayyip Erdoğan'ın 'devrimci bir lider' modeli olduğu, sadece Türkiye'ye değil aynı zamanda bütün bölgeyi dönüştürebileceği konuşuluyordu. Bunu sol görüşlü insanlarla da tartışıyordum. O Avrupalı ve ABD'li solcularla ve şunu söylüyorlardı: Kemalizm sizin ülkenizin

sosyalistlerinin bile o kadar kemiklerine işlemiş ki, siz gerçekten son derece muhafazakâr bakıyorsunuz. Yani adamın geldiği köken dolayısıyla öyle bir antipati var ki; AB konusunda, insan hakları konusunda vesaire gerçekten söylemde çok radikal. Çünkü çok kolaylıkla eğilip bükülebiliyor. İşte eşcinseller söz konusu oluyor, gey hakları, diyor ki: "Bunların hepsi tanınması lazım." Birçok insanın cesaret edemediği konularda konuşabilen, çözüme açık vesaire bir profil çiziliyordu.

Bir de İdris Küçükömer'e atıfla şunu diyorlardı: Bu ülkenin solcusu, sağcısı... Bir de sağcı olduk. Yani elimizde var olan tek şeyi, solculuğumuzu da kaybettik! Şimdi böyle bir dönemden bahsediyoruz piyasa reformlarına açık. Yani ciddi bir hikâye var orada artık. Türkiye demokratikleşiyor, Avrupa'ya yüzünü dönüyor, uluslararası piyasalara yüzünü dönüyor, her türlü reforma açık. O dönem aynı zamanda tabii Osmanlı ekonomisini okuyorum. UCLA'nın kütüphanesinden bir mikrofilm arşivi getirmiştik, sürekli olabildiğince dönmeden o mikrofilmleri okuyordum İngiliz istihbaratının, dışişlerinin raporlarını okuyordum Osmanlı maliyesi hakkında. Orada Fuat Paşa'nın bütçe reformları ile ilgili şöyle bir değerlendirme vardı: "Türkler borç alabilmek için, para alabilmek için bizden reform önerilerimize anında çok sıcak yaklaşıyorlar. Getirdiğin hiçbir şeyi tartışmadan kabulleniyor. Bütçe reformu da böyle geçti. Ama ilginçtir, bu reformların hiçbirini kendisi için yapmıyor. Yapıyor, ondan sonra da bir kenara atıyor." 1860'larda Fuat Paşa'nın bütçe reformu öyledir. Bütçeler kapatılmazdı bile... Bütçeyi yapıyor, hazırlıyor ama kendisi merak etmiyor gelirim nedir, giderim nedir diye. Olabildiğince o bütçede yüksek gösterecek ki gelirleri, giderleri bastırarak ki daha kolay borçlansın. Çünkü genel bütçe üzerinden borçlanmak durumunda kalıyor ilk kez 1860'larda. Tarihimizin geri kalanı için de önemli ölçüde geçerli bu. Reformları kendimiz için değil, kendi ihtiyaçlarımıza dönük olarak değil de aslında kendi pozisyonumuzu dönem dönem ilerletmek için yaptığımız gerçeği.

Anıl'ın, Mustafa Sönmez'in dediği gibi AKP gerçekten çok olumlu bir iklimde iktidara geldi. 2002 yılı ve sonrasında 2015'lere kadar hafif dalgalanmalarla süren bir dönem var ki, hiçbir iktidara nasip olmamış likidite bolluğunun söz konusu olduğu bir dönemdi. Likitlerin bollaştığı dönemlerde borçlanarak ekonomiyi finanse edebiliyorsun ve bizim gibi ekonomiler için çok verimli, refahın bol olduğu dönemler yaşanıyor. Tersine faizler yükselmeye başladığında da krizler yaşanıyor.

Buna karşın biliyorsunuz akaryakıt kuyrukları, gaz kuyrukları gibi nedenlerle Ecevit dönemi çok eleştiriliyor. Ama aynı dönemde ABD’ye baktığınızda, orada da gaz kuyrukları diye göreceksiniz. Bizde tabii çok fazla araba olmadığı için onlarda çok daha trajik şeyler var. Orada gördüğüm görüntülerin benzerlerini ben ilk kez hayatımda geçtiğimiz sene gördüm Türkiye’de. 1980’lerde o şekilde bir görüntü hatırlamıyorum. Çünkü araba sahipliği oranı o kadar yüksek değildi. Yine 1970’lere baktığınızda orada, özellikle Vietnam Savaşı’yla birlikte kamu harcamalarının artması, yükselen enflasyon, bir faizlerin yükseliş var. Ondan sonra iki petrol krizi var. Yine faizlerin artışı ve son olarak 80’in başında biliyorsunuz Volcker şoku, çok sert bir faiz artırım ve beraberinde de hem Amerikan ekonomisinin daralması hem borçlu ekonomilerin krizde sürüklenmesi. 80-83 arasında uluslararası borç krizi. Bir sürü Latin Amerika ülkesi çok büyük zorluklarla karşı karşıya geliyor. Yani Türkiye’nin hikayesinin bir bölümünü buradan açıklayabilirsiniz.

murat birdal

Türkiye’de, 1994 krizi hemen öncesinde, tabii gerçekten kamu maliyesinde yaşanan sıkıntılarla bir şey yaşandı ama aynı zamanda da ABD cephesinde de faizlerin artmaya başladığı bir süreçti.

Hatta gelelim daha sonrasına mesela Çiller dönemine, ki gerçekten bu da çok tartışılır, kendi kendine çıkartılan bir kriz diye... Çiller’in kötü ekonomi yönetimini bir tarafa koyuyorum ama onun da uluslararası bir arka planı var. 1994 krizi hemen öncesinde, tabii gerçekten kamu maliyesinde yaşanan sıkıntılarla bir şey yaşandı ama aynı zamanda da ABD cephesinde de faizlerin artmaya başladığı bir süreçti ve bizden 3-4 ay sonra da zaten “bond master” dedikleri tahvil faizlerinin artışından dolayı pek çok ülkenin patladığı, Meksika’da “tekila krizi”nin yaşandığı bir süreç ortaya çıktı.

Şunu söylemeye çalışıyorum: Bunların hepsi küresel konjonktürün ne kadar birbirine domino taşları gibi bağlı olduğunu ve bizim gibi ülkelerde yaşanan bu olumlu finansman ikliminin vesaire de doğrudan ABD’deki iç dinamiklere, faiz kararına vesaire nasıl bağlı olduğunu bize gösteriyor.

2000'lere geldiğimizde ise çok sıra dışı bir ortam yaşanıyor. 1990’ların sonunda itibaren itibaren faizler yükselmeye başlıyor. 2000 yılında Nasdaq’da başlayan kriz, Amerikan finansal piyasalarındaki çöküş ve onun arkasından faizlerin aşağı çekilmesi, Greenspan dönemi ve eşî benzeri görülmemiş bir o zamana kadar genişlemeci politika. 2005'ten itibaren, 2005-2006'da

faizler biraz yükseltilmeye başlandı ve onun sonrasında da hepimizin bildiği 2008 krizi zaten yaşandı ve ondan sonra daha da avantajlı bir yeni döneme geçti.

Bundan sonraki dönemde ise AKP yönetiminin, iktidarın uluslararası piyasalardan beklediği karşılığı göremeyeceğini anladığı noktada otoriterleştiğini görüyoruz. Gerçi birkaç kere eskiye dönme çabası içerisine de girildi. Bakan değişikliğini hatırlayacaksınız. Şimdi mesela Berat Albayrak'ın iktidara geldiği dönem, işte 2018 faiz politikalarının tekrar faizin yükseltilmeye başlandığı dönem. Ama ondan sonra ne oluyor mesela? Pandemi... Yani iktidarın da böyle bir avantajı var. Şimdi ilk faiz yükseltilmeye başlayacaktı, Avrupa vesaire o taraf sıkıştı, tekrardan aşağı çekildi faizler. Sonra 2015-2016 faiz yükseltilmeye başladı, 2018-2019 tam o politikanın zirvesine geldiği noktada ve bizim gibi ülkelerde ekonominin daralmaya başladığı noktada pandemi ve tekrardan para musluklarını açılması AKP iktidarını rahatlatan, nefes aldırان yeni bir dönemin başlamasını olanaklı kıldı. Burada içerdeki siyasi refleksle, dışarıdaki finansal iklim arasında sıkı sıkıya bir bağ göze çarpıyor.

Bu dönemin diğer bir özelliği cari dengenin gelişimiydi. Çünkü cari fazlayı en son 2001 krizi döneminde vermiştik, ondan sonra bir de pandemi döneminde. O da çok sıra dışı bir süreç takdir edersiniz ki, orada cari fazla gördük. Ondan sonra yani AKP döneminde Türkiye ekonomisi bir daha cari fazla yakalayamadı. Dışarıdan fonlanan diğer ekonomilerde de olduğu gibi, kimi zaman yüzde 10'a yaklaşan bir cari açıkla ekonomimizi sürdürübildik maalesef. Bu da yapısal bir nitelik kazandı.

Burada hep şunu görüyoruz: Osmanlı döneminden bahsettik ya, aslında Osmanlı dönemiyle paralellikler sadece bütçe vesaire gibi reformların daha fazla paraya, daha kolay paraya ulaşabilmek için yapılması değil. Bunun ötesinde ele geçen kaynakların da son derece verimsiz kullanımı var. Bakın bugün işte turistlerin geldiği, gezdiği pek çok saray, özellikle işte Dolmabahçe, Çırağan, Yıldız Sarayı vesaire o dönemki borçlanmalar karşılığında yapılmış yerler. Lüks harcamalar, askeri harcamalar vesaire üretken olmayan harcamalarla bu kaynakların önemli ölçüde çarçur edildiğini görüyoruz. Bu 2002 sonrasındaki olumlu finansal iklimin de aynı şekilde son derece kötü tercihlerle çarçur edildiğini söylemek mümkün. Yani iktidar daha önce

murat birdal

Osmanlı dönemiyle paralellikler sadece bütçe vesaire gibi reformların daha fazla paraya, daha kolay paraya ulaşabilmek için yapılması değil. Bunun ötesinde ele geçen kaynakların da son derece verimsiz kullanımı var.

hiçbir iktidara nasip olmayan likidite bolluğunun olduğu bir dönemde işbaşına geldi ancak bunu da çok kötü kullandı.

Bunun da çok belirleyici bir sebebi var. Büyümenin kaynaklarına, büyümenin dinamiklerini uluslararası perspektiften baktığınızda ön plana çıkan özellikle bir şey var: Nedir buradaki uzun dönem, özellikle orta ve uzun vadede büyümenin ana belirleyicisi? Eğitim. Bunu ölçmek de kolay değil. Şimdi iktidar bunu başka bir taraftan tartışabilir. Zaten literatürdeki bulguların karmaşıklığı da buradan kaynaklanıyor. Yani eğitim harcaması dediğimizde, mesela bir sürü okul yapıldı değil mi? Okullar depreme güçlendirildi. Güçlendirilen birçok okul tekrar güçlendirecek, harcamalar daha da artacak. Binaya yatırdık. Üniversite mesela... Üniversite mezunu herhalde geçmişin 50 katı olmuş mudur? Bilmiyorum, yani öyle bir şey. Bu da gurur kaynağı olabilir. Şimdi baktığınızda eğitimi nasıl ölçeceksiniz? Kolay değil ama PISA testi gibi daha bazı objektif kriterler üzerinden ilerlediğinizde, Türkiye'de eğitimin geçtiğimiz 20 sene içerisinde özellikle siyasi öncelikler etrafında şekillendirilmeye başlanmasından kaynaklı olarak büyük darbe yediği bir gerçek.

Neden önemli eğitim? Çünkü eğitim, gelişen teknolojiyi kullanabilme kapasitenizi belirliyor, yaratıcılık kapasitenizi belirliyor. Birincil eğitim özellikle şundan önemli: O var olan yeni teknolojiyi anlayabilmek ve o bilgiyi transfer edebilmek açısından ama özellikle ikinci üçüncül eğitim, yani yüksek eğitim yaratıcılık kapasitesini arttırabilmek açısından önemli.

Bunların yanında doğrudan yatırımlar AKP'nin ilk dönemiyle sonraki dönemi arasında belirleyici oldu. O çok üzerinde vurgu yapılan, işte parlak dönem dediğimiz dönemde de doğrudan yatırım girişlerine baktığınızda özellikle özelleştirmelerden kaynaklı, yani rantın çok yüksek olduğu alanlara girdiğini ve bunun dışında da finans, sigortacılık faaliyetlerine girdiğini görüyoruz. Onun ötesinde burada AKP'nin hani o çok böyle ayrı bir hikâye yazdığını söylemek mümkün değil. Burada keseyim daha sonra sorularla devam edebiliriz.

billur engin balın - Çok teşekkürler Birdal Hocam. Şimdi Özgür Öztürk'ten rica edelim.

özgür öztürk - İFMC'ye çok teşekkür ediyorum. Bu vesileyle yakın dönemde kaybettiğimiz sevgili hocalarımız Tamer İşgüden'i ve Fikret Şenses'i de saygıyla anıyorum.

Toplum olarak çok zor günler yaşıyoruz. Deprem felaketi köklü bir yenilenmeye olan ihtiyacımızı bir kez daha gösterdi. Ekonomik, toplumsal, siyasal bir yenilenme ihtiyacı var bu ülkenin. Bunun üzerine konuşacağız. Oturumun başlığı ise bana sınıfları düşündürdü, yani

toplumsal sınıflar, sınıf ilişkileri... Bir görünen yüzü var ekonominin; faiz, döviz, enflasyon vesaire. Bir de görünmeyen yüzü var. Ben sınıflar üzerine, özellikle de işçi sınıfı, işçi sınıfını yapısı üzerine konuşmak istiyorum.

Özgür Öztürk

Emekli haneler var. Bunların oranı 2002-2019 dönemi boyunca yüzde 16-18 olmuş. En son yüzde 19 civarında. EYT ile birlikte bu oran da bir miktar artacağını tahmin edebiliriz.

TÜİK'in verilerine, hane halkı anketlerine baktığımızda Türkiye'de 2002-2019 arasında temel geçim kaynağı ücret, maaş veya yevmiye olan hanelerin oranının yüzde 44'ten yüzde 55'lere geldiğini görüyoruz. Yani kendi içerisinde yüzde 25 civarında artmış işçi aileleri. Bunu da oradan alabiliriz. Yine emekli haneler var. Bunların oranı dönem boyunca yüzde 16-18 olmuş. En son yüzde 19 civarında. EYT ile birlikte bu oran da bir miktar artacağını tahmin edebiliriz. Yani yüzde 20'ler

civarında emekli geliriyle geçinen hane var. Bunlar da işçi aileleri, işçi haneleri aslında. Bir de sosyal transferlerle geçirebilen haneler var. Bunların oranı AKP döneminde yüzde 7'lerden yüzde 11-12'lere gelmiş. Mutlak değer olarak bakarsak 1.2 milyondan 2.8 milyona, bugün belki 3 milyonlara gelmiş sosyal yardımlarla geçirebilen hanelerin oranı; hem sayısı, hem oranı artmış.

Tabii burada sosyal yardımlar devreye giriyor. Ama aslında bu hanelerin de çoğu yakından baktığınız zaman işçi aileler yani düzensiz işçiler, kayıtdışı çalışanlar. Dolayısıyla AKP döneminde bir kere işçileşme artmış. Tüm hanelerin yüzde 80 veya daha fazlası işçi aileleri diyebiliriz. Yani işçileşme artıyorsa birileri, daha önce işçi olmayan birileri işçi haline gelmiş demektir. Kim bunlar diye sorarsak bunun yanıtı küçük burjuvazi... TÜİK elbette bunları bu şekilde kategorize etmiyor, TÜİK müteşebbis başlığı altında gösteriyor bu haneleri. Bunların oranı yüzde 29'dan yüzde 14'e kadar gerilemiş.

Küçük burjuvaziyi genelde ikiye ayırıyoruz, bir eski veya geleneksel küçük burjuvazi, bir de yeni veya modern küçük burjuvazi diye. Her iki grup da işçileşti diyebiliriz. Eski küçük burjuvazi, bir yandan esnaf kesimini içeriyor, bir yandan da işte tarımdaki küçük üreticileri, yine Anıl arkadaşımızın bahsettiği küçük üreticileri içeriyor. Bu her iki grubun da AKP döneminde büyük ölçüde, kitlesel ölçüde işçileştiğini söyleyebiliriz.

Mesela zincir marketlerin yaygınlaşmasını düşünelim, yani esnafın işçileşmesinin en görünür tezahürlerinden bir tanesidir. Bunlar işçileşirken, yani eski küçük burjuvazi saflarından gelip işçi sınıfı saflarına katılan bu gruplar, genellikle işçi sınıfının alt katmanlarına, güvencesiz, düzensiz işlere, yani vasıf düzeyi daha düşük olan işlere girdiler diyebiliriz. Çoğu hizmet sektörleri. Ama bir de modern küçük burjuvazi, yeni küçük burjuvazi var demiştik. Bunlar

daha ziyade işte böyle hekimler gibi, avukatlar gibi, mimar mühendisler gibi, yani kendi hesabına çalışma olanağı fazla olan meslek gruplarını anlatan bir terim bu. Bunlar da işçileştiler AKP döneminde. Gelgelelim bunlar işçileşirken, işçi sınıfının daha üst katmanlarında yer alıyorlar. Ücret düzeyleri yüksek, vasıf düzeyleri yüksek. Yani bu tabakaya işçi aristokrasisi diyoruz, işçi sınıfının en ayrıcalıklısı, yani küçük burjuvazi ile işçi sınıfı arasında gidip gelmesi çok kolay olan bir katman bu. Buna küçük işçi aristokrasisi diyoruz. Zaten günümüzde işçi sınıfının yapısını kabaca üç katmandan oluşuyor olarak söyleyebiliriz: En üstte bu işçi

Özgür Öztürk

Mücadelenin genellikle protesto ve direniş ile sınırlı kaldığını, dönüştürücü bir şeye, bir siyasi bir içeriğe çok yönelmediğini görürüz. Birtakım hakların korunmasıyla sınırlı kaldığını görüyoruz.

aristokrasisi dediğimiz kesim var. Mesela Türkiye’de TTB veya işte şu an salonunu kullanmakta olduğumuz baro, barolar veya işte mimar mühendis odaları bunlar ve bunların örgütleri. Bu gruba KESK ve DİSK’i de katabiliriz. Çünkü Türkiye’de düşünürseniz sendikalı olmak bile neredeyse bugün bir ayrıcalık. Hani öğretmenler, akademisyenler, bunlar da işçi aristokrasisi içerisinde düşünülebilir.

Bu grup kendi içinde çok çelişkili bir varoluş sergiliyor. Bir yandan çok mücadeleci, toplumu ileri taşıyan birçok hak mücadelesini bu

katman taşıyor. Burada tartışma yok ama bir de meselenin diğer yüzü var: Bu mücadelenin genellikle protesto ve direniş ile sınırlı kaldığını, dönüştürücü bir şeye, bir siyasi içeriğe çok yönelmediğini görürüz. Birtakım hakların korunmasıyla sınırlı kaldığını görüyoruz. Köklü bir yenilenmeye ihtiyacımız var ise bu mücadele biçimi kendi içinde çok da yeterli olmayacak diye düşünebiliriz. Ama bu azınlık bir grup, bütün işçi sınıfının en ayrıcalıklı, en küçük grubu.

Bunun dışında iki katman daha var diyebiliriz. Bir tanesi, yani o en üstteki katmandan sonra gelen, buna da klasik proletarya diyebileceğimiz bir katman. Daha ziyade sanayi sektörlerinde çalışan ama beyaz yakalılarının bir bölümünü de içerdiğini düşünebiliriz. Yani büro emekçilerini veya mesela sağlık emekçilerini de içeren, siyasi görünürlüğü daha az olan, örgütlülük düzeyi nispeten daha az olan ve bence daha da öne çıkması gereken bir grup bu. Üçüncü katman ise işçi sınıfı içerisinde en geniş, en büyük katman. Kimileri buna prekarya diyorlar. Böyle

güvencesiz işler, düzensiz işler, enformel sektör bunları karakterize ediyor. Genellikle örgütsüz bu grup. Kadınlar mesela bu grupta çok daha fazla temsil ediliyor. Bütün dünyada da böyle. Kayıtdışılık bu grupta çok daha fazla. Mültecilerin çoğu ve işçi sınıfının büyük kısmı burada. Hani asgari ücret, ortalama ücret haline geldi diyoruz ya günlük dilde, aslında tam da bu anlama geliyor. Bu grupta yoksulluk çok yaygın. Az önce AKP döneminde yoksul hanelerin sayısının ve oranının arttığını söylemiştim. Ama ilginçtir, aynı zamanda mesela mutlak yoksulluk göstergeleri çarpıcı bir

özgür öztürk

Yoksulluğu yönetmek çok tehlikeli bir yol! Esas olan yoksulluğu ortadan kaldırmaktır. Yani mesela tam istihdam sağlamaktır, aynı zamanda ücretleri yükseltmektir vesaire.

düşüş sergiliyor AKP döneminde. Durum şöyle anlatılabilir: Muhtaç duruma düşen hanelerin sayısı artıyor ama bunların ihtiyaçlarının bir kısmı sosyal yardımlarla veya diğer yollarla karşılanabildiği için mutlak yoksulluk göstergeleri azalmış gibi görünüyor. Sanıyorum AKP'nin Türkiye burjuvazisine kazandırdığı en önemli becerilerden biri bu. Yani yoksulluğu yönetebilme becerisi kazandırdı AKP. Yoksulluğu yok etmek değil de yönetmek, hatta buradan oy devşirmek, buradan bir meşruiyet üretmek... Şimdilerde muhalefet de bu oyunu oynamayı öğrenmiş gibi görünüyor. Ama bu çok tehlikeli bir yol. Esas olan yoksulluğu ortadan kaldırmaktır. Yani mesela tam istihdam sağlamaktır, aynı zamanda ücretleri yükseltmektir vesaire.

Mevcut sistemde sosyal yardımlar belki bu sefaletin en aşırı görünümünü ortadan kaldırıyor ama bir yandan da kayıtdışı çalışma biçimlerini teşvik ediyor. Çünkü yardım alanlar, bu tür işleri kabul etmek mecburiyetinde kalıyorlar. Yani kayda girdiği takdirde zaten yardımın kesilmesi riski var. Dolayısıyla böyle bir problem var ortada. Yani sosyal yardım, aynı zamanda kayıtdışılığı da besliyor.

Yeri gelmişken, TÜİK'in kayıtdışı istihdama dair verilerin hiç güvenilir olmadığını da söylemek istiyorum. Az önce Anıl arkadaşımız gösterdi, keskin bir düşüş var kayıtdışı istihdamda. Ama Hiç öyle değil. Yani düşünebiliyor musunuz? Bugün mesela mültecilerin, milyonlarca mültecinin kayıtdışı çalıştığını biliyoruz biz hayatımızdan ya da işte az önce prekarya dediğimiz o yoksul işçilerin çoğunun kayıtdışı çalıştığını biliyoruz. AKP'nin kayıtdışı ile etkin biçimde mücadele etmediğini falan da biliyoruz. Yani işgücü artıyor ama kayıtdışı çalışan sayısı sabit duruyor niyeyse ve dolayısıyla oran olarak azalmış gibi görünüyor. Gerçek durum bu değil.

Yoksulluğun yönetilmesinden bahsettik. Burada 2 mekanizma var. Bir tanesi sosyal yardımlar. Bunun tam ölçüsünü tespit etmek çok kolay değil. Çünkü burada devlet de aktif, belediyeler de aktif, sivil toplum kuruluşları da aktif. İkincisi ise krediler. AKP dönemi muazzam bir kredi genişlemesiyle karakterize oluyor. Özellikle tüketici kredileri... Yani 2004 ile 2021 arasında tüketici kredileri tam 60 kat arttı Türkiye'de. Yani hani enflasyon vardı falan diyebilirsiniz ama enflasyon oranında artsa sadece 6 kat artardı. Ve bu krediler bu kadar muazzam ölçüde genişlerken, bunun içerisinde de kendi bileşiminde de birtakım değişimler oldu. İhtiyaç kredileri yarısını kaplıyor. Yani düşük ücret sistemini ayakta tutan, yoksulluğun yönetilmesini sağlayan bir mekanizma olarak bundan bahsetmemiz lazım. Şimdi işçileşme ve yoksullaşma dolayısıyla AKP döneminde el ele gidiyor diyebiliriz genel olarak.

Bu bağlamda tüketim kalıplarından da bahsetmekte fayda var, yoksulluğun görünümünden biri de bu. Türkiye'de bugün hanelerin ezici çoğunluğunun harcamalarının yüzde 60'ı veya üçte ikisi sadece ve sadece gıda, konut ve ulaşımdan ibaret. Çok korkunç bir tablo bu. Çünkü mesela eğitime yüzde 2 ayırıyoruz bütçemizin... Sağlığa da yüzde 2. Kültür, sanat, eğlence, spor vesaire böyle insani faaliyetler işte yüzde 2-3. Genel bir insani yoksullaşma tablosu. Biz böyle karın tokluğuna çalışan bir toplum haline geldik, bir ücretli köle toplumu haline geldik diyebiliriz.

özgür öztürk

Türkiye gibi ülkeler küresel değer zincirleri içinde genellikle emek yoğun, düşük teknoloji işlerde yoğunlaşıyorlar. Aralarında yoğun bir rekabet var. Bu da düşük ücretleri getiriyor.

Neden böyle oldu? AKP kötü yönettiği için mi böyle oldu diye sorarsak, bunun temel nedeni Türkiye ve benzeri ülkelerin dünya ekonomisi içerisindeki konumlarıdır. Yani geç kapitalistleşen ülkeler, Türkiye gibi ülkeler küresel değer zincirleri içerisinde genellikle emek yoğun, düşük teknoloji işlerde yoğunlaşıyorlar. Kendi aralarında yoğun bir rekabet var. Bu da düşük ücretleri öncelik haline getiriyor. Buradan kolay kolay çıkmak da mümkün gözüküyor. Dünya sanayi işçi sınıfının yüzde 80'i mesela bugün işte Türkiye gibi

ülkelerde, geç kapitalistleşen ülkelerde. Mesela otomobil üretiminin dörtte üçünü bizim gibi ülkeler gerçekleştiriyor. Küresel değer zincirleri içerisinde üretilen o değer veya artı değer en büyük kısmına ise teknoloji üretenler, markalaşanlar ya da işte tasarımı yapanlar el koyuyor. Yani imalatı yapanlar aslında çok daha az bir şey elde ediyorlar.

Bu durumun değişmesi de çok kolay değil. Çünkü mesela Ar-Ge harcamalarına harcadığınız kaynak milli gelire oranla sizin daha düşük, merkez ülkelerde daha yüksek. Dolayısıyla zaten bir teknolojik açığı var ve bu giderek artıyor. Yani siz yüzde 1 ayırıyorsunuz, onlar yüzde 3-5. Yani buradan bir şey yakalamak mümkün değil. Bir teknolojik atılım yapalım, işte ihracatımızı böyle şey yapalım; böyle bir böyle bir model çok gerçekçi görünmüyor. Sonuç, zaman içinde yoksullaşma oldu. Burada durmaya devam edersek daha da fazla yoksullaşacağız. Bu herhalde çok açık. “Altılı Masa”nın mutabakat metninde de işte ihracatı 600 milyar dolara çıkarma hedefinden bahsediliyor. Herhalde Allah korusun demek lazım. Yani böyle bir şey olursa ithalatın ne kadar olur? Böyle bir dış ticaret açığıyla nasıl baş edilir, ne kadar yüksek faiz ödememiz gerekiyor onu bilmiyorum. Yani ihracat otomatik olarak refah getirmiyor.

Ne yapmalı, nasıl bir model düşünülmeli dediğimizde az önce anlatmaya çalıştım. İşçi sınıfının nüfusun genelini kaplar haline gelmiş olması bize bir fikir vermeli diyebiliriz. İşçi sınıfından yana, emekçilerden yana bir modele, bir ekonomik yapıya ihtiyacımız var. Bize birinci önceliği ihracat olan bir ekonomik akıl değil insanca yaşamak olan bir ekonomik akıl gerekiyor. Dolayısıyla bir şey kendiliğinden şekilleniyor. Ama iş kolay değil. Yani işçi sınıfı üç katmanı içeriyor ama bunun dışında işçi sınıfının bölen bir sürü katman var, bir sürü eksen var. Mesela cinsiyete göre çok belirgin biçimde bölünmüş durumda. Kadınlar dünyanın her yerinde aynı işe daha düşük ücret alıyorlar erkeklere kıyasla. Bunun yanı sıra Türkiye’de işte diyelim etnik

kimliğe göre bölünmüş durumda. Mesela Karadeniz'de mevsimlik tarım emekçileri Türk, Kürt, Gürcü, Suriyeli, Afgan vesaire diye bir ücret skalasında ücret alıyorlar. Bu hemen hemen her sektörde karşımıza çıkıyor. Dini kimliğe göre de Sünni, Alevi vesaireye göre yaşa göre genç işçi, orta yaşlı, yaşlı işçi diye bölünüyor.

Nasıl birleşecek? Ortak, herkesin çıkarına olan eksenler de var. Mesela çalışma saatleri. Çalışma saatinin düşürülmesi bütün çalışanların çıkarına, kimliği ne olursa olsun herkesin çıkarına. Kimin çıkarına değil? Sadece patronların çıkarına değil, böyle çok açık bir şey var. Çalışma saatleri çok uzun Türkiye'de. Birçok sektörde haftada 6 gün, günde 10 saat çalışılıyor, yani bu ülkede bir ücretli kölelik sistemi var. Bunun azaltılması, makul bir düzey demiyorum, radikal ölçüde düşürülmesi gerekiyor. Sosyalist

özgür öztürk

Çalışma saatleri çok uzun Türkiye'de. Birçok sektörde haftada 6 gün, günde 10 saat çalışılıyor, yani bu ülkede bir ücretli kölelik sistemi var.

partilerin, TİP'in, diğer partilerin programlarında bunu görüyorum, HDP'nin ekonomi programında bu var. Mesela Altılı Masa'nın mutabakat metninde bu yönde hiçbir vurgu görmedim, çok şaşırtıcı geliyor bana. Çünkü çalışma saatinin düşürülmesi, aynı zamanda işsizliğin azaltılması açısından da çok kritik bir şey. DİSK-AR'ın çalışmaları buna işaret ediyor. Haftalık çalışma saatinin bir saat düşündüğünüzde, diyelim 250 bin kişiye istihdam yaratıyorsunuz Türkiye'de. Ücret düzeylerinin yüksek olması yine tüm çalışanların çıkarına. Bunları sağlayabilmek için, buna ilişkin mücadele edebilmek için, bir takım sendikal hakların, sendikal özgürlüklerin olması, işte toplu sözleşme, görüşme vesaire sendikalaşma hakları... Bunları savunabilmek için genel anlamda diyelim toplantı ve gösteri yürüyüşü, düşünce ve ifade özgürlüğü falan gibi böyle demokratik hakların ve özgürlüklerin de olması dolayısıyla herkesin çıkarına.

Şunu demeye çalışıyorum: İşçilerin büyük çoğunluğunun, işçi sınıfının çıkarına olan taleplerle demokratik talepler birbiriyle buluşuyor. Demokrasi mücadelesi verenlerin biraz bu tarafa bakması gerekiyor. Ekonomide ücretli kölelik sistemi varken siyasette demokrasi pek olmuyor. Eskiden, Atina'dan beri olmuyordu, bugün de olmuyor. Mücadele verenlerin de biraz buraya bakması, dar anlamda ekonomik sorunların ötesine geçecek genel demokratik taleplerle buluşması gerekiyor. Ancak böylelikle yeni bir sistem, model, insanca bir yaşam olanağı kurabiliriz diye düşünüyorum.

Sözlerimi bitirirken, yaşadığımız bu deprem felaketinin en azından bundan sonrası için bir yenilenmenin vesilesi olması dileklerimi iletiyorum. Bize reform yetmez bu saatten sonra, devrim lazım diyorum. Teşekkür ederim.

billur engin balın - Çok teşekkürler Özgür Hocam. Tüm hocalarımıza teşekkür ediyorum. Soru-cevap kısmına geçebiliriz zannediyorum, buyurun.

hüseyin soylu - Anıl arkadaşın anlatımında umutsuzluk görür gibi oldum, o da İktisat Fakültesi öğrenciliğinden gelen birine yakışmadı. Çünkü umudu AKP'nin gidişinde. Bariz bir şekilde ekonomik krizin yanında sosyolojik deprem gerçekleşti ülkemizde. Eğer iki gün önce spor sahalarındaki o insanların o protestoları görmediyse onu görmesini öneririm. Çünkü biz okumuş yazmış insanlar olarak topluma umudu yükseltmesi için çağrı yapmak zorundayız. Eğer sosyolojik anlamda siyasal yelpazede doğru dürüst bir muhalefet yoksa aydınlara bu görev düşer. Anıl arkadaşın seçim sonuçlarına ilişkin yorumuna da katılmıyorum. Çünkü AKP, 2,5 milyon mühürsüz oyu mühürlü yaptırmakla, Yüksek Seçim Kurulu'na bunu kabul ettirmekle aslında oy çalmış oldu. En son belediye başkanlığı seçimlerinde de bunu gördük. Teşekkür ederim.

izzetin önder - Teşekkür ederim. Özgür Hocama bir şey sormak, daha doğrusu bir şey ilave etmek istiyorum. Bir zamanlar John Wick'i dinlemiştim, bir üniversitede konferansa gelmişti. Büyük bir Marksist'ti biliyorsunuz, vefat etti. Ona aynı soruyu sormuştum, bu devrim olayı nasıl olacak diye. Cevabı çok net ve kısa oldu: "Sosyal demokrasiyle" dedi. Size katılıyorum, Türkiye'nin konusu gerçekten reform ya da evrim değil, devrim... Fakat bunun bir süresi olmalı. Bu sürecin geçiş aşamalarıyla ilgili söyleyecek bir şeyiniz var mı? Bütün konuşmacılara da teşekkür ediyorum.

özgür öztürk - Çok teşekkür ederim. Çok zor bir soru, bunun yanıtını ben tek başıma veremem ama hani bir tartışma süreci içerisinde, kolektif bir akılla elbette yanıt verebiliriz.

Önümüzdeki dönemlerde en azından kaybettiğimiz zemini öncelikle geri kazanmamız gerekiyor. Mesela kamulaştırma konusunu biraz daha gündeme almamız gerekiyor. Bu piyasa tahakkümünü bitirecek bir şeyi kuracaksa, yeni bir sistem, model vesaire -adı sosyalizm olur olması çok önemli değil- bir kere bir yönetebilme kapasitemizin olması gerekiyor ekonomiyi. Bunun için de bir kamulaştırma mantığımızın, programımızın olması gerekiyor. Bugün özelleştirme konusu gündemden düşmüş durumda. Oysa büyük bir felaket bu! Siz

özgür öztürk

Türkiye’de, önümüzdeki dönemlerde en azından kaybettiğimiz zemini öncelikle geri kazanmamız gerekiyor. Mesela kamulaştırma konusunu biraz daha gündeme almamız gerekiyor.

bunu en iyi bilen insanlardansınız, bunun mağdurusunuz hatta. Biz özelleştirilen işletmeleri bir kere geri alma mecburiyetindeyiz. Bir geçiş döneminde bankaları, zincir marketleri, büyük enerji şirketlerinin, sanayi şirketlerinin, bunların önemli bir kısmını kamulaştırmalıyız. Bu da elbette bir propaganda, bir siyasi çalışma sonucunda olacak. Her fırsatı değerlendirmeliyiz. Bir zihniyet reformuna, devrimine diyelim ihtiyacımız var.

Mesela tek örnek vereyim: Şili’yi düşünelim. Şili’de bir anayasa girişimi oldu ve bu geri tepti. Ama Şili’de bugün yapılmaya çalışılan şey, 50 sene önce Allende’nin döneminde yapılan şeyin çok çok gerisinde. Allende bir sürü kamulaştırma yapmıştı, işçi sınıfı lehine bir sürü düzenleme yapmıştı, çalışma saatlerini düşürmüştü. Bugün biz bunu düşünemiyoruz. Siyasi aklımız başka bir yerde. Zaten demokrasi mücadelesiyle bu sınıf mücadelesi biraz buluşsun derken kafamdaki şeylerden bir tanesi bu. Burada bir köklü yenilik gerçekleştirmeden demokrasi de olmayacak.

Kamulaştırmalara paralel olarak çalışma saatlerini radikal şekilde düşürmek önemli. Bunu yaparken bir yandan da özellikle yerelde çalışmalar yapmak, yani o boş vakitlerimizi alacak bir takım siyasi örgütlenme, işte kültürel faaliyetler... Mesela İstanbul Belediyesi lokantalar açıyor. Her mahallede bu tür mekanların olması, bunların aynı zamanda sadece yemek için değil de bir sosyalleşme mekânı olarak da düzenlenmesi, koordine edilmesi, orada ne bileyim işte işçi sınıfına ilişkin, tarihimize ilişkin, kültürümüze ilişkin bir takım şeylerin gösterilmesi, yani bizim bilincimizin biraz değişmesi burada bence önemli boyutlardan bir tanesi olacak diye düşünüyorum.

Geçiş programına ilişkin söyleyebileceklerim bunlar. Bir de siyasi partilerin esas olarak üstlenmesi gerekir. Yani bireyler olarak bizler buna sadece bir fikir jimnastiği olarak ya da

bireysel öneri olarak yol açabiliriz. Bu önerileri değerlendirmek, bir programa, geçiş programına, siyasi programa dönüştürmek siyasi organların, siyasi kurumların işidir.

levent özer – Bugün cari açığımız 50 milyar dolar civarında. Müthiş bir dolarizasyon var. Fakat dolar kuru uzun zamandır baskılanıyor. Yani faiz hadlerinin düşmesine rağmen dolar 18.80 TL. Uluslararası sermayenin de Türkiye’de birtakım çıkarları var. Tabii bunun uluslararası siyasetle de bağlantısı mutlaka var. Burada biz hep içeriği konuşuyoruz, içerideki durumu konuşuyoruz tabii doğal olarak ama Türkiye’deki siyasi yapının önümüzdeki dönemde şekillenmesinde bunları da dikkate alırsak birtakım açıkçası endişeler duyuyorum. Yani bu kadar zor bir durumda, bu döviz arz-talebi nasıl bu kadar sabit bir noktada uzun süre tutulabiliyor? Bunun arkasındaki neden acaba iç dinamikler mi? Yoksa işte bir yandan uluslararası sermayenin Türkiye’deki çıkarları mı veya Rusya’nın Türkiye’deki son dönemdeki çıkarları mı? Bunları ve bunlar konusunda ne düşünüyorsunuz? Belki bunu Murat Hocamdan rica edebilirim.

murat birdal - Levent Bey, herhalde son dönemde pek çok insanın merak ettiği ve etmeyenin de etmesi gereken bir noktaya temas ettiniz. Gerçekten geçtiğimiz 3-3,5 aylık süreç içerisinde ciddi kurda bir istikrar sağlandığını görüyoruz. Birkaç tane faktör var.

Birincisi, yabancı sermayenin çekilmiş olması piyasalardan. Daha önce bu yanlış kararlara çok sert tepkiler görüyorduk piyasada. Bu, özellikle piyasalardan yabancı yatırımcıların sert bir şekilde çekilmesiyle beraber vuku buluyordu ama bugün hisse senedi piyasalarında da tahvil piyasalarında da geçmişe göre çok daha sığ bir yabancı yatırımcı oranı var. Yani yüzde 60’lardan, mesela pay piyasası için söyleyeyim yüzde 30'lara düştü. İkinci tarafı, içerideki şirketlerin ve bireylerin dolara dönüşünü, dövize dönüşünü, daha doğrusu döviz ve altına dönüşünü zorlaştıran önlemler aldılar.

murat birdal

Bugün hisse senedi piyasalarında da tahvil piyasalarında da geçmişe göre çok daha sığ bir yabancı yatırımcı oranı var. Yani yüzde 60’lardan, mesela pay piyasası için söyleyeyim yüzde 30'lara düştü.

Geçtiğimiz iki hafta içerisinde mesela alım-satım mağazalarının açıldığını göreceksiniz. Burada da ek tedbirler gündeme geldi, çünkü sistem sınırlarına ulaşmış gibi gözüküyor. Birkaç göstergeden bahsedeyim. Mesela Merkez Bankası net rezervlerinde geçtiğimiz 2 haftada ciddi bir kayıp, erime yaşandı. Bankaların döviz pozisyonunda yıllar sonra tekrardan açıklar ortaya çıkmaya başladı. Yani döviz yönetmekte zorlandılar. Bu kur korumalı mevduatla ilgili yeni ek tedbirler getirdi, faiz tabanı kaldırıldı. Ne yapmak istediler? Vatandaşın doları bozmasını ve

TL'ye dönmesini sağlamak istediler. Çünkü TL'dekinin dönmesi çok anlamlı değildi. Yaptığınız uygulama vatandaşın önce döviz almasını, ondan sonra o döviz döndürmesini gerektiriyor. Orada da bir ek bir döviz talebi yarattı bankalar açısından. Bankalar da bunu sağlamak için bu sefer döviz çekmek durumunda kaldılar. Yani aslına bakılırsa adımların da çok böyle önceden düşünülmüş adımları olmadığını, her seferinde bir arıza çıktığı zaman başka bir önlem alındığını gördük. Hemen arkasından da ne yaptılar farkındaysanız? Alım-satım marjlarıyla oynadılar. Şimdi yani öyle de bir problem var ki burada, döviz alan insan açısından satmak da çok mantıklı olmuyor. Bu sefer aldığın yerde kardeşim "ben iyi fiyattan aldım, ben bunu yapışayım" diyorsun, orada da kolay çözüme yaşanmıyor.

murat birdal

Türkiye'deki siyasi rejimin, o rejimin uluslararası dostları tarafından finanse ediliyor olması bir tek bana mı çok tehlikeli geliyor? Yoksa gerçekten alarmda mı olmalıyız?

Dolayısıyla piyasanın çok sıkışık olduğu bir noktadayız ve ne kadar uzun süre tutulacak bilmiyorum ama burada hepsinden önemlisi dış aktörler meselesi. Kaynağı belirsiz finansmanda Rusya en açık görünen aktör, Katar'ı belli noktalarda biliyoruz. "Dostlarımız" diyor rejimin dostları... Yani bir ülkedeki siyasi rejimin, o rejimin uluslararası dostları tarafından finanse ediliyor olması bir tek bana mı çok tehlikeli geliyor? Yoksa gerçekten alarmda mı olmalıyız? Yani

birileri bu ülkede eğer iktidarı belirliyorsa bu çok ciddi bir sorun. Cumhuriyetin 100'üncü yılında tartıştığımız şey, mevcut rejimin ayakta kalması için farklı ülkeler tarafından finanse edildiği gerçeği ve bunun tabii nereye kadar gidebileceği konusunda bilgim yok. Türkiye'ye Rusya ne kadar önem veriyor. Çünkü Rusya büyük bir güç... Katar belki bir yere kadar taşıyabilir ama Rusya bu yükü çok daha uzun süreli taşıyabilir. Ve tabii karşılığında ne gibi bir taviz verildi Rusya'ya? Bunları bilmiyoruz.

Bir de şu aklımıza geliyor: Bunca yıl karşı çıktık, tabii IMF vesaire çok eleştirdik ama yani IMF bizim de üyesi olduğumuz uluslararası bir teşkilat. O kadar paraya ihtiyacınız varsaydı, oradan alsanız. En azından daha demokratik bir çözüm. Ama başka bir siyasi rejimden üstü örtülü böyle finansman kaynakları sağlanıyor olması hepimizi tedirgin etmeli diye düşünüyorum. Teşekkürler.

anıl aba - Levent Beyin yorumuna kısaca bir ekleme yapmak istiyorum. Hakikatten bir muamma doların 18 kúsurda sabit kalması. Şöyle bir örnekle bu mantıksızlığı daha iyi anlayalım: 1 Ocak 2022'de asgari ücret 4 bin 250'ydi, dolar 18 kúsurdu. Bu ocakta asgari ücret

8 bin 500 TL oldu, dolar hâlâ 18 kûsur. Tamam mı? Müthiş bir mantıksızlık var. Öte yandan çok yakından takip etmiyorum ama Meclis'le, bakanlıklarla haşır neşir olan arkadaşlara ya da Sözcü'deki, Cumhuriyet'teki ekonomi editörlerine sorduğumda onlar da bu nereden geldiği belirsiz paraların bir şekilde geldiğini ama bunu Nebati'ye bile söylemediklerini ifade ediyorlar. O da bilmiyor yani aslında neler döndüğünü. Fakat evet, yani bu şekilde tutulur gibi değil. Artık seçimin birkaç ay sonrası mı ya da önümüzdeki sene mi? Bu ipler alındığında en dolar-TL'nin nasıl bir seviyeye geleceğini göreceğiz.

salondan - Anıl Bey'in "kayıtdışı istihdam azalıyor" tespitine katılmıyorum. Şöyle ki 1973'lerde başlayan petrol krizi, istihdam politikalarında ciddi bir değişiklik yarattı. Yani üretimin esnekleşmesi, taşeronlaşması, istihdamda örgütlü kesimin tasfiyesi gibi birçok iş yasalarında da bizim yasalarımıza da giren esnek çalışma modelleri uygulandı. DİSK-AR'ın 2022'de bir araştırması var. "Her çalışabilir 10 kişiden 3'ü kayıtlı, gerisi kayıtdışı." Zaten neoliberal ekonomik politikalar ve yeni istihdam politikaları neyi getiriyordu? Üretimin parçalanmasını, örgütsüzlüğü ve esnek çalışmayı. Buradan kalkıp "AKP döneminde kayıtdışı azaldı" dememiz ne kadar doğru?

İkincisi, çalışma sürelerinin düşürülmesi diyorsunuz belki bir çözüm işsizliğe. Size şuradan örnek veriyim: Akdeniz Bölgesinde otellerde çalışan çoğu da turizm öğrencisi antraktlı çalışır. Antraktlı çalışma nedir? Sabahın 4'ünde kalkarlar sabah kahvaltısı için; kahvaltı biter, iki saat odalarına veya işte böyle kongre salonlarında bir köşede uyurlar, ondan sonra öğle yemeğine hazırlanırlar. Ondan sonra tekrar bir iki saat dinlenme verilir ve tekrar akşam yemeğine hazırlanırlar. Toplamda bu çalışanlar 24 saat kesintisiz çalışmış oluyor ama yasaya uyduruluyor. Diyor ki işveren, toplam 8 saat çalıştın. Hatta şunu da söylerdi öğrenciler: "Hocam biz girerken kart basarız otellere ama hiç 'good by'ı göremeyiz. Çünkü kartlarımız alınır ve gecenin bir yarısında basılır."

Yıllarca iş hukuku hocalığı yaptım. Örneğin Rixos otellerine ait işyerlerinin tamamında çalışan işçilerin sadece ödenmeyen fazla mesailerini hesapladığımızda, Tamince her yıl 1 otel satın alıyordu. Yani burada asıl tartışılması gereken çalışma saatlerinin düşürülmesi değil, esnek çalışma uygulamalarının kaldırılması. 1980'lerden sonra sadece Türkiye'de değil bütün dünyada uygulanan üretim sistemlerinde yaratılan dayatma, bir şekildeki sistem değişikliğidir. Teşekkür ederim.

anıl aba - Bunlar tabii şahsi tespitlerim değil, uluslararası örgütlerin de, TÜİK'in de yayınladığı veriler bu şekilde. Seviye farkı tartışılabilir, TÜİK'in verileri çarpıtıldığı iddia edilebilir, söylenebilir

anıl aba

Şunu ayırmamız lazım herhalde: Evet, dünyada İngiltere dahil, Türkiye'de de güvencesiz işçilik artıyor, prekarya denen kesim büyüyor. Doğru ama bu kesimler kayıtdışı değil.

vesaire. Ama şunu ayırmamız lazım herhalde: Evet, dünyada İngiltere dahil, Türkiye'de de güvencesiz işçilik artıyor, prekarya denen kesim artıyor. Doğru. Ama kayıtdışı değil. Kayıtdışı ekonomi dediğiniz işte Kurban Bayramı'nda dönen alışveriş vesaire bunlar. Ama bunu ayırmamız lazım. Yani kayıtdışı istihdamda bir azalma var. Dramatikliği ya da seviyesi işte resmi verilerin doğruluğu, bunlar tartışılır, hepsine tamamım ama kayıtdışı istihdam artıyor iddiası biraz uçuk geliyor.

sadık albayrak - İzzettin Hocamın dikkat çektiği, Özgür Hocamın vurguladığı devrim meselesinin gündeme gelmemesinin arkasında şu var: Bu devri AKP, aklımızı cüceleştirdi. Dünyada da neoliberalizm denen baskı, faşizm süreci aklımızı cüceleştirdi. Yani artık düşünmeye cüret edemez hale geldik. Bugün niye aydınımız yok? Aydın, bütünsel düşünen, sistemli düşünen, o büyük anlatı postmodernizmin düşman ilan ettiği akli ve büyük insanlığın kurtuluş çözümlerini düşünen insandı. Aydınımızı kaybettik, iktisat aydınının en büyük yıkım alanlarından biri. Artı değeri, sömürüyü öğrenmek için girdik iktisada ama mezun olduğumuzda bunlardan yarım sömestr bile bahsetmemişlerdi. Aklımızı büyütmemiz lazım arkadaşlar, bunu söyleyeceğim. Aydınlarımızı yeniden sahiplenmemiz gerekiyor. Çünkü aydın da ortaya çıkmıyor öyle. Hepinize teşekkür ederim.

bülent solakoğlu – Anıl Hocamla bir şeyde ayrıştık. 90'lar iktisat öğrencisi olduğumdan beri takip ettiğim bir mesele var, reel ücretler meselesi. "Reel ücretler artıyor" dedi konuşmasında Asgari ücrette bir artış reel olarak söz konusuydu ama genel ücretler asgari ücrete doğru bastırıldı. Asla sanayide böyle bir reel ücret artışı tespiti yapamıyoruz. 90'lı yıllarda Renault işçilerinin yanına gittiğimdeki durumla şimdi gittiğimde uçurum vardır, birçok kamu KİT'leri açısından böyledir. Orada reel ücret artışı değil, bilakis asgari ücretin üzerinde tutma ama bütün ücreti onun etrafında örme müthiş bir aslında ücretlerde gerileme görürüz. Onun yerine sosyal yardımlar ve krediler girdi. Ayrıca Anıl Hocam "Eskiden haneyi bir kişi geçindirebiliyormuş, sonra bu terse dönmüş" deyip sonra "reel ücretler artmış" deyince bu çelişki gibi duruyor. Sanki burada bir açıklamaya ihtiyaç var.

Bunu dışında inşaata dayalı rantsal ekonomi ve dışarıdan çok bol paraya dayalı olduğu tespitini yapıldığı bir ortamda, bu ne ile beslenecek? Herhalde müthiş bir artı değer yaratmaya ve bunun içinde müthiş bir sömürü kurmak gerekiyordu. Sanırım Türkiye'de cehennemi bir sömürü 2000 yıllardan beri kuruldu. Artık esnekten kuralsız çalışmaya, hafta sonu çalışmama diye bir kuralın kalmadığı, feci ve insanların çalışırken öldüğü cehennemi bir sistem kuruldu. Teşekkür ederim.

anıl aba - Bülent, çok doğru bir noktaya parmak bastın. Biraz daha geniş vakit olsa zaten o şekilde derinleştirecektim bunu.

Bunlar makro veriler. İşçi sınıfı tabii bir bütün ama homojen değil. Bu istihdamın artması, işte köyden kente göç ya da işte küçük burjuvazinin işçileşmesi vesaire bunların hepsi o tarafa katkı yapıyor. Ama eğer meslek gruplarına ayırıp baktığımızda işçi sınıfına reel olarak kaybedenler de var. Mesela öğretmenler, mesela akademisyenler. Ama totalde baktığınız zaman işçi sınıfının bütünü iyileşiyor gibi gözüküyor. Bu da böyle çok radikal bir zenginleşme falan değil bu arada. Türkiye kıyaslanabilir diğer ülkelerin gerisinde. Ayrıca sermaye sınıfının

anıl aba

Kol emekçisi ile beyin emekçisinin ücretlerinin yakınlaşıyor olması, makasın kapanıyor olması eğer eşitliği sağlayacaksa, bu özünde iyi bir şey. Kötü şey, aşağıya doğru bunun olması.

durumu daha da iyileşiyor. Dolayısıyla emeğin payı geriliyor. Onu da o şekilde derinleştirebiliriz. Evet, dediğim gibi meslek gruplarına baktığımızda kaybedenler var. Bugün doğru, ortalama ücretle asgari ücretin makasının kapanması gibi bir durum var. Dolayısıyla önemli bir grup meslekte bir çeşitlenme söz konusu. Bu da şöyle bir çelişki getiriyor. Ama bu, özünde bizim, solun itiraz edeceğimiz bir şey değil, olmamalı da. Hani doktorla kurye aynı ücreti mi alacak? Yani aynı ücreti zaten almıyor da hani o yaklaşması ya da işte kol emekçisi ile beyin emekçisinin ücretlerinin yakınlaşıyor olması eğer eşitliği sağlayacaksa, bu özünde iyi bir şey. Kötü şey, aşağıya doğru bunun olması. Cümleyi buradan kurmak lazım. Ama doktorlar, mühendisler, yazılımcılar buradan kurmuyorlar. "Ne yani kurye ile aynı ücreti mi alacağız? Ne yani çöpçüyle bilmem ne" diyorlar. Oradaki argümanın siyasi propaganda açısından yanlış olduğunu düşünüyorum ve dediklerine de katılıyorum. Böyle de ek yapıp düzeltmiş olayım.

zahide ayyıldız onaran - Özgür Hocam, Veblen 1899'da mülkiyet ortaya çıktıktan sonra aylak sınıfı diye bir tanım geliştirmiş ve bu aylak sınıfı tanımının içinde de akademisyenleri, din insanlarını, askerleri ve üretime katılmadan alanları tanımlamış. Bir süre sonra Cumhuriyetle

birlikte bizim aydınlarımız, bu tanımın içindekiler bizi de kapsayan gerçekten daha namuslu hale gelip, üretime katılıp, üretimi arttırıp, ondan sonra pay almaya başladılar. AKP döneminde bu tamamen değişti. Siz de aynı fikirde misiniz? Kendi aylak sınıfını yarattı diyebilir miyiz? Çünkü televizyonlarda fiilen birçok akademisyen, hukukçu görüyoruz, bizle alakası yok.

özgür öztürk - Teşekkür ederim. Veblen’i hiç bilmiyorum ama sınıfsal anlamda şöyle düşünüyorum: Geçmişte aydınların biraz da burjuva veya küçük burjuva sınıfına yakın düştüğünü, bugünse biraz daha işçi sınıfı ama işçi sınıfının ayrıcalıklı katmanı içinde yer aldığını söyleyebiliriz.

Bitirirken genel yoksullaşma yaşadığımız kanaatindeyim. Ücret düzeyleri artıyor mu, azalıyor mu; o ayrı bir tartışma da reel olarak hele bunu belirlemek çok zor gerçekten. Çok makro düzeyde baktığımızda, mesela üretim endeksine baktığımızda Türkiye'nin miktar endeksi sürekli yükseliyor AKP döneminde. Buna karşın mesela milli gelire baktığınızda 2013'te 12 bin 500 dolardı kişi başına şimdi 10 bin doların altına indi. Bunun tek nedeni de döviz kuru değil, genel bir yoksullaşma var. Türkiye'nin içinde olduğu bu patika çok iyi bir gelecek vaat etmiyor. Teşekkür ederim.

murat birdal - Levent Beyin sorusuna bir ekleme yapmak istiyorum cevap olarak. En son için faizlerden bahsetmişti de bu konuya çok giremedim.

Öğrenci arkadaşları da uyarmak lazım: Bugün gördüğümüz piyasa değil. Piyasada normalde bir değişkenle oynadığınızda diğer değişkenlerin vermesi gereken cevabı görmüyoruz. Kafanız karışmasın, çok yoğun müdahale var bu alana. Şimdi faizlerin hareketinden bahsederken, burası çok sert düzenleniyor. Nedir mesela? Faiz üzerinden devlet tahvillerine zorunlu bir talep yaratılıyor. Devlet bankaları zorluyor ve “Tahvil alacaksınız” diyor. Bankalar da gitti tabii

murat birdal

Bugün Türkiye’de piyasayı görmüyoruz. Piyasada normalde bir değişkenle oynadığınızda diğer değişkenlerin vermesi gereken cevabı görmüyoruz. Çok yoğun müdahale var.

özellikle ağırlıklı olarak TÜFE endeksli tahvilleri aldılar. Ondan sonra bu sabit getirili enstrümanlara bu yatırımı yönlendirecek yeni bir karar çıkarttı. Sürekli düzenlemelerle alana müdahale ederek, zorlayarak devlet tahvillerini aldırıyor. Mustafa Bey konuşurken gayrisafi yurtiçi hasıla büyüme rakamları açıklandı. Bankacılık kesiminde kârlar katlanıyor. Hani istihdam yaratmayan büyüme diyoruz ya, istihdam yaratılmamasının önemli bir sebebi de zaten o finans kesimindeki o fiktif büyüme. Yani ekonomi büyümesi gibi gördüğümüz şey, üretimden ziyade

buradan kaynaklanıyor. Buradaki kârların katlanıyor olması, bankacılık kesiminin de bazı şeyleri daha fazla tolere edebilmesini beraberinde sağlıyor ve bir kısmını buraya koyabiliyor. Ucuza fonlanıyor, aldığı parayı da öbür tarafa koyuyor ama piyasanın kendi dinamiklerinde bıraktığınızda göreceğiniz şeyler değil bunlar.

Yakın zamanda üst düzeyden önemli bir bankanın başındaki isimlerden biriyle konuşuyordum, neden memnun olmadıklarını sorguluyordum. Onlar kısa vadede, yani bankalara evet çok güzel kârlar görüyorlar ama kısa vadede gördükleri bu yerlerin uzun vadede sürdürülebilir olduğunu düşünmüyorlar ve özellikle de Türkiye'deki büyük bankalar açısından da şunu ifade ediyorlar: “Nihayetinde biz Türkiye ekonomisinin bir parçasıyız. Yani ekonomi gittiği zaman, bizim de ayakta durmamız mümkün değil.” Dolayısıyla bankacılık kesiminin şu anki görünümü uzun vadesi açısından çok bir şey değiştirmiyor. Buradan bir çıkarım yapmak mümkün değil diye düşünüyorum. O yüzden bugünkü göstergelere bakarak da yanıltmayın yani. Mevcut müdahaleler çerçevesinde düşünün ilişkiyi algılarken. Bu kadar söyleyeceğim.

billur engin balın - Hepinize katılımınız için çok teşekkür ediyoruz. Sağ olun.

türkiye’de kamu maliyesinin açmazları/çıkmazları

Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu Anısına

28 Şubat 2023, Salı

2. Gün, 2. Oturum

Oturum Başkanı: Pınar Feyzioğlu Akkoyunlu

Panelistler: Binhan Elif Yılmaz

İbrahim Kahveci

İzzettin Önder

aylin altınay - Değerli konuklar, saygıdeğer hocalarım, sevgili öğrenci arkadaşlarım 46’ncı İktisatçılar Haftasının ikinci gününün öğle oturumu "Türkiye’de Kamu Maliyesinin Açmazları/Çıkmazları" başlığını taşıyor. Bu oturuma başkanlık edecek olan Sayın Pınar Feyzioğlu Akkoyunlu’yu kürsüye davet ediyorum.

pınar feyzioğlu akkoyunlu - Herkese merhaba. İFMC’ye Sevil Hanımın nezdinde çok teşekkür ederim beni hatırlayıp çağırdığınız için. Hele şimdi karşımda hocalarım var, doktoradan, yüksek lisanstan ve bir de lisanstan Boğaziçi’nden de hocam var. Kendimi böyle bir nevi sınavdaymış

gibi hissettim. Ne mutlu, o heyecanı hocalarımın karşısında hep duyacağım, bu büyük bir mutluluk.

Her şeyden evvel 6 Şubat'ta yaşanan depremin tetiklediği yıkım ve kırımın ne kadar yönetsel bir şey olduğunu çünkü toplantılarda uzman diliyle de duyduk. O zaman akla gelen ilk şey, bizim ödediğimiz vergiler nereye gidiyor? Devlet, harcamaları nereye, hangi ağırlıkla yapıyor? Magna Carta'dan beri "vergiyi ne kadar vereceğiz" diye herkes düşünür. Cebimizden para bizi yöneten feodal bey, imparator, sultan ya da cumhuriyetin başında bulunan kişiye ya da

parlamentoya nasıl gidiyor diye tartışılır da bu işin harcama yönü o kadar da çok öncelikli olarak ilk senelerde ele alınmamış. Tabii bunu yapan, sonradan harcamaya ağırlık veren kişiler de maliyeci olarak devreye girdi. İzzettin Hocamız kamu harcamalarının seyrini inceledi. Ondan sonra değişik değişik alanlarda uzmanlıklar oldu ve mesela ben eğitim harcamaları üzerine uzmanlaşmaya çalıştım. Bizden toplanan paralar eğitimde hangi dallara, nasıl dağılıyor onu görmeye çalıştım. Herhalde bu açmazları, çıkmazları incelerken sadece işin gelir yönünü değil ama harcamaları da örneğin deprem vergilerinin de nasıl harcandığını düşünerek konuşacağız. Bu nedenle konuşmacıları kürsüye davet ediyorum. İlk söz Binhan Elif Yılmaz'ın. Buyurun Elif Hocam.

pınar feyzioğlu akkoynlu

Depremin tetiklediği yıkım ve kırımın ne kadar yönetsel bir şey olduğunu İktisatçılar Haftasında uzman diliyle de duyduk. O zaman akla gelen ilk şey, bizim ödediğimiz vergiler nereye gidiyor?

binhan elif yılmaz - Teşekkür ederim Pınar Hocam. Değerli hocalarım, arkadaşlarım ve İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin değerli yöneticileri, bu güzel ortamı bizlere sağladığınız için ve beni de konuşmacı olarak davet ettiğiniz için çok teşekkür ediyorum. İktisatçılar Haftasını uzun yıllardır dinleyici olarak takip ediyordum ama kamu maliyesi çıkmaza girince geldik. Bakalım

acaba buradan çıkarabilecek miyiz? Ve değerli hocamız Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu için bu oturum ve bugün ona armağan edilmiş. Kendisini de böylelikle hürmetle anıyoruz.

binhan elif yılmaz

Son 40 yıldır görüyoruz ki piyasa ekonomisinin yükselişi, liberalizasyon, özelleştirme hepsi devletin ekonomik hayattaki rolünün biraz daha düşük düzeyde kalması için ortaya çıkan çabalar.

Kamunun iki anlamı var. Bir halk bir de devlet olarak nitelendiriliyor. Ama sonuçta her ikisini şöyle bir karma yaparak konuşmak lazım. Yani devlet halk için var ve halkın refahını arttırmak üzere görev alanında. Fakat son 40 yıldır hepimiz görüyoruz ki piyasa ekonomisinin yükselişi, finansal piyasaların serbestleşmesi, liberalizasyon, özelleştirme hepsi aslında devletin ekonomik hayattaki rolünün biraz daha düşük düzeyde kalması için ortaya çıkan çabalar. Fakat son yıllarda, belki buna 2018'den itibaren ben biraz ışık tutacağım ama 2020 pandemisini de dahil ederek konuştuğumuzda evet, devletin ekonomik hayattaki ağırlığı bir hayli fazla. Bunu vergi hükmündeki, kamu harcama düzeyindeki

artış olarak görebiliyoruz. Ama tabi kamu harcamasının içeriği çok çok çeşitli. Yani devlet acaba yatırım harcamaları itibariyle mi çok önemli düzeyde karşımızda ve ağırlığı oradan mı arttı, yoksa çok borçlu ve borç faiz ödemeleri bütçeyi zorladığı için mi kamu harcaması düzeyi arttı?

Vergileri halk olarak bir ödeme eğilimimiz var. Nasıl ödeyebiliriz tarafımız çok ağır basıyor ama karşılığında hakikaten ne sunuluyor? Yani bütçe hakkımız ne düzeyde? Gerçekten bunlar çok sorgulanması gereken düzeyler. Yani eğer bütçe hakkı, bütçenin denetimi ve bütçenin burada bize yansıması, bize neler sunduğunu çok iyi gözlemleyebiliyorsak, denetleyebiliyorsak, çeşitli STK'lar aracılığıyla, haber alma kanalları

aracılığıyla bunu yapabiliyorsak, aktif rol oynayabiliyorsak gerçekten devletin ekonomideki rolünün ağırlığını hem görür hem işlediğini net bir şekilde izleyebiliriz.

Tabi anlatacaklarım daha çok sona doğru gidecek. Devleti biz hep makroekonomik istikrarın sağlasın, gelir dağılımında iyileştirmeler gerçekleştirsin, büyümenin sürdürülebilir olmasının devamını sağlasın gibi görüyoruz. Dolayısıyla hep bir istikrara ve huzura kavuştursun diye bakıyoruz ama bizzat kendi varlığı istikrarsızlık kaynağı olabiliyor. Ne zaman? Borçlar bir sorun olarak karşımıza çıktığında... Devletin borçları ve onu finanse ediş şekli ve orada borçlanmayla ilgili aldığı kararlar, yanlış kararlar, stratejik hatalar bizzat devletin bir istikrarsızlık kaynağı olarak karşımıza çıkartıyor ve özellikle devletin ekonomi içindeki payı büyüyor. Ama istikrarsızlık kaynağı olduğu için de içinde bulunduğumuz istikrarsızlığı da büyüten bir faktör olmaya başlıyor. Tabi devleti yönetenler açısından da konuya bakmak gerekiyor. Yani nice yöneticiler gelir, nice kurumlar gelir, yer değiştirir ama en nihayetinde devletler her zaman varlığını devam ettirir. Fakat içinde yaklaşık 20 seneyi aşkın süredir bir yönetim var ve aynı siyasi iktidar tarafından devlet yönetiliyor. Dolayısıyla bitiştirip anlatma gibi bir durum ortaya çıkıyor. Yoksa 1923'ten itibaren de Türkiye ekonomisini anlatırım, devleti anlatırım. Ama son yılları anlatacağımız için burada devletle yönetenleri, siyasi iktidarı birleştirip anlatmak gibi bir durum maalesef ortaya çıkıyor. Maalesef diyorum, çünkü kesinlikle bu konular böyle anlatılmaz.

Bazı bulgular var, borçlanma ile ilgi bahsedeceğim, çok büyük bir mesele. Buradan da yine kestirmeye gidiyorum. Sadece iç borçlanmanın son 5 yıldaki seyrinde yapılan hatalardan bahsetmek istiyorum ve bunların ekonomik ve toplumsal maliyetini ifade edeceğim. Tabi önce kamu maliyesine ilişkin bütün bu olgular genel ekonominin bir parçası. Yani büyüme politikasına, kişi başı milli gelire etki ediyor. İşte bugün büyüme oranı açıklandı ve 2022’de yüzde 5.6 büyümüşüz, kişi başı milli gelirimiz 10 bin doların üzerine çıkmış görünüyor. Dış ticaret açığı ise rekora gidiyor.

binhan elif yılmaz

Türkiye’de yüksek enflasyonla büyüeyebilen ya da büyümeyi tabana yaymadan, halka yaymadan ama oransal olarak büyüeyebilen bir ekonomiye sahibiz.

Yüksek enflasyonla büyüeyebilen ya da büyümeyi tabana yaymadan, halka yaymadan ama oransal olarak büyüeyebilen bir ekonomiye sahibiz. Bütün bulgular ihracata dayalı büyüme modelinde büyümenin seyrinin yavaşladığını ve dış ticaret açığının 113 milyar doların üzerine

çıktığını gösteriyor. Kamu maliyesinde ise mali disiplin çok önemli. İşte o mali disipline odaklı olarak her ne şekilde olursa olsun vergi alma ama seçim dönemlerine doğru ya da bazı pandemi gibi zorluklarla karşılaşıldığında devletin halkının yanında olduğunu göstermesi açısından kolaylıklar, telkinler, bazen aflar ile beraber ortaya çıkan yumuşamalar olduğunu görüyoruz. Kamu harcaması düzeyinin de devletin yatırım yapmadan, yap-ışlet-devret devret modeliyle özel sektörün firmalarına temel yatırımları belki 50 yıl sonra bizim yatırımımız devletin yatırımı olacak ama şimdi özel kesim yatırımı olduğu için o yüzden devletin yatırım harcamaları üzerinden değil, daha çok transfer harcamaları üzerinden, cari transferler üzerinden; yani kamu bankalarına, sosyal güvenlik kurumuna ya da hane halklarına yapmış olduğu transferler bazında bütçenin harcama tarafını bu yönde aktığını yine çok net görebiliyoruz.

Şimdi gelelim vergiyi toplamaya. Elinden geldiği kadar, vergi kayıp ve kaçakların üzerine çok gitmeden daha çok bordrolulardan ve enflasyonun yardımıyla da beraber kârlılıkları artan bankalardan, finansal kurumlardan topladı. Ama nihayetinde kamu harcaması düzeyine bu vergi gelirleri yetmedi ve bir açıkla karşılaşıldı. Ki zaten çok uzun yıllardır süren bir olgu devletin borçlanması... Ta 1980'li, 90'lı yılların açıkları nedeniyle devletler borçlandıkları için hâlâ onların da izinin görüldüğü bir borçlanma kapasitemiz var.

Bunu şöyle ifade edeyim: Türkiye'de iç borç ağırlıklı bir borçlanma yapısı var. Şimdi diyeceğiz ki, bu ülkenin çok net bir şekilde belli ki döviz ihtiyacı var. Yani biz bunu 2018'de ilk olarak yaşadık, kur atakları oldu. Bunu karşılayacak bir yapı olarak Merkez Bankası 2018 Temmuz'dan itibaren faiz oranını yükseltti, enflasyonun hızlanmasını önledi. Ama baktık ki sonra bu ataklar devam etti. Pek çok yerde pek çok açıdan bakıldı ki evet, bu ülkede bir finansman ihtiyacı var. Yani gerektiğinde Merkez Bankası TL'yi piyasaya sürebilir ama döviz yaratamıyor. Dolayısıyla döviz nereden bulmamız gerekiyor? Dışarıdan bulalım o zaman deniyor her zaman; doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelsin, sıcak para gelsin ya da dış borç alalım. Bunların her birinde müthiş bir kıtlık var. Hem dış finansman ihtiyacı olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında hem portföy yatırımlarında hem dış borçlarda. Hatta dış borçlarda 2017 yılındaki dış borç düzeyimiz, bugünkü dış borç düzeyimizden yüzde 33 daha düşük. Yani normal şartlarda dış borç hep ivmelenmiştir Türkiye Cumhuriyeti'nde. 1928'den itibaren dışarıdan borçlanıyor Türkiye. Bunca yıldır hep yukarıya doğru, döviz cinsinden aldığımız dış borçlar ortada. Ama 2017'den itibaren aşağı doğru gidiş var. 2017'de 460 milyar dolar civarında dış

borcumuz varken, bugün bu 440 milyar dolar. Beş yıl boyunca dövizle hiçbir şekilde ulaşamayan bir ekonomide, hazine içeriden borçlanırken ilginç bir buluş sergiliyor, diyor ki: Biz içeriden dövizle borçlanalım. 2017’den itibaren 2018’de Hazine Müsteşarlığı ile Maliye Bakanlığı birleşiyor, Hazine ve Maliye Bakanlığı kuruluyor, işler biraz daha kolaylaşıyor. Yani hem borçlanma stratejisiyle hem bütün kamu gelir-gider merci bir araya geldiğinde, dışarıdan döviz bulmak yerine içeriden döviz bulmak çok daha kolaylaşır anlayışı

binhan elif yılmaz

Hazine ile Maliye birleşince, yani hem borçlanma stratejisi hem bütün kamu gelir-gider merci bir araya geldiğinde içeriden döviz bulmak çok daha kolaylaşır anlayışı gerçekleşiyor.

gerçekleşiyor. Ve iç borçlanma stratejisinde, bir DİBS çeşitliliğinde DİBS’lerin ihraç yöntemlerinde iki cümlelik bir değişiklik yapılıyor, sadece iki cümlelik. 2004 yılından 2018’e kadar geçerli olan şuydu: Normalde bütün ülkelerin kamu borç stoklarında aynı özel sektör piyasasındaki borçlanma ve finansman ihtiyacı gibi bakış açısı olmaması gerekirken, 2017-2018’den sonra hani bazen diyoruz ya; devlet şirket gibi mi yönetiliyor? Ben hazineye baktığımda ve hazinenin o iki cümlelik stratejisini değiştirdiğinde evet diyorum, aynı onun gibi yönetiliyor.

Çünkü bir borcun üç önemli riski var. Bir tanesi likidite riski, şirketler de bunu çok iyi bilir, devlet de çok iyi bilmesi lazım. Faiz riski, aynı şekilde şirketlerin borçları için de böyle bir risk var ve tabii ki kur riski, döviz kuru riski. Fakat şirketler buna dikkat edip adım atarken çok kısa vadeli planlar yaparlar. Ama devletler ve o devletin hazinesi tam da böyle vergi kısmına, sonuçta toplumsal maliyet kısmına geleceğim için hepimizi ilgilendiren sonuçları söz konusu olduğunda şirket gibi davranmaması gerekiyor. Evet, o çok önemli üç riske dikkat edecek ama çok kısa vadeli stratejilerle hareket ettiğinde, devleti şirket gibi yönetir hale geliyor maalesef.

Özetle dediğim gibi faiz riskini tamamen göz ardı edecek şekilde piyasadaki değişken faizli borçlanabiliriz anlayışı ve bir cesareti doğruyu hazinede sebepsiz. Bunun dışında TL cinsi borçlandık bu zamana kadar, bütün borç yapımızın içerisinde TL vardı ama döviz ihtiyacı var. Dışarıdan alamayız, CDS çok yüksek. Türkiye’nin kredi notu kötü durumda ve ülkede kur atakları var. Peki, o zaman ne yapalım? İçeride döviz var, yastıkaltında onları toplayalım. Dolayısıyla TL’den değil döviz cinsinden borçlanalım. Bunun dışında vadesi geldiğinde öderiz, ödenmediğinde borcu borçla finanse ederiz. Dolayısıyla likidite riskini de yani üçüncü riski de

göz ardı edecek şekilde sadece iki cümlelik düzenlemeler yapılıyor. Ama 5 yıl içinde müthiş bir çıkmaza girmiş oluyoruz.

İhale yöntemi diye bir yöntem vardır iç borçlanmada. İşte hazine bütün piyasa yapıcıları ve diğer alıcıları çağırır, ihaleye çıkılır, faiz oranı belirlenir ve vadesi belirlenir senedin ve satılır. Dolayısıyla hazine de her şeyi sattığı için, gayet başarılı bir ihale süreci yönettiği için de bir nevi istikrar sağlanır. Bu olumlu bir şekilde piyasaya yansır. Dolayısıyla artık bu da yavaş yavaş gitmeye başlıyor. Çünkü döviz cinsinden kira sertifikaları, döviz cinsinden senetler artık öyle ihalelerle uzun boylu tartışılacak bir şey değil. Çok daha kestirme, doğrudan satış, yani adrese teslim yöntemlerle el değiştirmeye başlıyor.

Mesela 2020’de iç borç stokumuz sadece 1 trilyon TL idi. 2022’ye geldiğimizde 2 trilyon. Ama 2015’te borç stoku sadece 200 milyar liraydı. Dolayısıyla çok hızlı, nominal olarak evet, enflasyonla beraber bu çok doğru bir rakam olmayabilir ama ikiye katlanma süresi giderek daha hızlı hale gelmeye başlıyor. Yine Türk lirası değer kaybederken hazinenin döviz cinsinden borçlanıyor olması zaten döviz riskini ortaya çıkartıyor. Dolayısıyla TL’den kaçan bütün alıcılar hazinenin "ben nasıl olsa

binhan elif yılmaz

TL değer kaybederken hazinenin döviz cinsinden borçlanıyor olması döviz riskini ortaya çıkartıyor. Dolarizasyonun bizzat yaratıcısı da Türkiye Cumhuriyeti Hazinesi'dir.

piyasadan döviz toplayabilirim bu şekilde" diyerek çıkartmış olduğu döviz cinsinden kira sertifikalarına koşuyor, aynı zamanda döviz cinsinden devlet tahvillerine koşmuş oluyor.

Bu demektir ki, dolarizasyonun bizzat yaratıcısı Türkiye Cumhuriyeti Hazinesi'dir. Faiz riskine gelince, özel sektör ya da devlet fark etmez çok dikkat edilmesi gereken bir risktir bu faiz riski. Yani eğer faiz stabil değilse, faiz oranının stabilitesinden kastım şu: Merkez Bankası bağımsız bir şekilde politika faizini belirleyemiyorsa, o zaman enflasyonu da dizginleyememe ihtimali çok yüksek ve bu şartlarda da iç borç bileşik faizi ile reel faiz arasındaki makas faiz riskinin boyutunu gösterir. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki bütün iç borçlanma senetlerinin alıcıları için TL cinsi DİBS'lerin bir çekiciliği kalmıyor ve TÜFE endeksinde koşmaya çalışıyorlar. TÜFE, gördük ki yüzde 85,5'a kadar çıktı. Biraz baz etkisiyle gerilemiş olsa bile artık o fırsat da kaçtı. Dolayısıyla yine enflasyonun ve TÜFE'nin yükselişini seyredeceğimiz için, demek ki faiz riski büyümeye devam edecek.

Faiz riskini yine her şeye rağmen, yani yüksek enflasyon, işte negatif reel faize rağmen yine de koruyabilecek bir yöntem vardır. Bütün senetleri sabit faizli ihraç edersiniz. Ama işte alıcı bulamadığı için ne yapıyor? Hazine değişken faizlerle kendi ihtiyacını karşılamaya çalışıyor.

Gelelim vade riskine ya da likidite riski olarak da düşünülebilir. Vadesi 12 ay içerisinde dolacak borcun iç borç stoku içerisindeki payına baktığımızda 2020 yılı pandemi krizinden sonra biraz mesafe kaydetti ise de vadeyi biraz uzatmaya çalışsa da bundan sonraki bu deprem felaketiyle beraber çok da bu ihtimal dahilinde olmayabiliyor. Bir de iç borç çevirme oranı var. Yani iç borcu gerçekleştirmek için, hazine servisini gerçekleştirebilmek için devamlı surette borçlanıyor anlamına geliyor. Burada oranın 40-50 olması lazım. Bizde yüzde 400’ler gibi bir durum söz konusu. Yani o yılki iç borcun servisi için o miktarın 4 katı daha fazla borçlanmaya gitme durumu söz konusu.

Peki, ne yapabiliriz? Bu buradan nasıl çıkabiliriz? Bahsettiğim o iki cümlelik iç borçlanma stratejisini kesinlikle değiştirmesi gerekiyor hazinenin, maliyeti çok yüksek. O maliyeti toplumca taşımaya başlıyoruz ama şu açıdan da bakmak lazım: Hep daha fazla büyümeye ihtiyacımız oluyor. Biz büyüyemezsek iç borç stokunun milli gelir içerisindeki payını ne yapamıyoruz? Düşüremiyoruz. Dolayısıyla yüzde 5.6’lık büyüme oranı iç borcun yapısını ve bu halimizi bildiğim için yeterli değil. Yaptığımız ekonometrik modeller de bunun böyle olmadığını gösteriyor.

Bütün bunların sonucunda hem devletin bize sunacağı hizmetin miktarını ve kalitesini azaltan bir yapıya geliyoruz hem borcun faizini vergi olarak bütçeden ödediğimiz için vergilerimiz üzerindeki böyle tahakkümü de yaşamış oluyoruz. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

pınar feyzioğlu akkoyunlu - Elif Hocaya çok teşekkür ediyoruz. Birkaç noktaya değinmem gerekirse bütçe hakkı ve denetleme, Hazine'nin Maliye Bakanlığı'na bağlanması... Bana bunlar yani sadece bugünün kamu maliyesinin açmazı, çıkmazı değil, hocalarımızdan rahmetli Bedii Hocanın her zaman için, her toplantıda Hazine acaba Maliye Bakanlığına bağlı mı olmalı, yoksa vaktiyle başka bakanlıklara ya da direk Başbakanlık’a bağlı olması söz konusuydu. Kontrol bir denetim mi getirir hazinenin başka bir yere bağlı olması, yoksa işlerin çift başlı olması dolayısıyla aksaması ve uzamasına mı neden olur diye. Biz bunları 4-5 sene değil, herhalde 40 senedir de konuşuyoruz. Bazen şekil, formattan çok içindeki kişilerin niyet ve becerisine bağlı galiba bazı konular.

Şimdi söz sayın İbrahim Kahveci’nin, buyurun.

İbrahim Kahveci - Teşekkür ederim.

Bugün kamu maliyesi üzerinden konuşacaksak, dünyada müthiş bir değişim süreci yaşanması gerekiyor. Çünkü gelir dağılımının bu kadar bozuk olduğu dönemlerde siyasi yapıları çok fazla etkileyen bir süreç. Özellikle otokratik ve diktatoryal yönetimlere doğru eğilimler ile gelir dağılımı arasında bir ilişki kurabiliriz. Bunu tarihte inceleyebiliriz.

İbrahim Kahveci

A kişisi serveti ile 500 kişilik istihdam sağlıyor, B kişisi serveti ile 500 konut almış ve B müthiş kazanmış. Rantın alın teri gelirinin çok üzerine çıktığı yerde gelir dağılımını düzeltme imkânınız yok.

Kamu maliyesinde gelir tarafımız sorunlu ama gelir nereden? Harcama tarafımız sorunlu ama harcama nereye? Yoksa açık mı, fazla mı vermesi lazım? Bunlar önemli sorunlar ama esas tartışmamız gereken geliri nereden alacağız? Yani gelir dağılımının bu kadar bozuk olduğu yerde ekonomik modeli ve değişimi sağlayacak olan kamu kaynakları üzerinden gelir elde ederken geliri nereden elde edeceğiz? A kişisi serveti ile 500 kişilik istihdam sağlıyor, B kişisi serveti ile 500 tane konut

almış. B kişisi müthiş kazanmış. Rantın gelirinin, alın teri gelirinin çok üzerine çıktığı yerde zaten sizin gelir dağılımını düzeltme imkânınız yok. Kamu eliyle KİT de kursanız, BİT de kursanız, ne yaparsanız yapın hiçbir şeyi düzeltemezsiniz. Dolayısıyla bunun iki taraflı işlemesi gerektiğini düşünüyorum.

Az önce Elif Hanım da dikkat çekti, bizim temel sorunumuz iç borç-dış borç olmaktan çıktı. Bizim sorunumuz bugün bütçenin üzerinde yılda 400 milyar TL’yi geçen ama önümüzdeki yıllarda muhtemelen 1 trilyon liraya varacak

olan ve bütçenin yüzde 10’larını rahatlıkla geçebilecek bir sosyal güvenlik sistemi açıktır. Biliyor musunuz, Orta Anadolu, Batı Anadolu, Karadeniz, Ege ve Marmara’da doğum oranları Avrupa Birliği ortalamasının altına düştü. 2014’ten beri çocuk yapmıyoruz. Çocuk yok, genç yok, yaşlı nüfus çoğaldı. Buna karşın 40 yaşında emeklilik sunuyoruz. Ondan sonra da gelir dağılımı düzelterek. Düzeltmek için de ‘en düşük emekli maaşı asgari ücrete eşit olsun’ diyoruz.

Yine eğitime çok büyük harcama yapıyoruz ama bugün eğitime yaptığımız harcama, eğitimin tam da kendisini öldüren harcama. Bugün Türkiye'nin tarım üretiminde sorun da yoktur. Türkiye'nin tarım üretimindeki, tarımdaki en temel sorun ürünün tarlada 1 lira, markette 10 lira olmasıdır. Sistemi bozmuşuz, bizim sistem sorunumuz var. Mesele üretim değil ki sadece katma değeri artırmak, bütüncül olarak değeri artırmak ve aynı zamanda gelir dağılımını da bu şekilde düzeltmek. Bu nedenle dağılımı düzeltmeden siyasal yapının değişmesiyle ilgili bir şey sunamayız?

ibrahim kahveci

Türkiye’de mesele üretim değil ki sadece, katma değeri artırmak, bütüncül olarak değeri artırmak ve aynı zamanda gelir dağılımını da bu şekilde düzeltmek.

Gelir dağılımını nasıl düzelterek? Efendim, emekliye asgari ücret kadar maaş verelim, istihdamı Sümerbank modeli gibi kamu üzerinden artıralım deniyor. Yeni tartışma bu. Sümerbank modeli şudur, onu da izah edeyim: Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik değişimleri aşamalarında ilk başvurdukları sektörlerden bir tanesi tekstil-konfeksiyondur. Bu bir ara sektör bir bakıma. Bu nedenle özel sektör tekstil-konfeksiyonda 80’li yıllarda ciddi bir yatırıma başladı. Öncesinde ise bu işi kamu Sümerbank üzerinden yaptı. Ama 80’lerin sonlarına geldiğimiz zaman Sümerbank kamu kaynaklarıyla özel sektörün önünü açan değil, önünde engel olan bir yapı oldu. Tıpkı bugün teknolojide TÜBİTAK’ın olduğu gibi. Peki niye? Çünkü kamu kaynakları üzerinden haksız rekabet yapıyorsun. Çünkü zararına satış yapabiliyorsun, zararını da kamu üzerine kaçıyorsun. Tıpkı son deprem sonrası başlatılan bağışlar da kamu bankalarının yaptığı gibi. Bağış yaptılar, ertesi gün Hazine’ye başvurdular: Paraya ihtiyacımız var.

Bu açıdan ele aldığımız da meseleye daha çok içerik olarak bakmak lazım. Mesela 80’lerin sonlarına doğru Samsun’da bir kamu fabrikası vardı, onu hatırlarım. Seçime dönük oraya kadro açıldı. Babam Adnan Ağabey’e gitti ve şuraya bizim çocukları yerleştirelim dedi. Tabi Adnan

Kahveci reddetti. Küçük bir kasabaydı Tekkeköy diye. Sonra onun yerine bakanlığa gelen Mustafa Taşar, Gaziantep'ten akrabalarını, arkadaşlarını topladı, oraya yerleştirdi. Şimdi kamu verimliliği arttı mı burada? Kamu istihdamı ile bu işi düzeltemeyiz. Peki, yerine daha iyi modeller kurabildik mi? Bugün liberalizmin esamesi okunmuyor. Finans piyasaları için de bu geçerli.

Yeniden gelir dağılımına dönersek, slogan olarak söylüyorum ben solcu değilim ama buradan çıkış için bugün Türkiye ve dünyanın ihtiyacı sol politikalardır. Peki sol da nasıl bir sol? Hamburg Limanı'nda sendikalarla Almanya tıkanı mesela, Hamburg Limanı kavgası veriyor. Acaba sendikacılık, ücret sendikacılığı mı olması lazım? Bu bir soru. Yoksa çalışan hakları üzerinden, işe giremeyen hakkı ne olacak? İstanbul Belediyesi'ni hatırlıyorum. 1988-89 muydu neydi? Burada Tarlabası'nda okuyordum. İlk gece kavga etmişim tarikatlarla. Gece evden kovdular, saat 2'de Beyazıt Meydanı'nda valizlerin üzerinde sigara içerken buldum kendimi. Sonra Tarlabası'nda tek başıma bir ev tuttum, 3 yıl orada kaldım. Tarlabası'ndaki bir kahvenin en büyük müşterileri belediyenin temizlik işçileriydi. Yerlerine taşeron işçi tutmuşlardı. O kadar yüksek ücret alıyorlardı ki kendileri işe gitmiyordu yerlerine taşeron işçi gönderiyorlardı. Bu bir açmaz. Bugün Şili'yi de çok yakın takip ediyorum. Mesela İngiltere’de de Corby bulamadı bunu. Dünyada gelir dağılımını düzeltici ve ekonomik kalkınmayı sağlayıcı bir sol anlayışa ihtiyaç var, hem de deli gibi var. Aksi takdirde otokratik liderlikten diktatoryal liderliğe doğru dünyada ve Türkiye'de eğilimler başlar, artar. Toplum da bunu ister.

ibrahim kahveci

Bugün Türkiye’de kamu verimliliğin dibinde. Kamunun, kamusal aklın ve siyasal aklın eğer yüksek olduğunu düşünüyorsanız, gerçekten en büyük yanılğı içerisindeyiz.

Çözümü bulmak zorundayız. Kamu istihdamını arttırarak mı? Ama bugün kamu verimliliğin dibinde arkadaşlar. Kamu verimliliği diye bir şey varsa deniyorsa eğer, size şunu söyleyeyim: Sosyal güvenlik sisteminde iki kişi düşünün. A kişisi 50 bin lira ücretle 5000 prim gününü tamamlıyor ve 42 yaşında emekli oluyor. B kişisi de 5000 gün değil, 8000 gün çalışıyor ama aynı miktarda para ödüyor, 60 yaşında emekli oluyor. Ücretler aynı... Ya arkadaş, Allah rızası için sosyal güvenlik kurumunda bir tane akıllı çıkıp, “emeklilikte ödediğim primin dışında emekli olduktan sonra kaç yıl maaş alacaksın, maaş alacağın süreyi hesaplayarak maaşı ona göre hesaplama katsayısı ekle” demez mi? Yok, böyle bir çalışma yok. Yani ortalama ömrü Türkiye'de 80 yıl kabul edelim. 40 yaşında emekli olan, 40 yıl emekli maaş alacak. 60 yaşında olan 20 yıl alacak.

Ödediğim para aynı, iyi de emekli maaşı alacağın süre farklı. Bunu hiç hesaba koymamışlar. Ne 1999 sonunda reform koymuşlar, ne de 2008'dekine.

Kamunun, kamusal aklın ve siyasal aklın eğer yüksek olduğunu düşünüyorsanız, gerçekten en büyük yanlıgı içerisindeyiz. Ama kamu mesela bir konuda müthiş başarılı. Bana AK Parti neyi başardı dersiniz, 21 yılın 19 yılında hedefin çok üzerinde para toplamasıdır. Bütçe gelirleri hedefin hep üzerinde oldu. Ekonomi yavaşlarken de daha fazla para topladılar, ekonomi canlıyken de daha fazla para topladılar. 1980'lerin ortalamasına bakıyorum konsolide bütçe gelirlerinin içinde vergi gelirleri, milli gelirden payı yaklaşık yüzde 10 civarında. Kamu yatırım oranı yüzde 20'lerde. Ama kamu yatırım oranını, eğer ihtiyaca uygun yatırım yapmazsanız yüzde 50'ye çıkarırsanız bile hükmü yok. Geçilmeyen köprü yaptınız Çanakkale'ye, bunun hükmü mü var? Buna karşın GAP, DOP, KOP, sulama yatırımları yani Türkiye'nin temel ihtiyacı olan yatırımlar harıl harıl para bekliyor. Para beklediği için hâlâ yok. Bütün bunlara bakınca, önümüzdeki dönemin çatışması genç-yaşlı çatışması olacak. O gençler bizim bastonumuza vuracaklar, diyecekler ki: Bizim geleceğimizi nasıl harcadınız? Hem müteahhitlerle harcıyoruz hem sosyal güvenlik sistemiyle harcıyoruz hem kamu kaynaklarını en verimsiz şekilde kullanarak harcıyoruz.

Buradan yeniden öneriyeye döneyim. Sistemi değiştirmek lazım. Bu sistem değişikliğini de şurada gördük: Millet İttifakı'nın ortak politikalar metnine baktığınız zaman kamu yatırım ve kamu iştiraki, kamu büyümesi daha çoğunlukla teknolojik, ekonomik kalkınmaya yönelik iştirak ve satın alma üzerinden. Bu ABD'nin, Güney Kore'nin kısmen uyguladığı model. Veya şöyle de söyleyebilirim. Yüksek teknoloji kalkınma modelinde şirketlere görev verilir, o şirketlere kamu kaynaklarıyla da destek vermek. Kimisi kaynak-mali destek, kimisi satın alma garantisi üzerinden destek. Dolayısıyla ekonomik kalkınmada yeni modellerin geliştirilmesi lazım. Yine şöyle bir öneri getirmek isterim: Bugün kamuda işte müsteşarın ücretini belirliyorsun, makam arabasını veriyorsun, valinin belirliyorsunuz, makam arabasını veriyorsun... Yok kardeşim, hiçbirinize garanti ücret yok. Dönün özel sektöre, ortalama ücret neyse bütün kamu ücretlerini ona göre endeksleyin. Onun için sendikalar da aynı şekilde ücret sendikacılığı değil, bütün çalışanların haklarının ve ortalama gelir seviyesinin artırıcı bir politikanın parçası olmak durumundalar. Teşekkür ederim.

pınar feyzioglu akkoyunlu - Sayın Kahveci'ye çok teşekkürler. Popülist politikalar, pragmatik politikalar bu kelimeler ürkütücü kelimeler ama bazıları seviyor pragmatizmi filan. Ben negatif

bir anlam yüklüyorum, bazıları pozitif anlam yüklüyor. İzzettin Hocam, nasıl çıkacağız biz bu işin içinden? Ne olacak Türkiye'nin hali?

izzettin önder - Teşekkür ederim.

Hani bir meşhur şarkı vardır, "I know what is it to be young but you don't know what is it to be old." Şimdi ben bütün arkadaşlarımın hocasıymışım. Belki talebe olarak konuşmak zor ama hoca olarak konuşmak daha zor. Çünkü herkes bekliyor, hoca hilkat garibesi mi, yoksa bir fazilet mi sunacak diye. Hiçbirini yapamayacağım, çok az konuşacağım. Çünkü siz değerli arkadaşlarıma, karıncalara söz vermek istiyorum. Ama bir şey beni rahatsız ediyor. Bunu çok açık söyleyeyim.

Yani genelde gazete okuduğumuzda veya bir akademik performans dinlediğimizde biz daima olaylara değiniyoruz, fact denen şeye, olaylara değiniyoruz. Ama her bir olay bir sonuçtur aslında. Yani $y=f(x)$ ise biz y 'ye bakıyoruz ve y 'yi anlatıyoruz durmadan. Fakat o eksi sonucudur aslında. O zaman bakmamız gereken yer x 'dir, yani alta, derinliğe bakmamız lazım. Şimdi böyle baktığımda Türkiye'ye Türkiye olarak bakmıyorum. Çünkü dünyada Türkiye'yi Türkiye olarak bakmıyor. Nasıl yiyebilirim, nasıl işbirliği içinde kendi çıkarımı nasıl güderim diye bakıyor. Dolayısıyla bizim başımızda olduğunu zannettiğimiz, halka hizmet etmesini düşündüğümüz

devlet de devlet denen olgu da tam da böyle bir şey. Yani dünyanın bu kadar küreselleşmediği dönemde devlet evet, ulusal devlet olabilirdi ve yani Vestfalya Anlaşması'yla ulus devletlerin kurulduğu dönemde bir ulus devlet vardı belki. Hatta bize bakarsak Osmanlı'dan devredilen bir baba devlet, bir âli devlet, bir yüce devlet mantığı da vardı belki bu doğru ama artık liberal dönemden de önce

başlayarak artık devletler de uluslararası nitelik kazanmaya başladı, uluslararası sermayenin devleti olmaya başladı. Şimdi bunu çok net görmemiz lazım olduğu kanaatini taşıyorum.

Ülkeler de öyle hatta. Bakın mesela Türkiye'nin şöyle bir tarihsel sürecine baktığımızda, 1950'yi biz demokrasiye geçiş algılıyoruz. Bu aynen 1876 Fransız Devrimi'nde olduğu gibi demokrasinin yaratılmasında bir demokrasi algılanmasına benzer bir şey. Evet, iki parti geldi ama istiyorsanız ATV'yi açın. Yok, ATV biraz farklı ya isterseniz Kanal D'yi yahut isterseniz bilmem başka bir kanalı açın. Kanal sayısı farklı, fazla evet ama aynı şeyleri söylüyorlar aslında. Çünkü alttaki altyapı aynıdır, altyapı değişmiyor çok fazla, ona bağlı olarak zihniyetler değişmiyor. 1950 mesela bir ticari emperyalist dönemdir. Düşünebiliyor musunuz değerli karıncalar, 1950 serbest ticaret rejimi ortaya çıktı, 8 sene dayandı. 8 sene nedir ki? Yaşım 83. Nedir ki bir 8 sene; iflas etti, moratoryum ilan etti. Sonra niye geçtik? Biz aptalmışız, böyle yapmamamız lazımmış. Biz plan yapacağız, artık kendi üretimimizi kendimiz ithal ikameci modelle... Montaj emperyalizmiydi o da bunu bizim planlamacı çok değerli hocalarımız da çok algılamadılar maalesef.

Sonra ne oldu? Sonra da 1980'de geldi, dünya liberalizme açıldı, finansallaşmaya açıldı. Bizim de paraya ihtiyacımız vardı, gerçekten bir sente muhtaç bir ekonomiye gelmiştik nerdeyse. Biz de elimiz uzattık, finansal emperyalizm ve biz çökmeye başladık, sıcak para operasyonları... Çok uzatmayayım, fakat şunu söylemek istiyorum: Küreselleşme bizlere -ben de öyle anladım, Allah günahlarımı affetsin-

dünya sermayesinin çevreyi dolaştığı şeklinde algıladık, öğretildi bize daha doğrusu. Bizim de bir huni var kafamızda, akıtılıyor böyle ve biz genç zihinlere bunu böyle aktarıyoruz. Yani 1980 sonrası olay bir küreselleşme olayı değildir aslında. Neyin üzerinden tanımlıyoruz? Evet, sermayenin dolaşması üzerinden, sermayenin vantuz ağlarının, yani finansal uçlarının dolaşması üzerinden tanımlıyorsak, küreselleşme. Çevreye gidiyorlar, bu doğru ama kaynağın toplanmasını, kaynağın hareketlenmesini tanımlıyorsak tam da bir merkezileşmedir. Çünkü üçüncü paylaşım savaşı dediğimiz bir iç savaş yaşıyoruz bugün. Yani üçüncü kriz, bir savaş yaşıyoruz şu anda, gizli örtülü bir savaş yaşıyoruz. Teknolojinin merkeze çekilmesi... Onun için

izzettin önder

Liberal dönemden de önce başlayarak artık devletler de uluslararası nitelik kazanmaya başladı, uluslararası sermayenin devleti olmaya başladı.

Finansal uçlarının dolaşması üzerinden tanımlıyorsak, küreselleşme. Bu doğru ama kaynağın toplanmasını, hareketlenmesini tanımlıyorsak tam bir merkezileşmedir.

bütün çocuklarımız Avrupa'da, ABD'de. Zihin merkeze gidiyor, çünkü teknoloji merkezde üretiliyor. Ama üretilen teknoloji ürünleri, finansal vantuzlarla çevreden toplanarak merkeze çekiliyor yine.

Şimdi bir düşünelim sevgili arkadaşlarım; ne oldu da biz bu kadar Çanakkale Köprüsü'nü yaptık? Bu bizim aklımız mı? Bu Reis'in akli mi? Allah onun da günahlarını affetsin. Hayır, onun akli falan değil. Bu üretilmiş bir akıl. Onun işine geliyor, nasıl işine geliyor? Siyaset finanse ediliyor, şahsi servetler finanse ediliyor, o ayrı bir olay. Ama başka bir olay var işin içinde, buralarda onlar yaşlı ekonomiler, durağan ekonomiler. O bilmem toprağa bir günde veya 1

izzettin önder

IMF bizim için kurulmadı Bretton Woods'ta. IMF kendileri içindi. Yani komünistler ortaya çıkınca, cari açık verdiklerinde "bu da sizin fonunuz, gelin para alın" diye vesaire.

haftada 1 metre delen makinalar orada oyuncak artık onlar, onlar kullanmıyor ki bunu. İngiltere'nin metrosu, son zamanlarda gitmedim ama son gittiğimde gıcır gıcır, tahta merdivenlerle çıkıyordu. Çünkü daha ben doğmadan yapmışlardı. Ama biz yeni yapıyoruz. Enerji ihtiyacı yeni bütün bunların. O zaman Türkiye, bir piyasa ve iş imkânı alanıdır. İşte 2000 yıllı projesi, IMF projesi ve Derviş düzeltti. Derviş düzeltiyi bir tarafa bırakalım Derviş'i zaten biliyorsunuz, sabit kurdan dolayı 2001'de bir kriz düştü tekrar, o da orada dalgalı kura

geçirdi bizi, onu bir tarafa bırakalım, onu soru olursa konuşuruz. Ama bakalım bir 2000 projesi: Bizim için mi o proje, yoksa çöken dünya kapitalizmine bir piyasa açma projesi miydi o? O bizim projemiz değildi. Zaten IMF'nin gelmesi büyük şanssızlığımızdır. Çünkü IMF bizim için kurulmadı ki Bretton Woods'ta, Dünya Bankası bizim için kuruldu. IMF kendileri içindi. Yani komünistler ortaya çıkınca, cari açık verdiklerinde "bu da sizin fonunuz, gelin para alın" diye vesaire.

2000 projesine bir bakalım ne yaptı? Bir bakıma Volcker Projesinin kullanımına benzer şekilde Merkez Bankasının hazine açığının, yani devlet bütçe açığının finansmanını engelledi ve belirli bir orana bağladı. Bunun anlamı nedir? Faizin yükselmesidir. Ama garanti bir ekonomi var, arkada IMF var. Ne olacaktı? Dış yatırım buraya gelecekti. Gelmedi mi? Evet geldi ama nereye geldi? Birtakım KİT'leri almaya geldi, finans alanına geldi, başka alanlara geldi. Yani büyük çapta böyle müthiş yatırımlar yapma alanına mı geldi? Gelmesine imkân yok, gelmez de. Çünkü akıllı bu adam. Neden akıllı? Diyor ki: Ben burada neden finans alanına geçtim? Çünkü aldığım dividend, yani aldığım temettüler yeniden yatırıma gitmiyor ki, kâr hadleri düşmüş vaziyette.

1970'ten sonra yani o "golden age" denilen, yani altın dönemin ki İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında 70'lere kadar gelen oradaki olaylar 1973'e kadar taşıdı bütün dünya ekonomisini. Artık kâr hadleri düşmeye başladı ve ben oraya yatırmayayım ve hem daha fazla faiz arayacağım. Var işte Türkiye var, başka ülkeler de olabilir. Oraya gideyim diye geldi buraya. Finansal olanın ortaya çıkışı tamda büyük kısmı itibariyle böyle bir olaydır.

Peki, bize niye geldi? Bizim de hoşumuza gitti, biz oyuncak gibi oynadık onla. Tüketimin finansı oradan, katma değer vergisi ile zaten 85'ten sonra geçmiştik biliyorsunuz. Dolaylı vergileri çok genelleştirilelim... Devlete varidat da sağladık, insanlar tüketime alıştı. Bütçe büyüdü böyle ama bu sağlıklı bir büyüme değildi. Bu yani ekonominin sağlıklı işlemesi sonucu oluşan bir büyüme değildi, bu bir şişman ama olayıydı. Yani proteinli bir büyüme değil de beyin büyümesi değil de karbonhidratlı bir büyümeydi. Şimdi bakın bir oran düşünün; onun payına beyin yazın, paydasına da bütün karbonhidrat gibi vücudun geri kalan kısmını yazın. Bu oran küçüldükçe toplumlar zekadan çöker demektir, çürür zekâsı toplumların. Biz de bunu yaşadık. Bu büyümeyle bir çürümüş beyne sahip olarak geldik. Ondan sonra da bir yönetim biçimi, AKP'ye hiç girmek istemiyorum doğrusu. Yani kandırdılar da biliyorsunuz yani bu borçla finansmanın hipotezleriyle, aslında bazen hipotezler vardı böyle. Borçla finansman, yani bono çıkartarak finansman para basmalı finansmandan daha da pahalıdır. Ama biz para da çok fazla basmadık. Bonoyla finanse edince faizler artmaya başladı ve biz bunlar hiç kotaramaz hale geldik bir yerden sonra.

Ve sonra arkadaşlar gelelim bu büyük yatırımlara. Bunlar bizim yatırımlarımız değil aslında. Bunlar en son bize öğrettikleri akademik kitaplarda diyelim ki Bob Jessop'un kitabıyla, Irwin Goofer'ın kitabıyla bize öğrettikleri bu yönetişim diye tercüme edilen, yani governance olayı diye tercüme edilen olayın bir sonucudur. O da şudur, biraz hikayesini söyleyeyim: Artık bakın ulus devletler kurulurken dünya sermayesi ne yaptı? Devleti getirdi. Yani feodalden, feodalizmden kapitalizme geçiliyor. Gel sen sınırları koy, bir hukuk sistemi koy, bir ödeme sistemi koy... Çünkü vadeli satınca garantiye alayım. Dış rekabete karşı koru beni. Yani ifant industry denen olay, bunlarda koru beni, bunları yap! Büyü bu, bir timsahı da kafese koysanız çok sevimlidir. Hep aynı örneği kullanıyorum. Parmağınızı sokarsınız, gıdıklar sizin parmağınızı ama timsah şu kadardır ama o timsah büyüyor. O timsah büyüyünce kâr hadleri düşmeye başlıyor. Timsah büyüdükçe, kâr hadleri düştükçe, önce emeği sıkıştırmaya başlıyor, devleti sıkıştırmaya başlıyor. Yani sömürü oranını arttırmaya başladı. Biz de iktisatta kâr oranı diye

okutuyoruz bunu. Düşünebiliyor musun kâr oranı maksimizasyonunu biz bir fazilet diye kabul ediyoruz, oysa bu sömürünün maksimizasyonu olayıdır, odur fazilet olan şey. Ekonomiler böyle büyüyor çünkü, sefillik ile büyüyor bir anlamda.

Neyse uzatmayayım, bu timsah büyüdükçe bakıyor artık üretimde yaratılan değer bir yansıması olarak tahvil fiyatları gelişmiyor, temettü gelişmiyor, kâr oranı gelişmiyor. Bu sefer borçluluk alanlarına yönelmeye başlıyor, ‘ben nereye borç verebilirim’ diye düşünmeye başlıyor ve borçlulukları geliştiriyor. Geliştirdi gerçekten ve nerede yatırım yapabilirim demeye başladı. İşte o zaman o sermayenin kendisinde zaten kâr oranları düştüğü için, tekrar şirkete yatırım yapmadan finans alanında bir canavar gibi buralara uzanmaya başlıyor. O zaman ben bu canavar olarak gelirim oraya ama malı da getirin size parayı da veririm. Malla para birleşiyor, biz o malları kullanıyoruz maymun gibi ama borçlanıyoruz tabi. Onun çok farkında olamıyoruz kısa sürede, sonradan farkında olmaya başlıyoruz, ponzi finansmana falan da gidebiliyoruz. Daha da önemlisi daha garanti, ben orada yatırım niye yapayım, kendi ülkemden niye kaçtım? Kâr oranları düştü diye kaçıyorum. O zaman niye bu Türkiye gibi garip bir yerde yatırım yapayım, ne yapayım? Türkiye’de biraz kalkınma aşamasıyla, devleti de arkama alırım. Güvenli bir şeydir bu, bir zırhtır o. Bak ne güzel, sana bu köprüleri yapayım, yolları yapayım, şunları yapayım; sen de "mega bilmem bir şey salaklık" diye koyarsın bunları vitrine. Dolayısıyla bununla siyaseti de kotarırsın ama ben de paramı alırım.

izzettin önder

Bize iktisadı anlatırken böyle nedensellik ile anlatmayı öğretmediler. Bize sadece sonuçları söyle diye öğrettiler, biz de sonuçları söyledik. Allah günahlarımızı affetsin.

Sevgili arkadaşlar, biz rahmetle andık bu ölenleri. Yani rakamlar yanlış, 180 milyon mu, 200 milyon mu bilmiyorum... Onlar sigara almışlarsa, sadece sigara almışlarsa içiyorlardı, biz çünkü smoker insanlarız biliyorsanız. Aldıkları sigaradan dolaylı vergi ödemediler mi? Ödediler. Peki, o dolaylı vergi bir miktarla o geçmediği hiç geçmeyince, bundan sonra da geçmeyince, öbür tarafa gitti. Köprüyü finanse etmediler mi? Etiler. İşte bu üçüncü

paylaşım savaşının harp tazminatıdır aslında. Buna sebep olan da bu hükümettir. Ha bu hükümeti suçluyor musun? Sormayın bunu, çünkü suçlamıyorum. Çünkü bu hükümetin beyni gitti, çünkü halkımızın beyni gitti... Çünkü böyle öğrettiler. Çünkü bize iktisadı anlatırken böyle nedensellik, causality ile anlatmayı öğretmediler. Bize sadece sonuçları söyle diye öğrettiler,

biz de söyledik. Hepimiz, ben de dahilim buna, Allah günahlarımı affetsin. Belki ben de gideceğim bundan sonraki İstanbul depreminde. Ama bilmiyorduk o zaman.

Bilmemek ayıp değildir ama öğrenmemek ayıptır ve suçtur. Öğrenerek bunu nedenselliğe girmemiz lazım. Peki, neden sokmuyorlar bizi? Çünkü bir sistem içinde düşünelim bunu, sistemin ortasında hardcore denen sert çekirdek var, bir hücre gibi düşünün. Etrafında ise soft belt diye, yani yumuşak halka denen bir alan var. O hardcore'da DNA dokusu var, orada sistem var. Oraya sizi sokmazlar, orada eliniz kırılır. Ama siz eleştiri yapın, bir kere demokrasiyiz biz... Ne demekse bu? Anlatabiliyor muyum? Ama nerede dolaşın? O soft belt'te dolaşın. "Bu yanlıştır" deyin, "bunun böyle olmaması lazım" deyin ama niyesini sormayın onun. Onun sebebi var, sebebi, onun hikmeti başka bir yerde gizli. Oradan birileri büyük rant alıyor. Milli gelir böyle hesaplanıyor, ortalama olarak hesaplanıyor. Birileri çok zengin, birileri sefil olmuş sen ortalamaya bak, ortalama yükseliyor. Gini katsayısı ile Lorenz eğrisiyle, şişmanlık karın nerede belirmiş, onu kurcalamadan bakın daha iyi oldu. Bunu bize söylediler, bize de böyle öğretiler. Başka katsayılar da var değil mi ama onları çok fazla kurcalamayın. Çünkü iktisat bir çıkar grupları işidir.

Mesela dünya, bugün kapitalist dünya, çizimini de koyalım bunun içine. Ama o bir masa gibi düşünün, bir çarşaf koymuşuz diye düşünün. Bakın önce masa ile çarşaf örtüşüyor kapitalist olarak. Ama gelir dağılımı bozuldukça o masa duruyor, o solid-sert bir şey duruyor, ana doku duruyor fakat oradaki çarşaf buruşmaya başlıyor, yavaşça içe doğru çekilmeye başlıyor. Merkez de biraz böyledir. O şişkinliğini,

izzettin önder

Bugün Fransa'nın fert başına gelir sadece Fransa'ya mı ait? Fransa, artı Cezayir, bölü bütün nüfus desek ne olacak acaba gelir dağılımı?

bu düzeyini koruyor. Bu aşağı inmiyor, burnu koruyor. Bu ne pahasına koruyor? Buraları buruşturma pahasına koruyor. Ama sonra bütün hesabı, şeyi hesaplıyor. Bugün Fransa'nın fert başına gelir sadece Fransa'ya mı ait? Fransa, artı Cezayir, bölü bütün nüfus desek ne olacak acaba gelir dağılımı? Bugün ABD'nin fert başına geliri sadece oraya mı ait? ABD artı, hatta Türkiye'dir. Diğerlerini de sayın... Biz bunları hiç konuşmuyoruz. Bir dünya bir bütünseldir kapitalist sistem, efradın cami, ayarın mâni bir bütünseldir. Bunu böyle düşünmek mecburiyetindeyiz. Bu bütünsellik çok değerli karınca dostlarım, bizi bir mağaraya itiyor. Aynı Eflatun'un mağarası gibi o mağara da bizi düşündürüyor. Biz o mağarada düşünmüyoruz. Üstelik Eflatun'un mağarası gerçeklerin yansımaysa, biz o gerçekleri de göremiyoruz.

Egemenin, yani “side guys” denen, hâkim ideoloji dediğimiz, dönemin fikri dediğimiz hâkimin fikridir, benim fikrim yok orada. Dolayısıyla biz bu hâkimin fikriyle düşünüyoruz, sonra biz niye bu sıkıntılardayız diye cebelleşmeye başlıyoruz. Bu bana çok naif bir şey geliyor, çok akademik de gelmiyor. Akademi de böyle bir şey çünkü sevgili dostlarım, bütün hocalarım kusuruma, affınıza sığınarak akademi dediğimiz şey bir üst yapıdır, temel bir şey değildir. Çok büyük filozoflardan hiçbirisi akademiden çıkmadı. Dolayısıyla akademiye bir tarafa atalım, biz kendi özgürlüğümüzü düşünmeye çalışalım. Çok teşekkür ediyorum.

pınar feyzioğlu akkoyunlu - Sağolun İzzettin Hocam. Yani başlığı değiştiriyoruz, Türkiye’de kamu maliyesinin açmazları değil, kürede kamu maliyesinin açmazları yapıyoruz.

Soru eminim ki var. Soruları sorarken lütfen isminizi ve kime sorduğunuzu ve soru olduğundan da emin olduğunuzu rica edeceğiz.

salondan – Merhaba. Özellikle samimi sohbetinden dolayı İbrahim Hoca’ya teşekkür etmek istiyorum. Sorum özellikle genç işsizlik konusunda. Şimdi genel başkanımızın bir önerisi var. Muhtarlar çok zorlu şartlarda çalışıyor, her muhtara bir özel kalem atamak istiyor ve bu sayede işsizliğe de bir önerisi var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, özellikle sizden merak ediyorum?

cemile aygüндüz – Öncelikle İzzettin Önder’e olarak sorum. Anladığım kadarıyla bir çekirdek varsa ve de herhangi bir etki de yapılamıyorsa gerek bireysel gerek kitlesel kendi özgürlüğümüze bakacaksa bu yapılacak olan seçimde şu an iktidardaki değil de diğer başka bir ister bir grup gelsin veya başka bir kişi gelsin, netice değişecek mi? Teşekkür ederim.

ali kılıç – Merhabalar. İzzettin Hocamın konuşmasını çok faydalı, bilgilendirici buldum ancak tam ortasında bir kısmını anlayamadım. Daha doğrusu konuşmanın geneliyle kafama takıldı. Kısacası yönetim, “governance” kavramına değindi hoca ve çok ilgimi çekti. Son zamanlarda da işte STK’larda vesaire çok karşımıza çıkan bir kavram. O kısma biraz daha konuşma bağlamında açıklarsa çok müteşekkir olurum. Teşekkürler.

mustafa kemal yüksel - İzzettin Hocam ben de sizin öğrencinizdim. Şöyle diyeceğim: Yeni bir çağdayız, iletişimin yoğun olarak kullanıldığı bir çağda. Yapmış olduğumuz yorumlar da genelde biraz böyle eskiye dayalı mı? Acaba bu yeni iletişim çağında bambaşka birliktelikler, bambaşka dayanışmalar çıkıp daha başka kamunun da şekli değişebilir mi?

pınar feyzioğlu akkoyunlu - Evet, dört sorumuz var. İzzettin Hocam isterseniz son konuşmayı da siz yaptınız, siz soruların bütünü ve bir değerlendirme yaparsanız belki.

izzettin önder - Çok teşekkür ederim. Çok kısa söyleyeceğim.

Bir kere en sondan başlamak gerekirse, iletişim arttıkça bizim zihnimiz açılmıyor, büyümüyor, tam ters küçüle biliyor. Çünkü bugün öyle teknolojiler var ki, ses tınımı aldığı anda, bir de resim aldığı anda beni istediği gibi konuşturabiliyor ve sizi tanıtabiliyor. Hatta orada sizi izlediğinizde, "ya bu İzzettin orada ne konuştu, burada şimdi ne konuşuyor bu salak adam" diyebilirsiniz. Onun için bugünkü teknoloji geçmişten, Eflatun döneminden çok daha fazla fazilet gerektirdi. Hani onlar diyorlar ya, devleti erdemli kişiler yönetsin. Şimdi erdem yerine başka bir şeyler kazanıldı, şahsi zenginlikler geldi döneme ama asıl tam erdeme şu anda çok ihtiyaç var. Çok tehlikeli bir şey. Bugün televizyonlar neden denetleniyor, mesela üniversiteler neden denetleniyor? Bu üst yapılar denetleniyor, o da bir üst yapıdır. Onun için iletişim çok iyi, yani aynen cep telefonu gibi çok güzel bir şey ama nasıl kullanılıyor, kimin hakimiyet alanı altında? Ben burada çok kuşku duyuyorum.

Governance kelimesi çok yeni bir kelime. Çok yeni dediğim, 20 senelik falan. Bununla yap-işlet-devret, kamu-özel ortaklığı, vesaire çok güzel tanıtılıyor. Bob Josephs'ın The Governance kitabına bakabilirsiniz. Yani o kadar güzel anlatılıyor ki, devlet işletmecilik yapamaz, dolayısıyla devlet parasını verir. Bakın, şöyle anlatayım: Geliyor bir firma, "Sayın Reis, size bir köprü yapayım Çanakkale'de" diyor. Bakın köprü dediğim şey, azalan maliyetli işletme, "public industry" dediğimiz bizim maliye teorisinde ve zararlı çalışan ve uzun vadede ancak ve belki başa baş olabilen... Ondan dolayı devletin yapması gereken bir yatırım türüdür. Bunu özel sektör yapmaz. Neden? Çünkü kâr edemez.

Peki, yaptım. Gittik sonra Reis'e, "Sayın Reis'im, yaptık bakın bir de gerdanlı", "Çok güzel, Allah razı olsun." Oysa ben Allah razı olsuna gelmedim ki buraya. Neden? Ben bu paramı faize yatıyorum, şu kadar para kazanacaktım buradan. "E, so what?" Yani peki, ne demek yani? "Valla bu köprüden kimle kadar geçecekse bana vereceğin parayı üste yaz, adam başına köprünün bedelini de altına yaz. Kaç geçeceğini o oranda bulursun." Halkına dedi ki, buradan yılda 3000 kişi geçecek. Geçecek mi? "Canım o mühim değil, ben o parayı alacağım..."

izzettin önder

Bugün iletişim çok iyi, yani aynen cep telefonu gibi çok güzel bir şey ama nasıl kullanılıyor, kimin hakimiyet alanı altında? Ben burada çok kuşku duyuyorum.

Zafer Havaalanı'nda yüzde 96 hata olabilir mi sevgili arkadaşlarım. Hadi yüzde 3, yüzde 5, hatta yüzde 15 olsun hata. Yüzde 90 hata mata değil, bir soygun mekanizmasıdır.

İşte bu bir soygun mekanizmasıdır. Zafer Havaalanı'nda yüzde 96 hata olabilir mi sevgili arkadaşlarım. Hadi yüzde 3, yüzde 5, hatta yüzde 15 olsun hata. Yüzde 90 hata mata değil, bu bir soygun mekanizmasıdır. Bu çok açıktır. Bunu İngiltere de yapabilir mi? Almanya'da yapabilir mi? Yapamaz. Zaten oralar doygundur, zaten yapan onlar. Ama bunu Afganistan da yapar, bunu Türkiye'de yapar, bizlere yutturur bunu, söyleyeceğim şey buydu. Bütün yollar böyle yapılıyor.

Şimdi karayolu bile yapmak çok iyi iletişim odaklıdır ve ekonomiyi geliştir, bu çok doğrudur, hiçbir itirazım yok. Ama karayolu yaparak iletişimi geliştirme hızının oralardaki üretim hızına bağlı olması lazım, ki o malı taşıyın. Eğer taşıyacak mal, üzüm yoksa, incir yoksa o karayolu durur orada. O karayolu üzüm üretmez. Üzüm üretilmişse karayolu olanağı İzmir'in gelişmesine katkı koyabilir. Piyasaların geliştirilmesi ve üretim ortamının oluşturulması Tibor Scitovsky anlamında dışsallık olarak bilinir. Ama onların hepsini unuttuk ve biz yani ana bilimi bile unuttuk. Neden? Bir hakimiyet var, bir side guys var. Şimdi governance da bu.

Farklı iktidar meselesine gelince, hayır ben de inanmıyorum. Gelemez zaten ama gelirse bir dua falan yapmıyor, bir niyette bulunmuyorum. Keşke diyeyim ama fakat gelemezler, gelse de çok fazla bir şey yapamazlar. Çünkü bu yukardan yönetimler üst yapılarda olur ama organik gelişmeler, alttan süreçler içinde olur. Cumhuriyet devrine baktığımızda o da öyle çok zorlamayla olmuş bir şey de değildir. Zaten Osmanlı'nın son döneminde yenileşme başlamıştır. Topkapı Müzesi'ne gidin, kıyafet falan değiştiğini görüyorsunuz orada. Ha hızlandırmıştır o, çok da güzel bir şey, Allah razı olsun ve hızlandırmıştır. Ama öyle olmayan bir şeyi çok fazla yapamazsınız. Yaptıktan sonra da geri dönmeye devam. Çünkü toplumlar organik varlıklardır dil de öyledir, toplumun gelişme süreci de öyledir. Bunlara böyle bakılmalı. Ama bunun için eğitimi de şunu da bunu da geliştirebilirsiniz. O için eğitim tutuluyor, onun için eğitim tutuluyor. Niye YÖK geldi, vesaire? Teşekkürler.

ibrahim kahveci - Kamu istihdamının verimliliği üzerine çok güzel bir söz var: Deprem olup enkaz altında kaldıysanız, AFAD'ın gelmesini beklemeyin. Ama orada “hükümet istifa” dersiniz, mutlaka polis gelir, sizi alır.

Dünyanın büyüme dönemine baktığınız zaman, 1950'ler, 60'lar önemli. Krugman'dan bunları okuduğumda, mesela ABD’de bir çalışan ortalama tasarrufu ile 10 yılda bir ev ve araba alabiliyordu. Burada mesele kamu üzerinde değil toplam geliri ve değeri artırarak, toplam kaynağı artırarak, paylaşımı da aynı şekilde sağlamak. Yani geliri artırıp geliri bir yerlerde biriktirdiğiniz zaman, o gelir artışının hiçbir hükmü yok. Aynı zamanda şu da var, şunu da unutmayın arkadaşlar biz her ay, her ay bu verileri çok sıkı takip ediyoruz. Mesela her ay iflas edenlerin sayısını okuyoruz.

ibrahim kahveci

Kamu istihdamının verimliliği üzerine güzel bir söz var: Deprem olup enkaz altında kaldıysanız, AFAD'ı beklemeyin. Ama orada “hükümet istifa” dersiniz, mutlaka polis gelir, sizi alır.

Yani binlerce insan da iflas ediyor. Kâr hırsı kötü bir şey değildir ama rant hırsı çok kötü bir şeydir. Yani bu ayırımı iyi yapmak lazım. Onun için gerçekten zihnimizi ve yeni süreci iyi okumamız lazım, bulmamız lazım. Bugün tam bir tikanıklık içerisindeyiz. Gerçekten çok çalışmamız lazım. Çalışmak derken fikri olarak çok çalışmamız lazım. Teşekkür ederim.

izzettin önder - Sadece bir cümle: Şimdi emperyalizmin bir ülkeye girebilmesi için sadece halkın uyuması gerekmiyor, bu ülkenin yöneticilerine de bir pay vermesi gerekiyor. Onun için bu arabalar olur, uçaklar olur, yüksek miktarlar olur, pasaportlar olur, vize hakları olur... Bunlar hiç yanlış şeyler değildir ama bizim bunları bir işaret olarak algılamak durumundayız, kesinlikle katılıyorum. Bizim idarecilerimiz ortalama ücret kadar para almalı ne sigortası olsun, ne sağlığı garanti olsun, hiç öyle bir şeysi olmasın. Ancak o zaman bizi yönetebilirler. Teşekkür ediyorum.

sadık albayrak - Kamu çok kötüdür dedi ama deneyime baktığımız zaman, kamu istihdamının her açıdan kapitalist istihdama göre son derece üstün olduğunu görüyoruz. Örneğin SEKA. Türkiye’de bir SEKA var. SEKA, 30'lar dan başlayarak Türkiye'nin kâğıt ihtiyacının büyük bölümünü karşılayacak bir verimli üretim alanı ve orada çalışan işçilere baktığınız zaman yüksek ücretler alan, sosyal konutları olan, her yaz tatil yapabilen... Onu bırakalım şeker fabrikalarını düşünelim. Hatta, şeker fabrikasında ana-babası çalışanların çocukları, neredeyse sosyalist bir işletmede çalıştıklarını filan anlatırlar. Yani Türkiye’de bu kamu verimsizliği sağın ve kapitalist politika zihniyetli politikacıların yerleştiği bir hurafedir. Yani o yüzden bir kere şunu kabul edelim, Türkiye'nin çıkışı kamuda. Ama hocalarımın anlattığı gibi kamuyu idare edenlerin kapitalistlerin ajanları olmasından kurtulmaya ihtiyacı var Türkiye'nin. Türkiye'yi eğer Özgür Hocamın sabahki oturumda anlattığı gibi, emekçiler yani bu ülkeyi var edenler eğer

kamuyu idare ederlerse, son derece verimli ve yeniden bu ülkeyi ayağa kaldıracak bir gelişme olabilir. Bu itirazımı dile getirmem için söz verdiğiniz için çok teşekkür ederim.

pınar feyziöğlü akkoyunlu - Biz teşekkür ederiz, sağ olun.

Evet, kamu derken zaten bütün kamu işletmelerini tek pota altında toplayamayız. Her yönetimde farklı şekilde, bazen çok bereketli, çok doğru yönetimlerle iyi sonuçları alınmış, bazen de gereğinden fazla emek doldurulmuş alanlar oluyor. Onun için gerçekten çok hassas bir konu. Tek bir prototip, bir kamu işletmesi gibi görüp, iyidir-kötüdür gibi genelleme yapmak çok zor olduğu kanaatindeyim. Muhakkak ki çok kalkınmaya, gelişmeye yardım edecek ve kamunun elinde bulunması gereken sektörler var. Ama yönetim çok önemli.

pınar feyziöğlü akkoyunlu

Bir prototiple kamu işletmelerine iyidir-kötüdür gibi genelleme yapmak çok zor. Kalkınmaya yardım edecek ve kamunun elinde bulunması gereken sektörler var. Ama yönetim çok önemli.

Bu deprem dolayısıyla internette gezinirken bir Facebook'ta, Mimarlık ve Sanat diye bir gruba rastladım. Mimarlık olunca merak ettim, hani deprem filan ne diyorlar? Takip ettim. Hiç adını duymadığım bir jeologdan bahsediyorlardı. Siz duydunuz mu bilmiyorum: İhsan Kiti. İhsan Kiti, "Kuzey Anadolu Fay hattını buldum lakin bunu anlatacak siyasetçi bulamadım" diye özetlemiş. Bütün hayatında yaptığı araştırmalar, bulgular ve sonunda yaptıklarının erişememesi, doğru yerlere karar alıcılara. Dünkü ilk konuşmada da izleyenler dinlediler ki, aslında birtakım şeyler biliniyor, ortaya çıkartılıyor, Kuzey Anadolu

Fay hattı gibi de şeyler bulunup ortaya çıkartılıyor. Ancak yöneticiler, siyasetçilere bu bilim adamları -ister iktisatçı olsun ister jeolog olsun- erişip, bunu dinleyecek insanları bulamıyor. Galiba bizim çok da ihtiyacımız olan nitelikli siyasetçiler.

ibrahim kahveci – Son söz olarak, kamu istihdamına karşı değilim. Kamu istihdamı, özellikle kamusal mallarda kamu istihdamına, şunlara bunlara asla karşı değilim ve özellikle de ihtiyaç olan üretim alanında. Özel sektörün yapamadığı ihtiyaç olan üretim alanında zaten kamunun kalkınma modelinde söylediğim cümleleri kullandım. Ama SEKA'da, şeker fabrikalarında çalışanlar bu kadar güzel para alıyordu, o dönemde işsiz olanların parasını düşündünüz mü hiç? İşsiz olanların ücret seviyesi neydi? Teşekkür ederim.

pınar feyziöğlu akkoyunlu - Evet, burada bitiriyoruz. Bu konuşma zaten bir oturumluk bir konu değil. 47'nci İktisatçılar Haftası'nda da devam etmek üzere hepinize sabrınız için, katkınız için, konuşmacılara da ayrıca sunumları için çok teşekkür ederiz.

türkiye'nin dünya ile imtihanı

Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu Anısına

28 Şubat 2023, Salı

2. Gün, 3. Oturum

Oturum Başkanı : Burak Atamtürk

Panelistler: Barçın Yinanç

Hakkı Özdal

aylin altınay - Değerli konuklar, saygıdeğer hocalarım, sevgili öğrenci arkadaşlarım 46'ncı İktisatçılar Haftası'nın ikinci gününün son oturumuna hoş geldiniz. Profesör Doktor Nazif Kuyucuklu'nun anısına düzenlenen bu ikinci günümüzün son oturumu, "Türkiye'nin Dünya ile İmtihanı." Oturuma başkanımız Sayın Hocam Burak Atamtürk'ü kürsüye davet ediyorum.

burak atamtürk - Herkes hoş geldi. Öncelikle bu oturumu kendisi adına düzenlediğimiz değerli hocamızın anısına saygıyla eğiliyorum, Nazif Kuyucuklu Hocanın. Ayrıca İFMC'nin senelik düzenlediği İktisatçılar Haftası benim için çok önemli bir yer. Nasıl tanımlayayım diye düşündüm, baba evi mi, anne kucağı mı diye. Anne daha hoşuma gitti. Bir baktım ki, 30 küsur senedir devamlı bu toplantılarda olmuşuz. Bir de bir dönem belki bir 5-6 sene şu an aramızda olmayan çok sevgili dostum Metin Sarfati ile birlikte biraz katkıda bulunmuştuk. Onu da saygıyla anıyorum.

Bunların dışında devamlı Türkiye meseleleri konuştuğumuz bu toplantılarda İzzettin Hoca'nın o yorumuna katılıyorum. Biz aslında sonuçlara bakarak nedenleri atlayabiliyoruz. Halbuki İktisat Fakültesi'nin önemli bir geleneği var, bu kürsünün de aynı zamanda, benim kendi kürsümün de toplumları anlamaya çalışan ve

tarihsel koşullarıyla anlamaya çalışan bir damarı vardır İstanbul Üniversitesi'nin. Yani işte Sencer Divitçioğlu Hocadan, Sabri Ülgener'e birçok akademisyen, iktisadı aynı zamanda toplumların dönüşümlerini, mekanizmasını anlamaya çalıştılar. Bu benim için çok değerliydi hakikaten. İktisat Fakültesi'nde en değer verdiğim yönü buydu iktisadın. Sadece bir piyasa

sistemini anlamaya değil, dünyayı ve toplumları anlamaya çalışmaya gayret etmesi benim için çok önemliydi. Onun için İzzettin Hocaya orada çok hak veriyorum.

Bugünkü konuşmamızın başlığı Türkiye'nin dünyayla imtihanı olarak geçiyor. Evet, 100. yılında Türkiye gerçekten büyük krizlerle baş başa. Daha önceden de krizler yaşadık tabii ama hepsi bir araya geldi galiba; ekonomik kriz, siyasal kriz, afet, yönetim krizleri gibi. Dolayısıyla evet,

burak atamtürk

İstanbul Üniversitesi'nde
Sencer Divitçioğlu'dan Sabri
Ülgener'e birçok
akademisyen, iktisadı aynı
zamanda toplumların
dönüşümlerini,
mekanizmasını anlamaya

bu İzzettin Hocanın söylediği gibi belki bir sonuç. Bunun nedenleri önemli biz İktisat Fakültesi'nin mezunları olarak. Geçmişte de bunun nedenlerine inenler oldu. Asya Tipi Üretim

burak atamtürk

İklim krizini düşünün, ister adına androposan, ister kapitalosen diyelim her ne olursa olsun dünyanın da bu insanlıkla oldukça sorunu var ve bunların müsebbibi daha çok gelişmiş ülkeler.

tarzından, bağımlılık teorilerinden, üretim ilişkileri üzerinden Türk toplumunu anlamaya çalışan Osmanlı-Türk toplumunu anlamaya çalışanlar oldu. Yani bugün geldiğimiz yer, eğer bir sorun yaşıyorsa ekonomik olarak, siyasi olarak her neyse, bunun bir alt yapısının nedenini anlamaya çalışmak çok önemli.

Kısaca bir şey daha söyleyeyim. Sadece Türkiye'nin imtihanı yok, dünyanın da bir imtihanı var. Örneğin başka yerler de çok güllük gülistanlık değil. İklim krizini düşünün

ister adına androposan diyelim, ister Andreas Mann'ın adlandırması ile kapitalosen diyelim her ne olursa olsun dünyanın da bu insanlıkla oldukça sorunu var ve bunların müsebbibi daha çok gelişmiş ülkeler. Onun için imtihan çok ve bu imtihanda çok da başarılı olunamayacağını görüyorum iklim kriziyle birlikte. Dolayısıyla dünyanın da imtihanı bu insanla ve gezegenin başına bir bela insanlık var. Bunu da nedenleriyle anlamamız lazım galiba diye düşünüyorum.

Daha fazla girişi uzatmayayım, ilk sözü Sayın Barçın Yinanç'a veriyorum.

barçın yinanç - Öncelikle çok teşekkür ederim davetiniz için. İsterseniz çok güncel olaylardan yola çıkıp, bir fotoğraf çekmeye çalışayım. Sonra daha çok soru-cevapla devam etmek isterim.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile uluslararası ilişkiler uzmanları, bir dönemin sona erdiği konusunda mutabık kaldı. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemin kapandığı ve yeni bir dönemin başlangıcı olarak genelde telakki edildi bu. Kimileri bunu işte "ikinci soğuk savaş" olarak nitelendirdi ama elbette o zamanla bu zaman arasında çok büyük farklar var. Çünkü o dönem iki kutuplu bir dünya vardı ve belki o iki kutuplu dünyada konumlanmak biraz daha kolaydı. Önümüzdeki dönem ise şimdiden pek çok belirsizliklere gebe. Temel unsur belirsizlik. Yani daha yavaş yavaş, daha henüz önümüzdeki düzen oturmadı, bir gidişata girmiş durumdayız. Bu gidişatta da özellikle başta Amerika Birleşik Devletleri dünyada şöyle bir kurgu yaratmaya çalışacak gibi yorumlar var:

Bir tarafta demokratik rejimleri benimsemiş olan ülkeler grubu, diğer tarafta da işte başta Çin gibi otokratik rejimler, diktatörlükler vesaire. Neden böyle bir kurguya gidiyor ABD? Çünkü

önümüzdeki döneme şekil vermesi beklenen aslında ABD ile Çin'in rekabeti, bu rekabetin belki bir çatışmaya ve daha şiddetli bir çatışmaya evrilmesi. Geçmişte ideoloji üzerinden bir kutuplaşma yapmak kolayken şimdi artık böyle bir kutuplaşma ideolojik bazda olmadığı için işte ABD ne yapıyor? Böyle bir demokratik ülkeler topluluğu bir yanda, işte rejimi demokratik olmayan ülkeler diğer yanda gibi bir kurguya gidiyor. Fakat dediğim gibi eskisi kadar böyle bir ikili düzende başka ülkelerin tek bir kutup arkasında tam anlamıyla hizalanması da beklenmiyor.

Özellikle son dönemlerde bu konuya ilgi duyanların sıklıkla karşılaşacağı bir kavram, İngilizcede “middle power” şeklinde orta sıklet ülkeler olarak geçiyor. Bu orta sıklet ülkelerin herhangi bir kutbun arkasında hizalanmadan daha bağımsız, daha otonom siyaset izleyebileceği şeklinde genel bir kanaatin de yerleşmekte olduğunu görüyoruz, ki bunlardan bir tanesi de Türkiye.

Açıkçası Türkiye'nin tercihini yüzyıl önce yaptığını düşünenlerdenim. Biz ülke olarak tercihimizi demokrasiden yana yaptığımızı düşünüyorum. Her ne kadar son dönemlerde batı dediğimizde inanılmaz bir alerji oluştuysa da... Ki bunun da çok haklı nedenleri de var, özellikle ABD'nin bölgemizde yapmış olduğu muazzam yanlışların, arkamızda bırakmış olduğu travmalar, Avrupa'dan bize dönük çifte standartlı yaklaşımlar. Gene batılı demokrasilerin kimisinin demokrasi sınavlarını verememeleri ve demokratik geriye gidiş, elbette bizde biraz da batıdan -tırnak içinde- aradığımızı bulamamanın yaşattığı zaman zaman bir duygusal savrulmaya yol açtığını düşünüyorum kamuoyunda. Ama 20 yıllık mevcut iktidarın siyasetine baktığımızda ise bunun duygusal bir savrulmadan çok daha çok böyle bir ideolojik ve pragmatik bir tercih olduğu gözlemini yapıyorum. Diğer bir deyişle, mevcut iktidar, özellikle de son dönemlerinde o kadar iktidarda kalmayı, ayakta kalmayı bir ölüm-kalım savaşı halinde görmeye başladı ki, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını öncelemek yerine ve dolayısıyla daha dengeli bir siyaset izlemek

yerine, işte demokratik değerlerden uzaklaşıp, bu demokratik değerlere önem vermeyen ve tamamen pragmatik ilişkileri tercih eden bir yapıya dönüştü. Ama Rusya gibi ülkelere fazlaca da yanaşmadığını düşünüyorum. Ama elbette ki önümüzdeki düzen, Türkiye gibi orta sıklet ülkelerin farklılaşmış, bölgesinde farklı türden rol oynayabileceği bir imkanlar dizisi tanıyabilir, fırsatlar da tanıyabilir. Bunların tabii ki riskleri de var.

barçın yinanç

Türkiye olarak uzun zaman önce tercihi yaptık demokratik ülkeler grubunda. Artık buna batı da demiyorum, demokratik ülkeler grubu diyorum.

Şunu söyleyip bitireyim. Türkiye olarak uzun zaman önce bu tercihi yaptık demokratik ülkeler grubunda. Artık buna batı da demiyorum, demokratik ülkeler grubu diyorum. Biz sevelim, sevmeyelim gördüğüm kadarıyla hani eksiğiyle, gediğiyle kendini eleştirmesi ile şimdilik elimizdeki mevcut sistemler içinde en iyi olanının demokrasi olduğunu görüyoruz. Önümüzdeki dönem eğer biz başta ekonomi olmak üzere ülkemizi ayakları üzerinde daha sağlam bir

şekilde kaldırmak istiyorsak, hani buradan belki boyumu aşan cümleler etmek istemem ama özellikle iktisat anlamında işte bizim kendi imkanlarımızla, belki ekonomik imkanlarımızla bu yaraları sarmak kolay olmayacağı için belki özellikle yurtdışından finansman gerekecek. Bu anlamda da yine dediğim gibi Türkiye'nin özellikle demokratik reform sürecine geri dönmesi, hukukun üstünlüğü, çok sesli demokrasiyi yeniden getirmesi, yargı bağımsızlığını sağlayacak olmasının da önümüzdeki dönemde Türkiye'nin hem yaralarını sarmakta hem dünyadaki sınava daha hazırlıklı olması açısından önem taşıyacağını düşünüyorum diyeyim, burada noktalayayım şimdilik.

burak atamtürk - Çok teşekkürler. Demokrasi konusunda aynı şeyi düşünüyorum. Elimizdeki en iyi sistem değilse bile şu anki olanlar içerisinde en iyisi. Benjamin Franklin'in demokrasi konusunda bir saptaması vardır; o biraz kötümser bakıyor: "Demokrasi iki kurt ve bir kuzunun ögle yemeğinde ne yeneceğini dair oylama sistemidir" der. Yemek bellidir ama bu sistem o kuzuya itiraz hakkını verir. Bu kadar karamsar bakmadığımı, sizle aynı fikirde olduğumu ileterek sözü Hakkı Özdal'a vereyim.

hakkı özdal - Teşekkür ediyorum Hocam. Herkese merhaba. Ben küçük bir açıklama ile başlamak istiyorum. Bu başlık altında konuşabileceğim bir başlık değil aslında. Fakat bu nazik daveti, beni çok gururlandıran daveti bana ileten Aylin Hanıma da söyledim: Başlıktan bağımsız olarak deprem bölgesinde yaşadığım deneyimi, gözlemlerimi oraya biraz bu kentlerin politik

iktisadına bakmaya, nüfuz etmeye çalışarak dolaştığımız için, orada edindiğimi, gördüklerimi belki paylaşmak ve bunun üzerinden bir tartışmanın olanaklarını yaratabilmek için çaba sarf edeceğim. O yüzden dünya ile ilgili bir çerçevem olamayacak, bu beklentide olanlar için öncelikle bağışlamasını diliyorum.

Bölgede Malatya dışında bölge deprem yıkımını yaşayan belli başlı bütün kentleri gördük. Osmaniye ve Kilis'i de görmedik. Kilis zaten tecrit edilmiş durumda. Büyük oranda devletin belki de en hâkim olduğu yer. Yine de görülebilirdi ama buna gücümüz yetmedi. Öncelikle bir genel izlenimler paylaşmak istiyorum. Deprem felaketi sonrası ortaya çıkan durum için gerekli belli başlı sanırım 5 adım var. Bizim oradayken afetin kendisi de ve afet yönetimi de neredeyse bir bilim gibi görülüyor ve bunun üzerine çok fazla bir literatür var biliyorum. Ama bizim sahadan kendimizin çıkarttığı şey şuydu: Birinci olarak bir arama kurtarma faaliyetine ihtiyaç var. İkincisi, eş zamanlı olarak bir ilk yardım faaliyetine ihtiyaç var, kurtulanlar, yaralı olanlar, travma yaşayanlar için. Üçüncü olarak, derhal bir barınma, beslenme ve sağlık organizasyonuna ihtiyaç var. Dördüncü olarak, hasar tespitine ihtiyaç var ve beşinci olarak enkaz kaldırmaya ihtiyaç var.

Bunların ilk dördü yapılmadı. Biz ayın 15'inde, depremin 8'inci günü sona ererken girdik İskenderun'a. İskenderun'dan başladık hâlâ enkazlarda canlı insanlar vardı, hâlâ hiç gidilmemiş enkazlar vardı. İlk yardım

faaliyetleri son derece yetersiz, olduğu kadarıyla büyük oranda da gönüllüler tarafından yürütülen, özellikle Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu burada anmak istiyorum. Mümkün olduğunca konuşma fırsatı bulduğum yerlerde KESK'i ve bağlı sendikaların hakkını verme borcu hissediyorum. Eğitim-Sen, Sağlık Emekçileri Sendikası, SES ve bir çatı olarak KESK özel bir gayret göstererek, kolluk güçleri ya da devletin başka görevlileri tarafından karşılarına çıkarılmış zorlukları olabildiğince pratik yollarla aşmaya çalışarak, kavga ederek değil, belki ilkesiz gibi görünen dışarıdan bakıldığında ama o an için acil sorunları çözmeye dönük bir tevekkülle aşmaya çalışan bir yol izlediler.

Solu, Türkiye solunu anmam gerekiyor. Türkiye sosyalist hareketinin belli başlı partileri; Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Komünist Partisi, Emek Partisi, Sol Parti, Toplumsal Özgürlük Partisi,

hakki özdal

Deprem sonrası ortaya çıkan durum için belli başlı 5 adım var: Arama kurtarma faaliyeti, eş zamanlı ilk yardım, barınma, beslenme ve sağlık organizasyonu, hasar tespiti ve enkaz kaldırma.

Halkevleri... Burada adını anmadığım, anamadığım çok sayıda Türkiye solunun tarihsel kurumsal yapıları büyük bir gayretle, ellerindeki olanaklarla bölgede, sadece Antakya'da değil, Adıyaman'da da Maraş'ta da, Pazarcık'ta da, köylerde de, devletin hiç gitmediği köylerde de... HDP'yi de anmam gerekiyor. Halkların Demokratik Partisi özellikle hiç gidilmemiş köylerde de çok

önemli çalışmalar yaptılar. Bir başka gözlem, cem evleri. Bölgedeki cem evleri kendiliğinden ve çok işlevli birer kriz merkezine dönüşmüştü. Toplumsal örgütlülüğün önemini, insanların bu tür kriz anlarında toplanabilecek merkezlerin kendiliğinden de olsa ortaya çıkmasının anlamını gösteren öğretici bir deneyim oldu bizim için. Cem evleri hiçbir mezhep, din, politik görüş, cinsiyet, aklımıza gelebilecek hiçbir ayrımı gözetmeksizin büyük bir gayretle, yine devletin çeşitli engellemelerine, el koymalarına, yardım ve dağıtım konusundaki politik kısıncılıklarına rağmen büyük bir gayretle davrandılar. İskenderun, Pazarcık, Adıyaman, Narlı cem evlerini özel olarak anmak istiyorum. Bu bize şunu gösterdi. Toplumsal örgütlülüğün bu kadar dağıtıldığı, bu kadar büyük bir baskı altına alındığı koşullarda, hem bunca ezilmiş kamu emekçilerinin, sendikalarının can havliyle yaptığı gayret, o bütün baskıya rağmen hâlâ yok edilememiş bir tözün olduğunu göstermesi açısından umut vericiydi. Hem cem evlerinin bir doğal toplumsal birleşme alanı olarak öne çıkmasının öğretici olduğunu gördük. Muhtarlık denen kurumun özellikle taşrada bu tür afet anlarında ne kadar önemli olabileceğini gördük. Buna karşın bu tür durumlara politik olarak da müdahale etmek isteyen -hani sözcüklerimi doğru seçmek istiyorum ama- sayısız rezillik ile karşı karşıya kaldık kamu yönetimi kaynaklı. Bunların tekrar etmemesini içtenlikle isteyen insanların, yerel örgütlenmeyi, muhtarlıklar da dahil olmak üzere, köy meclisleri dahil olmak üzere yerel örgütlenmeyi çok önemsemesi gerektiği sonucuna vardık.

Yine dediğim gibi arama kurtarma, ilk yardım, barınma, beslenme, sağlık konuları da büyük oranda gönüllülere kalmış. Hatta ikinci kısımda biraz devletin pozisyonundan bahsederken açmak istiyorum, devletin bu afet yönetiminde -onların tabiriyle söylüyorum- kendince işlevli hale getirmeye çalıştığı bir yan vardı. Gönüllüler bunu umursamadılar. Politik olarak bunu fark ettikleri halde "ya devlet bizim buradaki emeğimizi bir ikincil şey olarak sömürüyor aslında ama olsun" diyerek, bu bilgelikle davrandılar. Ama bu ilk üçünde arama kurtarma, ilk yardım ve barınma beslenme kısmında gönüllülerin emeğine dayanan, büyük oranda onların olağanüstü çabasına dayanan bir faaliyet vardı. Hasar tespit alelusul yapılan, zaten sürekli hem artçı depremlerin hem yeni depremlerin gerçekleştiği sürekli sallanan bir bölgede bir bakıma da işlevsiz olan bir hasar tespiti. Enkaz kaldırma devletin en güçlü olduğu, en tutkulu olduğu, en çabuk davranmaya çalıştığı kısmı oluşturuyordu biz oradayken. İrtibattayız, manzaranın çok değişmediğini biliyoruz orada.

hakki özdal

Arama kurtarma, ilk yardım ve barınma beslenme kısmında gönüllülerin emeğine dayanan, büyük oranda onların olağanüstü çabasına dayanan bir faaliyet vardı.

Buradan şuraya geçmek istiyorum. Şöyle bir tartışma yürüdü, devlet var mı, yok mu diye... Devlet nerede? İşte 1999 depremi, 2023 depremi, aradaki farklar, 24 yılda bir adım yol edilememiş eleştirileri... Bunlar insani olarak çok son derece haklı eleştiriler. Ama toplam izlenim olarak şunu söylemek isterim: Devlet ilk andan itibaren aslında vardı, varmış. Yani biz oradayken de vardı. Devlet nasıl vardı? Örneğin Antakya'da özel harekat, jandarma ve polis birlikleriyle, çok sınırlı sayıda ordu birlikleriyle... Şunu da önemle vurgulamak istiyorum, İçişleri Bakanlığına bağlı kolluk güçleriyle, kendi emir komuta düzeneğine sahip Türk Silahlı Kuvvetleri birlikleri arasında açık bir ayırım gözetildiğinde tanık olduk. Yani Türk Silahlı Kuvvetleri birliklerinin olabildiğince sahadan uzak tutulduğu, onun yerine İçişleri Bakanlığı uhdesindeki jandarma ve hem jandarmanın hem polisin özel harekât birliklerinin sahadaki yoğun varlığı özellikle Antakya'da dikkat çekiciydi. Bu detay neden önemli? İnanın politik bir angajman yapmıyorum ama özel harekât görevlisi personel sakal bıyık konusunda daha serbestler. Doğrudan, açıkça bazı politik anlamlar, imgeler içeren biçimde vardılar. Ne demek istediğim sanırım anlaşılıyordur. Açıkça bir yüz gösteriyordu orada devlet bu güçler aracılığıyla.

Devlet başka nasıl vardı? İnşaat şirketleri aracılığıyla vardı. Devletin aslında bir koca inşaat şirketi olduğunu sanırım bugün deneyimliyoruz. Ama bu koca inşaat şirketini bir konsorsiyum

hakki özdal

Devlet başka nasıl vardı
deprem bölgesinde?

İnşaat şirketleri
aracılığıyla vardı. Devletin
aslında bir koca inşaat
şirketi olduğunu sanırım
bugün deneyimliyoruz.

olarak düşünürsek, onun irili ufaklı bileşenleri, küçük ya da büyük hisse sahibi diğer şirketler çorba dağıtıyormuş gibi yaparak, sargı bezi dağıtıyormuş gibi yaparak ama bir yandan da hasar tespiti, yeni imar planları kovalayarak, sahada kendilerini devlete ve devletin görevlilerine göstererek, dostlar ya da ortaklar alışverişte görsün mantığıyla sahadaydılar. Devlet, tarikat ve cemaatlerle sahadaydı. Logoları birbirine benzeyen çok sayıda dini vakıf ve cemaat, son derece gelişkin araç gereç ve ekipmanlarla, pahalı olduğu çok açık olan araç gereç ve ekipmanlarla Kızılay'ın olmadığı,

pek çok durumda AFAD'ın da olmadığı bölgelerde hayır hizmeti yapıyormuş gibi, aslında bir kamusal faaliyeti olan yurttaşların canını kurtarma, canı kurtarılmış yurttaşların barınma ve beslenme sorunlarını çözme işini bir niyaz ilişkisine, dinsel al-vere çeviren bir rol oynuyorlardı. Bunun devletin bugünkü yönelimi ile çok örtüştüğü kanaatindeyim. Somut örnek vereyim: Antakya malum bu yapıların çok kolay barınabileceği bir yer değil, Antakya kent merkezinden söz ediyorum. Bunlar Antakya Cumhuriyet binasının, tarihi Hatay Cumhuriyeti binasının yıkıntıları önünde, etraflarında çok güçlü bir güvenlik gücü çemberi varken sahadaydılar. Şunu da söylemekte yarar var: Antakyalılar ilk gün itibariyle bir tek derneğin, Beşir Derneği'nin kolay ulaşımın ve büyük olanakların avantajını da kullanarak ilk gün itibariyle bölgeye ulaştığını ve özellikle sıcak yemek konusunda faydalı olduğunu söylediler. Ama sonradan gelmiş pırıl pırıl giysileri, havalı botları, çok iyi araç gereç ve ekipmanlarıyla bölgede boy gösterdiklerini söyleyebilirim. Devlet işte bunlarla vardı.

Yine, ilk andan itibaren devletin tutumu şöyle bir şey oldu: "Asrın felaketi" söz öbeğinin üstünde durmak istiyorum. Asrın felaketi, bunların 6 Şubat depremlerine 8 Şubat'ta taktığı isim oldu. Asrın felaketi çalışılmış bir isim, politik bir isim. İki şey yapıyor asrın felaketi. Birincisi, bu depremin herhangi bir hükümetin ya da organizasyonun baş edemeyeceği tarihsel bir olay olduğunu, dünya tarihsel bir olay olduğunu vurguluyor. Kısmen doğru bir yanı var bunun belki. İkincisi bunu bir milat olarak işaretliyor. Buna asrın felaketi dediginizde, bu andan itibaren aslında bir boş levha gibi görüp bölgeyi, bütün bölgede imardan nüfus mühendisliğine kadar pek çok konuda elinin boşaldığını, rahatladığını düşünüyor hükümet. Asrın felaketi yaklaşımı, hem yaşanan depremlerin büyüklüğünü gösterecek bir vurgu içeriyor ama hem bundan sonra

yapılacaklar konusundaki ölçüsüzlüğü, gözü karalığı gösterecek bir vurgu içeriyor. O yüzden asrın felaketi ya da yüzyılın felaketi söz öbeğini bazen muhalif televizyon kanallarında ya da gazetelerde de görüyorum.

Bir başka detay: Tek bir afet ve tek bir acı var. Evet, insanlar bir süre sonra yeni kasabalara, yeni kentlere gittikçe neredeyse benzer yıkımlar, birden fazla yıkım çeşidi var. Evler bir örüntü halinde, kimisi katlar üst üste, kimisi bir kum yığını haline gelmiş, kimisi devrilmiş. Tekrar eden bir yıkım deseni var. Bu Gölbaşı'nda da Adıyaman'da da İskenderun'da da aynı. Fakat hem bölgelerin nüfusları hem bölgelerin Türkiye kapitalizmine katılma biçimleri birbirinden farklı hem mevcut halleriyle hem yakın gelecekte katılma biçimleri farklı. O yüzden devlet, tek bir devlet değil. Antakya'daki devletle, Maraş'taki devlet aynı değildi örneğin. Son derece soğukkanlı bir aklın bölgeyi tek bir afet bölgesi olarak görmek yerine hem kendi orta-kısa vadeli planları hem yapacağı işlerin değip değmeyeceğine bakan bir tasnif yapmıştı devlet. Dolayısıyla Antakya'da kolluk güçleriyle, kaslarıyla görünen devlet, Maraş'ta daha çok Kur'an tilavetiyle, tarikatlarla görünüyordu. Ama Antakya'da göçü teşvik eden, hatta göçü çadır vermeyerek dayatan bir yapıdaydı. Çadır sorunu yapılandırılmış bir sorundu. Erdoğan orada yaptığı konuşmalardan birinde dedi ki: "Çok sayıda insanı tahliye ettik." Hayır, hiçbir insanı tahliye etmediler. İnsanlar kendi olanaklarıyla, borç dayanışmasına girerek, otogarlarda birikerek yakınlarının yanına ya da hiç bilmedikleri yerlere göç etmeye çalıştılar. Bu dağınık göç, geri dönüşü engelleyen bir dağınıklık. Zaten göç dayatmasının asıl amacı, özellikle bazı bölgeler için geri dönüşün de olmayacağı bir düzenlemeye kavuşmak idi. Devlet sadece yeni bir Antakya yapmak istemiyor, yeni bir Antakyalı da yapmak istiyor.

hakki özdal

Soğukkanlı bir aklın bölgeyi tek bir afet bölgesi olarak görmek yerine hem kendi orta-kısa vadeli planları hem yapacağı işlerin değip değmeyeceğine bakan bir tasnif yapmıştı devlet.

Fakat Maraş'ta durum farklıydı. Maraş'ta da aksine çadır sorunları, olabildiğince konteynerler... Bakın ben Maraş'a torpil geçiyorlar demiyorum. Sadece dikkatimizi çeken bir sistemden söz etmeye çalışıyorum. Yoksa Maraş'ta da sağlık sorunları, hijyen sorunları, özellikle kadınların ve çocukların yaşadığı çok ağır gündelik yaşam sorunları Maraş'ta da var. Fakat Maraş'ta göçü engelleyecek, göçü teşvik etmeyecek bir politika uygulanıyordu. Bunun nedeninin, Maraş çevresindeki sanayi ihtiyacı duyduğu işgücünü Maraş'ta tutmak olduğu

kanaatindeyiz. Benzer bir durum kısmen Adıyaman için de geçerli. Hatta Erdoğan pek çok yeri gezdi, bir tek Adıyaman ve Maraş'ta "ata toprağınızı terk etmeyin" dedi. Çünkü sanırım şöyle planlama yapıyorlar: Antakya'nın tarihsel merkezi bir kültürel turistik cazibe merkezi olarak yeniden inşa edilecek. Antakya'nın orijinal halkı kalmakta ısrar ederse, onları şehrin uzağına kurulmuş göç ve afet konutlarına yerleştirilecek.

Bir başka sorun, tarım ve tarımın gerektirdiği işgücü. Nurdağı, İslahiye, Gölbaşı, Samandağ, Antakya taşrasında özellikle bazı tarım ürünleri açısından çok verimli ve Türkiye tarımı açısından da önemli yerler. Bunlar için bir hammadde üretiminin devamına ihtiyaç var. Ancak pek çok yerde şunu gördük. Küçük geçimlik tarım yapan insanların evleri tarlalarına karışmış. Yani tarlalar insanların evlerini yutmuşlar. Şimdi oraların tekrar onarılıp, geçimlik tarımla uğraşan insanların sistematik bir şekilde üretime döndürülmesi mümkün mü? Bu merkezi bir planlamayla, kamusal bir planlamayla elbette mümkün olabilirdi ama hiç böyle bir çaba yok. Bunun çok uzun vadede olmayacak şekilde, hatta oradaki üreticiler, küçük üreticiler, hatta kendi acılarının enkazlarının içinde söylüyorlar, "yazın çok pahalıya alacaksınız İstanbul'da bir sürü şeyi" diye. Bunun bütün Türkiye'ye teşmil olan, yayılan bir gıda sorununa yol açma ihtimali olduğundan söz etmek gerekiyor.

hakki özdal

Büyük bir mülksüzleştirme var. Üç-dört çocuk telkinleriyle Anadolu kent ve kasabalarında kendilerine kent rantı ile, şehir rantı ile fahiş fiyatlarla satılmış evleri yok oldu. Bütün varlıkları yok oldu.

Son olarak bütün bölgede tanık olduğumuz şeyin sistemli, planlı bir mülksüzleştirme olduğunu söyleyebilirim. Bu mülksüzleştirmenin iki yanı var. Birincisi, sabaha karşı 4'te evlerinden neredeyse birer gecelik ve pijamayla çıkmış pek çok insan, bırakın evlerini, eşyalarını bile kaybetmiş olarak dışarıdalar ve onlar için bir takım inşaat sözleşmeleri imzalanıyor. Ama bu evler onlara satılacak bu. Nasıl satın alacaklarına dair bir fikirleri yok. Enkazlarının başında bekliyorlar ve evlerinin hurda değerini elde etmek

istiyorlar. Gittiğimiz her yerde birazcık daha bölge insanı gibi görünmediğimiz için bizi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan gelen görevliler sandılar, umutla o olmamızı ümit ettiler. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gelecek, enkazlarına, hurdaya dönmüş evlerine bir değer biçecek. Bunu bekliyorlar... Bu büyük bir mülksüzleştirme. Üç çocuk, dört çocuk telkinleriyle Anadolu kent ve

kasabalarında kendilerine kent rantı ile, şehir rantı ile fahiş fiyatlarla satılmış evleri yok oldu. Bütün varlıkları yok oldu.

Şöyle hayatlar: İşte küçük esnaf, İslahiye'de berber... Berber dükkânı yok, orada yeniden berber dükkanı açılacak bir projeksiyon da yok. Yani insanlar yeniden berberimi açarım, kuşçu dükkanımı açarım, terziyi açarım, bakkalımı, küçük marketimi açarım gibi bir şeye sahip değiller. Büyük bir umutsuzluk... O yüzden bugün seçimler ne olur? Oy davranışını nasıl etkiler? Yorumlarının çok erken, çok aceleci olduğu kanaatindeyim. Bu mülksüzleşme insanları iki seçenekle karşı karşıya bırakıyor gördüğümüz pek çok yerde. Ya göç edecekler, başka yerlere gidecekler. Bu şimdiden sosyal medyada ucu görünmeye başlayan bir depremzedelerle yerleşikler sosyal sorununu, vaktiyle Suriyeliler üzerinden daha kolay yaşanması sağlanmış, daha gönül rahatlığıyla türetilmiş, bunun üzerinden partiler inşa edilmiş bir sorunun daha sinsi sinsi yürüyeceği bir başka iç göç sorununu da beraberinde getireceği anlaşılıyor.

Birinci seçenekleri bu. Göç etmek ya da bütün bu mülksüzleştirmelerin içinde oradaki inşaat projelerinin ucuz, vasıfsız işgücüne dönüşmek, proleterleşmek gibi seçeneklerle karşı karşıyalar gibi görünüyor. Tablo bu yanılla, yani devlet tarafından bakılarak anlatıldığında umutsuz görünüyor. Umutsuz bitirmemek için şunu söyleyeyim: Son 20 yılımız, son 40 yılımız, 12 Eylül sonrası, 2002 sonrası hem ülkemizin varlığı ve geleceği hem insanımızın tutumları konusunda her birimizin umutsuzluğa kapıldığı, karamsarlığa kapıldığı zamanlar oldu. Ama hem buradayken gitmeden önceki dayanışmayı görerek hem oradayken, oradaki insanların hem kendi iç dayanışmalarını hem en ağır zorlu koşullarda da durum değerlendirmesi yapma ferasetini görünce, insan hani büyük de umutsuzluğa kapılmamak gerektiğini düşünüyor. Doğru politik tutumlar alınır, oradaki insanımızın içinde bulunduğu durum Türkiye'nin dönüşümü için çok önemli bir dayanak olabilir. Pek çok yürütülmüş yanlış buradan başlayarak düzelme yoluna gidebilir. Oradaki insanlar buna hazır görünüyorlar, hazırlar. Bunları onlara anlatacak bir güç lazım.

Son bir şey olsun. CHP'li değilim. Fakat Kemal Kılıçdaroğlu'nun depremin üçüncü günü yanlış hatırlamıyorsam yaptığı bir video konuşma var. O açıklama, özellikle bölgede çalışan gönüllüler başta olmak üzere sahayı çok rahatlatmıştı biz gittiğimizde. O tutumu sürdürmek, o tutumu sürdürmeleri için ısrarcı olmak, her kimse onlar ısrarcı olmak ve belki de Türkiye'nin güncel sorununu işte kazanacak aday, kim seçilir, kim seçilmez, seçim yapılır mı gibi tartışmaların dışına çıkartmak gerekir gibi geliyor bana. Teşekkür ederim.

burak atamtürk - Sayın Özdal çok yerden gözlemlerinizi ve bizle paylaştığınız için çok teşekkürler. Sayın Yinanç, siz galiba bir ekleme yapacaktınız uluslararası yardımların analizi üzerine.

barçın yinanç - Özellikle yurtdışında demokratik ülkelerin Türkiye ile ilgili şöyle bir tavrı vardı: Bir taraftan Türkiye önemli bir ülke ama bir taraftan da sürekli demokrasiden uzaklaşmakta olan bir rejim görüyorlar ve bu rejim sabah akşam özellikle toplumdaki batı karşıtlığı üzerinden sürekli böyle batıyı "sopalayan", sürekli bağırın, çağırın "siz zaten iki yüzlüsünüz, Müslüman düşmanısınız, yabancı düşmanısınız" diyen bir ülke görüyorlar ve de uzun süre Türkiye ile ilgili de bir ikilem yaşadılar. Yani bir taraftan Türkiye'yi kaybetmek istemiyorlar, Türkiye'nin daha fazla Rusya'ya kayması, daha işte ne bileyim Şangay İşbirliği Örgütü vesaire gibi kaymasını istemiyorlar. Ama bir taraftan da şunu söylüyorlar: Ya işte Osman Kavala'yı, Selahattin

barçın yinanç

Batılılar Türkiye ile ilgili ikilem yaşadı. Bir taraftan Türkiye'yi kaybetmek istemezken diğer taraftan her türlü antidemokratik uygulamayı getiren bir ülkeye yakınlık göstermenin kaygılarını yaşadılar.

Demirtaş'ı hapse atan, sansür yasası uygulayan, her türlü antidemokratik uygulamayı getiren bir ülkeye bizim daha fazla yakınlık göstermemiz, sanki biz bunları umursamıyormuşuz gibi, sanki biz bunları onaylıyormuşuz gibi bir hava yaratacak." O nedenle Türkiye ile diyalogu özel olarak kurumsal bazda çok fazla arttırmak istemiyorlardı ve tam anlamıyla da seçimlerle ilgili bir bekle-gör politikasına girmişlerdi.

Fakat depremin özellikle batılılarda bu ikilemi biraz ortadan kaldırdığına şahit oldum. Belki de bir anlamda hiç vakit kaybetmediler. Özellikle 16 Temmuz darbe girişiminde hatırlayacaksınız, batılı ülkeler çok yavaş davrandılar darbeye karşı Türkiye'ye dayanışma gösterme konusunda. Onda da yine Erdoğan rejimine duyulan bir güvensizlik vardı Türk demokrasinden ziyade. İşte bu darbe nedir, kim yapıyor, arkasında kim var vesaire... Fakat bu sefer gerçekten çok hızlı aksiyon aldılar. Deprem sırasında, Avrupa Komisyonu'nun davetiyle Brüksel'deydim. Orada Avrupa Birliği'nin bir kriz cevap merkezi var. Oradaki yetkililer, Avrupa Birliği'nin kriz yönetim mekanizması ECO'ya Türkiye 2016'da üye olduğunu hatırlattılar. AB üyesi değiliz ama bu mekanizmaya üye olarak bir çalışma pratiği geliştirilmiş. Depremden 1,5 saat sonra Türkiye bu mekanizma aracılığıyla acilen arama kurtarma ekibi talebinde bulunmuş ve depremden üç saat içinde üye ülkelerden "tamam biz hemen yola çıkabiliriz" cevabı gelmiş. İlk 12 saatte de

kurtarma ekipleri köpekleriyle yola çıkmışlar. Bir kere bu tür kurumlarla işbirliğinin çok yararlı olduğunu düşünüyorum. Çünkü muazzam zaman kazandırıyor.

Fakat şöyle bir şey yaşanmış anladığım kadarıyla. Bir kere birdenbire, özellikle de Avrupa'dan 20'yi aşkın ülke aynı anda çok sayıda ekip göndermeye başlayınca AFAD bunun koordinasyonunu yapamamış, becerememiş. Yani bu kadar çok sayıda, bu kadar hızlı aynı anda ekiplerin gelmesine hazırlıklı değilmiş. Çok değerli zaman havaalanlarında kaybedilmiş. Örneğin, Çek grubu neredeyse 24 saat içinde Adıyaman'daymış ama hiç kimseyi bulamamışlar. Bir AFAD

barçın yinanç

Avrupa'dan 20'yi aşkın ülke aynı anda ve çok sayıda deprem kurtarma ekibi göndermeye başlayınca, AFAD bunun koordinasyonunu yapamamış, becerememiş, hazırlıklı değilmiş.

görevlisi ya da biri çıkıp "ya siz şuraya gidin" diyememiş. Sonra dayanamamışlar kendileri gitmişler. Fakat bir noktada halk onları "bana gel, ban gel" diye çekiştirmeye başlayınca geri çekilmişler. Yardımların boyutuna baktığımızda ise öncelikle "biz bize yeteriz" denip yardım istenmemesi söz konusu olmamış en azından. Çünkü hatırlıyorum Suriye'den çok yoğun mülteci geldiğinde "biz bunu hallederiz, biz büyük ülkeyiz, biz bunun altından kalkarız falan filan" dendi. Bu sefer tam tersine böyle bir vakit kaybetmeden yardım talebinde bulunulmuş. Onun dışında bence neredeyse 100'ü aşkın ülkeden ekipler gelmiş Türkiye'ye, 12 bin civarında arama kurtarma ekibi, yaklaşık 300 arama kurtarma köpeği ile sahada görev yaptılar. Ve bu kanımca özellikle mevcut iktidarın kendi milliyetçi tabanını hep böyle konsolide etmek için kullandığı, işte "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" mottosunu havada bırakmış. Elbette ki uluslararası ilişkilerde ebedi dostluklar yoktur, ebedi çıkarlar vardır ama bir taraftan da bu mevcut rejimin "bütün dünya bize düşman, bizi kiskanıyorlar, bizi sevmiyorlar" mesajının da biraz içinin boşaltıldığına tanık olduk.

Onun dışında o kadar farklı yerlerden destek geldi ki, Güney Sudan'dan bile jeneratör geldi... Yine bana sorun, 30 yıldır dış politika muhabirliği yapıyorum, Benin'i haritada gösterebilir miyim bilmiyorum? Benin'in halkının çoğunluğu da Türkiye'yi gösterebilir mi, ondan da emin değilim. Peki, neden oradan da yardım geldi? Son 20 yılda mevcut iktidar yani AFAD ile, Kızılay ile dünyanın dört bir yerine de inanılmaz insani yardımlar taşıdı. Burada tabii hazin olan, yani Afrika'nın en ücra köşelerine gidebilen bu iki kurum, ülkemizde 600 kilometre öteye gidemedi. Ama onlar ve TİKA aracılığıyla Türkiye'nin bir görünürlük kazandığının altını çizmek isterim.

Son iki üç notum da şöyle olsun: AB ile Türkiye'nin üyelik müzakereleri donmuş durumda. Biz artık neredeyse AB'yi unutmuştuk ama AB birden Türkiye'yi hatırladı, iki komiserini Türkiye'ye

barçın yinanç

Bir başka güzel gelişme de özellikle Ermenistan'dan arama kurtarma ekiplerinin gelmiş olması, onların yardımlarını göndermesi için 35 yıldır kapalı olan sınırların açılmış olması.

gönderdi. Çünkü donör konferansında maddi katkıda bulunulmasını isteyecek ülkelerden. Burada tabii bu katkılar nasıl kullanılacak, "ne türden şartlara bağlanacak?", umarım bağlanır bağlanır. Çünkü yine Suriyelilerle ilgili Avrupa Birliği'yle yapılan müzakerelerde Türkiye hep şunu söylüyordu: Bana para ver, çek yaz, gerisini ben hallederim. Şimdi tabii karşı taraf da biliyor, yani bazen bu paraların birtakım boş kuyulara gittiğini... Dolayısıyla şunu söylüyorlardı: Bir dakika, öyle sana çek yazamam!

Son iki nota gelince, depremden önce Türkiye-Yunanistan arasında olağanüstü bir gerilim vardı. Özellikle seçimlere gidiyor iki ülke ve yani neredeyse sokaktaki taksi şoförü bile "ya bu seçimler öncesinde savaş çıkartacak değil mi Ankara'dakiler" derken, hakikaten Yunanistan basınıyla, toplumuyla çok iyi bir sınav verdi ve sanki kendi ülkelerinde olmuş gibi bir performans gösterdiler. Bir başka güzel gelişme de özellikle Ermenistan'dan arama kurtarma ekiplerinin gelmiş olması, onların yardımlarını göndermesi için 35 yıldır kapalı olan sınırların açılmış olması. Umuyorum ki deprem diplomasisi dediğimiz, uzun yıllar sıkıntılı ilişkiler yaşadığımız ülkelerle aranın biraz yumuşaması açısından olumlu olur.

burak atamtürk - Evet, çok teşekkürler. Şimdi sorulara geçelim isterseniz.

derya tolgay - Merhaba. Çok özür dileyerek soru yerine bir ekleme yapmak istiyorum. 1+1'de yayınlanan bir yazı oldu. Orada bulunan çevirmen arkadaşım, yazıyı yazan da arkadaşım olduğu için gönül rahatlığıyla anlatabilirim bunu. Çevirmen olarak gidiyor Hollanda ekibine 125 kişilik, onlara destek olmak için. Vardıklarında uçak iniyor fakat arkalarında çok büyük ağırlıkta, hacimli, tonlarca ağırlıklı kurtarma malzemeleri var, aletleri var. O uçağı indirmiyorlar ve bu uçağın inmesi için çevirmen arkadaşım "bu uçak inmezse bu ekibin elleriyle yapabileceği bir şey yok, mutlaka buraya gelmesi gerekir" diyor ve uçağı indirmiyorlar bir şekilde. Üstelik pistte de yer var. Bir duyum alıyor, umreden gelen uçakların inmesi için pisti boş bıraktıklarına dair. Önce inanamıyor, sonra bakıyor ki kafileler var. Tekrar uçağı bu inişi veren görevlilere gidiyor. Bakın sormuştum, lakin bana hayır böyle bir şey yok demiştiniz. Şimdi uçaklar iniyor. Benim Hollanda ekibine ne söylemem lazım? Bekliyorlar aletlerini çok acil cevap diye. Bilemiyorum

diyor görevli. Onun üzerine Hollanda ekibine gidip söylüyor ve Hollanda ekibinin başındaki kişi oldukça sinirleniyor. "Biz o halde dönüyoruz" diyor ve diplomatik kriz olmaması için bir anda ortalık başka şekilde karışıyor. Araya Hollanda ataşesi giriyor, İncirlik Havaalanına inmelerine önyak oluyor. Ve öğreniyor ki bu birçok uçak, umreden gelenlerin inmesi için bu kuruluşların uçakları indirilmiş. Bu bilgiyi koymak istedim. Çünkü AFAD'ın esasında tek elden Ankara'dan yönetildiğini belirtiyor yazıda. Yani neye niyet ettiğiniz çok önemli. Eğer tek kişinin orada, Ankara'dan kimse o bilemiyorlar bu emirleri o havaalanına, o kuleye vermeleri zaten çok dramatik. Kule inisiyatifini dahi kullanamıyor. Bakın tek rejim, tek adam, tek söz...

pınar feyzioğlu akkoyunlu - Belki naif bir soru olacak ama Hakkı Özdal'a sormak istiyorum. Bu geçirdiğiniz, yaşadığınız tecrübelerle tarikatlar, cemaatler olsun, yardım edenlerin belirli bir formatta görünüşleri olsun, işin kader olduğuna inananların belki de çoğunlukta olması, yapılırsa seçimlerde oy dağılımı değişir mi kanaatinizce? Yoksa yine mevcut iktidar aldığı yerden oyları aynı şekilde alabilir mi? Teşekkür ederim.

hakkı özdal - Yani insanlar ne oy verirler inanın bilmiyorum ama tanık olduğum şey şu: Gerçekten öfkeli. Adalet Kalkınma Partisi'nin yüzde 70, yüzde 60 küsur, yüzde 80'e varan oy aldığı yerlerde, örneğin Kahramanmaraş'ta, Adıyaman'da insanlar, herhangi bir politik angajman olmayan yurttaşlar çok öfkeli. Örneğin daha somut söyleyeyim, Adıyaman'da iki şeye çok öfkeli. Birincisi valiye, Adıyaman valisine ilk anda "Adıyaman'da çok bir şey yok" gibi bir açıklama yaptığı için. İkincisi, eski Adıyaman Milletvekili Mehmet Metiner'e çok öfkeli, bunu açıkça söylüyorlar.

Bir de şöyle bir durum var. Sorunuza doğrudan bir yanıt olamayacak belki ama bu gözlemimi aktarmak istiyorum: Şimdi baskıcı rejim, tek adam yönetimi, hatta işte "patrimonyal sultanizm" falan gibi çeşitli isimlerle anılan, çeşitli isimler takıştırılan bir baskı rejimi yaşıyoruz. Bu rejim sadece muhaliflerini korkutan bir rejim değil. İnanın Adalet Kalkınma Partisi seçmeni olduğu çok açık olan, vaktiyle AKP'ye oy verdiği çok açık olan, hatta dindar, mütedeyyin olduğu çok açık olan insanlarda da bunu gördüm...

hakkı özdal

Baskıcı rejim, tek adam yönetimi, hatta işte "patrimonyal sultanizm" falan gibi çeşitli isimlerle anılan, çeşitli isimler takıştırılan bir baskı rejimi yaşıyoruz.

Oraya gittiğimde daha fazlaydı sakalım, bir de hava koşulları nedeniyle bere taşıyordum ve yanlış bir izlenim uyandırıyordum insanlar üzerinde. Beni zaman zaman dindar ya da dini

kuruluşlarla birlikte gelmiş birisi zannederek iletişime geçen insanlar oldu. Bunu açık söyleyeyim, bazen avantaj olarak da kullanmadım ama en azından refüze etmedim böyle davranan insanları. O insanlardaki korkuyu hissediyordum. Yani herhangi bir dini cemaat, vakıfla ya da bir dindarlıkla alakam olmadığını anladıktan sonraki konuşması değişiyor insanların, daha rahat, daha özgürce konuşmaya başlıyorlar. Yani AKP iktidar ya da Erdoğan iktidarı sadece muhaliflerini değil, tüm yurttaşları korkutmuş durumda. Bir devlet mimarisi var, AKP ilçe örgütleri, ilçe başkanları, belediye meclisi üyeleri, belediye başkanları devletin birer temsilcisi, devlet sopasının uzatılmış bir parçası gibi görülüyorlar ve tedirginler insanlar. Ama tanık olduğumuz kadarıyla, yıkım yaşanan bölgelerdeki pek çok kişiyi bu yıkımın inşaatçılar, yerel siyasetçiler ve Ankara'daki merkez siyasetle iç içe bir düzenin, iç içe bir sistemin sonucu olduğunun farkındalar. Fakat büyük bir şokun yaşandığı açık ve onlara -sadece politik fayda açısından söylemiyorum- başka bir gelecek tasavvuruyla, bir başka yeniden inşa tasavvuruyla ulaşılamazsa bu ara form bir tür rüşeym halinde insanlar. Ne yöne gidecekleri konusunda belki çok net şeyler söylemek doğru değil ama bu ara form nereye evrilir, inanın ben de bilmiyorum.

Bir de şöyle bir şey yapacaklar, tecrit edecekler bölgeyi. İktidarın oradaki oylarla çok artık bir şeyinin kalmadığı kanaatindeyim. Hatta seçimi bir an önce yapacakları, oranın oylarını bypass etme pahasına bir seçime gitmeye çalışacakları ve bölgeyi de hem birbirlerinden hem Türkiye'nin geri kalanından tecrit edecek bir yöne gidecekleri kanaatindeyim. Biz oradayken ilk işaretleri başlamıştı. Bugün sanırım Antakya'da bazı parklara, halkın kendi inisiyatifiyle kurduğu parklara müdahaleler, müdahale tehditleri başladı. Bütün bunların sonucunda bir tablo ortaya çıkacak. Zaten sanırım herkes daha çok İstanbul, Ankara, İzmir'i konuşuyor depremle ilgili konuşurken de siyasetçiler de öyle. O yüzden eğer siyasal bir sonuç çıkarılacaksa, İstanbul'daki insanların, televizyon seyreden insanların, gündelik yaşamı devam eden insanların ne düşündüğü daha önemli gibi geliyor bana. Orada da durumun çok iktidarın istediği gibi gitmediği kanaatindeyim. Birkaç bin kişiyle yapılmış ve çoğunlukla telefonla yapılmış kamuoyu araştırmalarının hiç olmadığı kadar yanıltıcı olacağı kanaatindeyim. Kendi adıma bir şey söylüyorum, zaten çok belli. Yani 3 Kasım 2002 seçimlerinden 7-8 ay önce yine basında çalışıyordum. Adalet Kalkınma Partisi yeni kurulmuştu. İşte anketlerde barajı geçer mi geçmez mi tartışılıyordu. Yani çok hızlı bir değişimin de eşliğinde olabiliriz.

barçın yinanç - Çok kısa bir şey söyleyeceğim, soracağım. Özellikle bazı gazetecilerin, başta mesela Murat Yetkin olmak üzere şöyle bir yorumu oldu. AK Parti'nin depremden önce bir

hikayesi yoktu. Halbuki deprem şu anda ona bir hikâye verdi. Bu hikâye de ne? Orayı çok kısa zamanda kaldıracığım ayağa ve bunu ancak ben yapabilirim, muhalefet yapamaz. Dolayısıyla bunun üzerinden bir “oy devşirmesi” söz konusu olabilir yorumu vardı. Ne kadar katılıyorsun iki cümleyle? Bir de bana öyle geldi ki muhalefet, CHP çok yer aldı sahada belediyeler. Ben orada olmadığım için bilmiyorum ama senin de gözlemin öyle mi? İnsanların orada muhalif belediyeleri görme imkânı oldu mu?

hakki özdal - Teşekkür ederim. Belediyeleri ihmal ettim, onları söylemedim. Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri başta olmak üzere, belediyeler çok büyük gayretle sahadaydı, görünürlükleri de çok yüksekti. Oradaki insanlar da gördü bunu. Yine onlar için de aynısı geçerli, büyük engelleme çabalarına rağmen devletin en çok kuşattığı, en fazla hâkim olduğu, politik olarak en fazla hâkim olduğu Maraş'ta bile dahil.

Diğeriyle ilgili belki şunu söyleyebilirim. İFMC çatısı altında bu yorumu çekinerek yapıyorum ama ortaya çıkacak bu inşaat faaliyetinin yaratacağı büyüme, onun için başlayacak satın almalar, daha depremin ilk saatlerinde yıkıntıların dumanı tutarken, çimento hisselerinde görülen yükselişe paralel olarak bir iktisadi hareketlilik sağlar ve oradaki açığa çıkan faaliyeti bir büyüme ya da büyüme vaadi olarak oya tahvil edebilir mi? Bilmiyorum. Elinde böyle bir imkân var evet, çok büyük bir hikayesi... Bu bir hikâye midir bilmiyorum. Ben Murat Yetkin'e işin hikâye kısmıyla tam katılamayacağımı söylemek istiyorum. Çünkü insanlar

hakki özdal

İslâhiye gibi bir kasabada 2,5 milyon liraya kendisine satılmış evin nasıl böyle tekme atılmış mukavva kutu gibi yok olduğunu görüyor insanlar. Bunun sorumlusu olarak da karşılaştığı otoriteleri görüyorlar.

orada yeniden inşaattan önce yıkımın sorumlusu olarak gerçekten görüyorlar. Anadolu insanını çok küçümsemeliyiz diye düşünüyorum, insanlar görüyorlar, başlarına gelen şeyi o çok anında bile görüyorlar. Yani İslahiye gibi bir kasabada 2,5 milyon liraya kendisine satılmış evin nasıl böyle tekme atılmış mukavva kutu gibi yok olduğunu görüyor insanlar ve bunun sorumlusu olarak da karşılaştığı otoriteleri görüyorlar. Hikâye değil belki, siyasal bir hikaye değil belki. Çünkü eski hikâye neydi? Türkiye demokratikleşecek, Avrupa Birliği'ne girecek, vesayet kalkacak, bazı eşitsizlikler ortadan kalkacak falan gibi bir şey vardı. Bugün sadece inşaat faaliyeti üzerinden bütünlüklü bir hikâye çıkartabilir mi bilmiyorum. Ama ulufe dağıtabilir. Dün çok çirkin bir görüntüydü, belki görmüşsünüzdür hani kâğıt para dağıtarak

başladığı şeyi. Aslında sistem, yani kafa aynı çalışıyor. Yani o müdahalenin bir mikro görüntüsü, oradan bir şey elde eder mi bilemiyorum.

burak atamtürk - Büyümenin yansıması için çok kısa bir süre var, iki ay bir süre. Yani onun büyümede çok büyük etkisini olacağını tahmin etmiyorum en azından. Peki, başka sorusu olan?..

levent özer - Barçın Hanıma şunu sormak istiyorum: Bizim sınırimızın Antakya'nın hemen güneyinde, İdlib'de bir irticai, gerici, işte IŞİD benzeri veya onların oluşturduğu, El-Kaidecilerin vesaire oluşturduğu 30 bin civarında bir grup var. Bu bizim için tabii hiç de hoş olmayan bir durum, bizi rahatsız eden bir durum. Ama bir yandan da bizim maalesef kontrolümüz altında orada tutuldukları da söyleniyor. ABD'nin de burayı desteklediğini de söyleyenler var. Şimdi bunlar orada deprem, bir savaş etkisi gibi, bomba etkisi gibi, hatta daha fazla savaştan orayı tahrip etmiş vaziyette. Buradaki durum nedir, bu İdlib'de ve çevresindeki durum ve bu durum da bizim için bir tehdit oluşturabilir mi sizce? Gerçi oralara da deprem sirayet etti, bizdeki kadar olmasa da... Ama böyle bir durumu da insan düşünüyor, bir risk orada olabilir mi diye.

Bir de Hakkı Bey'e bununla bağlantılı şunu sormak istiyorum: Siz o bölgedeydiniz, acaba Suriyeli göçmenlerin -şöyle haberler aldık- bir kısmı döndü Antakya'dan Suriye'ye veya Kilis'ten vesaire dönüş yaptılar gibi haberler aldık. Siz bunu doğruluyor musunuz? Teşekkür ederim.

barçın yinanç - Şöyle söyleyeyim: Duyduğum kadarıyla bir kere Suriye meselesi maalesef bu mevcut iktidarın tamamen kendi eliyle kendini köşeye sıkıştırmasıdır. İdlib'de bunun bir sonucudur. Sizin dediğiniz gibi orada Beşar Esad çok akıllı bir strateji izleyerek kendi rejimine düşman ne kadar varsa onları İdlib'e püskürttü ve orada gerçekten çok ciddi anlamda radikal

barçın yinanç

Beşar Esad çok akıllı bir strateji izleyerek kendi rejimine düşman ne kadar varsa onları İdlib'e püskürttü ve orada gerçekten çok ciddi anlamda radikal İslamcılar bulunuyor.

İslamcılar bulunuyor. Bu öylesine sıkıntılı bir konu ki, yani Türkiye'de iktidar değişse de gerçekten Türkiye'nin kolay kolay içinden çıkabileceği bir mesele değil, onun altını çizmek isterim. Ama özellikle deprem bölgesinde bir takım iş makinalarının mesela zamanlıca gidememesin bir nedeninin, bir kısım iş makinalarının aslında Suriye'nin kuzeyinde kullanılıyor olması olduğu söyleniyor.

Bir başka değerlendirme, bu mevcut rejimin dış politikası o kadar askeri güç kullanma üzerine kurgulandı ki, çok sayıda askerin Irak'ta, Suriye'de, Libya'da olmasının da askerin belki zamanlıca ve geniş bir şekilde sahaya girmesini engellediği söyleniyor. Ama daha da önemlisi, özellikle de askeriyenin sivil mühendislerinin Suriye'de çokça görevlendirildiği için yine askerin zamanlıca ve etkin bir şekilde gelemediği söyleniyor. Dolayısıyla şu anda orada bir riskten ziyade, orada bulunuyor olmanın biz olumsuz sonuçlarını yaşadığımızı söylemek isterim.

Onun dışında özellikle depremin ilk günlerinde bana göre çok tehlikeli bir şekilde sırf öfkenin hükümetten uzaklaştırılıp başka yere kanalize edilmesi için çok ırkçı, nefret suçu işlenen ve AK Parti trollerinden kaynaklandığını düşündüğüm çok ırkçı paylaşımlar da yapıldı özellikle bu öfke Suriyelilere kanalize olsun diye. Ama hani mevcut durumda şu anda çok aktif bir risk var, orada hayat şartları çok daha kötüleşti. Onun için her an Türkiye'ye yeni bir göç baskısı olur diyemem. Ama önümüzdeki dönem yani Türkiye'de seçimlerde mevcut hükümet devam etsin-etmesin, değişim olsun-olmasın, Suriye gerçekten muazzam bir sorun yumağı. Onu teslim etmek gerekir.

hakki özdal - Göç eden, yani geri dönen az sayıda insanın varlığı konuşuluyor. Bu arada bölge doğal olarak çok fazla şehir efsanesinin konuşulduğu günler geçirdi biz oradayken. Ama çok öyle büyük ölçekli bir geri dönüş yok. Suriyeliler varlar, hatta bir kez daha o sosyal piramidin en altındalar, yani deprem durumunda da en alttalar, özellikle Antep ve ilçelerinde. Antakya ve ilçelerinde gördük.

Bu vesileyle söyleyebileceğim bir küçük şey var: İskenderun bu açıdan enteresan bir örnekti. İskenderun'da yıkım daha cazip bir merkez olan sahilde gerçekleştiği için, İskenderun'daki kayıplar da büyük oranda orta sınıfların, hatta orta-üst sınıfların yaşadığı bir kayıptı. Kentin daha tepelik alanlarında oturan, 70'lerde işte bölgedeki çelik sanayinde çalışmak için gelen işçi sınıfının, 90'larda Kürtlerin, şimdilerde de Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu bölgeler yıkımdan çok az etkilendiği için, hem ilk andaki arama

hakki özdal

Deprem sonrası Suriye'ye dönen az sayıda insanın varlığı konuşuluyor. Bölge doğal olarak çok fazla şehir efsanesinin konuşulduğu günler geçirdi. Ama çok öyle büyük ölçekli bir geri dönüş yok.

kurtarma faaliyetlerinde kısmen hem sonrasında ellerindeki olanaklarla İskenderun'daki çalışmalara katıldıkları ve hatta İskenderun özelinde bazen iyi, olumlu, Türkiye'de az rastlanır

kaynaşmaları yaşandığını aktardı arkadaşlar. Ama büyük bir göçten, dikkate değer bir göçten söz etmek mümkün değil sanırım.

salondan - İktidarın dinsel çevrelerle ilişkisi olduğunu, bütün oy kotarmasını böyle yaptığını biliyoruz hepimiz. Acaba bu deprem bizzat dinsel çevrelere veya halkın bu çevrelere bakışını da etkiledi mi? Bu kısa vadeli, uzun vadeli olmayacak böyle, bunun farkındayım ben de. Ama etkiledi mi? Çünkü biliyorsunuz, yani İslam felsefesinde şöyle bir mantık vardır, bence çok doğru bir mantık: Tamam takdir ilahi gücün ama tedbir de alman lazım, bu da emrin içinde olan bir şeydir. Fakat AKP'nin tedbirini almadığını bilmeleri lazım bu insanların. Şimdi diyorsunuz ki, 2,5 milyon liralık ev alıyor, mukavva gibi yıkıldı. Şimdi bunu aptal bile görebilir. Acaba burada bir şey olur mu? Yani ne biçim insanlar ne yaptı? Böyle bir şey hissettiniz mi? Teşekkür ederim.

hakki özdal - Şöyle anlatayım. Mesela Adıyaman'daki görüntü gerçekten korkunç. Adıyaman'da insanlar sokağa ilk çıktıklarında kıyamet koptuğunu zannederek, sokaklarda salavat getirerek dolaşmışlar ve kendilerine bir toplanma yeri bildirileceğini ve orada yeniden toplanacağını düşünen insanlar olmuş. En azından bize böyle anlatanlar oldu. Bu, böyle bir dindarlık, gerçek anlamda bir ahret günü yaşadığını düşünen bir dindarlık. Fakat o insanlar

hakki özdal

İslam'dan, İslam felsefesinden bir kopuş olur mu bilemiyorum ama orada bizzat sıcak olarak bu işi yaşayan insanlar kader planı sözünü almadılar. Hatta buna itiraz ettiler.

deprem gecesini anlatırken bir tür bir tür vecde haliyle bu hikâyeyi anlatıyor. Ama dönüp önüne çadır kurup, Şehircilik Bakanlığı'nın yetkilisini beklediği evine bakınca başka bir ruh haline geçiyor. İslam'dan, İslam felsefesinden bir kopuş olur mu bilemiyorum ama orada bizzat sıcak olarak bu işi yaşayan insanlar kader planı sözünü almadılar. Hatta buna itiraz ettiler. Biz oradayken bölgeye gelen Yeniden Refah Partisi Başkanı Fatih Erbakan, Necmettin Erbakan'ın oğlu Fatih Erbakan... Bunu duyduk, bir yardım merkezinde Yeniden Refah Partili

insanlardan duyduk. Çünkü şöyle kıvanç duyuyorlardı: "Ya biz Fatih Başkana söyledik de o da bak söyledi işte bizim söylediğimizi" diye. Kader planını sözünü eleştirdi. İnsanların bir beklentisini yerine getirerek, "ya tamam elbette kader planıdır ama tedbir de kadere dairdir. Allah bize akıl vermiş gibi" bir konuşmayla eleştirildi. Belli ki politik olarak başka bir ilişki kuruyorlar. Eleştirmek zorunda kaldı Adıyaman parti örgütünden gelen tepkiyle.

salondan - Merhaba. Barçın Hanımın dediği gibi, hani ilk günlerde gerçekten bir nefret söylemi yönelmişti Suriyelilere karşı, özellikle yağma, hırsızlık olayları ile ilişkilendiriliyordu bu. Kriz dönemlerinde de bir günah keçisi belirlenince en güçsüz tarafa gidiyor. Sizin de dediğiniz gibi bölgede de arama faaliyetlerine de katıldılar, ki birçoğu da enkaz altında kaldı.

Birinci sorum, Suriye'ye değil de biliyorsunuz büyükşehirlere o bölgede yaşayan Suriyelilerin gitmesi yasaktı, seyahat engeli vardı, depremin ikinci ya da üçüncü gününden sonra bu kaldırıldı. Türkiye içerisinde nasıl bir dağılım oldu? İkincisi, bölgedeki gözlemlerinize bu Suriyelilere yönelik algı ve tutum nasıl değişti?

barçın yinanç - Yanlış duymadıysam Suriyelilerle ilgili bir yasak kaldırıldı gibi bir şey söylediniz. Bildiğim kadarıyla şunu yaptı hükümet: Suriye'de depremden etkilendiği için Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yanılmıyorsam 3 ila 6 ay içinde geri dönmek üzere Suriye'ye geri dönme imkânı tanıdı, ki onlar gitsinler ve akrabalarıyla bir araya gelebilsinler diye. Onun dışında başka bir önlem alınmadı diye düşünüyorum. Bölgeyle ilgili gözlemleri Hakkı'ya bırakayım ama kendi namıma şunu söylüyorum hep, depremden önce de şunu söyledim: Bizim kamuoyu olarak hiçbir zaman Suriyelileri değil hükümeti hedef almamız gerekiyor, eleştiri oklarını onlara yönelmemiz gerekiyor. Çünkü hiçbir Suriyeli yani koşu oynaya, güle oynaya gelmemiştir Türkiye'ye. Hiç kimse kendi ülkesini isteyerek, severek terk etmez. Bugün, bu kadar çok Suriyelinin gelmiş olmasında Suriye'deki iç savaşın körüklenmesi, bunu da mevcut rejimin körükle esi yapmıştır. Yani orada sivil savaşa neredeyse ateşin üstüne benzinle gider gibi yapmıştır. Ve ne kadar üzücüdür ki, bu politikanın bir belirleyicilerinden biri de ne yazık ki bugün Altılı Masanın bileşenlerinden bir tanesi olup, kendi gücünün de ötesinde birtakım açıklamalar yapmakta da hiçbir beis görmeyen kişilerden de biridir.

hakkı özdal - İlk günler özellikle biz henüz orada değildik ama yankılanan yağma iddiaları ve haberleri sırasında Suriyeliler zan altında kalmışlar gerçekten. Bu tür olaylara katılan Türkler olduğu gibi Suriyeliler de olmuş ya da başka bir etnik köken aranmaksızın bu tür faaliyetler olmuş. Orada da yine devletin bir önce güveniksizleştirerek, sonra sadece güvenlik üzerinden geri dönme gibi bir tutum takındığı kanaatindeyim.

Onun dışında mesela Adıyaman OSB'nin depoları yardım deposu olarak kullanılıyordu, oradaki orta işletmelerin, küçük işletmelerin depoları. Onların sahipleriyle konuşmaya çalıştık biraz. İşte adamın 80 işçisi var, 35'i Suriyeli, 40 işçisi var, 18'i Suriyeli... Yine bir hiyerarşi kuruluyor. Dün biliyorsunuz Maraş'ta biri içerideki tencereleri kurtarmak üzere işçilerini soktu fabrikaya

ve Malatya depremi sırasında fabrika yıkıldı, 1 işçi hayatını kaybetti. Bizim Adıyaman'da gördüğümüz bu tür işlerde hep Suriyeli işçilerin kullanıldığıydı. Suriyeli işçi sınıfı varlığı bölgede genel olarak özellikle Maraş'ta iplik sanayiinde, tekstilde, Adıyaman'da da hem tekstilde hem tarım işçiliğinde ücretleri baskılamak için de büyük bir fonksiyon görüyor sermaye açısından. Aynı zamanda bir işgücü de yaratıyor. Ondan çok vazgeçme eğiliminde olmadıkları için, Suriyeli sorununu devlet de çok fazla kaşımıyor benim gördüğüm, tanık olduğum kadarıyla.

hakki özdal

Suriyeliler, Maraş'ta iplik sanayiinde, Adıyaman'da da hem tekstilde hem tarım işçiliğinde ücretleri baskılamak için de büyük bir fonksiyon görüyor sermaye açısından.

Son bir cümle söyleyeyim. Büyük bir göç var ama daha çok orada yaşayan insanlar, Türkiyelilerin göçü. Bu göçün odaklandığı kentler var. Mersin ve ilçeleri, Mut, Silifke, Anamur gibi ilçeler, Mezitli gibi ilçeler, Konya ve ilçeleri işte Tarsus biraz, Karaman... Buraları da göz önünde bulundurmak gerekecek önümüzdeki dönemlerde diye düşünüyorum. Özellikle Mersin olağanüstü bir göç almış durumda. Hem bölgedeki insanların büyük oranda Mersin'le bir bağlantısı var bir şekilde hem Mersin'i deprem açısından daha güvenli görüyorlar. Büyük yükü Mersin çekmekle birlikte Konya,

Karaman, kısmen Antalya gibi kentlere çok yoğun bir göç var. Oralar da özel bir ilgiyi şimdiden hak ediyor ama gelecekte daha çok hak edecek diye düşünüyorum.

burak atamtürk - Evet, galiba artık bitirmenin zamanı geldi. Ben kısa bir şey söylemek istiyorum. Birincisi, biz burada hep İktisatçılar Haftası'nda genellikle kriz, ekonomik kriz konuşurduk. Bugün deprem konuştuk. Buradan şöyle bir şey diyeceğim: İzzettin Hoca Marksist terminolojiyi kullanarak akademiyanın aslında bir üstyapı kurumu olduğunu söylemişti. Ve evet, belki Marksist terminolojiye göre üstyapı kurumu olarak değerlendirebiliriz ama birincisi en azından bu yorumu yapmak için bile bir akademik rahle-i tedristen geçmek gerekiyor. Bu bir.

İkincisi, Marks da Berlin Üniversitesi'nde akademik olarak doktorasını almıştı. Ben onun çok üstyapı kurumu olduğunu düşünmüyorum. Hocama öyle bir katkıda bulunayım. Dolayısıyla, evet, birtakım mesela neoklasik iktisadı okuturuz ama o aynı şekilde gene akademikler o neoklasik iktisadın başka alanlara da kaydırarak ruhunu temizlemeye de çalışırlar yanlış öğrettik diye. Saygıyla anayım, Sencer Hoca mikro derslerine "size şimdi büyük büyük yalanlar anlatacağım" diye başlarmış. Onun için bunu bile söylemek için akademiyanın olması bir

üstyapı kurumu olmadığını gösterir. Sözü şimdi bitirmesi için Cemiyet Başkanımız Sevil Usanmaz'a veriyorum. Buyurunuz.

sevil usanmaz - Değerli arkadaşlar, 46. İktisatçılar Haftasını tamamlamış bulunuyoruz. Öncelikle iki gün boyunca bizi misafir eden İstanbul Barosu'na ve sevgili Başkan Sayın Filiz Saraç'a çok teşekkür etmek istiyorum. Konuşmacılarımızın her birine tek tek teşekkür ediyorum. Ayrıca sponsorlarımıza çok teşekkür ediyorum ve oturumlarımıza katılan, destek veren değerli misafirlerimize, sevgili mezunlarımıza, hocalarımıza ve değerli öğrencilerimize çok teşekkür ediyorum.

46. İktisatçılar Haftasında konuşulanların tamamı İktisat Dergisi özel sayısında yer alacak. 47. İktisatçılar Haftasında görüşmek üzere diyorum. Hepinize çok teşekkürler.